

ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΤΕΡΓΙΟΥ

ΔΙΕΚΔΙΚΩΝΤΑΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ

Η ΑΜΥΝΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ
ΚΑΙ Η ΕΛΛΑΔΑ 1947-1996

ΚΑΛΛΙΠΟΣ
συνολικές
εκδόσεις
ακαδημαϊκές

**Διεκδικώντας Αλληλεγγύη
Η Άμυνα της Ευρώπης και η Ελλάδα 1947-1996**

Συγγραφή

Ανδρέας Στεργίου

Συντελεστές έκδοσης

Γλωσσική Επιμέλεια: Νερίνα Κιοσέογλου

Τεχνική Επεξεργασία: Όνομα (style: Sintelestes)

Copyright © ΚΑΛΛΙΠΟΣ 2021

Το παρόν έργο αδειοδοτείται υπό τους όρους της άδειας Creative Commons Αναφορά Δημιουργού - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή 4.0. Για να δείτε ένα αντίγραφο της άδειας αυτής επισκεφτείτε τον ιστότοπο <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/deed.el>

ΚΑΛΛΙΠΟΣ

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
Ηρώων Πολυτεχνείου 9, 15780 Ζωγράφου

www.kallipos.gr

ISBN:

στους αγαπημένους φίλους και
συμφοιτητές μου στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Πίνακας περιεχομένων

Ευχαριστίες.....	7
Συντομογραφίες.....	8
Εισαγωγή	9
Το ζήτημα της ευρωπαϊκής άμυνας την επαύριον του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.....	16
Η Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα και η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση	37
Οι απόπειρες ένταξης της Ελλάδας στους ευρωπαϊκούς πολιτικούς και αμυντικούς θεσμούς .	73
Η ένταξη της Ελλάδας και της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ	89
Η εξελικτική πορεία της ΔΕΕ και η ένταξη της Ελλάδας.....	106
Βιβλιογραφία – Πηγές	132
Παράρτημα: επιλεγμένα έγγραφα από ελληνικά και βρετανικά αρχεία	149

Ευχαριστίες

Η συγγραφή της συγκεκριμένης μονογραφίας είναι προϊόν έρευνας που διήρκεσε πολλά χρόνια και δεν θα είχε ολοκληρωθεί ποτέ χωρίς την πολύτιμη βοήθεια ορισμένων ανθρώπων τους οποίους και αισθάνομαι την ανάγκη να ευχαριστήσω. Πρώτα απ' όλα οφείλω να ευχαριστήσω τον φίλο και συνάδελφό μου Γιώργο Γιαννικόπουλο, ο οποίος βοήθησε αφάνταστα στην πρωτογενή έρευνα· έπειτα αισθάνομαι τη βαθιά ανάγκη να ευχαριστήσω τους καθηγητές και δασκάλους μου στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Ευάγγελο Πρόντζα, Γρηγόρη Ψαλλίδα και Δημήτρη Ανωγιάτη, που με συνέδραμαν στη λήψη και υλοποίηση του προγράμματος Πυθαγόρας τα έτη 2004-2006, χάρη στο οποίο μπόρεσα και συγκέντρωσα ένα σημαντικό κομμάτι του υλικού για την παρούσα μελέτη στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τη διευθύντρια του Ιστορικού Αρχείου του Υπουργείου Εξωτερικών, κυρία Τομαή, αλλά και όλους τους ανθρώπους που εργάζονται σε αυτό, για την πολύτιμη βοήθειά τους και για το γεγονός ότι μου επέτρεψαν να δω φακέλους που ακόμα δεν είχαν ταξινομηθεί εντελώς αλλά ήταν σε προσωρινή αρίθμηση.

Συντομογραφίες

AFSOUTH	Allied Forces Southern Europe
ΔΕΕ	Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση
ΕΑΚ	Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΚ	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
ΕΠΣ	Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία
ΙΕΡΡ	Independent European Program Group
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
ΟΕΟΣ	Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας
SHAPE	Supreme Headquarters Allied Powers Europe

Εισαγωγή

Αν και η ιστορία της ευρωπαϊκής ενοποίησης ξεκίνησε από την άμυνα¹, η μακρόσυρτη διαδικασία οργάνωσης ευρωπαϊκής άμυνας δεν έχει τύχει της ίδιας προσοχής στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία με τις μελέτες για τα υπόλοιπα ζητήματα ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, πολλώ δε μάλλον οι προσπάθειες της Ελλάδας να ενταχθεί στους θεσμούς που ήταν επιφορτισμένοι με αυτήν. Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να συμβάλει στην κάλυψη αυτού του κενού. Η χρονική αφετηρία του θέματος εντοπίζεται στα τέλη της δεκαετίας του 1940, όταν οι τραυματικές εμπειρίες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου οδήγησαν τη Γαλλία και τη Βρετανία στη σύναψη της πρώτης συνθήκης αμοιβαίας βοήθειας και αμυντικής υποστήριξης στη μεταπολεμική Ευρώπη, τη λεγόμενη Συνθήκη της Δουνκέρκης. Έναν χρόνο μετά, οι δύο χώρες –με την προσθήκη της Ολλανδίας, του Βελγίου και του Λουξεμβούργου– προέβησαν στη σύναψη της Συνθήκης των Βρυξελλών το 1948 (Συνθήκη Οικονομικής, Κοινωνικής, Πολιτιστικής και Συλλογικής Αμυντικής Συνεργασίας). Η συνθήκη αυτή είχε ως στόχο να διαμορφώσει συνθήκες ασφάλειας για τα ευρωπαϊκά κράτη τόσο απέναντι στους Σοβιετικούς όσο και απέναντι στους Γερμανούς, που θεωρούνταν πάντα εν δυνάμει απειλή. Ο κύριος στόχος, όμως, ήταν να επιτευχθεί η μακροπρόθεσμη δέσμευση των Αμερικανών² στην ενίσχυση και στήριξη της άμυνας της Ευρώπης, η οποία δεν ήταν με κανέναν τρόπο δεδομένη.³

Οι πρώτες απόπειρες για τη σύμπληξη ευρωπαϊκών στρατιωτικών συμμαχιών συνέπεσαν με την πιο θερμή φάση του ελληνικού εμφύλιου πολέμου. Διακατεχόμενες από υπαρξιακά σύνδρομα ανασφάλειας, η Ελλάδα και η Τουρκία επιδίωξαν την ένταξή τους στη λεγόμενη Δυτική Ένωση που προέκυψε από το Σύμφωνο των

¹ J. Howorth, “European integration and defence: the ultimate challenge?”, *Chaillot Paper 43*, Institute for Security Studies of WEU November (2000), p. 2.

² Αν και ο αντίκτυπος της χρήσης των πυρηνικών όπλων στον πόλεμο αποτέλεσε αντικείμενο διαμάχης μεταξύ στρατιωτικών, επιστημόνων και πολιτικών την επαύριον του Β΄ ΠΠ, είναι ευρέως γνωστό ότι οι ΗΠΑ υπερείχαν από όλες τις άλλες χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Σοβιετικής Ένωσης τη συγκεκριμένη περίοδο, κυρίως στην ακτίνα δράσης των αεροπορικών τους δυνάμεων και στην ισχυρή οικονομία τους. Για τον λόγο αυτό, οι συζητήσεις μεταξύ Ευρωπαίων και Αμερικανών στα τέλη της δεκαετίας του 1940 περιστρέφονταν γύρω από τη δυνατότητα των Αμερικανών να χρησιμοποιήσουν της αεροπορική τους δύναμη για να σώσουν την ηπειρωτική Ευρώπη από μια σοβιετική επίθεση, στην οποία εκτιμάτο ότι θα υπεκύπταν όλες οι δυτικοευρωπαϊκές χώρες. National Archives and Records Administration (εφεξής θα αναφέρεται ως NARA): General Records of the Department of State, Record Group 59 (εφεξής θα αναφέρεται ως RG 59), Box 5654, “Department of State. Memorandum of conversation between Acheson and Schuman 1 April 1949”.

³ W. A. Williams, *The Tragedy of American Diplomacy* (New-York-London: Norton & Company, 1984), pp. 295-304. Βλ. επίσης τη διαφωτιστική ανταπόκριση των *New York Times* (June 9, 1950, “General Marshall Warning”) από τις εργασίες της επιτροπής για εξωτερικές υποθέσεις του Κογκρέσου (House Foreign Affairs Committee).

Βρυξελλών. Οι δυτικοευρωπαϊκές χώρες απέρριψαν, εντούτοις, το αίτημα των δύο χωρών –οι οποίες αντιμετώπιζονταν ως μία ενότητα για μια σειρά από λόγους– για ένταξή τους στο Σύμφωνο των Βρυξελλών, ενώ αρνήθηκαν να συγκατανεύσουν και στη δημιουργία ενός Μεσογειακού Περιφερειακού Συμφώνου με τη συμμετοχή τους ή με την παροχή εγγυήσεων ασφάλειας.

Έναν χρόνο αργότερα, η Αθήνα και η Άγκυρα, παρά τις κοινές άοκνες προσπάθειές τους, αντιμετώπισαν την κατηγορηματική άρνηση των Ευρωπαίων αλλά και των Αμερικανών να τις συμπεριλάβουν και στο ΝΑΤΟ. Οι περισσότερες δυτικοευρωπαϊκές χώρες υπήρξαν ιδιαίτερα αρνητικές στην ενσωμάτωση της Ελλάδας και της Τουρκίας στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο, είτε επειδή δεν ήθελαν να προκαλέσουν κάποια σοβιετική αντίδραση είτε επειδή είχαν δικούς τους γεωστρατηγικούς σχεδιασμούς για την περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου είτε επειδή δεν ήθελαν διάσπαση της ευρωατλαντικής αποτρεπτικής ισχύος σε περισσότερες χώρες και μέτωπα.

Η έκρηξη του Πολέμου της Κορέας το 1950 δημιούργησε, εντούτοις, νέα δεδομένα στην ψυχροπολεμική γεωπολιτική αρχιτεκτονική και επέδρασε στους γεωστρατηγικούς σχεδιασμούς των ΗΠΑ, οι οποίες άρχισαν να προσανατολίζονται ταυτόχρονα προς δύο διαφορετικά ζητήματα που προκαλούσαν την έντονη δυσαρέσκεια, αν όχι και οργή σε ορισμένες περιπτώσεις, των Δυτικοευρωπαίων: α) τον επανεξοπλισμό της Γερμανίας⁴ και β) την ένταξη της Ελλάδας και της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ. Το πρώτο ζήτημα όφειλε να διεκπεραιωθεί στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού στρατού, με όποια μορφή αυτός επρόκειτο να υποστασιοποιηθεί, ενώ το δεύτερο στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ.

Το ζήτημα του επανεξοπλισμού της Γερμανίας και η ένταξη των δύο χωρών στις ευρωπαϊκές και ευρωατλαντικές δυνάμεις ασφάλειας είχαν έναν κοινό παρονομαστή: η Ομοσπονδιακή Γερμανία, λόγω της πολυάριθμης παρουσίας σοβιετικών στρατευμάτων στην Ανατολική Γερμανία, αντιμετώπιζε τα ίδια υπαρξιακά σύνδρομα ασφάλειας με την Ελλάδα και την Τουρκία, ενώ ήταν επίσης

⁴ Απέναντι στους Αμερικανούς οι Δυτικοευρωπαίοι χρησιμοποιούσαν και ένα ακόμη επιχείρημα, εκτός από το θέμα της ασφάλειας εναντίον του επανεξοπλισμού της Γερμανίας. Το ζήτημα αυτό προκαλούσε αντιδράσεις και στο εσωτερικό της Δυτικής Γερμανίας καθώς πολλοί, κυρίως οι Γερμανοί Σοσιαλδημοκράτες αλλά όχι μόνο, πίστευαν ότι αυτό θα παρεμπόδιζε την επανένωση των δύο Γερμανιών, πράγμα που ήταν και βασικός εθνικός πόθος των Δυτικογερμανών. NARA: RG 59, Box 3401, “Department of State, memorandum of conversation between Acheson and Handoft 28 July 1952”. Box 3402, “Report from the American Foreign Service in Strasbourg to the US Secretary of State 28 September 1952”.

έντονα δυσαρεστημένη από τη μη συμπερίληψή της στο NATO και την έντονη καχυποψία των Δυτικοευρωπαίων απέναντί της στο ζήτημα της άμυνας της Ευρώπης.

Το πρόβλημα ήταν, ωστόσο, ότι τόσο στο ζήτημα του ευρωπαϊκού στρατού όσο και στην οργάνωση της άμυνας της Ευρώπης, δυτικοευρωπαϊκές χώρες και ΗΠΑ είχαν εντελώς διαφορετικές προσλαμβάνουσες και στρατηγικές προτεραιότητες. Οι αντιδράσεις των Δυτικοευρωπαίων σε σειρά ενεργειών της ελληνικής και της τουρκικής διπλωματίας να επιτύχουν κάποιου είδους ευρωπαϊκή ή ευρωατλαντική εγγύηση της εδαφικής τους ακεραιότητας συμπορεύονταν χρονικά με τις αντιδράσεις στις αμερικανικές και τις πιο διακριτικές γερμανικές πιέσεις για την ανασύσταση του γερμανικού στρατού.

Όπως συνάγεται από πλήθος αρχειακών εγγράφων, ο ελληνικός διπλωματικός μηχανισμός παρακολουθούσε λεπτό προς λεπτό την εξέλιξη του Γερμανικού Ζητήματος σε σχέση με την πορεία διαφόρων αμυντικών οργανισμών, του Συμφώνου των Βρυξελλών, της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας, της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) και του NATO, καθώς εκτιμούσε ότι αυτό θα αποτελούσε πρόκριμα και για την επίλυση του ελληνικού ενταξιακού αιτήματος.

Η ένταξη της Ελλάδας και της Τουρκίας στο NATO το 1952, με τη συμπαγή υποστήριξη των ΗΠΑ ενάντια στη λυσσαλέα αντίδραση ορισμένων ευρωπαϊκών χωρών που προσπάθησαν μέχρι τελευταία στιγμή να αποσοβήσουν αυτό το ενδεχόμενο, απαντούσε προς το παρόν στο δίλημμα ασφαλείας της Ελλάδας και της Τουρκίας με μια οργάνωση της ευρωπαϊκής άμυνας που τις συμπεριλάμβανε. Η Αθήνα εξακολούθησε, παρ' όλα αυτά, με λιγότερο ζήλο όμως, να επιδιώκει τη συμμετοχή της στα σχήματα ευρωπαϊκής άμυνας τα οποία βρίσκονταν υπό διαπραγμάτευση τότε. Οι Έλληνες διπλωμάτες παρακολουθούσαν στενά τις εξελίξεις γύρω από την ευρωπαϊκή άμυνα και πολιτική συνεργασία, καθώς υπήρχαν φόβοι ότι τα δυτικοευρωπαϊκά κράτη θα επιχειρούσαν, όπως και στην περίπτωση του NATO, να αφήσουν τη χώρα εκτός των γενικότερων ευρωπαϊκών ενοποιητικών διαδικασιών που εξελίσσονταν τότε στην Ευρώπη, όποια μορφή και αν έπαιρναν αυτές.

Η αδρανοποίηση της ΔΕΕ μετά την είσοδο της Γερμανίας στο NATO το 1955, την οποία η Αθήνα, καθόλου τυχαία, υποστήριξε με θέρμη, συνέπεσε, ως γνωστόν, με το τέλος της ελληνοτουρκικής φιλίας, εγκαινιάζοντας μια περίοδο ανταγωνισμού ισχύος και έναν ανατροφοδοτούμενο μηχανισμό καχυποψίας και ανασφάλειας ο οποίος επηρέαζε την εξωτερική συμπεριφορά των δύο χωρών τις επόμενες δεκαετίες. Η αγαστή συνεργασία των δύο ακροτελεύτιων συμμάχων της ατλαντικής συμμαχίας,

του ελληνικού και του τουρκικού, αν και απαραίτητη προϋπόθεση για τη λειτουργία του αμυντικού σχεδιασμού του NATO, εισήλθε σε μια διαδικασία προϊούσας απαξίωσης. Ειδικά μετά τα δραματικά γεγονότα του καλοκαιριού του 1974 Ελλάδα και Τουρκία ήταν σύμμαχοι μόνο κατ' όνομα, ενώ η Ελλάδα βρέθηκε εκτός της νατοϊκής συμμαχίας από το 1974 έως το 1980.

Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα άρχισε να αναζητεί εκ νέου τη διασύνδεσή της με τη ΔΕΕ και την άμεσα συνδεδεμένη με αυτήν Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία (ΕΠΣ) ήδη από τη δεκαετία του 1970, ως αντιστάθμισμα της απουσίας της από το NATO και ως ενδεχόμενη εγγύηση ασφάλειας σε ενδεχόμενη τουρκική επιθετικότητα. Η προσπάθεια ένταξης της Ελλάδας στον οργανισμό δεν υπαγορευόταν πλέον από τα ψυχροπολεμικά σύνδρομα ανασφάλειας αλλά από την αντίθεση στην πρώην σύμμαχο και φίλη χώρα, με την οποία η Ελλάδα είχε συντονίσει τις ενέργειές της για κοινή ένταξη στο NATO, την Τουρκία. Για άλλη μια φορά η Ελλάδα αντιμετώπισε την αρνητική προδιάθεση των Ευρωπαίων τόσο να συζητήσουν την ένταξη της Ελλάδας στη ΔΕΕ όσο και να επιτρέψουν στην Αθήνα να χρησιμοποιήσει την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, με την οποία διαπραγματευόταν την ένταξή της, για απόκτηση ισχύος εις βάρος της Τουρκίας.

Η επαναδραστηριοποίηση της ΔΕΕ και η δημιουργία μιας αυτόνομης ευρωπαϊκής αμυντικής οντότητας στα μέσα της δεκαετίας του 1980 όφειλαν, επομένως, να επαναφέρουν επιτακτικότερα το ζήτημα της ένταξης της Ελλάδας σε αυτήν. Την ίδια περίοδο, όμως, η Αθήνα δεν διατηρεί τις καλύτερες σχέσεις με τους ευρωπαϊκούς της εταίρους, ενώ διάκειται σκεπτικιστικά, αν όχι και πλήρως αρνητικά, προς την ΕΠΣ. Χρειάστηκε η ελληνοτουρκική κρίση του 1987, που έφερε την Ελλάδα και την Τουρκία ξανά στα πρόθυρα ενός πολέμου, προκειμένου να αναζωπυρωθεί το ενδιαφέρον της Ελλάδας για την ευρωπαϊκή αμυντική συνεργασία.

Εκ νέου η χώρα βρέθηκε αντιμέτωπη με την επιφυλακτική έως απολύτως αρνητική στάση των Δυτικοευρωπαίων να τη συμπεριλάβουν στον αμυντικό οργανισμό της ΔΕΕ, που φαινόταν τότε ότι θα αποτελέσει τον αμυντικό βραχίονα της Ευρώπης. Οι προσπάθειες της Ελλάδας έμελλε να τελεσφορήσουν το 1995, ολοκληρώνοντας μια διαδικασία που είχε ξεκινήσει 47 χρόνια νωρίτερα. Κατά μια ειρωνεία της ιστορίας, εντούτοις, η ένταξη της Ελλάδας στη ΔΕΕ δεν βελτίωσε ούτε κατ' ελάχιστο την αμυντική κατάσταση της χώρας, καθώς η ένταξη συμπεριλάμβανε ρήτρες που καθιστούσαν σχεδόν αδύνατη την όποια παροχή αλληλεγγύης των Ευρωπαίων προς την Ελλάδα. Αρνητική ήταν η στάση των Ευρωπαίων να παράσχουν

εγγυήσεις ασφάλειας στην Ελλάδα και κατά τη διάρκεια της Διακυβερνητικής Διάσκεψης για τη Συνθήκη του Άμστερνταμ έναν χρόνο αργότερα. Η ίδια η ΔΕΕ, εξάλλου, δεν θεωρήθηκε τελικά πρόσφορο μέσο συγκρότησης μιας κοινής ευρωπαϊκής άμυνας και περιήλθε εκ νέου σε κατάσταση παρακμής τα επόμενα χρόνια.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να γίνουν οι ακόλουθες μεθοδολογικές επισημάνσεις. Η ανάλυση δεν εκκινεί από την εθνοκεντρική και εν πολλοίς συνωμοσιολογική κουλτούρα του «αδυνάτου και του αιώνιου θύματος» που ενδημεί στην ελληνική κοινωνία (underdog culture).⁵ Ο γράφων δεν συμερίζεται την πρόσληψη της Ελλάδας ως φτωχής, αδύνατης, εξαρτημένης και υποτελούς χώρας, η οποία, όπως σωστά έχει επισημανθεί,⁶ συνιστά θεμελιακό χαρακτηριστικό της ελληνικής διαχρονικής πραγματικότητας, συνυπάρχοντας με την αντίληψη ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση κυριαρχείται από δυνάμεις εχθρικές προς τα ελληνικά εθνικά συμφέροντα.

Η μελέτη αυτή, αντίθετα, υποστηρίζει ότι η αρνητική στάση των Ευρωπαίων στις ελληνικές επιδιώξεις, όπως αναλύεται ενδελεχώς στο πλαίσιο αυτού του βιβλίου, δεν υπαγορευόταν από κάποιο ανθελληνικό μένος αλλά από συγκεκριμένες εθνικές επιδιώξεις, υπολογισμούς συμφερόντων και προσλαμβάνουσες ασφάλειας, όπου η Ελλάδα δεν είχε θέση ή σε κάθε περίπτωση δεν αποτελούσε άμεση προτεραιότητα. Είναι αντικείμενο άλλης συζήτησης το κατά πόσο αυτή η συμπεριφορά ήταν ορθολογική, δικαιώνοντας ίσως τις θεωρητικές παραδοχές του πολιτικού ρεαλισμού, ή ζήτημα στρεβλών εννοιολογικών παραστάσεων, ενδεχομένως δικαιώνοντας τις θεωρητικές παραδοχές του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού. Στο ίδιο πλαίσιο, οφείλει να τύχει μεθοδολογικής διευκρίνισης ότι η συμπαγής αμερικανική οικονομική, πολιτική και στρατιωτική βοήθεια⁷ δεν οφειλόταν σε κάποιο φιλελληνισμό αλλά

⁵ Πρβλ. Θ. Ντόκος και Π. Τσάκωνας, *Στρατηγική εθνικής ασφάλειας. Οικοδομώντας το ελληνικό μοντέλο στον εικοστό πρώτο αιώνα* (Αθήνα: Παπαζήσης, 2005), σσ. 88-90.

⁶ Όπως σωστά υποστηρίζει ο Παναγιώτης Ιωακειμίδης, οι κυρίαρχες προσλαμβάνουσες «περί φτώχης πλην τίμιας Ελλάδος», «θύμα συνωμοσιών των Μεγάλων Δυνάμεων», διατρέχουν το σύνολο του πολιτικού και κομματικού συστήματος και συμπορεύονται, κατά αντιφατικό τρόπο, με την ελληνοκεντρική αντίληψη ότι η Ελλάδα είναι μια περιούσια χώρα, «κέντρο του κόσμου και ομφαλός της γης»: Π. Ιωακειμίδης, *Η θέση της Ελλάδας στο διεθνές, ευρωπαϊκό και περιφερειακό σύστημα. Ιστορικές εννοιολογήσεις και σύγχρονη πραγματικότητα* (Αθήνα: Θεμέλιο, 2007), σσ. 15-16 και 50-53.

⁷ Η αμερικανική οικονομική βοήθεια κάλυπτε μεταπολεμικά και τις στοιχειώδεις οικονομικές συναλλαγές. Από τον Οκτώβριο του 1944 μέχρι το τέλος του 1953, οπότε σταμάτησε (βοήθεια στο πλαίσιο του Δόγματος Truman και του Σχεδίου Marshall και αμερικανικά δανειακά κεφάλαια), ανήλθε σε 1,176 εκατομμύρια δολάρια. Για τα έτη 1947-1953 η αμερικανική οικονομική βοήθεια που δόθηκε στην Ελλάδα αντιστοιχούσε στο 8,4% του συνολικού πραγματοποιηθέντος εθνικού εισοδήματος της χώρας. Κ. Δρακάτος, *Ο μεγάλος κύκλος της ελληνικής οικονομίας 1945-1995* (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1997), σσ. 18-21.

υπαγορευόταν από τις αμερικανικές στρατηγικές προτεραιότητες και τα συμφέροντα στην περιοχή της νοτιοανατολικής Μεσογείου.

Σε κάθε περίπτωση η Αθήνα προσπάθησε να αντιπαρατεθεί με τις αρνητικές προς τις επιδιώξεις της συμπεριφορές. Όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις φρόντιζαν να επισείουν μόνιμα κάποια απειλή, αρχικά την κομμουνιστική σε εσωτερικό και εξωτερικό επίπεδο και αργότερα την τουρκική, προκειμένου να πειστούν οι Ευρωπαίοι και οι Αμερικανοί ότι η ασφάλεια και ακεραιότητα του ελληνικού κράτους συνιστούσαν μια αναγκαιότητα για ολόκληρη τη δυτική κοινότητα κρατών. Ενίοτε, οι δύο αυτές απειλές ήταν υπαρκτές· ενίοτε, ωστόσο, διογκώνονταν στον βωμό εξυπηρέτησης του εθνικού συμφέροντος, όπως αυτό τύγχανε κάθε φορά ερμηνείας, από τις διάφορες ελληνικές κυβερνήσεις.

Πέραν αυτού, υπάρχουν και ειδικότερες πτυχές της μελέτης που οφείλουν να τύχουν της προσοχής του αναγνώστη. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η μελέτη της βρετανικής υπονομευτικής στάσης τόσο απέναντι στα σχέδια Ελλάδας και Τουρκίας όσο και στις διάφορες απόπειρες σύμπληξης ευρωπαϊκού στρατού, θεμελιώδους στοιχείου της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ακόμα και στις περιπτώσεις εκείνες όπου φαινόταν ότι το Ηνωμένο Βασίλειο είχε την πρωτοβουλία ίδρυσης οργανισμών, όπως στην περίπτωση της ΔΕΕ, στην πραγματικότητα στόχος του Λονδίνου δεν ήταν επ' ουδενί να συμβάλει στη διαμόρφωση μιας ευρωπαϊκής αμυντικής οντότητας αλλά να αποτρέψει εξελίξεις όπως ο ανεξέλεγκτος επανεξοπλισμός της Γερμανίας ή κάποια αυτόνομη δράση των Αμερικανών, η οποία δύνατο να βλάψει τα βρετανικά συμφέροντα.⁸

Σημαντική συνιστώσα της μελέτης είναι ο τρόπος με τον οποίο οι Δυτικοευρωπαίοι και κυρίως οι Γάλλοι αντιμετώπισαν τον λεγόμενο *furor Teutonicus*, δηλαδή τον φόβο που προκαλούσε μια αναβίωση του γερμανικού

⁸ Ο Αμερικανός πρέσβης Holmes στο Λονδίνο έκανε ήδη το 1950, κατά παραγγελία του State Department, μια εκτίμηση για τη σχέση των Βρετανών με την ευρωπαϊκή ενοποίηση στο μέλλον και έμελλε να δικαιωθεί πανηγυρικά από τις εξελίξεις. Σύμφωνα με τον Holmes, οι Βρετανοί δεν αποδέχτηκαν ποτέ την ιδέα μιας πολιτικής ολοκλήρωσης που θα περιλάμβανε μεταβίβαση κυριαρχίας σε μια κεντρική πολιτική εξουσία και θεωρούσαν ουτοπικές τις προτάσεις για τη δημιουργία κάτι ανάλογου με τις Ηνωμένες Πολιτείες στην Ευρώπη. Για τους Βρετανούς, η δυτικοευρωπαϊκή πολιτική ενοποίηση σημαίνει στενή και αποτελεσματική συνεργασία μεταξύ των κυρίαρχων κρατών της Ευρώπης, τα οποία θα δύνανται να δρουν ενιαία μετά από διαβούλευση και συνεννόηση σε προβλήματα κοινού ενδιαφέροντος. Κάθε ενέργεια στην κατεύθυνση της ευρωπαϊκής ενοποίησης πρέπει να είναι συμβατή με τη θέση του Ηνωμένου Βασιλείου στην Κοινοπολιτεία και της ειδικής σχέσης του με τις ΗΠΑ. Αυτό, σύμφωνα με τον Αμερικανό διπλωμάτη, δεν επρόκειτο να αλλάξει ούτε στο μέλλον. NARA: RG 59, Central Decimal Files 1950-1954, "Report of the American embassy in London to the State Department, subject: Embassy appraisal on Britain's position towards political integration of Europe, 2 February 1950".

μιλιταρισμού, ο οποίος ήταν τόσο ισχυρός, που υπονόμεινε όλες τις πανευρωπαϊκές ενοποιητικές απόπειρες στο πεδίο της άμυνας μέχρι το 1954. Άκρως ενδιαφέρον στοιχείο της μελέτης είναι, τέλος, η στάση των Αμερικανών απέναντι στους Δυτικοευρωπαίους και η προσπάθεια επιβολής των στρατηγικών προτεραιοτήτων τους σε σχέση με τη Γερμανία, την Τουρκία και την Ελλάδα, οι οποίες βρίσκονταν σε πλήρη αντιδιαστολή με τις στρατηγικές προτεραιότητες των υπόλοιπων Ευρωπαίων.

Η μελέτη στηρίζεται σε εκτενές αρχειακό υλικό που προέρχεται από διάφορα αρχεία: το ιδιαίτερα δυσπρόσιτο αρχείο του Συμφώνου των Βρυξελλών και της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης, βρετανικά, ελληνικά και αμερικανικά αρχεία (δημόσια και ιδιωτικά), αρχεία του NATO, καθώς και δημοσιευμένες πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές από διάφορες χώρες και διεθνείς οργανισμούς.

Το ζήτημα της ευρωπαϊκής άμυνας την επαύριον του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια στην Ευρώπη χαρακτηρίστηκαν από έντονη πολιτική και διπλωματική δραστηριότητα γύρω από τη συγκρότηση μιας ενιαίας, διεθνικής, ευρωπαϊκής πολιτικής οντότητας. Ως κύριο forum των πολιτικών και διπλωματικών διεργασιών αναδείχτηκε το πλαίσιο συνεννόησης των 19 κρατών που συμμετείχαν στο Σχέδιο Marshall και αφορούσε καταρχάς την επόμενη μέρα της οικονομικής συνεργασίας μετά το τέλος της αμερικανικής βοήθειας. Παράλληλα με αυτό, πολλοί Δυτικοευρωπαίοι άρχισαν να προβληματίζονται πάνω στο ενδεχόμενο μιας μελλοντικής πανευρωπαϊκής πολιτικής εξουσίας που θα προέκυπτε μέσα από την εκχώρηση εθνικής κυριαρχίας από τα διάφορα κράτη-μέλη σε αυτήν.⁹

Κατά «παράδοξο» τρόπο ο τομέας της άμυνας, ο κατεξοχήν τομέας υψηλής κρατικής κυριαρχίας, εκείνη την ιδιαίτερα πρώιμη περίοδο ευρωπαϊκής συνεργασίας αποτέλεσε τον άξονα γύρω από τον οποίο περιστράφηκαν πολλές ενοποιητικές πρωτοβουλίες. Δύο γεγονότα έμελλαν να λειτουργήσουν ως καταλύτης στη σταδιακή άρση της κυρίαρχης τάσης για εθνική εσωστρέφεια και της απροθυμίας των Ευρωπαίων να αναπτύξουν μια πιο στενή συνεργασία στο πεδίο της άμυνας. Το πρώτο ήταν ο φόβος για μια ενδεχόμενη αναβίωση του γερμανικού μιλιταρισμού, τον οποίο δεν είχαν κατασιγάσει ούτε η διαδικασία αφοπλισμού ούτε η διαδικασία αποναζιστικοποίησης που έλαβε χώρα στη Γερμανία.¹⁰ Ο δεύτερος λόγος ήταν ο εντεινόμενος ψυχροπολεμικός ανταγωνισμός μεταξύ Δύσης και Ανατολής, ο οποίος καταθορυβούσε ιδιαίτερα τα κράτη της ηπειρωτικής Ευρώπης που βρίσκονταν σε άμεση ακτίνα δράσης του Κόκκινου Στρατού.¹¹

Στις 4 Μαρτίου 1947, εκκινώντας ακριβώς από την αναγκαιότητα αναχαίτισης του furor Teutonicus, Γαλλία και Βρετανία σύναψαν την πρώτη συνθήκη αμοιβαίας βοήθειας και αμυντικής υποστήριξης στη μεταπολεμική Ευρώπη. Η συνθήκη που υπογράφηκε στην πόλη σύμβολο του αγώνα των συμμαχικών δυνάμεων εναντίον των δυνάμεων του Άξονα, τη Δουνκέρκη, και έλαβε για τον λόγο αυτό το όνομά της,

⁹ A. Blair, *The European Union since 1945* (London-New York *et al.*: Pearson Longman, 2005), pp. 9-15· J. Lecerf, *Ιστορία της Ευρωπαϊκής Ενότητας* (Αθήνα: Παπαζήσης, 1969), σ. 1 και εξ· R. Coudenhove-Kalergi, *Weltmacht Europa* (Stuttgart: Seewald Verlag, 1971), σ. 18 και εξ.

¹⁰ NARA: RG 43, Box 196, "Report of the US delegation in Germany on Relations between Disarmament Treaty and European bilateral treaties of Mutual Assistance 14/4/1947". "Questions relating Germany. Report of the Special Committee to the Council of Foreign Ministers 11/4/1947". "Questions concerning Germany. Report of the US delegation in Germany on the denazification and democratization of Germany, April 1947".

¹¹ J. Monnet, *Απομνημονεύματα*. Β΄ έκδοση (Αθήνα: Ροές, 1999), σ. 287 και εξ.

θεωρείται ότι αποτέλεσε το θεσμικό πρόπλασμα της ευρωπαϊκής αμυντικής συνεργασίας. Η αμυντική συνεργασία δεν αφορούσε γενικά μια εξωτερική απειλή αλλά μια εν δυνάμει επίθεση της Γερμανίας. Ως νομική βάση της, το κείμενο της συνθήκης έκανε επίκληση στα άρθρα 49, 51, 52, 53 και 107 της Χάρτας των Ηνωμένων Εθνών.¹²

Στις 4 Μαρτίου 1948, ακριβώς έναν χρόνο μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Δουνκέρκης, μετά από πρόταση που ο υπουργός Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας, Bevin, διατύπωσε δημόσια για πρώτη φορά στη Βουλή των Κοινοτήτων στις 22 Ιανουαρίου 1948,¹³ αντιπρόσωποι του Βελγίου, της Ολλανδίας, του Λουξεμβούργου, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γαλλίας συναντήθηκαν στις Βρυξέλλες για να επεξεργαστούν τις λεπτομέρειες ενός συμφώνου που θα αποτελούσε προέκταση της συμμαχίας της Δουνκέρκης. Στόχος του Bevin ήταν να προωθήσει τη δημοφιλή στο Λονδίνο ιδέα ενός αυτόνομου συστήματος ασφάλειας και άμυνας της Ευρώπης, υπό βρετανική καθοδήγηση, που θα εξασφάλιζε σταδιακά την αμερικανική οικονομική και στρατιωτική κάλυψη.¹⁴

Η πρωτοβουλία του Bevin αντιμετώπιστηκε θετικά από τα κράτη της ηπειρωτικής Ευρώπης, καθώς θεωρούσαν ότι αυτό θα επιτάχυνε μια στενή αμυντική συνεργασία με τις ΗΠΑ, αλλά επιφυλακτικά από τις τελευταίες.¹⁵

Μετά από σύντομες διαπραγματεύσεις στις οποίες συμμετείχαν και οι χώρες της Benelux, στις 17 Μαρτίου 1948 οι πέντε χώρες υπόγραψαν το *Σύμφωνο οικονομικής, Κοινωνικής και πολιτιστικής Συνεργασίας και Συλλογικής Αυτοάμυνας* (Brussels Treaty of Economic, Social and Cultural Collaboration and Collective Self-Defence) που γρήγορα κωδικοποιήθηκε στο διπλωματικό και πολιτικοστρατιωτικό λεξιλόγιο είτε ως Σύμφωνο των Βρυξελλών είτε ως Δυτική Ένωση. Η συνθήκη του Συμφώνου των Βρυξελλών, η οποία, όπως και η Συνθήκη της Δουνκέρκης

¹² U. Schürr, *Der Aufbau einer europäischen Sicherheits- und Verteidigungsidentität im Beziehungsgeflecht von EU, WEU, OSZE und NATO* (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2003), p. 50.

¹³ Λίγες μέρες πριν, στις 8 Ιανουαρίου 1948, ο Bevin είχε καταθέσει στο υπουργικό συμβούλιο του Ηνωμένου Βασιλείου ένα σχέδιο με τον τίτλο *The First Aim of British Foreign Policy*, το οποίο και παρείχε το υπόβαθρο όπου στηρίχθηκε ο βαρυσήμαντος λόγος του. Βλ. Al. Cahen, *The Western European Union and NATO. Building a European Defence Identity within the Context of Atlantic Solidarity*, Brassey's Atlantic Commentaries no. 2 (London: Brassey, 1989), p. 1.

¹⁴ Κ. Μπότσιου, *Μεταξύ NATO και EOK. Η Ευρώπη σε αναζήτηση μιας αμυντικής και πολιτικής ένωσης 1949-1957*. Κείμενα Εργασίας, Σειρά Α' Ευρωπαϊκή Ενοποίηση και Εθνικές Πολιτικές (Αθήνα: Παπαζήσης, 2002), σσ. 16-17.

¹⁵ Gr. Treverton, *Αμερική-Γερμανία και το μέλλον της Ευρώπης* (Αθήνα: Εκδ. Ποντίκι, 1992), τίτλος πρωτοτύπου: *America-Germany and the Future of Europe*, σσ. 61-63.

περιλάμβανε αναφορά στη Γερμανία στο προοίμιό της, τέθηκε σε ισχύ στις 25 Αυγούστου 1948.¹⁶

Υπό το κράτος των όσων τεκταίνονταν την ίδια στιγμή στη διεθνή πολιτική σκηνή και κυρίως στην Ανατολική Ευρώπη, όπου κομμουνιστικά καθεστώτα επιβάλλονταν στο ένα κράτος μετά το άλλο, η στοχοθεσία του Συμφώνου των Βρυξελλών δεν περιστρεφόταν πλέον μόνο γύρω από μια ενδεχόμενη γερμανική, όσο και γύρω από μια προδιαγραφόμενη τότε σοβιετική απειλή, μεταβάλλοντας ριζοσπαστικά το υφιστάμενο κλίμα στην ευρωπαϊκή και όχι μόνο πολιτική σκηνή.¹⁷

Το Σύμφωνο των Βρυξελλών, σύμφωνα με το άρθρο 51 του καταστατικού χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, υποχρέωνε τα συμβαλλόμενα μέρη να παράσχουν, σε περίπτωση μιας στρατιωτικής επίθεσης εναντίον τους, στρατιωτική αρωγή το ένα στο άλλο. Η συμφωνία ετίθετο για ισχύ για 50 χρόνια και μόνο μετά το πέρας αυτού του χρονικού διαστήματος θα μπορούσε μια χώρα να αποχωρήσει, αφού προηγουμένως γνωστοποιούσε ανάλογη πρόθεσή της στα υπόλοιπα συμβαλλόμενα μέρη. Παράλληλα με την αμυντική διάσταση, προβλεπόταν μια πολυσχιδής οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική δραστηριότητα. Ιδρύονταν ένα Συμβούλιο Διαβούλευσης (Consultative Council) το οποίο επρόκειτο να συνεδριάζει περιοδικά και μια Μόνιμη Επιτροπή (Permanent Commission), η οποία θα συνεδρίαζε τακτικά και θα διευθετούσε όλα τα πρακτικά ζητήματα που αφορούσαν τη λειτουργία του Συμφώνου.¹⁸

Ορισμένα από τα δομικά χαρακτηριστικά του Συμφώνου όπως η πολυμέρεια στη λήψη αποφάσεων, κοινά όργανα στρατηγικού σχεδιασμού (Planning Branch, Production and Supply branch, Executive Committee κ.ά.) συνιστούσαν πρωτοποριακά στοιχεία στην ευρωπαϊκή οργανωσιακή κουλτούρα και αποτέλεσαν πρότυπο στη συγκροτησιακή διαδικασία που ακολουθήθηκε για τη σύμπληξη του Βορειοατλαντικού Συμφώνου λίγο αργότερα.¹⁹ Το τελευταίο νοούνταν, εξάλλου, ως

¹⁶ E. Fursdon, *The European Defence Community: A history* (London: Macmillan, 1980), p. 31.

¹⁷ P. Milza, S. Berstein, *Ιστορία της Ευρώπης. Διάσπαση και ανοικοδόμηση της Ευρώπης. 1919 έως σήμερα* (Αθήνα: εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 1997), τίτλος πρωτοτύπου: *Histoire de l' Europe. Déchirures et reconstruction de l' Europe, 1919 à nos jours*, σ. 184.

¹⁸ Public Record Office – WEU Archives: Brussels Treaty Organization Period 1948-1950, Political Files (εφεξής θα αναφέρεται ως PRO-WEU): *Treaty of Economic, Social and Cultural Collaboration and Collective Self-defence between His Majesty in respect of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, His Royal Highness the Prince Regent of Belgium, the President of the French Republic, Her Royal Highness the Grand Duchess of Luxembourg and Her Majesty the Queen of the Netherlands*, Articles IV-V, VI, VII- VIII- IX.

¹⁹ W. Mallinson, *From Neutrality to Commitment. NATO and European Integration* (London, New York: I.B. Tauris Publishers, 2010), p. 60.

επέκταση του Συμφώνου των Βρυξελλών με την προσθήκη του Καναδά και των ΗΠΑ. Στους οργανωτικούς σχεδιασμούς του NATO, το Defence Committee προσλαμβάνονταν ως το όργανο στο οποίο θα αντιπροσωπεύονταν τα κράτη-μέλη του Συμφώνου των Βρυξελλών και τα δύο εξωευρωπαϊκά μέλη.²⁰

Το Σύμφωνο προοικονομούσε επίσης, έστω και αν αυτό δεν επιβεβαιώθηκε αργότερα, τη μακροπρόθεσμη δέσμευση του Ηνωμένου Βασιλείου στην άμυνα της Δυτικής Ευρώπης. Έδειχνε επίσης στις ΗΠΑ, όπου έτειναν να επικρατήσουν πάλι τάσεις εσωστρέφειας και απομονωτισμού, ότι και οι ίδιοι οι Ευρωπαίοι ήταν διατεθειμένοι να καταβάλουν προσπάθειες με τα πενιχρά μέσα που διέθεταν για την άμυνά τους. Ο ίδιος ο πρόεδρος Truman, εξάλλου, δήλωσε δημόσια ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα συνέδραμαν τις χώρες της Ευρώπης να διατηρήσουν την ανεξαρτησία τους, εφόσον και οι ίδιες θα αντιστέκονταν εναντίον κάθε εσωτερικής ή εξωτερικής απειλής.²¹ Η ανάληψη πρωτοβουλιών για τη στρατιωτική συνεργασία μεταξύ των δυτικοευρωπαϊκών χωρών προκειμένου αυτές να τύχουν υποστήριξης ήταν προϋπόθεση που έθετε, εκτός από την Ουάσιγκτον, και η Οτάβα την ίδια περίοδο.²²

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της ελληνικής πρεσβείας στην Ουάσιγκτον, οι ΗΠΑ δεν μπορούσαν να συνεισφέρουν ουσιαστικά στην άμυνα της Δυτικής Ευρώπης το συγκεκριμένο διάστημα, λόγω των προσεχών εκλογών για το Κογκρέσο, και δεν θα μπορούσαν να παρεμποδίσουν αποτελεσματικά μια «σοβαράν στρατιωτική προσπάθεια των Ρώσων διαθετότων ισχυράς δυνάμεις και στρεφομένη ενδεχομένως προς τας ακτάς του Ατλαντικού [...] Ενδεχόμενη όθεν υπόσχεσις των Ηνωμένων Πολιτειών προς τας χώρας της Δυτικής Ευρώπης, ότι η Αμερική θα πολεμήση χάριν αυτών, θα εσήμαιεν απλώς αγώνα γινόμενον μόνον αφού τα σοβιέτ ήθελον ήδη καταλάβη αυτάς».²³

Ως τα τέλη του 1948 άρχισαν να αποκρυσταλλώνονται οι βασικοί άξονες της αμυντικής πολιτικής (Western Union Defence Policy) και της στρατιωτικής οργάνωσης της συμμαχίας (Western Union Defence Organisation), στην οποία η

²⁰ NARA: RG 59, Box 5654, "State Department views concerning organisation under North Atlantic Pact, 31 March 1949".

²¹ NARA: RG 59, Central Decimal Files 1950-1954, Boxes 3390-3394 and 3408 on European Cooperation.

²² Ιστορικό Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών – Κεντρική Υπηρεσία (εφεξής θα αναφέρεται συντετμημένα ως Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 80 Υποφάκελος 2/1, «Τηλεγράφημα από Ουάσιγκτον προς ΥΠΕΞ 1 Οκτωβρίου 1949. Συντάκτης: Δενδραμής».

²³ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 84, Υποφάκελος 1/4, «Τηλεγράφημα 20 Απριλίου 1948 από Ουάσιγκτον προς ΥΠΕΞ, συντάκτης Δενδραμής»· Ενδοϋπηρεσιακό έγγραφο του ελληνικού ΥΠΕΞ με θέμα: «Περί Αμερικανικών εξοπλισμών, Γ΄ Πολιτική Διεύθυνση 26 Απριλίου 1948».

αντιαεροπορική προστασία και αεροπορική δύναμης κρούσης (Air Defence και Air Force Organisation) είχαν κυρίαρχο ρόλο. Διαπιστώθηκε πολύ γρήγορα ότι, με εξαίρεση το Ηνωμένο Βασίλειο, οι άλλες χώρες παρουσίαζαν μεγάλες ελλείψεις τόσο στη γενικότερη στρατιωτική τους προπαρασκευή όσο, κυρίως, στον στρατηγικό τομέα των μεταφορών.²⁴

Ως πρωταρχικοί στρατηγικοί στόχοι καθορίστηκαν μεταξύ άλλων:

- 1) Η δημιουργία απώτατης γραμμής προώθησης του εχθρού όσο το δυνατόν ανατολικότερα επί γερμανικού εδάφους (hold the enemy as far east as possible in Germany with the resources available in any given time).
- 2) Η συγκρότηση επιτελικής δομής ικανής να αναλαμβάνει δράση σε οιονδήποτε χρόνο και οιαδήποτε ανάγκη (take action whenever an emergency occurs).
- 3) Η χωρίς χρονοτριβή επίτευξη ευρείας οικονομικής συμφωνίας (broad financial agreement) ικανής να καλύψει τις στρατιωτικές ανάγκες των πέντε δυνάμεων και να πραγματοποιήσει τις αρχές της αμοιβαίας υποστήριξης που καθορίστηκαν στις αρχικές διαπραγματεύσεις σύμπτυξης του Συμφώνου.²⁵

Τον Αύγουστο του 1948 αποφασίστηκε η ίδρυση ενός επίσημου συμβουλίου Δυτικής Ένωσης (Formal Western Union Defence Committee) στο Λονδίνο, με ευέλικτο σχήμα και πρόβλεψη για τακτικές συνεδρίες. Το σχήμα προέβλεπε μια μορφή διακλαδικής διάρθρωσης των δυνάμεων σε δύο επίπεδα, ένα επιχειρησιακό και ένα υποστηρικτικό, επιφορτισμένο με την παραγωγή αμυντικού υλικού και τον ανεφοδιασμό των δυνάμεων της συμμαχίας (Planning branch και Production and Supply branch). Αυτό θα αποτελούσαν τόσο από πολιτικούς εκπροσώπους των πέντε χωρών όσο και από τους επικεφαλής των στρατιωτικών επιτελείων τους. Ανώτατος στρατιωτικός επικεφαλής (Permanent Military Chairman) ορίστηκε ο στρατηγός Montgomery, που θα συντόνιζε τη λειτουργία των τριών στρατιωτικών επιτελείων (Αέρος, Στρατού, Ναυτικού). Συμφωνήθηκαν επίσης οι εθνικότητες των επιτελών στα τρία επιτελεία (Commanders-in-chief and the Naval Adviser), οι οποίες αντανακλούσαν την ιδιαίτερη στρατιωτική παράδοση κάθε χώρας. Ο διοικητής των επίγειων δυνάμεων (Land Commander-in-Chief) επρόκειτο κατά συνέπεια να είναι Γάλλος (General d' Armée Jean de Lattre de Tassigny). Ο διοικητής της αεροπορίας

²⁴ PRO-WEU: DG 1 9/52: "Pooling of Resources and Standardization of Equipment: Report of Naval Advisory Committee September 1948".

²⁵ PRO-WEU: DG 1 9/52: "Extract from Minutes of the Meeting of the Permanent Commission 30th September 1948".

(Air Commander-in-Chief) επρόκειτο να είναι Βρετανός (Air Marshal Sir James Robb), ενώ και ο διοικητής του ναυτικού (Naval Adviser) επρόκειτο να είναι Γάλλος (Vice-Admiral Robert Jaujard). Από τις χώρες της Benelux δεν θα προερχόταν αρχικά κανένας επιτελικός αρχηγός.²⁶

Για τον συντονισμό των στρατιωτικών διοικήσεων συστάθηκε ένα διασυμμαχικό στρατηγείο στο Φοντενεμπλώ (Commanders-in-Chief Committee), αποτελούμενο από έναν επιτελάρχη (Chairman), έναν επιτελικό διοικητή των χερσαίων δυνάμεων (Commander-in-Chief Western Europe Land Forces), έναν επιτελικό διοικητή των αεροπορικών δυνάμεων (Commander-in-Chief Western Europe Air Forces) και έναν επιτελικό διοικητή των ναυτικών δυνάμεων (Flag Officer Western Europe), το οποίο πλαισιώθηκε από μια σειρά υποεπιτροπές (Subcommittees) επιφορτισμένες με επιμέρους ζητήματα.²⁷

Στο πλαίσιο του Συμφώνου συγκροτήθηκε επίσης ένα ευρύ δίκτυο οικονομικών, πολιτικών και πολιτισμικών σχέσεων ανοικτό στην προσχώρηση και άλλων κρατών.²⁸

Τα κύρια εμπόδια του νέου οργανισμού ήταν η έλλειψη συνεργατικής κουλτούρας μεταξύ των στρατιωτικών δυνάμεων και ο συντονισμός μεταξύ των εθνικών στρατιωτικών δυνάμεων σε επίπεδο στρατιωτικής επιμελητείας, υποδομών, στρατηγικών μεταφορών και αεροπορικών δυνάμεων. Προβληματική παρουσιαζόταν επίσης η συνεργασία των διαφόρων υποεπιτροπών που ήταν επιφορτισμένες με την επίλυση των διαδικαστικών ζητημάτων. Για τον λόγο αυτό δημιουργήθηκε μάλιστα μια επιτροπή συντονισμού (Advisory Group) των διαφόρων επιτροπών. Το σημαντικότερο, ωστόσο, ζήτημα που απασχολούσε όλες σχεδόν τις συνεδριάσεις της Μόνιμης Επιτροπής ήταν τα μέτρα που θα προσέλκυαν την αμερικανική στρατιωτική βοήθεια προς τη συμμαχία.²⁹

²⁶ PRO-WEU: DG 1 6/36, “Military Archives of the Brussels Treaty Organization-Meeting hold on 24th August 1948 of the military committee of the five powers chiefs of staff of the five powers”.

²⁷ PRO-WEU: DG 1 9/52: “Draft Memorandum by the WEU Chiefs of Staff for the Permanent Commission September 1948”.

²⁸ Θ. Χριστοδουλίδης, *Από την Ευρωπαϊκή Ιδέα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ιστορική διάσταση του ευρωπαϊκού εγχειρήματος*. Β΄ έκδοση (Αθήνα: Σιδέρης, 2002), σσ. 39-40.

²⁹ PRO-WEU: DG 1 9/51 και 9/50: Questions relating the logistic facilities and resources required in war, fuel storage, transportation facilities, labour and Standardization of Equipment and Coordination of War-Products: grenades, Radars, Guns etc.

Ένα άλλο ζήτημα που απασχόλησε πολύ τα θεσμικά όργανα του Συμφώνου ήταν αυτό της συνεργασίας για την παραγωγή αμυντικού-πολεμικού υλικού, δεδομένης της ανυπαρξίας μιας ενιαίας ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας.³⁰

Αν και όλοι οι σύμμαχοι συμμερίζονταν την ανησυχία από τη λεγόμενη σοβιετική «απειλή» και άρα την άποψη ότι θα έπρεπε να υπάρχει πλήρης και άμεση ετοιμότητα τόσο σε επίπεδο επάνδρωσης όσο και εξοπλισμών, δεν είχαν όλοι τις ίδιες προσλαμβάνουσες γι' αυτήν. Οι Βρετανοί είχαν την πεποίθηση ότι η Σοβιετική Ένωση δεν σχεδίαζε να εξαπολύσει μια μεγάλης έκτασης επίθεση το προσεχές διάστημα, αλλά ότι ελλόχευε ο κίνδυνος να ξεσπάσει ανά πάσα στιγμή τυχαία κάποια περιορισμένη πολεμική σύγκρουση, και γι' αυτό η ετοιμότητα ήταν επιβεβλημένη. Αυτή πάλι, σύμφωνα με τις βρετανικές εκτιμήσεις, θα εκδηλωνόταν μάλλον από ξηράς με κάποια αεροπορική υποστήριξη.³¹

Οι Γάλλοι ανησυχούσαν περισσότερο για το ενδεχόμενο μιας ενδεχόμενης σοβιετικής επίθεσης με υποβρύχια εναντίον συμμαχικών πλοίων και για τοπικά περιορισμένες συγκρούσεις (limited localised conflict), όπως για παράδειγμα στην Ελλάδα· γι' αυτό και κατέθεσαν αντίστοιχη δέσμη προτάσεων αναφορικά με την οργανωτική μετεξέλιξη της Δυτικής Ένωσης (αριθμός δυνάμεων, χρηματοδότηση της συμμαχίας, στρατηγικό δόγμα, προσδιορισμός απειλών, το κρίσιμο ζήτημα της προσδοκώμενης αμερικανικής βοήθειας κ.ά.). Εν αντιθέσει με τις χώρες της Benelux, ωστόσο, που υποστήριζαν την αύξηση της συμμαχικής συνεισφοράς σε δυνάμεις, οι Γάλλοι παρουσιάζονταν απρόθυμοι να αυξήσουν τη συνεισφορά τους στη συμμαχία, ωστόσο διευκρινιστούν οι αμερικανικές προθέσεις σχετικά με την ανάληψη αμυντικών ευθυνών στην Ευρώπη.³²

Τα κύρια πλεονεκτήματα της συμμαχίας συνίσταντο στις ναυτικές και αεροπορικές βάσεις των Βρετανών και στην αριθμητική δύναμη του γαλλικού στρατού, που διέθετε εκείνη την περίοδο 550.000 άνδρες στον στρατό ξηράς, 70.000 εκπαιδευμένους άνδρες στην αεροπορία και 60.000 εκπαιδευμένους άνδρες στο

³⁰ Στο ίδιο.

³¹ PRO-WEU: DG 1 6/36, "Military Archives of the Brussels Treaty Organization-Meeting hold on 24th August 1948 of the military committee of the five powers chiefs of staff of the five powers".

³² PRO-WEU: DG 1 6/36, "Meeting of the Western Union Chiefs of Staff Committee held 5 October 1948".

ναυτικό, ενώ είχε τη δυνατότητα να κινητοποιήσει ακόμη 300 αεροπλάνα και 10 μηχανοκίνητες μεραρχίες σε περίπτωση ανάγκης.³³

Οι χώρες του Συμφώνου είχαν, εντούτοις, να αντιπαλέψουν μόνιμα την υποχρηματοδότηση των αμυντικών αναγκών της συμμαχίας. Προτάθηκε, κατά συνέπεια, ο ορισμός μιας γενικής φόρμουλας χρηματοδότησης (General Financial Formula), μιας ad hoc οικονομικής διασφάλισης του Συμφώνου με βάση το εθνικό εισόδημα κάθε χώρας. Η Βρετανία αντιτάχθηκε στην αύξηση των δαπανών που εισηγήθηκε το Βέλγιο, αντιπροτείνοντας την ενίσχυση προσπαθειών για την εξασφάλιση αμερικανικής βοήθειας. Σύμφωνα με τις βελγικές εκτιμήσεις, η υπάρχουσα χρηματοδότηση δεν επαρκούσε για τη στρατολόγηση και την εκπαίδευση των συμμαχικών στρατευμάτων. Οι Βρετανοί υποστήριζαν, αντίθετα, ότι κάθε επιπλέον αμυντική δαπάνη θα μπορούσε να προέλθει μόνο μέσα από την εξοικονόμηση άλλων λειτουργικών εξόδων του Συμφώνου. Τον Μάρτιο του 1949 η κατανομή των βαρών ήταν η εξής: Μεγάλη Βρετανία 50%, Γαλλία 25%, χώρες της Benelux 25%:

	(Εκατομύρια δολάρια)	
	1949-1950	1950-1951
Μεγάλη Βρετανία	105	210
Γαλλία	55	110
Βέλγιο και Λουξεμβούργο	50	60
Ολλανδία	10	20
Σύνολο	200	400 ³⁴

Στις αρχές του 1949, οι χώρες του Συμφώνου απηύθυναν αίτημα στις ΗΠΑ για χρηματοδότηση των στρατιωτικών δαπανών του. Οι ΗΠΑ δεν ήταν επί της αρχής αντίθετες με το αίτημα το οποίο «reflects not only a high degree of cooperation effort on this problem but also testifies to an admirable history of cooperative effort since the establishment of Western Union». Θεωρούσαν, ωστόσο, ούτε λίγο ούτε πολύ ότι

³³ Βλ. το εξαιρετικά διαφωτιστικό δημοσίευμα των *New York Times* (συντάκτης Lansing Warren) σχετικά με το Σύμφωνο των Βρυξελλών στις 28 Σεπτεμβρίου 1948, με τίτλο “Western lands studying defence, Britain, France and Benelux Nations said to feel United States Arms are vitally needed”.

³⁴ PRO-WEU: DG 1 11/59, “Minutes of the Meeting of the Finance Ministers of the Brussels Treaty held in Paris 25 January 1950”. Πρβλ. επίσης PRO-WEU: DG 1 2/4 (passim).

οι Ευρωπαίοι ζητούσαν χρήματα χωρίς να δικαιολογούν τον ακριβή σκοπό τους, κάτι το οποίο θα καθιστούσε αδύνατη τη ψήφιση των σχετικών δαπανών από το Κογκρέσο.³⁵

Δεδομένου ότι το Σύμφωνο των Βρυξελλών ήταν η πρώτη στρατιωτική συμμαχία στην Ευρώπη, σύντομα άρχισαν συζητήσεις για τη διεύρυνσή του, τις οποίες παρακολουθούσε στενά η ελληνική διπλωματική αποστολή στο Λονδίνο. Οι χώρες της Benelux πρότειναν μάλιστα την ένταξη της Γερμανίας, που τελούσε ακόμη τότε υπό τετραμερή κατοχή, προκειμένου να ελέγξουν την εξέλιξή της και να δρομολογήσουν τη διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Το γεγονός, ωστόσο, ότι τα συγκεκριμένα κράτη δεν συμμετείχαν ούτε στη στρατιωτική κατοχή της Γερμανίας ούτε και στα έξοδα που αυτή συνεπαγόταν για τις κατακτήτριες χώρες, στέρησε από τα κράτη αυτά τη δυνατότητα άρθρωσης ισχυρού διαπραγματευτικού λόγου. Λόγω της έλλειψης συνεννόησης των ευρωπαϊκών χώρων πάνω στο θέμα, τόσο η ένταξη της Γερμανίας όσο και το γενικότερο ζήτημα της διεύρυνσης του Συμφώνου παραπέμφθηκε τελικά στις καλένδες.³⁶

Το πόσο στενά διασυνδεδεμένο ήταν το γερμανικό πρόβλημα με την πορεία ευρωπαϊκού εγχειρήματος στον τομέα της άμυνας αντικατοπτρίζεται από το γεγονός ότι μετά την ίδρυση των δύο Γερμανιών, Ανατολικής και Δυτικής, το φθινόπωρο του 1949, τόσο το Σύμφωνο των Βρυξελλών όσο και το Συμβούλιο της Ευρώπης κλήθηκαν να λάβουν θέση απέναντι στο αίτημα της Ανατολικής Γερμανίας να ενταχθεί στους δύο οργανισμούς. Παρόλο που οι δυτικές χώρες τάχθηκαν ευθύς εξ αρχής στο πλευρό της Δυτικής Γερμανίας στο ζήτημα της αναγνώρισής της ως του μοναδικού διεθνώς αναγνωρισμένου γερμανικού κράτους, οι δυτικοευρωπαϊκές χώρες δεν ήθελαν να απωλέσουν τη δυνατότητα διενέργειας εμπορικών επαφών με την ταχύτατα βιομηχανικά αναπτυσσόμενη Ανατολική Γερμανία. Στις 12 Δεκεμβρίου 1949 η Μόνιμη Επιτροπή του Συμφώνου πραγματοποίησε έναν διπλωματικό ελιγμό και αποφάσισε την ανάπτυξη εμπορικών επαφών με το Ανατολικό Βερολίνο αλλά και

³⁵ NARA: RG 59, Decimal Files 1945-1949, Box 5656, “Proposed agenda for Secretary’s meeting with Western Union Foreign Ministers 31 March 1949”.

³⁶ Ι.Α.ΥΠ.Ε.: Φάκελος 89, Υποφάκελος 2: «Αναφορά ελληνικής Πρεσβείας στη Ρώμη (15 Νοεμβρίου 1948) για τις ιταλικές απόψεις επάνω στη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Αμυντικής Ένωσης». Αναφέρονται αυτολεξεί οι δηλώσεις του τότε υπουργού Εξωτερικών της Ιταλίας, κόμη Sforza. Και «Αναφορές για το 2ο συνέδριο της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδιακής Ένωσης στη Ρώμη (Νοέμβριος 1948)».

την εναντίωσή της στη συμμετοχή της Ανατολικής Γερμανίας σε διεθνείς οργανισμούς.³⁷

Στο μεταξύ, διάφορες χώρες, μεταξύ αυτών και η Ελλάδα, όπως θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο, άρχισαν να εκδηλώνουν ενδιαφέρον για τη συμμετοχή τους στη συμμαχία. Η υποψηφιότητα η οποία προβλημάτισε έντονα τους συμμάχους, όπως διαφαίνεται από τις συζητήσεις στα θεσμικά όργανα του Συμφώνου, ήταν η ιταλική. Η Ρώμη, όπως και η Αθήνα, αντιμετώπιζε την είσοδό της στο Σύμφωνο των Βρυξελλών ως πρόκριμα για τη συμπερίληψή της στον υπό διαπραγμάτευση αμυντικό οργανισμό του NATO. Αν και η υποψηφιότητα της Ιταλίας αντιμετωπιζόταν κατ' αρχήν θετικά, υπήρχαν πολλές επιφυλάξεις, καθώς η ένταξή της στη συμμαχία θα έθετε αυτόματα επί τάπητος το ζήτημα ένταξης και για άλλα μεσογειακά κράτη, όπως η Ελλάδα, τα οποία με τον έναν ή τον άλλο τρόπο είχαν εκδηλώσει την επιθυμία να ενταχθούν στο Σύμφωνο.³⁸

Οι Βρετανοί, εν αντιθέσει με την περίπτωση της Ελλάδας, δεν αντιμετώπιζαν αρνητικά το ενδεχόμενο ένταξης της Ιταλίας στους δύο Οργανισμούς, καθώς εκτιμούσαν πως το State Department θα μπορούσε να πείσει το Κογκρέσο να επικυρώσει την ίδρυση ενός οργανισμού με την Ιταλία ως μέλος, εάν αυτή ήταν ήδη μέλος μιας αμυντικής περιφερειακής συμμαχίας όπως το Σύμφωνο των Βρυξελλών.³⁹

Οι Αμερικανοί που, όπως και οι Καναδοί, παρακολουθούσαν ως παρατηρητές (observers) στενά τις εξελίξεις για τα τεκταινόμενα εντός του Συμφώνου, δυσπιστούσαν για την ειλικρίνεια των ευρωπαϊκών προθέσεων να επενδύσουν στην άμυνα της Δυτικής Ευρώπης.⁴⁰

Οι Βρετανοί άρχισαν, τους επόμενους μήνες, ενόσω σκληρές διαπραγματεύσεις με τις ΗΠΑ και τον Καναδά για τη δημιουργία του NATO⁴¹ ήταν

³⁷ PRO-WEU: DG 1 4/13: “Extract of the Meeting of 7th Consultative Council Paris 7 Nov. 1949” και “Meeting of the Permanent Commission 8 Δεκεμβρίου 1949”.

³⁸ Ι.Α. ΥΠΕΞ, Φάκελος 84, Υποφάκελος 1/4, «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στο Παρίσι 16 Απριλίου 1948 για συνομιλία με τον Bevin ενόψει της επικείμενης υπογραφής της συνθήκης των Βρυξελλών».

³⁹ PRO-WEU: DG 1 1/4: “49nd – 52nd Meeting of the Permanent Commission 17 January 1949”.

⁴⁰ PRO-WEU: DG 1 9/52: “Top Secret Document 30 A, 14 May 1948”.

⁴¹ Οι Ευρωπαίοι επιδίωκαν, για παράδειγμα, την αυτόματη παροχή βοήθειας όλων των συμμάχων απέναντι στη χώρα που δεχόταν επίθεση, η οποία θα χορηγούνταν άμεσα από τον πρόεδρο χωρίς τη διαμεσολάβηση κάποιου συλλογικού οργάνου. Για τους Αμερικανούς, εντούτοις, μια τέτοια ρύθμιση αναιρούσε μια κυρίαρχη συνταγματική επιταγή (the supreme law of the land), βάσει της οποίας συμμετοχή Αμερικανών στρατιωτών σε εμπόλεμες συρράξεις έπρεπε να εγκρίνεται από το Κογκρέσο. NARA: RG 59, Central Decimal Files 1945-1949, Box 5653: “Office Memorandum US-Government 28 February 1949 ‘The Atlantic Pact: Constitutional Questions 28 February 1949’”. J. Young, *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου 1945-1991* (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2002), σ. 49 και εξ. Τίτλος πρωτοτύπου: *Cold War Europe 1945-1991: A Political History*.

σε εξέλιξη, να υποστηρίζουν φαινομενικά μια επέκταση του Συμφώνου προκειμένου να αμβλύνουν την πίεση άλλων χωρών για τη δημιουργία δυο άλλων αμυντικών συμφώνων με τη συμμετοχή του Ηνωμένου Βασιλείου, ενός σκανδιναβικού στον Βορρά και ενός μεσογειακού (Ελλάδας, Ιταλίας και Τουρκίας) στον Νότο, για το οποίο θα γίνει αργότερα λόγος. Οι Γάλλοι, από την άλλη μεριά, που ήταν πολύ πιο επιφυλακτικοί στην ένταξη της Ιταλίας καθώς θεωρούσαν τις ιταλικές απαιτήσεις υπερβολικές, άρχισαν να υποστηρίζουν ένα χαλαρό μεσογειακό αμυντικό σύμφωνο, προκειμένου να μην απωλέσουν διπλωματικό κεφάλαιο απέναντι στις μεσογειακές χώρες υπέρ της Βρετανίας.⁴²

Πρέπει να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι η Γαλλία αντιμετωπιζόταν από τις ΗΠΑ ως μια μεγάλη δύναμη. Το ποια θα ήταν ακριβώς η θέση της Γαλλίας στο υπό διαπραγμάτευση Βορειοατλαντικό Σύμφωνο, πόση επιρροή στις αποφάσεις και στον στρατιωτικό σχεδιασμό αυτή θα είχε, προβληματίσε⁴³ τους ιθύνοντες του Πενταγώνου κατά την προπαρασκευαστική περίοδο της ίδρυσης του ΝΑΤΟ.⁴⁴

Η συνθήκη ίδρυσης του ΝΑΤΟ που τελικά υπογράφηκε τον Απρίλιο του 1949 ήταν προϊόν συμβιβασμού μεταξύ απομονωτιστών και διεθνιστών στις ΗΠΑ και δεν ικανοποίησε απόλυτα τις προσδοκίες των Ευρωπαίων. Για παράδειγμα, δεν υποχρέωνε ρητά τις ΗΠΑ να στείλουν στρατεύματα στην Ευρώπη. Σύμφωνα με το άρθρο 3, οι συμβαλλόμενες χώρες υποχρεώνονταν σε αυτοβοήθεια και αμοιβαία βοήθεια. Οι ΗΠΑ αναμενόταν, κατά συνέπεια, να αναλάβουν το κύριο βάρος που τους αναλογούσε μέσω της ρήτρας «περί στρατιωτικής συνδρομής». Ο λόγος γι' αυτές τις εννοιολογικά ασαφείς διατυπώσεις ήταν οι αντιδράσεις μελών του Κογκρέσου σε μια γενικευμένη δέσμευση των ΗΠΑ να εμπλακούν σε πόλεμο για να σώσουν άλλες χώρες. Άλλες αντιρρήσεις σχετίζονταν με το αν οι ΗΠΑ θα εμπλέκονταν αυτόματα σε μια σύρραξη αν δεχόταν επίθεση μια άλλη χώρα, αν θα

⁴² Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 84, Υποφάκελος 1/4, «Τηλεγράφημα του πρέσβη Ραφαήλ, 28 Μαΐου 1948 από Παρίσι προς ΥΠΕΞ στην Αθήνα»· NARA: RG 59, Central Decimal Files 1945-1949, Box 5653 “Telegram of the British Embassy in Washington to Office of European Affairs 18 March 1949”· “Telegram from the US-Embassy in Oslo to the State Department in Washington 24 February 1949”.

⁴³ Άλλα θέματα που απασχόλησαν τους Αμερικανούς ήταν το λεγόμενο «γεωγραφικό κενό» (Geographical Loophole), όρος που αναφερόταν στη μη συμπερίληψη κρατών του «ελευθέρου κόσμου» στη συμμαχία, γεγονός το οποίο δύνατο να προκαλέσει σοβιετική επίθεση εναντίον τους· το «συνταγματικό κενό» (constitutional loophole), όρος που αφορούσε την ασάφεια στη διαδικασία κήρυξης πολέμου από το Κογκρέσο κ.ά. NARA: RG 59, Box 5653, “Memorandum on the proposed Atlantic Alliance submitted by James Warburg February 1949”.

⁴⁴ NARA: RG 59, Box 5654, “Memorandum for the Secretary of State 31 March 1949”.

έπρεπε να δημιουργηθεί ένας αμυντικός οργανισμός με τόσο λίγα μέλη ενώ υφίστατο ήδη ο ΟΗΕ, αν η Ιταλία θα έπρεπε να γίνει μέλος του NATO κ.ά.⁴⁵

Στις 14 Ιουλίου του 1949, μετά από επίμονες προσπάθειες των υποστηρικτών της δέσμευσης των Αμερικανών στα ευρωπαϊκά δρώμενα,⁴⁶ με την απόφαση 134 το Κογκρέσο έδωσε τελικά τη συγκατάθεσή του στον Αμερικανό πρόεδρο να εφαρμόσει το Δόγμα Μονroe προσαρμοσμένο στις ανάγκες και τους περιορισμούς του παρόντος και στη Δυτική Ευρώπη ως ένα μέσο υποστήριξης των σκοπών των Ηνωμένων Εθνών. Στο σκεπτικό της απόφασης αναφερόταν ρητά ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες έπρεπε να επιδιώξουν τη σύμπληξη στρατιωτικών συμφωνιών με τα δυτικοευρωπαϊκά κράτη στη βάση της αρχής ότι η επίθεση σε ένα συμβαλλόμενο κράτος θα θεωρούνταν επίθεση σε όλα.⁴⁷

Τον Σεπτέμβριο του 1949, η Ουάσιγκτον ενέκρινε ένα πρόγραμμα στρατιωτικής βοήθειας προς τις δυτικοευρωπαϊκές ένοπλες δυνάμεις, εγκαινιάζοντας ένα μακροχρόνιο πρόγραμμα βοήθειας που προκάλεσε πολλές αντιδράσεις στο Κογκρέσο.⁴⁸

Στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, μεταξύ των κρατών-μελών του Συμφώνου των Βρυξελλών ανέκυψε έντονη διαφωνία για τα ποια θα ήταν η εκπροσώπηση των χωρών του Συμφώνου στον νέο αμυντικό οργανισμό, καθώς το Βέλγιο απαιτούσε ισότιμη εκπροσώπηση με αυτήν των δύο μεγάλων δυνάμεων του Συμφώνου, της Γαλλίας και της Βρετανίας.⁴⁹

Σε αντίθεση με τις άλλες χώρες που επέμεναν στην παράλληλη διατήρηση της συμμαχίας, οι Βρετανοί υποστήριζαν ότι η συμμαχία δεν είχε πλέον λόγο ύπαρξης και έπρεπε να απορροφηθεί από το NATO. Τελικά πρυτάνευσε η άποψη ότι το Σύμφωνο των Βρυξελλών θα εξακολουθούσε να υφίσταται αλλά σε στενή διασύνδεση με το

⁴⁵ NARA: RG 59, Box 5654, “Memorandum prepared for the Secretary of State on the North Atlantic Pact: Questions and Answers 2 April 1949”.

⁴⁶ Ανάμεσα στα πολλά επιχειρήματα που κατατέθηκαν υπέρ της ίδρυσης του NATO ήταν ότι αυτό θα έλυνε για πάντα το *Γερμανικό Πρόβλημα*, θα είχε βασικά αμυντικό χαρακτήρα και δεν θα επιδίωκε την αντιπαράθεση με τη Σοβιετική Ένωση και τον σοβιετικό κομμουνισμό κ.ά. Το δεύτερο επιχειρήμα έμελλε να χρησιμοποιηθεί εναντίον της ένταξης της Ελλάδας και της Τουρκίας, λόγω των κοινών συνόρων τους με το Ανατολικό Μπλοκ. NARA: RG 59, Central Decimal Files 1945-1949, Box 5656, “Statement before the Senate, Foreign Relations Committee by John Foster Dulles, 4 May 1949”.

⁴⁷ NARA: RG 59: Central Decimal Files 1945-1949, Box 5657, “Senate Resolution 134”.

⁴⁸ *New York Times* (9 June 1950), “General Marshall’s Warning”. Το κείμενο διακινήθηκε από τη Μόνιμη Ελληνική Αποστολή στα Ηνωμένα Έθνη στις ελληνικές διπλωματικές αποστολές μέσω Αθηνών. Ι.Α.ΥΠΕΞ, Φάκελος 170, Υποφάκελος 3/5-1, «Επιστολή του έλληνα αντιπροσώπου στα Ηνωμένα Έθνη Αλέξη Κύρου προς ΥΠΕΞ».

⁴⁹ NARA: RG 59, Central Decimal Files, Box 5654 “Department of State: Memorandum of Conversation between Spaak, the Belgian Ambassador, Dr. Jessup, Mr. Achilles and Mr. Beam 1 April 1949”.

NATO.⁵⁰ Πράγματι, οι χώρες του Συμφώνου απέστειλαν επίσημες εκθέσεις στο NATO τον Νοέμβριο και τον Δεκέμβριο του 1949, με τις οποίες πρότειναν το Σύμφωνο να αποτελέσει τον δυτικοευρωπαϊκό οργανωτικό βραχίονα της συμμαχίας (Western European Regional Planning Group) σε συμφωνία με την επιταγή του NATO για δημιουργία τέτοιων τοπικών οργανωτικών δομών. Οι χώρες του Συμφώνου εξέφραζαν μάλιστα την επιθυμία το NATO να λάβει υπόψη στον στρατηγικό του σχεδιασμό και στην κατανομή των υλικοστρατιωτικών μέσων όλη την οργανωτική προεργασία που είχε συντελεστεί εντός του Συμφώνου τα προηγούμενα χρόνια.⁵¹

Οι Βρετανοί εξακολουθούσαν ωστόσο να πιέζουν για την οριστική απορρόφηση του Συμφώνου από το NATO, καθώς γνώριζαν ότι τα ευρωπαϊκά κράτη δεν είχαν τα υλικά μέσα να το συντηρήσουν, και το Λονδίνο έδειχνε ολοένα μικρότερο ενδιαφέρον να επενδύσει στρατιωτικά, οικονομικά και πολιτικά σε αυτό.⁵²

Στα τέλη του 1949 ζητήθηκε από τον εμπειροπόλεμο στρατηγό Montgomery να εκπονήσει μια έκθεση αξιολόγησης για τη μέχρι τότε επιτευχθείσα πρόοδο στη στρατιωτική δομή της συμμαχίας. Ο Montgomery κατέθεσε, πράγματι, εκτενώς την άποψή του την άνοιξη του 1950 σε ένα υπόμνημα με τίτλο «High Command in a theatre of war», θεωρώντας ότι η υφιστάμενη δομή ήταν ακατάλληλη για μελλοντικό πόλεμο. Η άποψη του Βρετανού στρατηγού ήταν ότι αυτή η δομή έπρεπε να γίνει πιο ευέλικτη και αποδοτική. Επειδή η υλοποίηση των προτάσεων του προϋπέθετε μεγαλύτερη χρηματοδότηση, την οποία το Λονδίνο απέρριπτε μετά βδελυγμίας, αυτές δεν υλοποιήθηκαν ποτέ. Σε μια άλλη έκθεση που συντάχθηκε επίσης από στρατιωτικούς των χωρών του Συμφώνου και κοινοποιήθηκε στα κράτη-μέλη τον Μάιο του 1950, επιβεβαιώνονταν οι εκτιμήσεις του Montgomery περί προβληματικής συνεργασίας μεταξύ των εθνικών αρχών (national authorities) και της ανώτατης διοίκησης της συμμαχίας (supreme command). Στην έκθεση διατυπωνόταν, επίσης, η

⁵⁰ PRO-WEU: DG 1 4/13, “Secret S.F.C. 92, 25 October 1949 ‘North Atlantic Military Production and Supply Board Organization’”.

⁵¹ NATO Archive: D.C. 10 29 November 1949 and DC 10/1 12 December 1949, “Note by the Secretary to the North Atlantic Defense Committee on Relations between the North Atlantic Defense Organization and the Brussels Treaty Defense Organization”.

⁵² Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 88, Υποφάκελος 5/1, «Εγγραφο του ΥΠΕΞ Β΄ Πολιτική Διεύθυνση Τμήμα Ι προς τις Πρεσβείες Λονδίνου, Ρώμης, Ουάσιγκτον, Βρυξελλών 10 Δεκεμβρίου 1949». Πρόκειται για κοινοποίηση τηλεγραφήματος της πρεσβείας του Παρισιού, όπου διατυπώνεται η απογοήτευση των Ελλήνων διπλωματών από την παντελή άγνοια των Γάλλων για το Μεσογειακό Σύμφωνο, το οποίο προωθούσε την ίδια περίοδο η Αθήνα και θα εξεταστεί σε άλλο κεφάλαιο, και διαπιστώνεται ότι το ενδιαφέρον των Γάλλων εστιάζεται αποκλειστικά στην ένταξη του Συμφώνου των Βρυξελλών στο NATO.

εκτίμηση ότι η υπάρχουσα στρατιωτική δομή μπορούσε να ανταποκριθεί μόνο σε έναν στατικό πόλεμο (static war) και όχι σε έναν πόλεμο στον οποίο οι ένοπλες δυνάμεις κινούνται γρήγορα (war of movement).⁵³

Σταδιακά, άρχισε, επομένως, να διαμορφώνεται στους κόλπους της συμμαχίας μια ομόθυμη στάση για την ακόμα πιο στενή διασύνδεση του Συμφώνου με το NATO, αν όχι και για την πλήρη απορρόφησή του όπως επιθυμούσαν Βρετανοί. Το ζήτημα αυτό δεν επρόκειτο, εντούτοις, να λυθεί πριν από το τέλος του 1950. Τα κράτη της Benelux και λιγότερο η Γαλλία, που φαίνεται να μην είχε διασαφηνισμένη στάση για το θέμα, πρότειναν τη συνάρθρωση των δύο αμυντικών οργανισμών και τη ταυτόχρονη διατήρηση των πολιτικών οργάνων της συνθήκης καθώς και μη στρατιωτικών τομέων του Συμφώνου που αφορούσαν πολιτιστικές και κοινωνικές δραστηριότητες με ταυτόχρονη εμπλοκή της Γερμανίας (ο χαρακτήρας της εμπλοκής δεν διασαφηνιζόταν). Ο Βρετανός υπουργός Εξωτερικών, Bevin, ισχυρίστηκε ότι, εν όψει της αναδιοργάνωσης του Βορειοατλαντικού Συμφώνου που ήταν τότε σε εξέλιξη, ήταν λογικό και αναμενόμενο μια μικρότερη οργάνωση να εισχωρεί σε μια μεγαλύτερη και για τον λόγο αυτό κατέθεσε ένα προσχέδιο (Draft Resolution) που καθόριζε τις λεπτομέρειες της διαδικασίας εισδοχής.⁵⁴

Μετά από έντονες και εντατικές συζητήσεις ανακοινώθηκε τελικά, στις 20 Δεκεμβρίου 1950, επίσημα από την Επιτροπή Διαβούλευσης του Συμφώνου, λόγω και της θνησιγενούς μέχρι τότε οργανωτικής εξέλιξης της συμμαχίας, ότι η ύπαρξη δυο παράλληλων στρατιωτικών δομών για την ασφάλεια της Δυτικής Ευρώπης ήταν ανεπιθύμητη. Αποφασίστηκε ότι τα στρατηγεία της οργάνωσης έπρεπε να υπαχθούν υπό τον έλεγχο του NATO, ενώ η Μόνιμη Επιτροπή όφειλε εξετάσει αν και κατά πόσο κάποια από τα στοιχεία της υπάρχουσας αμυντικής δομής όφειλαν να διατηρήσουν αυτόνομη λειτουργία. Στο αμέσως επόμενο διάστημα, όλες οι υφιστάμενες τοπικές στρατιωτικές διοικήσεις και τα επιτελεία τους θα διαλύονταν, ενώ θα διατηρούνταν μια Στρατιωτική Διοίκηση Δυτικής Ένωσης (Western Union Command) εντός του πλαισίου του NATO, επιφορτισμένη μόνο με την άμυνα της Δυτικής Ευρώπης ως ένας δυτικοευρωπαϊκός στρατιωτικός βραχίονας του NATO (West European Regional Planning Group). Τα υπόλοιπα όργανα του Συμφώνου των Βρυξελλών, επιφορτισμένα με πολιτιστικές και κοινωνικές δραστηριότητες, θα

⁵³ PRO-WEU: DG 1 6/36, "Meeting of the Western Union Chiefs of staff Committee 20.5.1950-Progress Report on the implementation of measures relating to infrastructure" (top secret).

⁵⁴ PRO-WEU: DG 1 1/1-2-3, "9th and 10th sessions of the Consultative Council 1950".

εξακολουθούσαν να υφίστανται, ενώ τα κράτη-μέλη δεσμεύτηκαν να συναντώνται και να διαβουλεύονται στο πλαίσιο δράσης των οργάνων αυτών.⁵⁵

Αν η εξέλιξη αυτή προσδιόρισε σε σημαντικό βαθμό το μέλλον της αμυντικής συμμαχίας, αναδεικνύοντας την αδυναμία και τις εθνικές αγκυλώσεις των Ευρωπαίων να επενδύσουν σε έναν τέτοιο εγχείρημα, το γεγονός αυτό καθαυτό απέβη προς όφελος των ελληνικών επιδιώξεων, καθώς διεύρυνε το πλαίσιο της αμυντικής συνεργασίας εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης και των δορυφόρων της σε μια οιονεί περιφερειακή συμμαχία πολύ ευρύτερη από το Σύμφωνο των Βρυξελλών. Επειδή ο στρατηγικός σχεδιασμός του Συμφώνου ήταν επικεντρωμένος σε μια επίθεση του κομμουνιστικού μπλοκ στη Δυτική Ευρώπη, οι ανάγκες ασφάλειας της Ελλάδας δεν μπορούσαν να ληφθούν υπόψη. Η απορρόφησή του από το ΝΑΤΟ υπό την ηγεσία και υποστήριξη των ΗΠΑ, οι οποίες είχαν ευρύτερο γεωγραφικό στρατηγικό σχεδιασμό, επέτρεπε και σε χώρες της περιφέρειας να ελπίζουν για ένταξή τους στον νέο οργανισμό, κάτι που, όπως θα φανεί εν συνεχεία, θα ήταν αδιανόητο χωρίς τη συμμετοχή των ΗΠΑ στο νέο εγχείρημα.⁵⁶

Την ίδια περίπου περίοδο άρχισαν να κορυφώνονται και οι διεργασίες για την ίδρυση του Συμβουλίου της Ευρώπης, τη δημιουργία δηλαδή μιας πανευρωπαϊκής πολιτικής οντότητας που θα εξέφραζε τη συλλογική βούληση των Ευρωπαίων να επουλώσουν τις πληγές του απελθόντος πολέμου και να αναιρέσουν τις προϋποθέσεις ενός νέου. Ήδη στην ιστορική ομιλία του στη Ζυρίχη τον Σεπτέμβριο του 1946, ο Churchill είχε κάνει λόγο για την ανάγκη δημιουργίας των Ηνωμένων Πολιτειών της Ευρώπης, μιας ευρωπαϊκής κοινότητας συγκροτημένης και θεμελιωμένης πάνω σε φεντεραλιστικές βάσεις, στην οποία θα μπορούσαν να προσχωρήσουν όλοι οι λαοί που θα επικαλούνταν την κοινή ευρωπαϊκή καταγωγή τους και θα εκχωρούσαν μέρος των πολιτικών, στρατιωτικών και οικονομικών κυριαρχικών δικαιωμάτων τους σε μια υπερεθνική εξουσία.⁵⁷

⁵⁵ PRO-WEU: DG 1 1/65, “Resolution of the Consultative Council of the Brussels Treaty Organization of 20th 1950 on the future of the Western Defence Organization in the light of the creation of the North Atlantic Treaty Organization”.

⁵⁶ Ι.Α. ΥΠΠΕ: Φάκελος 69, Υποφάκελος 5/1, «Απόρρητη – Προσωπική επιστολή του Στρατιωτικού Ακολουθού της Ελληνικής Πρεσβείας στην Ουάσιγκτον, Συνταγματάρχη Σ. Γκίκα, 24 Μαρτίου 1948 προς την Ελληνική Πρεσβεία στην Ουάσιγκτον».

⁵⁷ Στην ομιλία του ο Churchill τόνισε ότι: «Η δομή των Ηνωμένων Πολιτειών της Ευρώπης πρέπει να είναι τέτοια, ώστε να καταστήσει την υλική ισχύ ενός εκάστου κράτους λιγότερο σημαντική. Τα μικρά κράτη θα είναι εξίσου σημαντικά με τα μεγάλα. Τα παλιά κράτη και πριγκιπάτα της Γερμανίας θα μπορούσαν να συμμετέχουν όπως το επιθυμούν σε ένα χαλαρό ομοσπονδιακό σύστημα και καθένα από αυτά να πάρει τη θέση που επιθυμεί στις Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης». Βλ. την ομιλία όπως αυτή παρατίθεται στο Π. Ήφαιστος, *Θεωρία Διεθνούς και ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*. Β΄ έκδοση

Λίγους μήνες αργότερα, πάλι με πρωτοβουλία του Churchill, ιδρύθηκε στο Λονδίνο η Βρετανική Οργάνωση για την Ένωση της Ευρώπης (The European Movement⁵⁸), το παράδειγμα της οποίας ακολούθησαν οργανώσεις και σε άλλες χώρες. Γρήγορα ιδρύθηκαν και άλλες πανευρωπαϊκές οργανώσεις με ανάλογους σκοπούς, όπως η Ευρωπαϊκή Κοινοβουλευτική Ένωση (Union Parlementaire Européenne) και η Ευρωπαϊκή Ένωση των Φεντεραλιστών (Union Européenne des Fédéralistes).⁵⁹

Ανάλογες κινήσεις ιδρύθηκαν και στην Ελλάδα την άνοιξη του 1947, κυρίως από Έλληνες βουλευτές που ανταποκρίθηκαν θετικά στην πρόσκληση του Coudenhove-Kallergi να συμμετάσχουν στη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας στο πλαίσιο του ΟΗΕ και να εισηγηθούν στα κοινοβούλιά τους την προσπάθεια δημιουργίας μιας ευρωπαϊκής ομοσπονδίας. Προεξάρχουσες φυσιογνωμίες του κινήματος ήταν ο Γεώργιος Παπανδρέου, ο Γρηγόριος Κασσιμάτης και ο Λέων Μακκάς. Αν και τα μέλη του κινήματος προέρχονταν κυρίως από τον κεντροαριστερό χώρο, όπως το Ελληνικό Εθνικό Συμβούλιο του Ευρωπαϊκού Κινήματος, εμφανίστηκαν στους κόλπους του οργανώσεων του δεξιού χώρου, όπως ο Ελληνικός Σύνδεσμος Ευρωπαϊκής Συνεργασίας. Το φιλοευρωπαϊκό κίνημα άνθισε στην Ελλάδα μέχρι το 1956, ενώ από το 1957 και μετά εισήλθε σε φάση παρακμής, κυρίως λόγω της πολιτικής των ίσων αποστάσεων προς την ελληνοτουρκική διένεξη, την οποία τήρησαν πανευρωπαϊκές οργανώσεις και ευρωπαϊκά κράτη από το 1955 και μετά.⁶⁰

Τον Μάιο του 1948 συγκλήθηκε από τη Διεθνή Επιτροπή για την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση, η οποία είχε συσταθεί τον Δεκέμβριο του 1947 από τις διάφορες φιλοευρωπαϊκές κινήσεις, το Συνέδριο της Ευρώπης στη Χάγη υπό την προεδρία του Churchill. Στο συνέδριο όπου συμμετείχαν πάνω από 750 αντιπρόσωποι από 16 χώρες από ένα ευρύ φάσμα μη κυβερνητικών οργανώσεων, μεταξύ των οποίων και 18

(Αθήνα: Ποιότητα, 2000), σσ. 391-392. Πρβλ. J. Pirlet, *Ευρώπη. Όραμα και ελπίδα* (Αθήνα: Ελληνική Ευρωεκδοτική, 1988), τίτλος πρωτοτύπου: *Symphonie Europa*, σ. 25.

⁵⁸ Στην οργάνωση αυτή συμμετείχαν πολλές σημαντικές προσωπικότητες από διάφορα κράτη, όπως ο Blum, ο Sraak, ο Alcide de Gasperi και ο γαμπρός του Churchill, Duncan Sandys. Στο πλαίσιο της νέας οργάνωσης ιδρύθηκαν εθνικά συμβούλια σε κάθε χώρα, απαρτιζόμενα από εκπροσώπους διαφορετικών ενώσεων, με αποστολή να κινητοποιήσουν την κοινή γνώμη για την ευρωπαϊκή ιδέα και να καταθέσουν προτάσεις για τη θεσμική μορφή που όφειλε να λάβει η Ένωση. Βλ. Κ. Μπότσιου, «Ιδεολογική και πολιτική αφητηρία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης», στο Ν. Μαραβέγιας και Μ. Τσινισιζέλης (επιμ.), *Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση. Οργάνωση και πολιτικές 50 χρόνια* (Αθήνα: Θεμέλιο, 2007), σ. 73.

⁵⁹ Π. Ροζάκης, *Το Συμβούλιο της Ευρώπης και οι Λειτουργίες του*, διατριβή (Αθήνα, 1952), σ. 21.

⁶⁰ I. Stefanidis, "The Greek Pro-European Movement 1947-1967", *Hellenic Review of International Relations*, vol. 5-6 (1985-1986), pp. 243-270.

από την Ελλάδα, προτάθηκαν διάφορες ιδέες για την ενοποίηση της Ευρώπης, όπως η υιοθέτηση μιας χάρτας ανθρωπίνων δικαιωμάτων η οποία θα μπορούσε να εγγυηθεί την ελευθερία της σκέψης, της έκφρασης και το δικαίωμα σύστασης αντιπολίτευσης, η θεσμοθέτηση ενός δικαστηρίου για την κατοχύρωση των παραπάνω δικαιωμάτων και η ίδρυση μιας Ευρωπαϊκής Συνέλευσης στην οποία θα εκπροσωπούνταν οι λαοί της Ευρώπης, καθώς και η δημιουργία μιας οικονομικής ένωσης.⁶¹

Στις συζητήσεις που έλαβαν χώρα στο Συνέδριο της Χάγης αντιπαρατέθηκαν τρεις κυρίαρχες τάσεις για το μέλλον της Ευρώπης, οι οποίες χαρακτήρισαν έκτοτε το συνολικό εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.⁶² Η πρώτη ήταν η ομοσπονδιακή, που επιζητούσε την άμεση συγκρότηση μιας ευρωπαϊκής ομοσπονδίας· η δεύτερη ήταν η λειτουργική, που εκκινούσε από την πρόθεση να δρομολογηθεί μια ενοποιητική διαδικασία με ενδιάμεσα μεταβατικά στάδια· υπήρχε και μια τρίτη άποψη, η λεγόμενη ενωσιακή, η οποία κατέτεινε στη δημιουργία μιας ένωσης ανεξάρτητων κρατών με ελάχιστους περιορισμούς στην κυριαρχία τους.⁶³

Οι διαβουλεύσεις, στις οποίες κυριάρχησαν οι αντιθετικές απόψεις Βρετανών και Γάλλων, οδήγησαν τελικά στην ίδρυση ενός νέου οργανισμού, του Συμβουλίου της Ευρώπης, χωρίς όμως εκχώρηση κρατικών κυριαρχικών εξουσιών από την πλευρά των κρατών-μελών.⁶⁴ Ο Καταστατικός Χάρτης του νέου οργανισμού απέβλεπε στην καθιέρωση μιας ιδιαίτερα στενής για τα τότε δεδομένα πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής συνεργασίας των μελών του στην κατεύθυνση της δημιουργίας των *Ηνωμένων Πολιτειών της Ευρώπης*. Το Συμβούλιο της Ευρώπης δεν εξοπλίστηκε, ωστόσο, με τις αναγκαίες αρμοδιότητες για τη μετουσίωση των προσδοκιών τις οποίες κλήθηκε να πραγματοποιήσει.⁶⁵

Η υπόστασή του, όπως διαφάνηκε και στις διεργασίες της πρώτης κιάλας συνόδου του Συμβουλίου τον Αύγουστο του 1949, παρέμεινε ακαθόριστη και συγκεχυμένη. Οι σκοποί του κάλυπταν πολλούς τομείς, κοινωνικούς, οικονομικούς, επιστημονικούς, πολιτιστικούς, αλλά όχι αμυντικούς, που εξαιρέθηκαν ρητά από τις

⁶¹ Blair, όπ. παρ., pp. 15-16· Φ. Τομαή-Κωνσταντοπούλου (επιμ.), *Η συμμετοχή της Ελλάδας στην πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Η κρίσιμη εικοσαετία 1948-1968*, τόμος Α' (Αθήνα: Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου ΥΠΕΞ, 2003), σσ. 106-113.

⁶² Πρβλ. Β. Rosamond, *Θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης* (Αθήνα: Μεταίχμιο, 2006), τίτλος πρωτοτύπου: *Theories of European Integration*, σσ. 29-73.

⁶³ Χριστοδουλίδης, όπ. παρ., σσ. 40-41.

⁶⁴ Young, *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου*, όπ. παρ., σσ. 93-94· D. Sidjanski, *Η Ομοσπονδίαση της Ευρώπης. Δυναμική και προοπτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (Αθήνα: Παπαζήσης, 1999), τίτλος πρωτοτύπου: *L'avenir fédéraliste de l'Europe: La Communauté européenne, des origines au Traité de Maastricht*, σ. 61.

⁶⁵ Ροζάκης, όπ. παρ., σ. 38.

αρμοδιότητες του οργανισμού ως παραχώρηση σε όσους εμφορούνταν από τη λειτουργική προσέγγιση και τις βρετανικές θέσεις.⁶⁶

Το μεγαλύτερο ίσως εμπόδιο, όμως, αποδείχτηκε η εμμονή διαφόρων χωρών στην απαρέγκλιτη διατήρηση της εθνικής κυριαρχίας και στην απροθυμία τους να μεταβιβάσουν κυριαρχικές και εκτελεστικές εξουσίες σε υπερεθνικά όργανα του οργανισμού, αν και κατατέθηκαν σχέδια (Mackay Plan) προς αυτή την κατεύθυνση, τα οποία ψηφίστηκαν μάλιστα από την κοινοβουλευτική συνέλευση, η οποία όμως δεν είχε την εξουσία να τα επιβάλει.⁶⁷ Αποτέλεσε μάλλον ένα Forum επικοινωνίας και συνδιαλλαγής των βασικότερων συντελεστών του ευρωπαϊκού μεταπολεμικού συστήματος, παρά ένα όργανο πολιτικής με συγκροτημένη διεθνοπολιτική παρέμβαση, με μεγαλύτερο επίτευγμα την *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων* και το *Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*.⁶⁸

Οι χώρες που συμμετείχαν στο Σύμφωνο των Βρυξελλών επιδόθηκαν σε έντονες διαβουλεύσεις και συζητήσεις για τη μορφή συνεργασίας του Συμφώνου με το Συμβούλιο της Ευρώπης.⁶⁹ Πρέπει να σημειωθεί ότι όλες οι ενοποιητικές διαδικασίες στην Ευρώπη νοούνταν ως δομικά κομμάτια μιας ευρωατλαντικής κοινότητας στην οποία οι ΗΠΑ θα είχαν σημαίνοντα ρόλο, γι' αυτό και τύγχαναν της θερμής υποστήριξης της Ουάσιγκτον.⁷⁰

Στη συνεδρίαση της κοινοβουλευτικής συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης τον Αύγουστο του 1950, ο Churchill υπέβαλε μια πρόταση που έμελλε να αποτελέσει θρυαλλίδα διεθνοπολιτικών εξελίξεων και διεργασιών, προσδίδοντας στον οργανισμό μια νέα διάσταση. Ο γηραιός Βρετανός πολιτικός πρότεινε, πιο συγκεκριμένα, την άμεση δημιουργία ενός ενωμένου ευρωπαϊκού στρατού με ενιαίο υπουργείο άμυνας, υπαγόμενο σε συλλογικό δημοκρατικό έλεγχο.⁷¹ Η πρότασή του υπερψηφίστηκε μάλιστα αρχικά από τη Συμβουλευτική Συνέλευση με 89 ψήφους υπέρ, 5 κατά και 27 αποχές. Η πρωτοβουλία του Churchill περιείχε μια καινοτομία

⁶⁶ Χριστοδουλίδης, όπ. παρ., σ. 43.

⁶⁷ NARA: RG 59, Box 3390, "Report by William Donovan to Dean Acheson 3 January 1951".

⁶⁸ A. Briggs/P. Clavin, *Modern Europe. 1789-Present*. Second Edition (Great Britain: Pearson-Longman, 2003), p. 351.

⁶⁹ NARA: RG 59, Central Decimal Files 1945-1949, Box 5653, "Council of Europe – Telegram of the Embassy of USA in London 8 February 1949 to State Department with Subject: Composition and Functions of the Council of Europe".

⁷⁰ NARA: RG 59 Central Decimal Files 1950-1954, Box 3388: "Memorandum of Conversation 19 January 1950 between Acheson and Spaak". NARA: RG 59, Decimal Files 1945-1949, Box 5653, "Letter from the Senator Henry Cabot Lodge to the Secretary of State Dean Acheson, 2 February 1949. Enclosed is the speech delivered by Lodge in the Congress on the Subject of the Military integration of Western Europe".

⁷¹ Για τα πρακτικά της συγκεκριμένης συνέλευσης βλ. Ροζάκης, όπ. παρ., σ. 80.

πρωτοποριακή και άκρως ρηξικέλευθη για τα δεδομένα της Ευρώπης. Πέραν του ότι αφορούσε μια πρωτοβουλία στον κατεξοχήν τομέα υψηλής εθνικής κυριαρχίας της άμυνας, δεν πρότεινε απλώς τη συγκρότηση ενός συμμαχικού στρατού, σαν αυτούς που πάμπολλες φορές είχε γνωρίσει η ευρωπαϊκή ήπειρος στο παρελθόν, αλλά τη δημιουργία ενός ενιαίου ευρωπαϊκού στρατού στον οποίο θα δύναντο να συμμετέχουν και οι Γερμανοί.⁷² Το τελικό ψήφισμα, μετά τις σχετικές διαβουλεύσεις, περιείχε επίσης την ακόμα και για τα σημερινά δεδομένα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης καινοτόμο θέση Ευρωπαίου υπουργού Άμυνας: «the immediate creation of a unified European Army under the authority of a European Minister of Defence, subject to proper European democratic control and acting in full cooperation with the United States and Canada». Προς μεγάλη τέρψη των Αμερικανών που παρακολουθούσαν από κοντό τα τεκταινόμενα περιείχε επίσης την πρόβλεψη ότι «the defence of a territory, which includes Western Germany, naturally requires German participation, but that this is only conceivable within the framework of a permanent European defence organisation».⁷³

Η πρόταση ευθύς εξαρχής προκάλεσε τεράστιο ενθουσιασμό στους συνέδρους και ειδικά στους Γερμανούς, οι οποίοι κολακεύτηκαν από το γεγονός ότι τα άλλα ευρωπαϊκά κράτη τούς εμπιστεύονταν ξανά να συμμετάσχουν σε μια στρατιωτική συμμαχία.⁷⁴

Ωστόσο, παρότι υιοθετήθηκε με μεγάλη πλειοψηφία από τη συνέλευση του οργανισμού, η πρόταση Churchill δημιούργησε παράλληλα μεγάλη σύγχυση στα υπόλοιπα όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης και στις κυβερνήσεις των κρατών-μελών. Η πλειονότητα των σκανδιναβικών κρατών αλλά και οι Βρετανοί Εργατικοί διατύπωσαν αμέσως έντονες επιφυλάξεις, καθώς θεώρησαν ότι η πρόταση του Churchill ερχόταν σε αντίθεση με το Ατλαντικό Σύμφωνο, αν και οι Αμερικανοί διαβεβαιώθηκαν άμεσα ότι η δημιουργία ευρωπαϊκού στρατού δεν αποσκοπούσε επ’

⁷² Βλ. σχετικά την κλασική μελέτη του Cl. Walton, “Background for the European Defence Community”, *Political Science Quarterly*, vol. 68, No. 1 (1953), p. 43 και εξ.

⁷³ NARA: RG 59, Box 3389, “Report from the American Foreign Service of the United States of America in Strasbourg to the Department of State 29 November 1950, subject: The debate in the consultative Assembly, Council of Europe, on the Creation of a European Army”.

⁷⁴ NARA: RG 59, Box 3389, “Memorandum on the Council of Europe Assembly Meeting at Strasbourg, prepared by Bernard Gufler, Chief Foreign Relations Division Office of Political Affairs 1 September 1950”.

ουδενί στην ανάδειξη ενός τρίτου ανταγωνιστικού πόλου στο παγκόσμιο σύστημα δυνάμεων ή μια δυναμική ευρωπαϊκή ουδετερότητα μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων.⁷⁵

Οι συζητήσεις εντός του Συμβουλίου της Ευρώπης τους επόμενους μήνες⁷⁶ ανέδειξαν στην κοινή γνώμη το θέμα της αναγκαιότητας να δημιουργηθεί ένας ευρωπαϊκός στρατός ως βασική προϋπόθεση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και να προηγηθεί ακόμα και των σχεδίων οικονομικής συνεργασίας που εκπονούνταν τότε. Γρήγορα ωστόσο κατέστη σαφές ότι αυτές οι αντιλήψεις ήταν κυρίως δημοφιλείς μεταξύ των χωρών της Ηπειρωτικής Ευρώπης, της Γαλλίας, της Ιταλίας, της Γερμανίας και των κρατών της Μπενελούξ, ενώ τα σκανδιναβικά κράτη και η ίδια η Μεγάλη Βρετανία, μετά από λίγο καιρό, δήλωσαν ρητά ότι δεν προτίθενται να συμμετάσχουν.⁷⁷

Πράγματι ο Έλληνας πρέσβης στο Λονδίνο τηλεγράφησε στην Αθήνα ότι η βρετανική κυβέρνηση θεωρούσε κατ' ουσία ανεπίκαιρη και ανεφάρμοστη την πρωτοβουλία της Συμβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης να θέσει υπό συζήτηση το σχέδιο. Το Foreign Office δεν είχε ακόμα εξετάσει το σχέδιο συγκρότησης ενιαίου ευρωπαϊκού στρατού και κοινού υπουργείου Άμυνας, αλλά θεωρούσε ότι τα ζητήματα που αναφέρονται στην οργάνωση της ευρωπαϊκής άμυνας δεν θα έπρεπε καν να συζητούνται στη Συμβουλευτική Συνέλευση, καθώς τόσο αυτή όσο και η Επιτροπή των Υπουργών αλλά και γενικά το Συμβούλιο της Ευρώπης ήταν αναρμόδια για κάτι τέτοιο. Η συλλογική οργάνωση της άμυνας της Δύσης αποτελούσε, ούτως ή άλλως, τον πρωταρχικό σκοπό του Ατλαντικού Συμφώνου.⁷⁸

Όπως θα φανεί στο επόμενο κεφάλαιο, το μόνο ζήτημα που ενδιέφερε το Ηνωμένο Βασίλειο σε σχέση με τον ευρωπαϊκό στρατό ήταν να καμφθούν οι γαλλικές αντιρρήσεις για τον επανεξοπλισμό της Γερμανίας, ο οποίος, αν και ανεπιθύμητος και για τους Βρετανούς, ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για τη

⁷⁵ NARA: RG 59, Box 3389, "Telegram from the US observer in Strasbourg to State Department 12 August 1950".

⁷⁶ NARA: RG 59, Box 3395, Central Decimal Files 1950-1954, "Council of Europe, Consultative Assembly, Third Ordinary Session 1951, Official Report".

⁷⁷ Ν. Ροδόπουλος, *Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Ένωση και ο Ευρωπαϊκός Στρατός* (Αθήνα, 1951), σσ. 75-78. Η πηγή αυτή έχει εξαιρετική σημασία, γιατί ο Νικόλαος Ροδόπουλος ήταν αναπληρωματικό μέλος της Συμβουλευτικής Συνέλευσης του Στρασβούργου και συνέτασσε ο ίδιος υπομνήματα για την πρόοδο των εργασιών εκεί. Το βιβλίο αυτό είναι κατά μεγάλο μέρος η έκδοση ενός υπομνήματος που εστάλη στο ελληνικό ΥΠΕΞ επί υπουργίας του Κωνσταντίνου Τσαλδάρη τον Οκτώβριο του 1950 με τίτλο *Ενιαίος Ευρωπαϊκός Στρατός*.

⁷⁸ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 112, Υποφάκελος 4/1, «Τηλεγράφημα του πρέσβη Μελά από το Λονδίνο προς ΥΠΕΞ 30 Αυγούστου 1950».

συμμετοχή των Αμερικανών στην ευρωπαϊκή άμυνα.⁷⁹ Η Ουάσιγκτον, αντίθετα, υποδέχτηκε την πρόταση θετικά.⁸⁰

Συμπερασματικά, ένας ευρωπαϊκός στρατός, όχι στη βάση ενός συμμαχικού στρατού αλλά αποτελούμενος από στρατιωτικά τμήματα όλων των συμμετεχόντων ευρωπαϊκών κρατών, θα μπορούσε να δημιουργήσει de facto τις προϋποθέσεις για μια ένωση ομοσπονδιακού χαρακτήρα, όπως απαιτούσαν τότε οι φιλοευρωπαϊκές οργανώσεις σε όλη την Ευρώπη, εξαναγκάζοντας τα κράτη σε εκχώρηση σημαντικότερων κυριαρχικών δικαιωμάτων σε μια υπερεθνική αρχή. Η δημιουργία του θα είχε μια σειρά αλυσιδωτές θετικές συνέπειες για τα ευρωπαϊκά κράτη που θα συμμετείχαν στα εγχείρημα. Το σημαντικότερο, όμως, όφελος, το οποίο θα καθιστούσε εφικτή την πολυμερή συνεργασία στον τομέα αυτό και αναφορικά με τις άλλες πρωτοβουλίες διεθνικής στρατιωτικής συνεργασίας που ακολούθησαν, θα ήταν η υπέρβαση της καχυποψίας ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη και του ανανεωμένου, μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ευρωπαϊκού εθνικισμού.⁸¹

⁷⁹ Foreign Office archives in the Public Record Office (εφεξής θα αναφέρεται ως FO): CAB 21/1784, "Inward telegram in Foreign Office and Whitehall distribution from Wahnerheide to Ward 6th July 1951".

⁸⁰ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 112, Υποφάκελος 4/1, «Τηλεγράφημα, από Ουάσιγκτον προς ΥΠΕΞ 7 Σεπτεμβρίου 1950». Ο Έλληνας πρέσβης στην Ουάσιγκτον, Πολίτης, αναφέρει επί λέξει ότι οι Αμερικανοί «εύρισκαν την πρόταση του Τσώρτσιλ, παρά την ασάφειά της, λίαν ενδιαφέρουσα».

⁸¹ Ροδόπουλος, όπ. παρ., σ. 79 και εξ.

Η Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα και η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση

Η συνεχής απαίτηση των Ευρωπαίων για μεγαλύτερη αμερικανική βοήθεια, όπως αναφέρθηκε ήδη, δεν ήταν μια προοπτική που ενθουσίαζε το Κογκρέσο, μέρος του οποίου είχε πιστέψει ότι η αμερικανική δέσμευση στην Ευρώπη θα ήταν σύντομη και όχι πολυδάπανη. Οι Ευρωπαίοι έπρεπε να αποδείξουν ότι ήταν διατεθειμένοι και οι ίδιοι να σηκώσουν ένα μέρος των βαρών που συνεπαγόταν η ασφάλειά τους. Στο πλαίσιο αυτό, η ίδια η Γερμανία θα μπορούσε για παράδειγμα να συνεισφέρει αποφασιστικά προωθώντας τον επανεξοπλισμό της.⁸²

Ο επανεξοπλισμός της Γερμανίας σε ευρωπαϊκό πλαίσιο κατέστη βασική παράμετρος της μεταπολεμικής, αμερικανικής πολιτικής ασφάλειας⁸³ επίσης λόγω του φόβου για σοβιετικά αντίποινα προς την αμερικανική πολιτική στην Κορέα και

⁸² Βλ. πάνω σε αυτό τη διαφωτιστική αναφορά του Έλληνα πρέσβη στην Ουάσιγκτον, Πολίτη, τον Μάιο του 1950 με αφορμή την επικείμενη διάσκεψη των υπουργών Εξωτερικών των τριών κατακτητηριών δυνάμεων στη Γερμανία: Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 110, Υποφάκελος 3/1, «Ελληνική Πρεσβεία της Ουάσιγκτον προς ΥΠΕΞ, Γραφείο Μονίμου Υφυπουργού 4 Μαΐου 1950»: «Αι αποφάσεις αι οποίαι θα ληφθούν εις το Λονδίνον κατά την προσεχή Διάσκεψιν των Τριών Υπουργών Εξωτερικών ασφαλώς θα επηρεάσουν τον αμερικανικόν προϋπολογισμόν, ως επίσης και τους προϋπολογισμούς των άλλων κρατών του Ατλαντικού Συμφώνου. Η Διάσκεψις των Υπουργών των Εξωτερικών θα έχη να αντιμετωπίση σειρά ωμών γεγονότων άτινα δεν δύνανται να αγνοηθώσιν. Δύο εκ των κυριωτέρων σημείων είναι, α) το γεγονός ότι τα υπάρχοντα στρατιωτικά μέσα της Δυτικής Ενώσεως είναι λίαν ισχνά, β) η δαπάνη της προσθέτου ενισχύσεως της αμυντικής οργανώσεως φθάνει εις αστρονομικά ύψη. Αι συμμετέχουσαι Κυβερνήσεις ομοφώνως υποστηρίζουν ότι δεν δύνανται να αυξήσουν τας στρατιωτικάς των πιστώσεις χωρίς να παραβλάψουν την οικονομικήν των ανόρθωσιν. Προτάσεις υποβαλλόμεναι περί συμμετοχής εις τα έξοδα αμύνης (των άλλων χωρών) ουσιαστικώς εγείρουν πολλά προβλήματα. Π.χ. είναι εξαιρετικώς δύσκολον να σταθμισθή η ακριβοδίκαια σχέσις μεταξύ των συνεισφορών των χωρών εκείνων αίτινες δεν έχουν παρομοίας δεσμεύσεις. Θα δεχθή η Ουάσιγκτον την άποψιν ότι αι Ευρωπαϊκαί αυταί χώραι δεν είναι εις θέσιν να δαπανήσουν περισσότερα ποσά δια την κοινήν των άμυναν; Μέχρι ποίου σημείου οι λαοί των χωρών αυτών είναι διατεθειμένοι να προβούν εις θυσίας χάριν επανεξοπλισμού; Είναι η Ουάσιγκτον εις θέσιν να διαθέση περισσότερον ακόμη χρήμα δια την άμυναν της Ευρώπης; Και αν ναί, υπό ποίας προϋποθέσεις; Υπάρχει φόβος ότι το Κογκρέσσον δεν θα επιτρέψη επιπροσθέτους δαπάνας χωρίς προηγούμενη ανάληψιν σαφών υποχρεώσεων δια την οικονομικήν και πολιτικήν ολοκλήρωσιν της Δυτικής Ευρώπης, πράγμα το οποίον ολίγοι επί του παρόντος θεωρούν κατορθωτόν».

⁸³ Ήδη τον Νοέμβριο του 1948, στη γνωστή του ομιλία του στο American Club στο Παρίσι, ο Αμερικανός διπλωμάτης και μετέπειτα υπουργός Εξωτερικών John Foster Dulles συνόμησε το αμερικανικό ενδιαφέρον για τις ευρωπαϊκές υποθέσεις ως εξής: «We want Europe to have so much political strength that neither the United States nor any other power whatsoever will ever be able to use Europe for purposes alien to the free development of Europe herself [...] Also it seems to many that the problem of Germany cannot be satisfactorily solved except within the framework of some Western European unity. Germany – and in this connection one can now speak only of Western Germany – holds about forty-five million people compressed to a dangerous degree. These people, of industrious nature and possessed of important resources and industrial plants, have great potentialities for good and for evil. They could safely be given great peaceful opportunity as a small minority – say twenty percent – of Western Europe. But as one of several separate, independent nations in Europe the Germans, strategically located in the middle of Europe, have a tempting opportunity to manoeuvre their way back to a dominant position. No agreements which might be imposed today should be looked upon as a reliable protection against that future risk». Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 81, Υποφάκελος 1, «Αναφορά της Ελληνικής Πρεσβείας στην Ουάσιγκτον με συνημμένη την ομιλία του Dulles 18 Νοεμβρίου 1948».

λόγω της έλλειψης εμπιστοσύνης προς το μεταπολεμικό γερμανικό πολιτικό σύστημα. Η Δυτική Γερμανία αποτελούσε κατά κύριο λόγο τον λεγόμενο Κεντρικό Τομέα⁸⁴ του NATO, το μέρος στο οποίο θα δινόταν η αποφασιστική μάχη σε έναν ενδεχόμενο πόλεμο μεταξύ του ανατολικού και δυτικού συνασπισμού.⁸⁵

Την αναγκαιότητα του γερμανικού επανεξοπλισμού, ως αναπόδραστο στοιχείο της πολιτικής της ανάσχεσης αλλά και της ευρωπαϊκής συνεισφοράς στην άμυνα της Δυτικής Ευρώπης, φρόντισε να καταστήσει σαφές στους Ευρωπαίους ο ίδιος ο Αμερικανός υπουργός Εξωτερικών, Dean Acheson, ταξιδεύοντας στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες τον Μάιο του 1950. Απέναντι στο ενδεχόμενο να απωλέσουν την αμερικανική υποστήριξη, οι Ευρωπαίοι, παρά τον τρόπο που τους προκαλούσε μια τέτοια εξέλιξη, δεν αντέδρασαν αρχικά στο αίτημα για ενσωμάτωση της Γερμανίας στην οργάνωση της άμυνας της Δυτικής Ευρώπης.⁸⁶

Οι Γερμανοί από την πλευρά τους, έχοντας διαγνώσει τη μοναδική ευκαιρία που τους παρείχε ο Πόλεμος της Κορέας για να επιτύχουν την επανεξοπλισμό τους, την αποκατάσταση της εθνικής τους κυριαρχίας και την επανάκτηση της ισοτιμίας (Gleichberechtigung) του γερμανικού κράτους στη διεθνή κοινότητα κρατών, υποστήριζαν θερμά την εξέλιξη αυτή. Πέρα από αυτό υπήρχε ο φόβος ότι σε περίπτωση ενός σοβιετικού Blitzkrieg τα αμερικανικά στρατεύματα θα έρχονταν στην Ευρώπη όταν όλα πια θα είχαν κριθεί. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπήρχαν αντιδράσεις στην ίδια τη γερμανική κοινωνία λόγω του φόβου αναβίωσης του γερμανικού милитарισμού.⁸⁷ Η Γερμανία είχε να αντιμετωπίσει, μεταξύ άλλων, την ισχυρή πίεση των Σοβιετικών, οι οποίοι θεωρούσαν τόσο τον γερμανικό επανεξοπλισμό όσο και την ενδεχόμενη ένταξη της Γερμανίας σε αμυντικό οργανισμό ή διεθνή ένωση ως πράξεις που υπονόμευαν την παγκόσμια ειρήνη.⁸⁸

⁸⁴ Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου θεωρούνταν γενικά ότι έπρεπε να σταθμεύουν εκεί τουλάχιστον 30 μεραρχίες.

⁸⁵ M. Creswell, "Between the Bear and the Phoenix: The United States and the European Defence Community", in: Michael Dumulin (ed.), *La Communauté Européenne de Défense, Leçons pour Demain? The European Defence Community, Lessons for the Future?* (Bruxelles-Bern-Berlin: Peter Lang, 2000), p. 221.

⁸⁶ Treverton, όπ. παρ, σσ. 90-92. *New York Herald Tribune*, 8 May 1950, "The talks begin". *New York Times*, 8 May 1950, "Acheson to tell Europe to share burden with U.S.", 21 May 1950, "Role of U.S. in Europe is increased at London" και 22 May 1950, "Atlantic Integration".

⁸⁷ M. Salewski, *Deutschland. Eine Politische Geschichte. Von den Anfängen bis zur Gegenwart. Band 2 1815-1990* (München: Beck, 1993), pp. 344-360.

⁸⁸ Οι Σοβιετικοί μπορούσαν να ασκούν έντονη και αποτελεσματική πίεση τη δεδομένη στιγμή, γιατί εκτός των άλλων το ίδιο διάστημα διακυβεύονταν η ενότητα της Γερμανίας, η ουδετερότητα της Αυστρίας και το ζήτημα της Τεργέστης. NARA: RG 59 General Records of the Department of State, Conference Files 1949-1963, Box 10, "Four Power Preliminary Talks Paris 12 April, 2 and 14 May and 21 June 1951".

Με υπόμνημά του προς τα δυτικά κράτη, τον Αύγουστο του 1950, ο Άντεναουερ δήλωσε την προθυμία της Γερμανίας να συμβάλει με τη δημιουργία ενός σώματος στρατού στην άμυνα της Δύσης σε περίπτωση επίθεσης, διατυπώνοντας παράλληλα προτάσεις για την αναίρεση του Status της κατακτήτριας χώρας από τη Γερμανία.⁸⁹

Το Παρίσι, εντούτοις, αντιδρούσε σθεναρά σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Ένας αυτόνομος επανεξοπλισμός της Γερμανίας, ακόμα και με τις ΗΠΑ ως εγγυητή, αποτελούσε για το Παρίσι μια ανυπέρβλητη τροχοπέδη για την εδραίωση της ειρήνης στην περιοχή της Κεντρικής Ευρώπης και τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης πριν καν αυτή αρχίσει. Ήδη το 1946 οι τέσσερις κατακτήτριες δυνάμεις είχαν συμφωνήσει σε συλλογική δράση και αμοιβαία συνεργασία στο ζήτημα του αφοπλισμού και της αποναζιστικοποίησης τότε της Γερμανίας, ως προϋπόθεση για την αποτροπή κάθε μελλοντικού γερμανικού επεκτατισμού. Οι συμφωνίες αυτές δέσμευαν τους Αμερικανούς και στο ζήτημα του επανεξοπλισμού της Γερμανίας, για το οποίο δεν μπορούσαν να προχωρήσουν χωρίς τη γαλλική συγκατάθεση.⁹⁰

Η γαλλική βιομηχανία παραγωγής αμυντικού υλικού (ιδιαίτερα η βιομηχανία κατασκευής αεροπλάνων) υποστήριζε με θέρμη κάθε προσπάθεια πανευρωπαϊκής συνεργασίας είτε στον οικονομικό τομέα (ίδρυση της ΕΚΑΧ) είτε στον στρατιωτικό τομέα, γιατί προσδοκούσε μεγάλα οφέλη από τον αφανισμό της γερμανικής βιομηχανίας και τη συνδιοίκηση των κοιτασμάτων χάλυβα στη Ρηνανία. Αυτή η στάση, εντούτοις, δεν απηχούσε τις προθέσεις της γαλλικής κοινωνίας.⁹¹

Οι Αμερικανοί, από την άλλη, δεν μπορούσαν να αγνοήσουν τις γαλλικές ευαισθησίες, καθώς θεωρούσαν τους Γάλλους βασικό παράγοντα στην άμυνα της Δυτικής Ευρώπης.⁹²

Η στάση των Δυτικοευρωπαίων απέναντι στο αμερικανογερμανικό αίτημα για επανεξοπλισμό απασχολούσε σοβαρά τους Έλληνες και Τούρκους, οι οποίοι έβλεπαν

⁸⁹ A. Doering-Mateuffel, *Die Bundesrepublik Deutschland in der Ära Adenauer. Außenpolitik und innere Entwicklung* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1988), pp. 55-56.

⁹⁰ NARA: RG 43, Records of International Conferences, Commissions, and Expositions. Box 196: "Relation between Disarmament Treaty and European Bilateral Treaties of Mutual Assistance, April 1947", "Questions concerning Germany on the Denazification and Democratization of Germany April 1947".

⁹¹ P. Pitman, "Interested Circles: French Industry and the Rise and Fall of the European Defence Community, 1950-1954", in: M. Dumulin (ed.), *La Communauté Européenne de Défense, Leçons pour Demain? The European Defence Community, Lessons for the Future?* (Bruxelles-Bern-Berlin: Peter Lang, 2000), pp. 51-62.

⁹² Creswell, όπ. παρ., p. 217.

ομοιότητες ανάμεσα στις δύο περιπτώσεις.⁹³ Όπως η Αθήνα και η Άγκυρα, η Βόννη ένωθε επίσης παραγκωνισμένη από τις εξελίξεις γύρω από την οικοδόμηση αμυντικών δομών και από το γεγονός ότι ο επανεξοπλισμός της Δυτικής Γερμανίας, η αποκατάσταση δηλαδή της εθνικής κυριαρχίας της, αντιμετωπιζόταν ως μια τόσο επικίνδυνη εξέλιξη.⁹⁴ Επιπλέον, οι ραγδαίες εξελίξεις στην Κορέα είχαν εξάψει στη Βόννη ανησυχίες ότι από την Ανατολική Γερμανία θα μπορούσε να προκύψει μια επίθεση ανάλογη με αυτήν της Βόρειας Κορέας. Ιδιαίτερα το γεγονός πως, μολονότι η Δυτική Γερμανία είχε κάνει σαφείς τις προθέσεις της στους Δυτικούς συμμάχους, οι τελευταίοι δεν θεώρησαν καν σκόπιμο να προσκαλέσουν κάποιο Γερμανό αντιπρόσωπο στη σύσκεψη των υπουργών των Στρατιωτικών των κρατών του Ατλαντικού Συμφώνου στη Νέα Υόρκη σχετικά με την άμυνα της Δυτικής Ευρώπης, είχε προκαλέσει έντονη πικρία στη γερμανική κυβέρνηση.⁹⁵

Πέραν τούτου η Αθήνα πίστευε ότι η ευνοϊκή μεταχείριση της Γερμανίας σχετικά με το αίτημά της για συμμετοχή στην ευρωπαϊκή άμυνα δεν θα μπορούσε παρά να επηρεάσει θετικά και ανάλογο ελληνικό αίτημα, αφού η Ελλάδα είχε να παρουσιάσει αξιόλογη αντίσταση απέναντι στη ναζιστική Γερμανία κατά τη διάρκεια του παρελθόντος πολέμου. Οι ελληνικές διπλωματικές αρχές παρακολουθούσαν λεπτό προς λεπτό όλες τις εξελίξεις γύρω από τη στάση των συμμάχων απέναντι στη Γερμανία, με την οποία, όπως ήδη αναφέρθηκε, φαίνεται ότι παραλληλίζονταν οι ελληνικές επιδιώξεις. Τον Απρίλιο του 1950 ο αρχηγός της ελληνικής στρατιωτικής αποστολής στη Χάγη, Χρ. Διαμαντόπουλος, παρουσίασε στο ΥΠΕΞ τις δυσκολίες συμφωνίας των συμμάχων στο ακανθώδες ζήτημα της άμυνας της Δυτικής Ευρώπης. Σύμφωνα με πληροφορίες, οι Αμερικανοί είχαν εκφράσει τη γνώμη ότι θα ήταν δέον σε περίπτωση πολέμου να μην καθοριστεί γραμμή άμυνας στην Ευρώπη, επειδή οι δυνάμεις του Ατλαντικού δεν θα είχαν αρκετό χρόνο να αντιδράσουν, και θα ήταν

⁹³ E. Calandri, "The Neglected Flank? NATO in the Mediterranean, 1949-55", in: B. Heuser & R. O' Neill (eds.), *Securing Peace in Europe, 1945-62. Thoughts for the post-Cold War Era* (Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 1992), p. 181.

⁹⁴ Τόσο η Δυτική όσο και η Ανατολική Γερμανία αντιλαμβάνονταν τον εαυτό τους ως γερμανικά μεταεθνικά μορφώματα, διαχωρισμένα από τη λοιπή ιστορική διαδρομή του γερμανικού έθνους. Στη Δύση και μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1960, όταν άρχισε η πραγματική ενασχόληση με παρελθόν (*Vergangenheitsbewältigung*), το σύνολο των βιαιοπραγιών του γερμανικού στρατού αποδόθηκε από τους περισσότερους στα SS, δηλαδή στις ειδικές δυνάμεις της Wehrmacht και «μοναδικό» ιδεολογικό στήριγμα του καθεστώτος, που «καταπίεζε το υπόλοιπο γερμανικό έθνος», το οποίο, σύμφωνα με αυτή την αντίληψη αδίκως στιγματιζόταν τόσο αρνητικά από άλλες χώρες. Βλ. M. Fulbrook, *German National Identity after the Holocaust* (Cambridge: Polity Press, 1999) pp. 166-178.

⁹⁵ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 151, Υποφάκελος 1/1, «ΥΠΕΞ Γραφείο Γενικού Διευθυντού, δελτίον εκθέσεων πρεσβειών, 4 Ιανουαρίου 1951 με τίτλο *Δυτική Ευρώπη: Διά να οπλισθούν οι Γερμανοί ζητούν ισοτιμία*: Συντάκτης: Δ. Παππάς». «Εκθεση της Ελληνικής Στρατιωτικής αποστολής στο Βερολίνο προς το Υπουργείον επί των Εξωτερικών στην Αθήνα 12 Δεκεμβρίου 1950».

προτιμότερο να δημιουργηθεί ένα δεύτερο μέτωπο στην Αφρική, από το οποίο θα επιχειρούνταν η επανάκτηση της Ευρώπης. Σύσσωμες οι χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης αλλά και η Βρετανία αντιτάχθηκαν στα αμερικανικά σχέδια και εκμαίευσαν μια συμφωνία διά της οποίας αμυντική γραμμή της Δυτικής Ευρώπης ορίστηκε ο ποταμός Ρήνος. Η απόφαση αυτή δεν μπορούσε, φυσικά, να ικανοποιήσει τους Γερμανούς, αφού θυσίαζε το σύνολο του γερμανικού εδάφους υπέρ της άμυνας της στενά εννοούμενης Δυτικής Ευρώπης και δεν λάμβανε καμία μέριμνα για συμμετοχή τους στην άμυνα της χώρας τους.⁹⁶

Οι αμερικανικές πιέσεις έδειχναν να αποδίδουν προς στιγμής. Στις 24 Οκτωβρίου 1950 ο Γάλλος πρωθυπουργός ανακοίνωσε στη γαλλική εθνοσυνέλευση ένα σχέδιο «δημιουργίας ενός ευρωπαϊκού στρατού για τη συλλογική άμυνα εναρμονισμένο με τους πολιτικούς θεσμούς της ενωμένης Ευρώπης», το οποίο κωδικοποιήθηκε από το όνομα του ανθρώπου που το ανακοίνωσε επίσημα (Pleven). Το γαλλικό σχέδιο καθόριζε με κάθε λεπτομέρεια τη δομή και την οργάνωση μιας μελλοντικής *force européenne*, η οποία θα υπαγόταν σε μια πανευρωπαϊκή πολιτική αρχή (Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα), καθώς και τη σχέση της με το NATO, που είχε ιδρυθεί έναν χρόνο νωρίτερα. Σύμφωνα με τις πρωτοποριακές διατάξεις του Σχεδίου Pleven, επρόκειτο να δημιουργηθεί ένας ενιαίος ευρωπαϊκός στρατός με τη συμμετοχή της Δυτικής Γερμανίας, με ενιαία στολή, κοινή εκπαίδευση, κοινό οπλισμό και κοινό σύστημα διοίκησης.⁹⁷

Το σχέδιο Pleven προτάθηκε από τη γαλλική κυβέρνηση ως αναγκαστική επιλογή και μια λιγότερο επιζήμια λύση στο πρόβλημα επανεξοπλισμού της Γερμανίας ανάμεσα σε δύο εκδοχές που δεν ενθουσίαζαν τότε το Παρίσι: τη «νατοποίηση» υπό την προστασία των ΗΠΑ και της Βρετανίας ή τον

⁹⁶ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 110, Υποφάκελος 3/1, «Εμπιστευτικό τηλεγράφημα προς ΥΠΕΞ, Β΄ Πολιτική Διεύθυνση, από τον Αρχηγό της Ελληνικής Στρατιωτικής Αποστολής στη Χάγη, 19 Απριλίου 1950».

⁹⁷ Fondation Jean Monnet pour l'Europe: Archives Jean Monnet: Déclaration du Gouverneur français René Pleven le 24 Octobre 1950, in: Journal officiel de la République française, 10/1950, pp. 7118-7119: «A European army cannot be created simply placing national military units side by side, since, in practice, this would merely mask a coalition of the old sort. Tasks that can be tackled only in common must be matched by common institutions. A united European army, made up of forces from the various European nations must, as far as possible, pool all of its human and material components under a single political and military European authority. The Member Governments would appoint a Minister for Defence who would be accountable, in a manner yet to be determined, to those appointing him and to a European Assembly. This assembly could be the Strasbourg Assembly, or an offshoot of it, or an assembly made up of specially elected delegates. He would have the same powers over the European army that a national Minister for Defence has over his country's national forces. He would be responsible in particular for implementing such general directives as he might receive from a Council made up of Ministers from the participant countries. He would serve as the official channel between the European Community and third countries or international bodies as regards all aspects involved in the performance of his task».

«εξευρωπαϊσμό» υπό την αιγίδα ενός σχήματος που δεν θα κηδεμονευόταν απολύτως από το Παρίσι αλλά ούτε από την Ουάσιγκτον ή το Λονδίνο. Στη δεύτερη περίπτωση διασφαλιζόταν τουλάχιστον ένας σημαντικός ρόλος της Γαλλίας στη μεταπολεμική οργάνωση της Ευρώπης. Επρόκειτο για μια υπέρβαση της γαλλικής εξωτερικής πολιτικής, από μια βήμα προς βήμα ευρωπαϊκή ενοποίηση περιοριζόμενη σε οικονομικούς κυρίως τομείς, προς μια συνολική λύση σε ζητήματα υψηλής εθνικής κυριαρχίας.⁹⁸

Το σχέδιο προέβλεπε οργάνωση της άμυνας της Δυτικής Ευρώπης στη βάση ενός ευρωπαϊκού στρατού, παράλληλα με τον στρατό του ΝΑΤΟ. Ο νέος στρατός δεν θα αποτελούνταν από το σύνολο των στρατιωτικών δυνάμεων των συμμετεχόντων κρατών, τα οποία χρειάζονταν στρατιωτικές δυνάμεις και για άλλους επιχειρησιακούς σκοπούς εκτός Ευρώπης και εκτός των σκοπών που καλούνταν να εκπληρώσει ο ευρωπαϊκός στρατός. Οι εθνικοί στρατοί θα είχαν, εντούτοις, μόνο επικουρικό ρόλο. Εξαιρετικά ρηξικέλευθη ήταν επίσης η πρόβλεψη για την ίδρυση ενός Κοινού Ευρωπαϊκού Υπουργείου Άμυνας με έναν Ευρωπαίο υπουργό Άμυνας, υπόλογο σε ένα διακυβερνητικό όργανο που θα εκπροσωπούσε τον οργανισμό απέναντι σε άλλους διεθνείς οργανισμούς και τρίτα κράτη. Οι ευρωπαϊκές στρατιωτικές δυνάμεις δεν θα αποτελούσαν σε καμία φάση της ανάπτυξής τους πρόσκομμα για την ανάπτυξη και τον σχεδιασμό των δυνάμεων του Ατλαντικού Συμφώνου και θα δρούσαν σε αρμονία με αυτές. Για παράδειγμα, ενώ ο ευρωπαϊκός στρατός θα είχε δικό του Γενικό Επιτελείο, σε περίπτωση πολέμου την αρχηγία του στρατού θα αναλάμβανε ο ανώτατος στρατιωτικός διοικητής του ΝΑΤΟ.⁹⁹

Ο Ευρωπαίος υπουργός Άμυνας (European Minister of Defence) θα υπόκειτο σε διαρκή δημοκρατικό έλεγχο από τα ευρωπαϊκά κράτη (subject to proper European democratic control) αλλά και από το Συμβούλιο της Ευρώπης. Δεν θα είχε εκτελεστικές αρμοδιότητες αλλά την ευθύνη για τον εξοπλισμό, τον ανεφοδιασμό της επίβλεψης της βιομηχανικής παραγωγής αμυντικού υλικού, του συντονισμού και του σχεδιασμού και θα περιβαλλόταν από έναν αριθμό επιτροπών που θα απαρτίζονταν από υπουργούς ή άλλους επίσημους αξιωματούχους των κυβερνήσεων, στα οποία θα προέδρευε ο ίδιος ή ένας αντιπρόσωπός του. Προτεινόταν, επίσης, η δημιουργία μιας Αμυντικής Υπο-Επιτροπής (Defence Sub-Committee) από υπουργούς Άμυνας των χωρών που θα επικύρωναν τη Συνθήκη, με το δικαίωμα να δίνει από καιρό εις καιρό

⁹⁸ Μπότσιου, *Μεταξύ ΝΑΤΟ ΚΑΙ ΕΟΚ...* όπ. παρ., σσ. 42-43.

⁹⁹ Schürr, όπ. παρ., pp. 53-57.

γενικές οδηγίες, ενώ περιοδικά θα κατέθετε αναφορά πεπραγμένων στο Συμβούλιο Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης.¹⁰⁰

Η αρχική αντιμετώπιση του σχεδίου από τη γαλλική εθνοσυνέλευση ήταν άκρως επιφυλακτική, καθώς ο επανεξοπλισμός της Γερμανίας θεωρούνταν ζήτημα ταμπού.¹⁰¹ Οι Γκωλικοί και οι Κομμουνιστές τάχθηκαν αμέσως κάθετα εναντίον του. Για τον λόγο αυτό, στις 24 Νοεμβρίου, ο Γάλλος υπουργός Εξωτερικών Robert Schuman, μιλώντας στο Συμβούλιο της Ευρώπης στο Στρασβούργο, ισχυρίστηκε ότι το σχέδιο δεν περιλάμβανε επανεξοπλισμό της Γερμανίας, αφού ο όρος «επανεξοπλισμός» δεν σημαίνει την υπαγωγή στρατευμάτων σε μια υπερεθνική αρχή, αλλά τη χορήγηση άδειας σε μια εθνική κυβέρνηση να αναπτύξει εγχώριες στρατιωτικές μονάδες.¹⁰²

Τον Νοέμβριο του 1950, η βρετανική κυβέρνηση αποσαφήνισε στη Βουλή των Κοινοτήτων την επιθυμία της να μην συμμετάσχει σε οποιαδήποτε μορφή οργάνωσης της Ευρώπης και κατά συνέπεια και σε κανέναν ευρωπαϊκό στρατό.¹⁰³ Η βρετανική κυβέρνηση του Attlee, πιστή στις αρχές της βρετανικής διπλωματίας βάσει των οποίων η προώθηση ενός σκοπού γίνεται πάντα με τρόπο που να μην διαταράσσει τις σχέσεις με άλλες χώρες, αντέδρασε για πρώτη φορά επίσημα στο σχέδιο στις 31 Οκτωβρίου, καταρχήν θετικά, παρέχοντας πλήρη υποστήριξη στην οικοδόμηση ενός ευρωπαϊκού στρατού, επικρίνοντας όμως τον Churchill για το γεγονός ότι μίλησε για έναν στρατό διαφορετικό και ανεξάρτητο από το NATO.

¹⁰⁰ I.A.ΥΠΕΞ: Φάκελος 112, Υποφάκελος 4/1, «COUNCIL OF EUROPE CONSULTATIVE ASSEMBLY, Confidential Strasbourg, 15th August, 1950. COMMITTEE ON GENERAL AFFAIRES SECURITY SUB COMMITTEE EUROPEAN ARMY: Notes prepared by the Rapporteur to serve as a basis for a preliminary discussion»· Αρχείο Τσαλδάρη, Φάκελος 52, Υποφάκελος 1, «Υπόμνημα για τον ευρωπαϊκό στρατό, συνταχθέν από τον Ροδόπουλο τον Οκτώβριο του 1950».

¹⁰¹ Η ελληνική πρεσβεία στο Παρίσι, η οποία ήταν αρμόδια να παρακολουθεί τις εξελίξεις στο Στρασβούργο, εκτιμούσε επίσης ότι η πρόταση δημιουργίας Ευρωπαϊκού Στρατού που προωθούσε η Γαλλία προσέβλεπε κυρίως στο να κάμψει τις εσωτερικές αντιδράσεις στη γαλλική Εθνοσυνέλευση εναντίον του γερμανικού επανεξοπλισμού για τον οποίο οι Αμερικανοί ασκούσαν πίεση. Εκτιμούσε ακόμη ότι η αμερικανική κυβέρνηση θα υποβοηθούσε το παραπάνω σχέδιο της γαλλικής κυβέρνησης επιδοκιμάζοντας τουλάχιστον δημόσια την κεντρική ιδέα της γαλλικής πρότασης, αφού ενδεχόμενη αποδοχή της πρότασης από την Εθνοσυνέλευση θα έκανε επί της αρχής δεκτή τη συμμετοχή της Γερμανίας στην άμυνα του Δυτικού Κόσμου. Κατά την εκτίμηση της ελληνικής πρεσβείας, το γενικό και αφηρημένο περιεχόμενο της πρότασης αποτελούσε σκόπιμα ανασταλτικό παράγοντα στην ταχεία πρακτική εφαρμογή του, αφού αποτελούσε προσπάθεια της γαλλικής κυβέρνησης να κερδίσει διπλωματικό χρόνο. Παρά το γεγονός ότι η πρόταση κατατίθετο στο Συμβούλιο της Ευρώπης απαντώντας στη γαλλική πρόταση, στην ουσία υπερέβαινε το διεθνές αυτό όργανο. I.A.ΥΠΕΞ: Φάκελος 97, Υποφάκελος 5/2, «Εγγραφο από ΥΠΕΞ Β΄ Πολιτική Διεύθυνση Τμ. ΙΙ 30 Οκτωβρίου 1950 προς τις πρεσβείες Λονδίνου, Ουάσιγκτον, Ρώμης, Μόσχας, Στρατιωτική Αποστολή Βερολίνου. Συντάκτης: ο διευθυντής του υπουργείου Κοινοτοπικών».

¹⁰² Walton, όπ. παρ., σ. 54 και εξ.

¹⁰³ I.A. ΥΠΕΞ: Φάκελος 112, Υποφάκελος 4/1, «Τηλεγράφημα από την πρεσβεία στο Λονδίνο με το απόσπασμα από τη συνεδρίαση της Βουλής των Κοινοτήτων 13 Νοεμβρίου 1950 πάνω στο θέμα Εξοπλισμός της Δυτικής Γερμανίας-Ευρωπαϊκή Ένωση».

Επρόκειτο φυσικά για διπλωματικό ελιγμό προκειμένου να μην δυσαρεστηθούν οι Αμερικανοί, καθώς και οι ίδιοι οι Βρετανοί ήταν εξίσου αντίθετοι στον επανεξοπλισμό της Γερμανίας σε κάθε μορφή του.¹⁰⁴ Το Λονδίνο γνώριζε ότι θα μπορούσε να επηρεάσει τα γεγονότα σε μεταγενέστερο στάδιο, όταν θα άρχιζαν οι επίσημες διαπραγματεύσεις. Η έναρξη των διαπραγματεύσεων είχε οριστεί στα μέσα Φεβρουαρίου του 1951 στο πλαίσιο μιας πενταμελούς ομάδας (European Defence Group), στην οποία συμμετείχαν η Γαλλία, η Ιταλία, η Γερμανία, το Βέλγιο και το Λουξεμβούργο και η Ολλανδία ως παρατηρητές.¹⁰⁵

Η ομοσπονδιακή γερμανική κυβέρνηση αποδέχτηκε τη γαλλική πρόσκληση για τη συμμετοχή της στη συνδιάσκεψη στο Παρίσι επί του σχεδίου δημιουργίας ευρωπαϊκού στρατού, καθώς ήταν η πρώτη φορά που η νεοπαγής Ομοσπονδιακή Δημοκρατία προσκαλούνταν να παρακαθίσει μαζί με άλλα ευρωπαϊκά κράτη σε μια συνδιάσκεψη πολιτικοστρατιωτικού χαρακτήρα. Στον γερμανικό Τύπο η συνδιάσκεψη προκάλεσε όχι ιδιαίτερος κολακευτικά σχόλια, χαρακτηριζόμενη κάποιες φορές ως «συνδιάσκεψη των πτωχών», καθώς απουσίαζαν από αυτήν η Σουηδία, η Ελβετία, η Ισπανία, η Γιουγκοσλαβία, η Ελλάδα και η Τουρκία, δηλαδή έξι κράτη τα οποία διέθεταν σημαντική στρατιωτική δύναμη και μπορούσαν να επιστρατεύσουν μεγάλο αριθμό οπλιτών σε μικρό χρονικό διάστημα. Αντίθετα, προωθούνταν ένας στρατός αποτελούμενος από τόσο ετερόκλητα στοιχεία, όπως οι στρατοί των αυτοκρατοριών του 17ου και 18ου αιώνα, ο οποίος θα ενέπνεε φόβο περισσότερο στους φίλους παρά στους εχθρούς.¹⁰⁶

Η προτεινόμενη από τους Γάλλους στρατιωτική δύναμη περιλάμβανε 40 μεραρχίες, από τις οποίες 10 ή 12 μεραρχίες θα ενσωμάτωναν 100.000 Γερμανούς. Κάθε στρατιωτική μονάδα που θα αποτελούνταν από την ίδια εθνική ομάδα και δεν θα περιλάμβανε πάνω από 5.000 στρατιώτες και κάθε μεραρχία θα έπρεπε να περιλαμβάνει μέλη τουλάχιστον δύο εθνότητες. Οι Γερμανοί, από την άλλη, αντιπρότειναν εθνικές μεραρχίες αποτελούμενες από 15.000 άνδρες, ικανές να αντιμετωπίσουν κάθε σοβιετική απειλή. Τον ρόλο διαμεσολάβησης μεταξύ των δύο θέσεων τον είχαν, όπως και σε αντίστοιχες περιπτώσεις στο παρελθόν, οι Αμερικανοί,

¹⁰⁴ Treverton, *όπ. παρ.*, σσ. 86-87.

¹⁰⁵ Στο ίδιο.

¹⁰⁶ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 132, Υποφάκελος 6/1, «Τηλεγράφημα της ελληνικής Αντιπροσωπείας στο Βερολίνο προς ΥΠΕΞ Β' Πολιτική Διεύθυνση Τμήμα Ι Βερολίνο 9 Φεβρουαρίου 1951 με τίτλο: Περί συμμετοχής Γερμανίας εις Συνδιάσκεψιν Παρισίων περί Ευρωπαϊκού στρατού».

οι οποίοι ήθελαν να τελειώνουν την υπόθεση του επανεξοπλισμού της Γερμανίας και την ίδια ώρα να προωθήσουν την ένταξη και άλλων χωρών στην ατλαντική άμυνα.¹⁰⁷

Τον Φεβρουάριο του 1951, η γαλλική κυβέρνηση συγκάλεσε στο Παρίσι μια συνδιάσκεψη με σκοπό την αναζήτηση των μέσων για την οργάνωση μιας κοινής ευρωπαϊκής άμυνας σε συσχέτιση με τις γενικές αρχές του σχεδίου Pleven, όπως αυτό είχε παρουσιαστεί τον Οκτώβριο του 1950. Στις 22 Φεβρουαρίου 1951, ο Έλληνας πρεσβευτής στην Οτάβα, Ανίσας, πληροφόρησε το ελληνικό ΥΠΕΞ ότι, σύμφωνα με πληροφορίες του, από δηλώσεις του καγκελάρου Adenauer μετά από συνάντησή του με τους υπουργούς Εξωτερικών των τριών μεγάλων δυτικών χωρών, προέκυπτε ότι η Γερμανία προτίθετο, παρά τις αντιρρήσεις της, να επικυρώσει τη συμφωνία για τον αμυντικό οργανισμό, ο οποίος θα αποκαλούνταν εφεξής Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα (ΕΑΚ). Αμέσως μετά θα άρχιζε την παραγωγή πολεμικού υλικού πλην ατομικών βομβών, όπως κατευθυνόμενων βλημάτων, τηλεβόλων άνω των 88 χιλιοστών, αλλά υπό συγκεκριμένους περιορισμούς, κατά τρόπο που δεν θα έθιγε «την γερμανικήν φιλοτιμίαν», αφού αυτοί θα τύγχαναν εφαρμογής και σε άλλες περιοχές της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας. Τόσο η Γαλλία όσο και η Γερμανία συμφώνησαν να απέχουν από οποιαδήποτε μονομερή ενέργεια που θα μπορούσε να προκαθορίσει το μέλλον του Σάαρ, το καθεστώς του οποίου θα διακανονιζόταν κατά τρόπο αντικειμενικό προς τη θέληση του πληθυσμού του. Η Γερμανία θα εξακολουθούσε να διεκδικεί την πλήρη συμμετοχή της στο Ατλαντικό Σύμφωνο.¹⁰⁸

Στις 6 Ιουλίου 1951, η βρετανική συμμαχική αποστολή στη Γερμανία ενημέρωσε το Foreign Office ότι οι Αμερικανοί παρέμεναν προσηλωμένοι στις απόψεις τους για επανεξοπλισμό της Γερμανίας ως μια ουσιαστική συνεισφορά στην άμυνα της Δυτικής Ευρώπης. Η λύση του ευρωπαϊκού στρατού αποτελούσε την πλέον ενδεδειγμένη λύση για να υπερκεραστούν οι γαλλικοί φόβοι και δισταγμοί απέναντι στον επανεξοπλισμό της Γερμανίας. Πολλοί Αμερικανοί, αν και αναγνώριζαν τους γαλλικούς φόβους για το ενδεχόμενο αναβίωσης του γερμανικού

¹⁰⁷ Walton, όπ. παρ., σσ. 58-59.

¹⁰⁸ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 190, Υποφάκελος 7/1, «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στην Οτάβα προς ΥΠΕΞ Β' Πολιτική Δ/ση, 21 Φεβρουαρίου 1951. Συντάκτης: Ανίσας».

ιμπεριαλισμού,¹⁰⁹ ήταν ιδιαίτερα δυσαρεστημένοι από την εφεκτική στάση της Γαλλίας, διστάζοντας να επενδύσουν τα «δολάριά τους σε οικονομική βοήθεια».¹¹⁰

Στις 24 Ιουλίου 1951 η πενταμελής επιτροπή που είχε συσταθεί για να εκπονήσει μια μελέτη για την ευρωπαϊκή άμυνα έδωσε στη δημοσιότητα ένα πρώτο σχέδιο (interim report) για τη μορφή της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας, το οποίο βασιζόταν σε μια τροποποιημένη εκδοχή του σχεδίου Pleven. Ο νέος οργανισμός προέβλεπε ισοτιμία όλων των κρατών-μελών, ενοποιημένες στρατιωτικές δυνάμεις κάτω από μια υπερεθνική αρχή και χρηματοδότηση από ένα κοινό ταμείο. Επιπλέον ο νέος στρατός θα βρισκόταν στη διάθεση της ατλαντικής στρατιωτικής διοίκησης (at the disposition of the Atlantic Command), ενώ κατά τη διάρκεια μιας μεταβατικής περιόδου οι αρχές της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας θα μοιράζονταν αρμοδιότητες με τις εθνικές αρχές. Προέβλεπε ακόμα μια Ανώτατη Εξουσία (Haute Autorite/European Defence Authority) αποτελούμενη από μέλη εκλεγμένα συλλογικά από όλες τις κυβερνήσεις, μια Κοινή Συνέλευση (Assemblée Commune/Parliamentary Assembly) που θα απαρτιζόταν από εκλεγμένους βουλευτές των εθνικών κοινοβουλίων, ένα ειδικό Συμβούλιο Υπουργών (Conseil Special des Ministres/Council of Ministers) και μια Ανώτατη Δικαστική Αρχή (Cour de Justice/Court of Justice). Το Σχέδιο προέβλεπε ακόμα την ίδρυση μιας υπερεθνικής εξουσίας με δικαιώματα επιβολής φορολογίας στα συμμετέχοντα κράτη για τη συντήρηση της ευρωπαϊκής στρατιωτικής δύναμης.¹¹¹

Οι προτάσεις προκάλεσαν ανάμεικτα αισθήματα.¹¹² Η ελληνική πρεσβεία στο Παρίσι, σε εκτενή αναφορά της στις 30 Ιουλίου 1951, σημείωνε ότι η Γαλλία χρησιμοποιούσε στην ουσία το σχέδιο για τον ευρωπαϊκό στρατό «διά να εκφράση δι' αυτού τας πραγματικάς αυτής ανάγκας [...] Από τινών εβδομάδων έχει τεθή και πάλιν επί τάπητος το πρόβλημα του Γερμανικού επανεξοπλισμού του οποίου μάλιστα η λύσις είχε αναβληθή, αφ' ενός μεν επιμονή των Άγγλων και ίδια των Γάλλων,

¹⁰⁹ NARA: RG 59, Central Decimal Files 1945-1949, Box 5654: "Airgram of US-Embassy in Paris to Washington 1.4.1949".

¹¹⁰ FO: CAB 21/1784, "Inward saving telegram Foreign Office and Whitehall distribution: From Wahnerheide to Foereign Office, 6th July 1951 on the relationship between German Defence Contribution and proposed European Army".

¹¹¹ Walton, *όπ. παρ.*, σσ. 61-62.

¹¹² Για παράδειγμα, με εξαίρεση μιας ομάδας διανοουμένων, Γάλλων και Αμερικανών πολιτικών και διπλωματών, οι οποίοι προσπάθησαν να οικοδομήσουν γέφυρες επικοινωνίας μεταξύ των δύο πλευρών του Ατλαντικού μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και να προωθήσουν το σχέδιο της ευρωπαϊκής άμυνας και της ενοποίησης της Ευρώπης, η προοπτική δημιουργίας ενιαίου ευρωπαϊκού στρατού δίχαζε τη γαλλική κοινωνία. R. Dwan, "EDC and the Role of French-American Elite Relations", in: M. Dumulin (ed.), *La Communauté Européenne de Défense, Leçons pour Demain? The European Defence Community, Lessons for the Future?* (Bruxelles-Bern-Berlin: Peter Lang, 2000), pp. 63-89.

φοβουμένων την σοβιετικήν αντίδρασιν και αρνουμένων όπως διακυβεύσωσι οιανδήποτε ελπίδα επιτυχίας [...] Ήδη τα πράγματα ήλλαξαν ζητούν δε οι Αμερικανοί όπως το ταχύτερον αρχίση η συγκρότησις των γερμανικών στρατιωτικών μονάδων αίτινες πρόκειται να ενταχθούν εις τον Ατλαντικόν στρατόν της Δύσεως. Επειδή όμως είναι γνωσταί αι δυσχέραι της Γαλλίας όπως αποδεχθή άνευ ετέρου την λύσιν αυτήν, ο Στρατηγός Αϊζενάουερ εδέχθη όπως προωθουμένου του περί του Ευρωπαϊκού στρατού γαλλικόν σχέδιον προς ταχείας και πρακτικής λύσεις χρησιμοποιηθή τούτο διά να χρυσωθή καταλλήλως το καταπότιον του γερμανικού επανεξοπλισμού. Ούτω αι μέλλουσαι να συγκροτηθούν γερμανικαί μονάδες θα στρατολογηθούν και θα οργανωθούν ουχί ως εθνικαί γερμανικαί μονάδες αλλά ως μονάδες του Ευρωπαϊκού στρατού [...] Ό,τι ενδιαφέρει τη στιγμή αυτήν από στρατιωτικής απόψεως είναι η προσθήκη των γερμανικών ενισχύσεων εις τας ήδη υπάρχουσας Ατλαντικάς δυνάμεις».¹¹³

Στις αρχές Αυγούστου, ο Ξανθόπουλος-Παλαμάς (μετέπειτα υπουργός Εξωτερικών) πληροφόρησε την Αθήνα από το Παρίσι ότι το γαλλικό σχέδιο περί ευρωπαϊκού στρατού έτεινε να χάσει τον αρχικό του χαρακτήρα, που συνίστατο κυρίως στη ματαίωση της ένταξης αυτοτελών γερμανικών μονάδων στο ατλαντικό στρατιωτικό σύστημα, και να μεταβληθεί σε μια μορφή επαφής μεταξύ της ατλαντικής ηγεσίας και των διαφόρων ευρωπαϊκών ηπειρωτικών δυνάμεων. Ο στρατηγός Eisenhower πρότεινε, για τον λόγο αυτό, την υποκατάσταση των τεσσάρων ή πέντε ηπειρωτικών επιτελείων από μια ενιαία ευρωπαϊκή διοίκηση. Αυτή η μορφή διοίκησης θα μπορούσε να δημιουργήσει το κατάλληλο ψυχολογικό κλίμα στην Ευρώπη για τη συμμετοχή των γερμανικών μεραρχιών στη δυτική άμυνα.¹¹⁴

Το ζήτημα του προϋπολογισμού της ΕΑΚ και της κατανομής των οικονομικών βαρών ήταν ένα θέμα που προκάλεσε πολλές συζητήσεις, κυρίως γιατί η Γαλλία έπρεπε να συντηρεί και στρατό για τις αποικιοκρατικές της ανάγκες (*forces maintained outside the Community*) και επιθυμούσε την ανάληψη μεγαλύτερων οικονομικών βαρών από τη Γερμανία.¹¹⁵

¹¹³ Ι.Α.ΥΠΕΕ: Φάκελος 132, Υποφάκελος 6/1, «Ελληνική Πρεσβεία στη Γαλλία προς ΥΠΕΕ Β΄ Πολιτική Διεύθυνση 30 Ιουλίου 1951, Θέμα: Η εξέλιξις του περί Ευρωπαϊκού στρατού γαλλικού σχεδίου. Συντάκτης: Ραφαήλ».

¹¹⁴ Ι.Α.ΥΠΕΕ: Φάκελος 132, Υποφάκελος 6/1, «Εγγραφο της ελληνικής πρεσβείας στο Παρίσι προς ΥΠΕΕ Β΄ Πολιτική Διεύθυνση 9 Αυγούστου 1951 με θέμα: Πορεία εργασιών Επιτροπής Οργανώσεως Ευρωπαϊκού Στρατού, συντάκτης: Ξανθόπουλος-Παλαμάς».

¹¹⁵ Fondation Jean Monnet pour l' Europe. Archives Jean Monnet. Fonds AMI. 12/4/11. Translated by the CVCE. 19 November 1951: "The Budget for the European Army and Germany's Contribution to Defence".

Από το φθινόπωρο του 1951 και μετά, οι Αμερικανοί άρχισαν να δραστηριοποιούνται πιο έντονα στις διαπραγματεύσεις για το υπό επεξεργασία σχέδιο. Είχαν αντιληφθεί την εφεκτικότητα των Γάλλων, η οποία θα μπορούσε να τορπιλίσει τον γερμανικό επανεξοπλισμό με το πέρασμα του χρόνου, όμως συνειδητοποίησαν ότι ο καλύτερος τρόπος όχι μόνο για τη ματαίωση του παρελκυστικού ελιγμού των Γάλλων αλλά και προς εξασφάλιση της γερμανικής στρατιωτικής συμβολής ήταν η υιοθέτηση κάποιων γαλλικών προτάσεων. Η έλλειψη αυτοτελούς γερμανικού στρατηγείου, που θα προέκυπτε από την εφαρμογή του γαλλικού σχεδίου για τον ευρωπαϊκό στρατό, δεν φαίνεται ότι αποτελούσε πλέον πρόβλημα για τους Αμερικανούς, οι οποίοι αντιμετώπιζαν τον ευρωπαϊκό στρατό μόνο ως προθάλαμο για τη διαδικασία ένταξης του γερμανικού στρατού στο βορειοατλαντικό σύμφωνο. Σε αναφορά του ο Έλληνας πρέσβης στο Παρίσι, Ραφαήλ, σημείωνε: «Είναι νομίζω περιττόν να προσθέσω ότι η αμερικανική πολιτική μη έχουσα, εξ ελλείψεως επαρκούς πείρας, πλήρη συνείδησιν του πολυσυνθέτου των ευρωπαϊκών προβλημάτων και της ιστορικής υφής των διευρωπαϊκών αντιθέσεων, δεν έχει υπ' όψιν της το δυσχερές της επιλύσεως των και βαίνει ίσως πέραν του δέοντος εν τη απλουστεύσει του όλου θέματος της Ευρωπαϊκής ενότητας. Δια τους Ευρωπαίους όμως τους γνωρίζοντας την βαθυτέραν ουσίαν του πολιτικού, οικονομικού και ιστορικού προβλήματος που λέγεται Ευρώπη η προς επίλυσιν αυτού μέθοδος είναι πολύ περισσότερον δυσχερής αφ' ότι οι Αμερικανοί φαντάζονται».¹¹⁶

Στην ίδια αναφορά ο Ραφαήλ εκτιμούσε ότι το Λονδίνο θα υποστήριζε τα γαλλικά σχέδια, καθώς με τον ευρωπαϊκό στρατό αφενός προλαμβάνονταν η ίδρυση αυτοτελούς εθνικού γερμανικού στρατού και αφετέρου καταργούνταν η αυτοτέλεια του γαλλικού μητροπολιτικού στρατού. Πέρα από αυτό, ένας ευρωπαϊκός στρατός που δεν θα στηριζόταν στην πολιτική αυτοτέλεια της Ευρώπης αλλά θα πλαισιωνόταν από την ατλαντική στρατιωτική οργάνωση όχι μόνο δεν θα αποτελούσε κίνδυνο για την Αγγλία, αλλά θα τελούσε κατ' ουσία υπό αγγλοσαξονικό έλεγχο μέσα από το ΝΑΤΟ. Παρά την υποστήριξή του προς τον ευρωπαϊκό στρατό, το Λονδίνο δεν σκόπευε, εντούτοις, όπως αποδείχτηκε εκ των υστέρων, να συμμετάσχει σε αυτόν.

Η βρετανική πολιτική δεν άλλαξε ούτε μετά την επάνοδο του Churchill στην πρωθυπουργία τον Οκτώβριο του 1951. Το Ηνωμένο Βασίλειο υποστήριζε μόνο μια

¹¹⁶ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 132, Υποφάκελος 6/1, «Ελληνική Πρεσβεία στη Γαλλία προς ΥΠΕΞ Β' Πολιτική Διεύθυνση, 26 Σεπτεμβρίου 1951 με θέμα: Το ζήτημα του Ευρωπαϊκού Στρατού και αι συνομιλίες της Ουασιγκτόνως. Συντάκτης: Ραφαήλ».

μορφή ένωσης που μπορούσε να τη θέσει υπό την ηγεσία της σαν ένα είδος ηπειρωτικού Commonwealth, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν πίστευε και δεν επένδυε σε μια πολιτική οργάνωση ομοσπονδιακού χαρακτήρα με εκτεταμένη εκχώρηση εξουσιών την οποία προϋποθέτει η οργάνωση κοινού στρατού.¹¹⁷

Τον Δεκέμβριο ο Churchill παρουσίασε στη Βουλή των Κοινοτήτων τη βρετανική άποψη για τον ευρωπαϊκό στρατό, αρνούμενος ότι οι Βρετανοί ανέλαβαν σε κάποιο χρονικό σημείο των διαπραγματεύσεων κάποια δέσμευση ενσωμάτωσης των βρετανικών δυνάμεων στην υπό διαπραγμάτευση στρατιωτική δομή. Κατά τον Churchill, ο συγκεκριμένος στρατός θα είχε ρόλο μόνο εντός του ατλαντικού πλαισίου, όπως αυτό διαμορφωνόταν στο πλαίσιο του NATO. Στο NATO, ωστόσο κάθε χώρα συνεισφέρει συγκεκριμένες στρατιωτικές δυνάμεις και δεν καταλύει τον στρατό της. Η μόνη χώρα που δεν ενέπιπτε στον παραπάνω κανόνα ήταν η Γερμανία, η οποία είχε αναλάβει δέσμευση να αποκτήσει στρατιωτικά σώματα μόνο στο πλαίσιο του ενός υπερεθνικού στρατού. Θέλοντας να περιορίσει τη βρετανική συμμετοχή μόνο στις βρετανικές δυνάμεις κατοχής που βρίσκονταν τότε στη Γερμανία, ο Churchill δήλωσε μάλιστα με περίτεχνο διπλωματικό τρόπο ότι η Βρετανία θα βρισκόταν επί της ουσίας δίπλα στον ευρωπαϊκό στρατό, αφού διατηρούσε ήδη δυνάμεις στην Ευρώπη.¹¹⁸

Η απόρριψη από την κυβέρνηση Churchill του σχεδίου για τον ευρωστρατό θεωρείται από κάποιους ιστορικούς η μεγάλη χαμένη ευκαιρία της Μεγάλης Βρετανίας να προσδεθεί με την Ηπειρωτική Ευρώπη. Ο ίδιος ο Churchill, ο οποίος στο παρελθόν είχε καλλιεργήσει το προφίλ του ευρωπαϊστή προτείνοντας μάλιστα την πολιτική ένωση Βρετανίας-Γαλλίας κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, κατηγορήθηκε για προδοσία των ιδεών του.¹¹⁹

¹¹⁷ Γ. Κασιμάτης, «Η διεθνής κατάσταση και η ένωση της Ευρώπης», *Σπουδαί της Α.Σ.Β.Σ* (1956), σ. 4.

¹¹⁸ Στην ομιλία του ο Churchill διευκρίνισε ότι η Μεγάλη Βρετανία δεν προτίθεται να συγχωνεύσει τις δυνάμεις της με τον ευρωπαϊκό στρατό, απαντώντας σε αιτιάσεις των Γάλλων ότι η βρετανική κυβέρνηση επιδίωκε την ενσωμάτωση των γαλλικών δυνάμεων στον ευρωπαϊκό στρατό και τη διατήρηση της αυτοτέλειας των βρετανικών δυνάμεων: «There is the NATO army. Inside the NATO army there is the European army and inside the European army there is the German army. The European army should be formed by all the European parties to the NATO dedicating from their own national armies their quota of divisions to the army or armies now under General Eisenhower's command». Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 132, Υποφάκελος 6/1, «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στο Λονδίνο (Μελάς) προς το ΥΠΕΞ 10 Δεκεμβρίου 1951, συντάκτης: Μελάς».

¹¹⁹ Αντίθετα, ο Young πιστεύει ότι στην ουσία δεν υπήρχε πιθανότητα η Βρετανία να συμμετάσχει σε κανενός είδους πολιτική ένωση για πολλούς λόγους αλλά κυρίως λόγω της αποστροφής προς κάθε ιδέα υπερεθνικότητας: J. Young, "Churchill's NO to Europe: The Rejection of the European Union by Churchill's Post-War Government, 1951-1952", *The Historical Journal*, vol. 28, No. 4 (1985), pp. 923-937.

Στο μεταξύ, η πρόοδος των συνομιλιών άρχισε να προσελκύει το ενδιαφέρον και άλλων χωρών για συμμετοχή στον ευρωπαϊκό στρατό. Τον Δεκέμβριο του 1951, ο Έλληνας πρέσβης στην Άγκυρα, Κοντουμάς, ειδοποίησε την Αθήνα ότι η Τουρκία ήταν απολύτως διατεθειμένη να συμμετάσχει υπό όρους σε μια ευρωπαϊκή ομοσπονδία με ευρωπαϊκό στρατό, η οποία θα περιλάμβανε όμως και την Αγγλία και τα σκανδιναβικά κράτη.¹²⁰

Στις 11 Δεκεμβρίου 1951 συνήλθαν στο Στρασβούργο οι υπουργοί Εξωτερικών της Ιταλίας, της Γαλλίας, της Γερμανίας και των τριών κρατών της Benelux για να διαβουλευτούν επί των λεπτομερειών του ευρωπαϊκού στρατού, αλλά δεν στάθηκε δυνατό να ληφθούν οριστικές αποφάσεις. Στο τέλος του μήνα, μετά από νέες διαπραγματεύσεις, με τη συμμετοχή και των υπουργών Οικονομικών, οι έξι χώρες κατέληξαν σε συμφωνία για τα βασικά θεσμικά όργανα του νέου οργανισμού, συμπεριλαμβανομένου του προϋπολογισμού του.¹²¹

Λίγες μέρες μετά το ανακοινωθέν των έξι κρατών (Ιανουάριος 1952), η ελληνική πρεσβεία στο Παρίσι ενημέρωσε την Αθήνα για την εξέλιξη των προπαρασκευαστικών εργασιών των έξι υπουργών των κρατών που συμμετείχαν στη διάσκεψη για την οργάνωση της ευρωπαϊκής άμυνας. Τα κυριότερα προβλήματα αναφύονταν γύρω από τον ρόλο της συνέλευσης. Οι αντιπρόσωποι των κρατών βρέθηκαν μπροστά στο δίλημμα είτε να δημιουργήσουν μια αληθινή αντιπροσωπευτική ευρωπαϊκή συνέλευση και να αποδεχθούν με τον τρόπο αυτό τις πλήρεις συνέπειες και τις απαραίτητες πολιτικές και οικονομικές προϋποθέσεις του εγχειρήματος είτε να ομολογήσουν ότι εργάζονταν για τη δημιουργία απλώς ενός νέου τύπου συμμαχικού στρατού χωρίς εσωτερική συνοχή και διοικούμενου κατά τρόπο πολύπλοκο, ο οποίος δεν εμφανίζει κάποιο πλεονέκτημα απέναντι στους άλλους συμμαχικούς στρατούς που είχε γνωρίσει η Ευρώπη στο παρελθόν. Στο προπαρασκευαστικό στάδιο η συνέλευση θα αποτελούνταν από μέλη των εθνικών κοινοβουλίων, έχοντας μόνο συμβουλευτικό ρόλο. Οι σχετικές πιστώσεις θα ψηφίζονταν από κάθε κοινοβούλιο χωριστά και θα περιορίζονταν στις αναγκαίες

¹²⁰ Αποκαλυπτική είναι η σχετική αναφορά της ελληνικής πρεσβείας του Λονδίνου. Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 132, Υποφάκελος 6/1, «Τηλεγράφημα της Πρεσβείας της Ελλάδας στη Τουρκία προς ΥΠΕΞ Β΄ Πολιτική Διεύθυνση Τμήμα Ι 4 Δεκεμβρίου 1951, συντάκτης: Κοντουμάς». Ο Churchill χρησιμοποίησε πιο συγκεκριμένα τις ακόλουθες φράσεις: «There is the NATO army. Inside the NATO army there is the European army, and inside the European army there is the German army. The European army should be formed by all the European parties to the NATO dedicating from their own national armies their quota of divisions to the army or armies now under General Eisenhower's command».

¹²¹ Ροδόπουλος, όπ. παρ., σσ. 95-96.

διοικητικές δαπάνες. Στο δεύτερο ή προομοσπονδιακό στάδιο, η συνέλευση με την ίδια συνθήκη καλούνταν να εξετάσει την προοπτική ομοσπονδιοποίησης ή συνομοσπονδιοποίησης της Ευρώπης και εντός έξι μηνών από την έναρξη της εφαρμογής της συνθήκης (έναρξη του δεύτερου σταδίου) έπρεπε να υποβάλει τα πορίσματά της στις έξι κυβερνήσεις, οι οποίες όφειλαν να συγκαλέσουν μετά από τρεις μήνες μια διεθνή διάσκεψη προς μελέτη των σχετικών προτάσεων. Στο τρίτο και τελευταίο στάδιο προβλεπόταν κατασκευή του θεσμικού οικοδομήματος με ομοσπονδιακά χαρακτηριστικά. Σύμφωνα πάλι με τους Έλληνες διπλωμάτες, το συγκεκριμένο σχέδιο απείχε πολύ από την αρχική πρόθεση της Γαλλίας για την Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα. Αρχικά το Παρίσι απέβλεπε μόνο στην επιβράδυνση του επανεξοπλισμού της Γερμανίας, όπως ζητούσαν οι επίμονοι Αμερικανοί. Με την πρόοδο των εργασιών, η γαλλική κυβέρνηση άρχισε να σκέφτεται σοβαρά την πραγματοποίηση του σχεδίου της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας, καθώς έπρεπε να δημιουργηθεί μια πολιτική αρχή για να αποφασίζει σε ποιες περιπτώσεις θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ο ευρωπαϊκός στρατός και να διασφαλιστεί η δυνατότητα διάθεσης κονδυλίων χωρίς έλεγχο των εθνικών κοινοβουλίων. Η αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από το σχέδιο, ωστόσο, δημιούργησε αμφιβολίες και στις χώρες της Benelux και κυρίως στους Βέλγους, οι οποίοι φοβούνταν ότι η συμμετοχή σε μια ηπειρωτική ομοσπονδία με κυρίαρχους τους Γάλλους και τους Γερμανούς θα προκαλούσε επικίνδυνη χαλάρωση των δεσμών μεταξύ Βαλόνων και Φλαμανδών, καθώς οι πρώτοι θα στρέφονταν προς τη Γαλλία και οι δεύτεροι προς τους Γερμανούς.¹²²

Από την άλλη μεριά υπήρχαν διάφορα ζητήματα τριβής στις γαλλογερμανικές σχέσεις, με κυριότερο τη ρύθμιση του πολιτειακού status της αμφισβητούμενης μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας περιοχής Σάαρ (Saar).¹²³ Η κοιλάδα της Σάαρ είχε δοθεί στη Γαλλία με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών το 1919. Στη δεκαετία του 1920 η διοίκησή της περιήλθε υπό τον έλεγχο της Κοινωνίας των Εθνών, για να επιστρέψει το 1935 ξανά στη Γερμανία μετά από δημοψήφισμα.¹²⁴ Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου η περιοχή συμπεριλήφθηκε στη γαλλική Ζώνη Κατοχής της

¹²² Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 190, Υποφάκελος 7/1, «Έγγραφο της ελληνικής πρεσβείας στη Γαλλία προς ΥΠΕΞ Β΄ Πολιτική Διεύθυνση 2 Ιανουαρίου 1952, Θέμα: Διάσκεψις αρμοδίων Υπουργών ενδιαφερομένων Δυνάμεων εν Παρισίοις διά τον Ευρωπαϊκόν στρατόν. Συντάκτης: Ραφαήλ».

¹²³ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 40, Υποφάκελος 2/1 (έγγραφο χωρίς επιπλέον στοιχεία πλην του θέματος) «Συνομιλία μου [προφανώς του Έλληνα υπουργού Εξωτερικών, Σ.τ.Σ.] μετά του Πρεσβευτού της Γερμανίας της 13ης Μαρτίου 1952».

¹²⁴ Πρβλ. R. Young, *In Command of France* (Cambridge-Massachusetts: Harvard University Press, 1978), pp. 79-80.

Δυτικής Γερμανίας, γεγονός που δημιούργησε πολλές προστριβές ανάμεσα στις κατακτήτριες δυνάμεις μέχρι το 1955¹²⁵, καθώς το Παρίσι προσπάθησε να εκμεταλλευτεί τα ορυχεία άνθρακα στην περιοχή για να διασφαλίσει έμμεσα κάποια μορφή επανορθώσεων από τους Γερμανούς.¹²⁶

Οι διαπραγματεύσεις προχώρησαν παρ' όλα αυτά και την άνοιξη του 1952 οι ενδιαφερόμενες χώρες κατέληξαν σε συμφωνία για τα σημαντικότερα ζητήματα, τα στρατιωτικά, τα θεσμικά και τα οικονομικά.¹²⁷ Στις 27 Μαΐου 1952 υπογράφηκε στο Παρίσι η συνθήκη με την οποία αποκτούσε σάρκα και οστά η πιο φιλόδοξη φεντεραλιστική προσπάθεια¹²⁸ που είχε λάβει χώρα μέχρι τότε στην Ευρώπη, η Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα (Communauté Européenne de Défense-CED/Community of European Defence-CED). Η ΕΑΚ αποτελούσε ένα ιδιότυπο νομικό οικοδόμημα με υπερεθνική εξωτερική δομή, αλλά με εμφανή προσανατολισμό στην εσωτερική διάρθρωση ενός κράτους με διαχωρισμό των εξουσιών σε νομική, εκτελεστική και δικαστική, κοινό στρατό με κοινό γενικό επιτελείο και κοινό προϋπολογισμό.¹²⁹

Η συνθήκη, η οποία «εγκρίθηκε» και από το ΝΑΤΟ ως συμβατή με τους στόχους του, προέβλεπε:

1) έναν εποπτικό μηχανισμό παρακολούθησης των εξοπλισμών αλλά και ένα συντονιστικό όργανο της οργάνωσης του στρατεύματος (Commissariat de la Communauté) αποτελούμενο από εννέα μέλη που θα εκλέγονταν για έξι χρόνια.

¹²⁵ Το ζήτημα ρυθμίστηκε τελικά στις συμφωνίες των Παρισίων του 1955, με τις οποίες η Δυτική Γερμανία απέκτησε πλήρη κυριαρχία, με δημοψήφισμα που η ΔΕΕ διοργάνωσε τον Οκτώβριο του 1955, στο οποίο οι κάτοικοι της περιοχής επέλεξαν την προσχώρηση στη Δυτική Γερμανία.

¹²⁶ NARA: RG 43, Box 196: Records of international Conferences, Commissions and Expositions: "Questions relating Germany-Regime for Saar 10 April 1954". PRO-WEU: DG 1 1/80: "Relations with USA and Canada, "Memorandum of 29 November 1954".

¹²⁷ Αρχείο Τσαλδάρη, Φάκελος 60, Υποφάκελος 5 (Ατλαντικό Σύμφωνο – Ευρωπαϊκή Άμυνα), "CONFERENCE POUR L' ORGANISATION D' UNE COMMUNAITE EUROPEENE DE DEFENCE: Rapport de la Conference au CONSEIL DE L' ATLANTIQUE NORD Paris, le 9 Février 1952".

¹²⁸ Είναι χαρακτηριστικό ότι ένα από τα πιο ουσιώδη σημεία του σχεδίου ήταν η συνένωση (fusion) όλων των στρατών των συμμετεχόντων κρατών, με στόχο να επιτευχθεί η συνένωση όλων των επιμέρους πατριωτισμών σε έναν ευρύτερο πατριωτισμό: «national patriotisms, far from declining, will become more strongly and harmoniously welded in a larger patriotism». NARA: RG 59, Box 3398, Council of Europe, Consultative Assembly, Committee on General Affairs, Preparatory Report on the European Defence Community submitted by M. Marquet, Rapporteur 7 May 1952.

¹²⁹ Article premier: Par la present traité les hautes parties contractantes instituent entre elles une Communauté Européenne de défense, de caractère supranational, comportant des institutions communes, des forces armées communes et un budget commun. Για το κείμενο της συνθήκης βλ. τη συλλογή θεσμικών κειμένων στο S. Dalis (ed.), *Western European Union - Union de L' Europe Occidentale. Présidence Grecque – Greek Presidency* (Athens: Ministry of Foreign Affairs of Greece, 1999), pp. 72-83.

2) μια συνέλευση (*Assemblée commune*), η οποία θα ήταν ίδια με αυτήν της ΕΚΑΧ.

3) ένα Συμβούλιο Υπουργών (*Conseil des Ministres*), διακυβερνητικό όργανο που θα λειτουργούσε με βάση την αρχή της πλειοψηφίας,

4) ένα δικαστήριο επίλυσης των διαφορών (*Cour de justice*).

Η Συνθήκη δεν όριζε έδρα του οργανισμού, παραπέμποντας το ζήτημα προς ρύθμιση στο διάστημα που θα ακολουθούσε την επικύρωση της συμφωνίας.¹³⁰

Η Συνθήκη της ΕΑΚ κατέστησε απαραίτητη την υπογραφή τριών ακόμα διεθνών εγγράφων: της συνθήκης αμοιβαίας εγγυήσεως μεταξύ Ηνωμένου Βασιλείου και κρατών-μελών της ΕΑΚ, ενός πρωτοκόλλου (το οποίο προστέθηκε ως παράρτημα στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο) περί αμοιβαίας βοήθειας των δυνάμεων NATO-ΕΑΚ, και μιας κοινής επίσημης δήλωσης του Ηνωμένου Βασιλείου, της Γαλλίας και των Ηνωμένων Πολιτειών περί υποστηρίξεως της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας σε περίπτωση απειλής κατά της ενότητας και ακεραιότητάς της αλλά και κάθε κράτους μέλους του οργανισμού ξεχωριστά.¹³¹

Οι συμφωνίες αυτές, εκτιμούσε ο Έλληνας πρέσβης στο Παρίσι, εκτός του ότι καθιστούσαν την αμυντική οργάνωση της Δυτικής Ευρώπης περίπλοκη και δυσκίνητη, θα προκαλούσαν αναπόφευκτα ένταση στις σχέσεις Ανατολής και Δύσης.¹³²

Το σημαντικότερο στοιχείο της συνθήκης, ωστόσο, ήταν ότι προωθούσε τη λεγόμενη *Westintegration* της Γερμανίας, δηλαδή συνέδεε την ανάπτυξη του γερμανικού κράτους και της γερμανικής δύναμης με την προσπάθεια οικοδόμησης μιας ευρωπαϊκής συλλογικότητας. Παράλληλα, η ενσωμάτωση της Δυτικής Γερμανίας στις δυτικές δομές ασφάλειας δεν έλυσε μόνο τα σύνδρομα ανασφάλειας των Γερμανών, αλλά τους έδινε τη δυνατότητα της ενεργούς συμμετοχής στη διαμόρφωση της αμυντικής αρχιτεκτονικής στην ευρωπαϊκή ήπειρο (*Mitsprache durch Militärische Integration*).¹³³

¹³⁰ NARA: RG59, Box 3398, Central Decimal Files 1950-1954, “Extract from the Final communique published on 25th February 1952 at Lisbon at the ninth session of the North Atlantic Council” and “Communique published at the end of the Conference, held on 26th and 27th January 1952 by the six Ministers for Foreign Affairs for the organisation of a European Defence Community”.

¹³¹ Schürr, *όπ. παρ.* p. 58.

¹³² Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 193, Υποφάκελος 14/1, «Τηλεγράφημα της Πρεσβείας της Ελλάδας στο Λονδίνο προς ΥΠΕΞ, Β΄ Πολιτική Δ/ση, Τμήμα Ι, 11 Ιουνίου 1952»· «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στη Πορτογαλία προς ΥΠΕΞ Β΄ Πολιτική Διεύθυνση Τμήμα Ι, 2 Ιουνίου 1952, συντάκτης: Βεϊνόγλου».

¹³³ St. Bierling, *Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland* (München-Wien: Oldenburg, 1999), pp. 88-95· Doering-Mateuffel, *όπ. παρ.*, pp. 78-86.

Μετά την υπογραφή άρχισε η επίμονη διαδικασία της επικύρωσης της συνθήκης από τα εθνικά κοινοβούλια των χωρών-μελών. Για να δώσει τη συγκατάθεσή της, η γαλλική εθνοσυνέλευση, η οποία διακατεχόταν από έντονο σκεπτικισμό για το εγχείρημα, έθεσε αδιαπραγμάτευτους όρους μεταξύ των οποίων οι ακόλουθοι: 1) Η Γερμανία δεν θα μπορούσε να συμμετάσχει πλήρως στο ΝΑΤΟ. 2) Δεν θα δημιουργούνταν γερμανικά στρατεύματα προτού και τα έξι κράτη επικύρωναν το σχέδιο. 3) Τα εθνικά στρατιωτικά τμήματα θα αφομοιώνονταν σταδιακά στον ευρωπαϊκό στρατό.¹³⁴ 4) Θα ζητούνταν από τον ΟΗΕ να διατηρεί στρατεύματα στην Ευρώπη ως εγγύηση απέναντι σε μια πιθανή αποχώρηση της Γερμανίας από την ΕΑΚ, σε περίπτωση που συγκροτούσε δικά της στρατεύματα.¹³⁵

Η συνθήκη της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας συνάντησε ανάμεικτες αντιδράσεις για την αποτελεσματικότητα του εγχειρήματος όσον αφορά την άμυνα της Ευρώπης και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού, καθώς το ΝΑΤΟ τελούσε σε φάση αναδιοργάνωσης. Συνοδεύτηκε από την υπογραφή τριών ακόμη διεθνών εγγράφων, της συνθήκης αμοιβαίας εγγυήσεως μεταξύ Ηνωμένου Βασιλείου και κρατών-μελών της ΕΑΚ, του πρωτοκόλλου το οποίο προσαρτήθηκε στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο «περί αμοιβαίας βοήθειας των δυνάμεων ΝΑΤΟ-ΕΑΚ» και, τέλος, της δήλωσης που έκαναν η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία και οι Ηνωμένες Πολιτείες για υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας σε κάθε περίπτωση απειλής κατά της ενότητας και ακεραιότητάς της. Οι συμφωνίες αυτές, σύμφωνα με διάφορα δημοσιεύματα στον βρετανικό Τύπο, εκτός του ότι καθιστούσαν την αμυντική οργάνωση της Δυτικής Ευρώπης περίπλοκη και δυσκίνητη, προκάλεσαν, λόγω των σοβιετικών αντιδράσεων, και μια νέα ένταση στις σχέσεις Ανατολής και Δύσης αυξάνοντας την τριβή του Ψυχρού Πολέμου.¹³⁶

Από τον Μάρτιο του 1952, ωστόσο, και ενώ αναμενόταν η επίσημη τελετή υπογραφής της συνθήκης της ΕΑΚ, τον Μάιο του 1952 το Λονδίνο πρότεινε τη διασύνδεση του Συμβουλίου της Ευρώπης, της ΕΚΑΧ, της ΕΑΚ ή οποιοδήποτε άλλου μελλοντικού ευρωπαϊκού θεσμού ή οργανισμού, με το επιχείρημα ότι διαφορετικά θα ανέκυπτε δυσαρμονία μεταξύ των ευρωπαϊκών θεσμών και θα υπονομευόταν η ευρωπαϊκή ενότητα. Οι Βρετανοί υποστήριζαν επίσης ότι το

¹³⁴ Στην υπερφιλόδοξη εκδοχή του ο ευρωστρατός της ΕΑΚ θα διέθετε 40 μεραρχίες με συνολικά 520.000 στρατιώτες.

¹³⁵ Walton, *όπ. παρ.*, pp. 64-65· Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 193, Υποφάκελος 14/1, «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στο Παρίσι προς ΥΠΕΞ 5 Αυγούστου 1952, συντάκτης: Ραφαήλ».

¹³⁶ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 193, Υποφάκελος 14/1, «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στο Λονδίνο προς ΥΠΕΞ Β' Πολιτική Δ/ση Τμήμα Ι 11 Ιουνίου 1952, συντάκτης: Μελάς».

Συμβούλιο της Ευρώπης στην τρέχουσα μορφή του κινδύνευε να εγκλωβιστεί μεταξύ της Ατλαντικής και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.¹³⁷ Η πρόταση προκάλεσε αμηχανία μεταξύ των κρατών-μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, εντός του οποίου ο Βρετανός υπουργός Εξωτερικών, Eden, έκανε την πρόταση, καθώς τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης δεν μπορούσαν να ερμηνεύσουν πού αποσκοπούσε το Ηνωμένο Βασίλειο κάνοντας προτάσεις για κάτι στο οποίο συμμετείχε μόνο μερικώς.¹³⁸

Όπως εύστοχα παρατήρησε η ελληνική πρεσβεία στο Λονδίνο, επρόκειτο για μια κίνηση αντιπερισπασμού του Eden, προκειμένου το Λονδίνο να μπορέσει εκ των υστέρων να χειραγωγήσει τις διεργασίες ομοσπονδοποίησης της Ευρώπης.¹³⁹ Αλλά ούτε οι Αμερικανοί αντιμετώπισαν θετικά την πρόταση του Eden, καθώς γνώριζαν ότι αυτή στερούνταν ουσίας και ότι η μόνη της αξία έγκειτο στο γεγονός ότι είχε μια ψυχολογική επίδραση σε χώρες μη μέλη της ΕΑΚ (όπως ήταν η Ελλάδα και η Τουρκία) για να έρθουν εγγύτερα στις διαδικασίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.¹⁴⁰

Τόσο η Γαλλία όσο και το Ηνωμένο Βασίλειο θεωρούσαν ότι, λόγω του αυτοκρατορικού παρελθόντος τους, ήταν ακόμη σε θέση να ρυθμίζουν τη μορφή των συμμαχιών που διαμορφωνόταν στην ηπειρωτική Ευρώπη. Η αδυναμία τους, ωστόσο, να υποστηρίξουν με ουσιαστικούς υλικούς όρους την άμυνα της Δυτικής Ευρώπης τούς ανάγκαζε να αποδέχονται τις αμερικανικές επιθυμίες.¹⁴¹ Αυτό όμως αφορούσε τις ηγεσίες. Η γαλλική κοινωνία, για παράδειγμα, όπως αυτή αντιπροσωπευόταν στη Γαλλική Εθνοσυνέλευση, δεν ήταν διατεθειμένη να προβεί στην επικύρωση της

¹³⁷ Η ακριβής διατύπωση ήταν «The Council of Europe seems to be in danger of becoming stranded between the two streams: the Atlantic Community and the European Community». Αρχείο Τσαλδάρη: Φάκελος 61, Υποφάκελος 3, Paris 19th March 1952, “Statement by the Secretary of State for Foreign Affairs of The United Kingdom on the Future of the Council of Europe: Her Majesty’s government proposals”.

¹³⁸ Historical archives of the Council of Europe, Strasbourg: “Functions and the Future of the Council of Europe 1949, Vol. 2, 18/3/52-17/5/52. Official minutes of the debates at the Consultative Assembly of the Council of Europe (16-17 May 1952)”.

¹³⁹ Ι.Α. ΥΠΕΞ, Φάκελος 190, Υποφάκελος 7/1, «Αναφορά της πρεσβείας της Ελλάδας στο Λονδίνο τη 17^η Σεπτεμβρίου 1952 προς το ΥΠΕΞ με τίτλο “Βρετανικά απόψεις επί της Ευρωπαϊκής Ενότητας”, Β΄ Πολιτική Διεύθυνση τμήμα Ι».

¹⁴⁰ NARA: RG 59, Central Decimal Files 1950-1954, Box 3398: “Telegram of Acheson to US-Embassy in Paris and London 2 May 1952”.

¹⁴¹ Ι.Α.ΥΠΕΞ: 1953 Φάκελος 145 (Προσωρινή αρίθμηση), «Επιστολή του Μόνιμου Αντιπροσώπου, Α. Κύρου στον ΟΗΕ (Permanent Greek Delegation to the U.N.) προς ΥΠΕΞ, Β΄ Πολιτική Δ/ση Τμ. Ι, 28 Ιανουαρίου 1953» στην οποία επισυνάπτεται φύλλο της εφημερίδας *Τάιμς* της Νέας Υόρκης με θέμα «The Widening Gaps in the Atlantic Community».

συνθήκης, εν αντιθέσει με όλα τα υπόλοιπα κοινοβούλια των χωρών-μελών της ΕΑΚ.¹⁴²

Για τον λόγο αυτό, η γαλλική κυβέρνηση άρχισε να καθυστερεί την υποβολή στη γαλλική εθνοσυνέλευση των συμφωνιών για την Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα και των συνακόλουθων συμφωνιών μέχρι να μεταβληθεί η ατμόσφαιρα και η διάθεση του πλειοψηφούντος τμήματός της.¹⁴³

Στο τέλος του 1952, η αυξανόμενη δυσαρέσκεια στη Γαλλία για την ΕΑΚ είχε οδηγήσει στην αντικατάσταση του πιο φιλοευρωπαϊού υπουργού Εξωτερικών της Γαλλίας, Schuman, από τον περισσότερο εθνικιστή Georges Bidault.¹⁴⁴

Η Γαλλία άρχισε να ζητά ολοένα και περισσότερα ανταλλάγματα, ενώ οι συνθήκες άρχισαν να γίνονται πειστικές τόσο σε σχέση με τη Σοβιετική Ένωση όσο και με τη Γερμανία. Το Παρίσι αντιλαμβανόταν το σχέδιο ως μια δυτικοευρωπαϊκή συνομοσπονδία που θα χρειαζόταν χρόνια να υλοποιηθεί, ενώ η αμερικανική πίεση υπέρ του σχεδίου εκλαμβάνονταν ως ασέβεια στην Grand Nation. Σε περίπτωση απόρριψης του σχεδίου, εντούτοις, ελλόχευε ο κίνδυνος ρήξης με τις ΗΠΑ και ο επανεξοπλισμός της Γερμανίας χωρίς εγγυήσεις.¹⁴⁵ Τον Δεκέμβριο του 1952, ο Γάλλος υπουργός Εξωτερικών, Schuman, ενημέρωσε τον Αμερικανό ομόλογό του, Acheson, για την πρόοδο του σχεδίου του για την ΕΚΑΧ, επισημαίνοντάς του, ωστόσο, ότι η επιθυμία της Γερμανίας για επανεξοπλισμό δημιουργούσε στην γαλλική κοινή γνώμη την εντύπωση ότι η Γερμανία διολισθαίνει ξανά στον ολοκληρωτισμό.¹⁴⁶

Ενώ οι Ευρωπαίοι είχαν αποδεχτεί με ενθουσιασμό την ίδρυση του ΝΑΤΟ, καλύπτοντας με τον τρόπο αυτό τις πρωταρχικές ανάγκες ασφαλείας τους, αποδεχόμενες την αμερικανική ηγεμονία, σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν μπορούσαν να απαλλαγούν από τα αρχέγονα εθνικά συναισθήματα ανταγωνισμού με τους γείτονές τους. Η ένταξη στο Ατλαντικό Σύμφωνο απαιτούσε μικρή εκχώρηση κυριαρχικών εξουσιών, σε σχέση με αυτά που πρόσφερε. Το Σύμφωνο των Βρυξελλών είχε επιβιώσει για κάποιο διάστημα επειδή δεν προέβλεπε την απορρόφηση τόσο πολλών

¹⁴² W. Woyke, "Zum Wandel von Staatlichkeit und Souveränität in Frankreichs Europapolitik", in: I. Hanska *et al.* (eds.), *Nachdenken über Europa. Probleme und Perspektiven eines Ordnungsmodells* (Baden-Baden: Nomos, 2009), pp. 53-55.

¹⁴³ Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 193, Υποφάκελος 14/1, «Τηλεγράφημα από την ελληνική πρεσβεία στο Παρίσι (Ραφαήλ) προς το ΥΠΕΞ 5 Αυγούστου 1952».

¹⁴⁴ Young, *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου ...*, όπ. παρ., σ. 100.

¹⁴⁵ Treverton, όπ. παρ., σσ. 112-114.

¹⁴⁶ NARA: RG 56, Box 3406, "Memorandum of Conversation between Secretary Acheson and the president of the High Authority of the Coal and Steel Community, 14 Δεκεμβρίου 1952".

κυριαρχικών εξουσιών. Η ΕΑΚ, αντίθετα, είχε πολλά στοιχεία που παρέπεμπαν σε μια χαλαρή έστω μορφή κρατικής οργάνωσης ομοσπονδιακού χαρακτήρα, με κοινό στρατό, προϋπολογισμό κ.ά., προνοώντας όμως και για έναν αποτελεσματικό δημοκρατικό έλεγχο.¹⁴⁷

Στην Ευρώπη στο ίδιο διάστημα σημειώθηκαν πολιτικές ανακατατάξεις οι οποίες υπονόμισαν το φιλοευρωπαϊκό κλίμα που είχε δημιουργηθεί τα προηγούμενα χρόνια. Τον Μάιο του 1953, η κυβέρνηση του Mayer έχασε την εξουσία στη Γαλλία, ενώ δύο μήνες αργότερα η κυβέρνηση του πεπεισμένου φιλοευρωπαίου De Gasperi στην Ιταλία απώλεσε επίσης την κυβερνητική πλειοψηφία. Η ανατροπή της κυβέρνησης Mayer έδωσε νέα ώθηση στις αντιευρωπαϊκές τάσεις. Όταν τελικά σχηματίστηκε νέα κυβέρνηση συνεργασίας υπό τον Joseph Laniel, οι Γκωλικοί που συμμετείχαν στην κυβέρνηση άρχισαν να πιέζουν για ανάκληση της προηγούμενης πρότασης που προέβλεπε σύντηξη της αρχής της ΕΚΑΧ και της Επιτροπής της ΕΑΚ σε κεντρικό φορέα εκτελεστικής εξουσίας στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Κοινότητα.¹⁴⁸ Η εν λόγω ρηξικέλευθη απόφαση περί σύντηξης των τριών θεσμών είχε στόχο να κερδηθεί η υποστήριξη των Γάλλων Σοσιαλιστών και άλλων που διάκειντο σκεπτικιστικά στο σχέδιο της ΕΑΚ.¹⁴⁹

Την ίδια ώρα στη Βρετανία άρχισαν να αναπτύσσονται φόβοι για τη ραγδαία οικονομική ανάπτυξη της Γερμανίας και το ενδεχόμενο «γερμανοποίησης της Ευρώπης». Στο βρετανικό κοινοβούλιο καταγραφόταν έντονος γενικός προβληματισμός για το νόημα της ακολουθούμενης βρετανικής εξωτερικής πολιτικής η οποία εξακολουθούσε να ενδιαφέρεται για περιοχές πολύ μακριά από την Ευρώπη και για αποικιακής φύσης προβλήματα, ενώ οι Γερμανοί άρχισαν επικρατούν στην Ευρώπη με πολύ πληρέστερο και ασφαλέστερο τρόπο απ' ό,τι είχαν κατορθώσει οι στρατιές του Κάιζερ ή του Hitler. Ιδιαίτερη ανησυχία προκαλούσε η λεγόμενη Μικρή Ευρώπη των Έξι (η συνεργασία γύρω από την ΕΚΑΧ), η οποία διήγειρε ανησυχίες

¹⁴⁷ Χ. Τσαρδανίδης, «Ευρωπαϊκή ενοποίηση στην πρώτη μεταπολεμική δεκαετία», στο: Ν. Μαραβέγιας (επιμ.), *Ευρωπαϊκή Ένωση. Δημιουργία-εξέλιξη-προοπτικές* (Αθήνα: εκδόσεις Κριτική, 2016), σ. 41.

¹⁴⁸ Μπότσιου, *Μεταξύ NATO και ΕΟΚ...*, όπ. παρ., σσ. 62-63.

¹⁴⁹ Αντίστοιχη απόφαση είχε ληφθεί αρχικά από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης τον Ιανουάριο του 1953 μέσα σε χρόνο ρεκόρ. Η απόφαση του Συμβουλίου της Ευρώπης βρισκόταν σε συμφωνία με τις ήδη αναφερθείσες προτάσεις Eden, αν και αντίθετα από τις επιθυμίες των Βρετανών επιτάχυνε τις εξελίξεις για μια ευρωπαϊκή πολιτική ολοκλήρωση σε ομοσπονδιακή βάση. NARA: RG 59, Box 3407, "Dispatches from the US embassy in Paris to the State Department 11 July 1952 on Developments Concerning European Political Community, European Defence Community and Schuman Plan, 30 December 1952 and 14 January 1953 on integration of European Coal and Steel Community and European Defence Community into European Political Community".

ότι θα διαιρούσε την Ευρώπη προκαλώντας έναν οικονομικό ανταγωνισμό ανάμεσα στις αγορές της οικονομικής επικράτειας που δημιουργούνταν και της Μεγάλης Βρετανίας. Αποτελούσε, συνεπώς, μια εν δυνάμει οικονομική απειλή κατά του Ηνωμένου Βασιλείου. Κάποιοι άρχισαν να υποστηρίζουν ότι η βρετανική διπλωματία θα έπρεπε να δράσει εναντίον της κοινοπραξίας λόγω του ότι αυτή θα κυριαρχούνταν ευθύς εξ αρχής από τους Γερμανούς, οι οποίοι θα αναδεικνύονταν και πάλι στο ισχυρότερο έθνος της Ευρώπης δημογραφικά, οικονομικά, πολιτικά και στρατιωτικά. Διατυπώνονταν επιπλέον επιφυλάξεις για το κατά πόσο ο στρατός της ΕΑΚ θα ήταν σε θέση να εξασφαλίσει την άμυνα της Δυτικής Ευρώπης και τον συλλογικό έλεγχο του γερμανικού στρατού, ο οποίος θα μπορούσε να εξασφαλιστεί μόνο διά μέσου της ολοκλήρωσής του σε μια πολυμερή οργάνωση.¹⁵⁰

Από τις αρχές του 1954, τα μάτια της ευρωπαϊκής και της αμερικανικής κοινής γνώμης ήταν μόνιμα στραμμένα στη γαλλική εθνοσυνέλευση, η απόφαση της οποίας για την επικύρωση ή όχι της συνθήκης της ΕΑΚ θα έκρινε το μέλλον του οργανισμού. Οι εχθροί της ΕΑΚ διατείνονταν ότι οι όροι που είχε θέσει η γαλλική εθνοσυνέλευση ως προϋπόθεση για να αποδεχτεί το τροποποιημένο σχέδιο Pleven είχαν εκπληρωθεί μόνο μερικώς, ενώ η δομή της συνθήκης αντέβαινε σε βασικά άρθρα του Συντάγματος περί νομοθετικής εξουσίας, περί διορισμού ανώτατων δημόσιων λειτουργών, περί κοινής άμυνας των κρατών της Γαλλικής Ένωσης κ.ά.¹⁵¹

Σε μια προσπάθεια να διευκολύνει την απόφαση της εθνοσυνέλευσης, η Ουάσιγκτον έδωσε στη Γαλλία εγγυήσεις ότι οι ΗΠΑ θα παρέμεναν στην Ευρώπη όσο καιρό υφίστατο στην περιοχή κάποια απειλή και ότι η αποχώρηση από την Ευρώπη θα θεωρούνταν ότι υπονόμευε τα εθνικά συμφέροντά τους.¹⁵²

¹⁵⁰ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 194 (έτος 1953), «Τηλεγράφημα από την μόνιμη αντιπροσωπεία της Ελλάδας στη Γενεύη προς ΥΠΕΞ Δ/νση Ευρωπαϊκής Συνεργασίας, 12 Νοεμβρίου 1953».

¹⁵¹ Ι.Α.ΥΠΕΞ: (1954), Φάκελος 48, «Αναφορά του Έλληνα πρέσβη Ραφαήλ στο Παρίσι προς το γραφείο Υπουργού 15 Φεβρουαρίου 1954 με θέμα: Επικύρωση Συνθήκης Παρισίων περί Ευρωπαϊκού Στρατού».

¹⁵² Ειδικότερα ο πρόεδρος Eisenhower έδωσε στα συμμετέχοντα στην ΕΑΚ κράτη τις παρακάτω εγγυήσεις: «The United States will continue to maintain in Europe, including Germany such units of its armed forces as may be necessary and appropriate to contribute its faire share of the forces needed for the joint defense of the North Atlantic area while a threat to that area exists and will continue to deploy such fears in accordance with agreed North Atlantic strategy for the defense of that area.» (...) The United States regards the North Atlantic Treaty as of indefinite duration rather than for any definite number of years». Πέρα από αυτό, οι Αμερικανός πρόεδρος σκόπευε να προωθήσει την πιο στενή συνεργασία μεταξύ NATO και ΕΑΚ σε επίπεδο διοίκησης, εξοπλισμού, εκπαίδευσης και λογιστικής υποστήριξης. Ι.Α.ΥΠΕΞ: (1954) Φάκελος 48, «Επιστολή της ελληνικής Πρεσβείας στην Ουάσιγκτον προς Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως Γενική Διεύθυνση Τύπου, Δ/νση Εξωτερικού Τύπου, 17 Απριλίου 1954 με θέμα: Μήνυμα Προέδρου Eisenhower επί Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας και παραμονή Αμερικανικών στρατευμάτων εν Ευρώπη. Συντάκτης: Τριανταφυλλάκος», ο οποίος επισυνάπτει και αποκόμματα της εφημερίδας *New York Times* στο γράμμα του: J. Loftus, "Eisenhower

Οι εγγυήσεις αυτές δεν ήταν αρκετές για τη γαλλική εθνοσυνέλευση, που άρχισε να ζητά επιπλέον δομικές αλλαγές στη συνθήκη της ΕΑΚ προκειμένου να την επικυρώσει, προκαλώντας διεθνείς αντιδράσεις.¹⁵³ Ο Βέλγος υπουργός των Εξωτερικών, Spaak, υπήρξε μάλιστα λίαν δριμύς απέναντι στη Γαλλία, ισχυριζόμενος σε δημόσια τοποθέτησή του ότι το ζήτημα της ΕΑΚ δεν ήταν εσωτερικό γαλλικό ζήτημα αλλά ζήτημα διεθνές και ότι η γαλλική Βουλή είχε μεν το δικαίωμα να μην επικυρώσει τη συμφωνία, όχι όμως και να επιφέρει αλλαγές και στο κείμενό της χωρίς τη συγκατάθεση και των άλλων συμβαλλόμενων κρατών. Στα τέλη Ιουλίου του 1954, ο Έλληνας πρέσβης στο Βέλγιο, Σούρλας, απέστειλε στην Αθήνα ανεπίσημες πληροφορίες που διέθετε σε σχέση με το διπλωματικό παρασκήνιο γύρω από την ΕΑΚ. Παρά τις συμβιβαστικές προσπάθειες να γεφυρώσει το χάσμα ανάμεσα σε υποστηρικτές και αντιπάλους της ΕΑΚ από τον Mendes France, που είχε επιστρέψει στην εξουσία τον Ιούνιο του 1954 στη Γαλλία, η επικύρωση της συμφωνίας της ΕΑΚ από τη γαλλική εθνοσυνέλευση παρέμενε δύσκολη.¹⁵⁴

Η κρίση της Ινδοκίνας που είχε ξεσπάσει από τις αρχές του χρόνου ελάττωσε ακόμα περισσότερο την προθυμία της γαλλικής εθνοσυνέλευσης να αποδεχτεί τη συνθήκη. Κατά παράδοξο τρόπο, ένα σχέδιο που γεννήθηκε στον απόηχο του πολέμου της Κορέας δοκιμαζόταν στον απόηχο ενός άλλου ασιατικού πολέμου, της κρίσης της Ινδοκίνας.¹⁵⁵

Στις 30 Αυγούστου 1954, η γαλλική εθνοσυνέλευση, με ψήφους 319 εναντίον 264 μετά από δύο χρόνια κωλυσιεργίας, απέρριψε χωρίς περαιτέρω συζήτηση την Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα. Μετά από επτά δραματικές συνεδριάσεις, η συνέλευση, χωρίς να εισέλθει ούτε μια στιγμή στη συζήτηση της ουσίας του ζητήματος, κατέληξε σε μια ψηφοφορία με αμιγή διαδικαστικό χαρακτήρα εξουδετερώνοντας επί του παρόντος τις ελπίδες για το σημαντικότερο εγχείρημα ευρωπαϊκής συνεργασίας που είχε παρουσιάσει ποτέ η γηραιά ήπειρος. Αφενός η αντίδραση στις πιέσεις των Αμερικανών για γρήγορη ενεργοποίηση της συνθήκης και αφετέρου ο κακός χειρισμός του ζητήματος από τον Γάλλο πρωθυπουργό Mendes

acts, assures France, others in E.D.C. Troops Will Stay Till Threat Ends”, *New York Times* (17 Απριλίου 1954).

¹⁵³ Parliamentary Assembly of the Council of Europe, “RESOLUTION 33, on the progress achieved in the sphere of European defence 22nd September 1953”.

¹⁵⁴ Ι.Α.ΥΠΕΞ: (1954) Φάκελος 48, «Ελληνική Πρεσβεία στο Βέλγιο προς ΥΠΕΞ. Διεύθυνση Ευρωπαϊκής Συνεργασίας, 30 Ιουλίου 1954, συντάκτης: Σούρλας».

¹⁵⁵ M. Dedman, *The Origins and Development of the European Union 1945-1995. A History of European Integration* (London and New York: Routledge, 1996), pp. 84-85.

France φαίνεται ότι συνέβαλαν στην απορριπτική στάση της γαλλικής εθνοσυνέλευσης, στην οποία διαμορφώθηκε μια ετερόκλητη πλειοψηφία εναντίον της ΕΑΚ.¹⁵⁶ Η γαλλική βιομηχανία παραγωγής αμυντικού υλικού φαίνεται ότι επίσης ήταν εναντίον της συγκρότησης της ΕΑΚ, επειδή φοβόταν τις αρνητικές επιπτώσεις από τον ανταγωνισμό με την αντίστοιχη γερμανική βιομηχανία.¹⁵⁷

Την ίδια περίοδο, το μέλλον της ΕΑΚ ενεπλάκη στις διεργασίες για τη συγκρότηση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Κοινότητας, μίας ακόμη φιλόδοξης απόπειρας στη διαδικασία πολιτικής ολοκλήρωσης της Δυτικής Ευρώπης. Τον Μάρτιο του 1953, μια *ad hoc* συντακτική συνέλευση προετοίμασε το φιλόδοξο *Σχέδιο Συνθήκης για τη Σύνταξη ενός καταστατικού της Ευρωπαϊκής Κοινότητας* το οποίο αποτελούνταν από 116 άρθρα. Η ιδιαίτερος πρόμη για την εποχή της Ευρωπαϊκή Πολιτική Κοινότητα σχεδιαζόταν ως μια υπερεθνική κοινότητα κρατών με δική της νομική προσωπικότητα, που θα απορροφούσε μέσα σε διάστημα δύο ετών τόσο την ΕΑΚ όσο και την ΕΚΑΧ.¹⁵⁸ Η μη επικύρωση της ΕΑΚ οδήγησε σε ναυάγιο και την Ευρωπαϊκή Πολιτική Κοινότητα, το μέλλον της οποίας ήταν άμεσα συνδεδεμένο με την ΕΑΚ.

Σε τηλεγράφημά του ο Έλληνας πρέσβης στο Παρίσι, μία ημέρα μετά την καταψήφιση του σχεδίου της ΕΑΚ, έδωσε λεπτομέρειες για το παρασκήνιο της ψηφοφορίας. Η γαλλική κυβέρνηση, με την επαμφοτερίζουσα στάση της, είχε φιμώσει τη φιλοευρωπαϊκή πλευρά και δεν επέτρεψε να ακουστούν τα υπέρ και τα κατά. Ο Mendes France, με την ουδετερότητά του, είχε παρασύρει ακούσια την εθνοσυνέλευση, αφήνοντάς τη να πιστεύει ότι υπήρχε πλήθος άλλων λύσεων οι οποίες θα ήταν δυνατόν να αντικαταστήσουν την Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα, αν αυτή απορριπτόταν. Ο Γάλλος πρωθυπουργός είχε ενδιαφερθεί κυρίως να αποτρέψει το ενδεχόμενο να μην παρασυρθεί μαζί με το νομοσχέδιο και η κυβέρνησή του, και γι' αυτό όχι μόνο δεν έθεσε ψήφο εμπιστοσύνης, αλλά και δεν αποκήρυξε τις 100 συμπαγείς κομμουνιστικές ψήφους με τις οποίες κατά βάθος απορρίφθηκε η ΕΑΚ, αφού οι ψήφοι εθνοφρόνων ήταν στην πλειονότητά τους υπέρ του οργανισμού.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Fursdon, *όπ. παρ.*, pp. 295-297.

¹⁵⁷ Pitman, *όπ. παρ.*, pp. 58-61.

¹⁵⁸ Schürt, *όπ. παρ.*, p. 59.

¹⁵⁹ Ι.Α.ΥΠΕΞ: (1954) Φάκελος 48, «Τηλεγράφημα από την ελληνική Πρεσβεία στη Γαλλία προς Υ.Π.Ε.Ξ. Β' Πολιτική Δ/νση, 31 Αυγούστου 1954, συντάκτης: Βερούκιος».

Σε κάθε περίπτωση, η αποτυχία του εγχειρήματος της ΕΑΚ άφησε μετέωρα τα προβλήματα της ευρωπαϊκής άμυνας και του επανεξοπλισμού της Γερμανίας. Το ναυάγιο της ΕΑΚ εξόργισε τους Αμερικανούς, που αποφάσισαν να προχωρήσουν στη νατοποίηση της Γερμανίας χωρίς να ζητήσουν τη γνώμη των Ευρωπαίων και κυρίως των Γάλλων, αφού και η Μεγάλη Βρετανία, που θα μπορούσε να συνεπικουρήσει τις γαλλικές ενστάσεις, έδειχνε πλέον να μην είναι τόσο αρνητική στη νατοϊκή λύση του γερμανικού επανεξοπλισμού, προκειμένου να μην αποξενωθούν οι ΗΠΑ από το ευρωπαϊκό Σύστημα Ασφάλειας.¹⁶⁰

Η απόφαση της γαλλικής εθνοσυνέλευσης αποτέλεσε ένα σοκ για τους Γερμανούς, που διπλωματικά είχαν επενδύσει πάρα πολύ στην ίδρυση της ΕΑΚ.¹⁶¹ Πέρα από αυτό, όπως ήταν φυσικό, αναζωπύρωσε τις ανησυχίες για το ζήτημα του γερμανικού επανεξοπλισμού, ο οποίος μπορούσε να πραγματοποιηθεί, όπως απαιτούσαν οι Αμερικανοί, χωρίς τον έλεγχο των υπόλοιπων Ευρωπαίων. Αυτό το ενδεχόμενο προκαλούσε τρόμο και στους Βρετανούς. Ο βρετανικός Τύπος εξέφραζε ομόθυμα την πεποίθηση ότι στη δεδομένη κρίσιμη περίσταση η πρωτοβουλία για εξεύρεση ενός τρόπου να διατηρηθεί η ευρωπαϊκή συνοχή ανήκε πλέον στη Μεγάλη Βρετανία. Το βρετανικό υπουργικό συμβούλιο που συγκλήθηκε αμέσως για να εξετάσει την κατάσταση που είχε δημιουργηθεί, υπό την προεδρία του Βρετανού πρωθυπουργού με τη συμμετοχή του Βρετανού πρέσβη στο Παρίσι και του ύπατου αρμοστή της Βρετανίας στη Δυτική Γερμανία, αποφάσισε την άμεση έναρξη συνεννοήσεων με τις ενδιαφερόμενες κυβερνήσεις, με σκοπό τη σύγκληση διάσκεψης στην οποία θα λάμβαναν μέρος η Μεγάλη Βρετανία, οι Ηνωμένες Πολιτείες και τα κράτη-μέλη της θνησιγενούς ΕΑΚ. Επειδή η βρετανική κυβέρνηση δίσταζε απέναντι στο ενδεχόμενο περαιτέρω δέσμευσής της στις υποθέσεις της ηπειρωτικής Ευρώπης, άρχισε να εξετάζει πιο σοβαρά το ενδεχόμενο εισδοχής της Γερμανίας στο ΝΑΤΟ.¹⁶²

Επειδή, ωστόσο, το Λονδίνο ήθελε να επιτύχει μια λύση στο ζήτημα η οποία θα διασφάλιζε το βρετανικό έλεγχο, ο Eden πρότεινε την επανενεργοποίηση μιας τροποποιημένης εκδοχής της αδρανοποιημένης Συνθήκης των Βρυξελλών του 1948.

¹⁶⁰ Μπόττσιου, *Μεταξύ ΝΑΤΟ και ΕΟΚ*...όπ. παρ., σσ. 79-83.

¹⁶¹ Στις διαπραγματεύσεις για την ΕΑΚ και την επικύρωσή της είχαν εμπλακεί, εκτός από τον ίδιο τον καγκελάριο Adenauer και τον υπουργό Εξωτερικών, πολλοί Γερμανοί στρατιωτικοί οι οποίοι προσδοκούσαν να λάβουν την άδεια να επανασυγκροτήσουν τον γερμανικό στρατό. P. Noack, *Das Scheitern der europäischen Verteidigungsgemeinschaft. Entscheidungsprozesse vor und nach dem 30 August 1954* (Düsseldorf: Drosste Verlag, 1977), pp. 164-165.

¹⁶² Ι.Α.ΥΠΕΞ: 1954, Φάκελος 48, «Τηλεγράφημα της ελληνικής Πρεσβείας στο Λονδίνο προς Υ.Π.Ε.Ξ. Β' Πολιτική Δ/ση, 3 Σεπτεμβρίου 1954, "Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα", συντάκτης: Μελάς».

Αμέσως μετά την κατάρρευση της ΕΑΚ, συγκάλεσε στο Λονδίνο μια συνδιάσκεψη εννέα κρατών στην οποία συμμετείχαν τα έξι κράτη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα, το Ηνωμένο Βασίλειο, οι ΗΠΑ και ο Καναδάς, με αντικείμενο την εξέταση προβλημάτων γύρω από την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση εντός της ατλαντικής κοινότητας. Στη συνδιάσκεψη, το Λονδίνο πρότεινε τη σύναψη νέας συνθήκης που θα εδραζόταν στη Συνθήκη των Βρυξελλών. Η πρόταση βρήκε καθολική, θετική ανταπόκριση και το Ηνωμένο Βασίλειο κατέγραψε μια διπλωματική επιτυχία. Η Γαλλία ξαφνικά αποδεχόταν τον επανεξοπλισμό της Γερμανίας, ενώ και το κενό που είχε διαμορφωθεί από την αποτυχία της ΕΑΚ καλυπτόταν με έναν εύσχημο τρόπο.¹⁶³

Στο ψήφισμα το Συμβούλιο της Ευρώπης χαιρέτιζε τη σύγκληση της συνδιάσκεψης στο Λονδίνο, αλλά εξέφραζε την επιθυμία η διαπραγμάτευση να συνεχίσει από εκεί όπου είχε σταματήσει ώστε να διατηρηθούν τα βασικά χαρακτηριστικά ενός υπερεθνικού ευρωπαϊκού στρατού.¹⁶⁴

Η προτεινόμενη θεσμική δομή προέβλεπε την προσθήκη των δύο χωρών που είχαν θεωρηθεί υπεύθυνες για το ξέσπασμα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, της Ιταλίας και της Γερμανίας, οι οποίες αποκτούσαν με τον τρόπο αυτό μια θέση στο σύστημα ασφαλείας των νικητών του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και μια πανίσχυρη και δυσδιάκριτη σύμπλεξη με το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο.¹⁶⁵

Η τροποποιημένη Συνθήκη των Βρυξελλών υπογράφηκε στο Παρίσι στις 23 Οκτωβρίου του 1954, μεταβάλλοντάς την σε καταστατικό χάρτη της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ), όπως θα ονομαζόταν εφεξής ο νέος οργανισμός. Παρόλο που η ίδρυση της ΔΕΕ έδινε διέξοδο σε μια μετέωρη κατάσταση, κυρίως σε σχέση με τον επανεξοπλισμό της Γερμανίας ο οποίος είχε διαρκέσει για τέσσερα περίπου χρόνια, απείχε κατά πολύ από τη φιλόδοξη στοχοθεσία της ΕΑΚ να δημιουργήσει ένα ενιαίο, υπερεθνικό, ευρωπαϊκό μόρφωμα. Δεν περιλάμβανε, για παράδειγμα, προοδευτική ενσωμάτωση των ενόπλων δυνάμεων των διαφόρων χωρών (και κυρίως της Γαλλίας που είχε προκαλέσει τόσες αντιδράσεις). Δεν προέβλεπε υπαγωγή του ευρωπαϊκού στρατού σε υπερεθνική πολιτική εξουσία. Δεν περιόριζε το δικαίωμα της αρνησικυρίας (δεν προχωρούσε δηλαδή στην κατεύθυνση της

¹⁶³ Κ. Ιωάννου/Γ. Κουμουτσάκου, *Η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση* (Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Σάκκουλας, 1992), σ. 13.

¹⁶⁴ Parliamentary Assembly of the Council of Europe, “RESOLUTION 63 on the situation resulting from the setback of the Treaty of Paris, with a view to possible alternative solutions 24th September, 1954”.

¹⁶⁵ PRO-WEU: DG 1 1/47: “Exchange of official letters between Italy, Germany and WEU”.

ομοσπονδοποίησης) και δεν προέβλεπε επαρκή πρόσδεση των βρετανικών ενόπλων δυνάμεων στην ευρωπαϊκή άμυνα, όπως θα συνέβαινε σε περίπτωση εισόδου της Βρετανίας στην ΕΑΚ.¹⁶⁶

Το ίδιο ακριβώς διάστημα συνεδρίασε στο Λονδίνο και το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο, το οποίο τέλεσε μια ειδική συνεδρία προς το τέλος των εργασιών της διάσκεψης του Λονδίνου προκειμένου να ρυθμίσει τις σχέσεις NATO-ΔΕΕ και να προετοιμάσει την είσοδο της Ιταλίας και της Γερμανίας στον Οργανισμό, αφού η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο εμφανίζονταν πλέον θετικές προς ένα τέτοιο ενδεχόμενο.¹⁶⁷

Η νέα συνθήκη, που περιλάμβανε τέσσερα πρωτόκολλα, υπογράμμιζε ως προτεραιότητα όχι την αντιμετώπιση κάποιου κινδύνου έναντι κάποιας χώρας αλλά την οικοδόμηση της ευρωπαϊκής ενότητας. Ως σκοποί του νέου οργανισμού ορίστηκαν, μεταξύ άλλων, «η πίστη στα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, στην αξιοπρέπεια και αξία του ανθρώπου και στα άλλα ιδανικά που διακηρύσσονται στο Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών», «η προστασία της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας», «η αμοιβαία συνδρομή των κρατών-μελών με όλα τα διαθέσιμα μέσα, σε αναλογία με τις δυνατότητές τους, σε περίπτωση που κάποιο από τα μέλη δεχόταν ένοπλη επίθεση», «η προαγωγή της ενότητας και η ενθάρρυνση της σταδιακής ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης», «η σύσφιξη των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δεσμών που συνδέουν τα κράτη-μέλη».

Στο άρθρο 1 του δεύτερου πρωτοκόλλου αναφορικά με τις δυνάμεις της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης προβλεπόταν ότι *οι χερσαίες και αεροπορικές δυνάμεις τις οποίες έκαστο των Υψηλών Συμβαλλομένων Μερών θα θέτει υπό τας διαταγές του Ανωτάτου Διοικητή των Συμμαχικών Δυνάμεων στην Ευρώπη, εν καιρώ ειρήνης στο εσωτερικό της Ευρώπης, δεν θα υπερβαίνουν σε συνολική δύναμη και αριθμό σχηματισμών: Α) Για το Βέλγιο, τη Γαλλία, την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της*

¹⁶⁶ Ι.Α. ΥΠΕΞ: 1954, Φάκελος 48, «Τηλεγράφημα του Έλληνα πρέσβη Ραφαήλ από το Παρίσι στο ΥΠΕΞ στην Αθήνα 15 Φεβρουαρίου 1954 με θέμα: Επικύρωση Συνθήκης Παρισίων περί Ευρωπαϊκού Στρατού».

¹⁶⁷ PRO-WEU: DG 1 1/65: “Resolution to implement Section IV of the Final Act of the London Conference 20-23 October 1954”: “The North Atlantic Council recognizing the necessity of strengthening the structure of the NATO decided that all forces of member nations stationed in the area of the allied command Europe shall be placed under the authority of the Supreme Allied Commander Europe or other appropriate NATO command and the direction of the NATO military authorities with the exception of those forces intended for the defence of overseas territories and other forces which the North Atlantic Treaty Organization has recognized or will recognize as suitable to remain under national command [...] It agrees in the interest of most effective collective defence, that in respect of combat forces in the area of allied command Europe and the Supreme Allied Commander Europe: all deployments shall be in accordance with NATO-Strategy”.

Γερμανίας, την Ιταλία και την Ολλανδία, τον μέγιστο εν καιρό ειρήνης αριθμό τον προβλεπόμενο στην ειδική Συμφωνία την προσαρτημένη στη Συνθήκη για την ίδρυση μιας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας που υπεγράφη στο Παρίσι στις 27 Μαΐου 1952 και για το Ηνωμένο Βασίλειο, τέσσερις μεραρχίες και τη δεύτερη Τακτική αεροπορική δύναμη, για το Λουξεμβούργο, μια μάχιμη μονάδα σε επίπεδο συντάγματος.¹⁶⁸

Η δομή του νέου οργανισμού¹⁶⁹ περιλάμβανε ένα Συμβούλιο Υπουργών Εξωτερικών και Άμυνας ή των αναπληρωτών τους (Council of Ministers), με την υποχρέωση να συνεδριάζει σε τακτά χρονικά διαστήματα. Η διαδικασία λήψης αποφάσεων διεπόταν από την αρχή της ομοφωνίας, με εξαιρέσεις για ειδικότερα ζητήματα, όπως οι περιορισμοί που επιβλήθηκαν στην Ομοσπονδιακή Γερμανία, ο αριθμός των Βρετανών στρατιωτών που επιτρέπονταν να σταθμεύουν στην Ευρώπη κ.ά.¹⁷⁰ Προβλεπόταν ακόμα μια Συνέλευση (Consultative Assembly of WEU), αποτελούμενη από επιλεγμένους βουλευτές των εθνικών κοινοβουλίων, με έδρα το Παρίσι, με την υποχρέωση να συνεδριάζει σε ολομέλεια δύο φορές τον χρόνο και τη δυνατότητα να συνδιαλέγεται για αμυντικά θέματα, ένα Μόνιμο Συμβούλιο (Permanent Council) επιφορτισμένο σε μόνιμη βάση με την αντιμετώπιση των αμυντικών θεμάτων, αποτελούμενο από μόνιμους αντιπροσώπους των χωρών-μελών.¹⁷¹

Οι εθνικοί αντιπρόσωποι της συνέλευσης της ΔΕΕ θα ήταν ταυτόχρονα και βουλευτές της συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, το οποίο έτσι απέκτησε το δικαίωμα να ασχολείται με πολιτικά, οικονομικά και πολιτιστικά ζητήματα της ευρωπαϊκής ενοποίησης αλλά όχι με τα στρατιωτικά ζητήματα οργάνωσης της Ευρώπης.¹⁷² Το Συμβούλιο των Υπουργών ή το Συμβούλιο των Πρέσβων, που ουσιαστικά αντικατέστησε πρακτικά το Συμβούλιο των Υπουργών από ένα σημείο

¹⁶⁸ Πρβλ. το κείμενο της συνθήκης στη συλλογή θεσμικών κειμένων της ΔΕΕ στο S. Dalis (ed.), *Western European Union*, όπ. παρ., σσ. 67-71 και σ. 84 και εξής.

¹⁶⁹ Τη δεκαετία του 1990 η δομή του οργανισμού άλλαξε. Προστέθηκαν άλλα όργανα, όπως η Στρατιωτική Επιτροπή (WEU Military Committee), το Δορυφορικό Κέντρο (Satellite Centre) στο Τορεχόν της Ισπανίας, η Δυτικοευρωπαϊκή Ομάδα Εξοπλισμών (Western European Armaments Group – WEAG) κ.ά., και τροποποιήθηκε μερικώς η λειτουργία των μέχρι τότε υφισταμένων. Ενώ για περίπου 40 χρόνια η επίσημη έδρα του οργανισμού ήταν το Λονδίνο, το συμβούλιο υπουργών συνεδρίαζε σε διαφορετικές πόλεις. Το 1993, μετά τις αποφάσεις της συνθήκης του Μάαστριχτ για την ΔΕΕ (βλ. σχετικό κεφάλαιο) η έδρα μεταφέρθηκε στις Βρυξέλλες για να διευκολύνει τη συνεργασία του οργανισμού με το ΝΑΤΟ και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Κ. Rajendra, “European Security after the Cold War”, *International Studies* (1994), vol. 31, p. 405.

¹⁷⁰ P. Schell, *Bündnis im Schatten. Die Westeuropäische Union in den 80er Jahren* (Bonn-Berlin: Bouvier Verlag, 1991), p. 49.

¹⁷¹ WEU: Key-texts: *Text of the Modified Brussels Treaty*, 23 October 1954.

¹⁷² G. Dransfeld, *Die Rolle der Westeuropäischen Union (WEU) im europäischen Integrationsprozess*, Diss (München, 1974), p. 51.

και μετά, ήταν υποχρεωμένο να καταθέτει αναφορά των δραστηριοτήτων του στη κοινοβουλευτική συνέλευση. Το δικαίωμα της τελευταίας να το απορρίψει ήταν το μοναδικό στοιχείο ελέγχου που είχε η συνέλευση απέναντι στο διακυβερνητικό αυτό όργανο του οργανισμού. Παρά τις ελλειπείς εξουσίες της, η κοινοβουλευτική συνέλευση της ΔΕΕ ήταν το μόνο ευρωπαϊκό κοινοβουλευτικό όργανο που μπορούσε να διαβουλεύεται πάνω σε ζητήματα ασφάλειας και άμυνας της Δυτικής Ευρώπης. Ούτε η κοινοβουλευτική συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης ούτε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο απέκτησαν ποτέ αυτό το δικαίωμα.¹⁷³

Σε επιχειρησιακό επίπεδο, η Συνθήκη επέβαλε την άμεση συνδρομή στρατιωτικής βοήθειας, η οποία, μάλιστα, μπορεί να παρασχεθεί αυτόνομα από κάθε κράτος μέλος της ΔΕΕ. Δημιουργήθηκε επίσης ένας μηχανισμός ελέγχου των εξοπλισμών, όπως υπήρχε και στην ΕΑΚ (Υπηρεσία Ελέγχου των Εξοπλισμών), ο οποίος στελεχωνόταν από εκπροσώπους των κρατών-μελών. Τα όργανα αυτά υποστηρίζονταν από έναν αριθμό γραμματειών και υποδιοικήσεων επιφορτισμένων με διάφορους τομείς (Assistant Secretary General, Legal Adviser, Deputy Secretary General, Cultural Section, social Section, Finance and Administration, General Affairs κ.ά.). Την προεδρία του Συμβουλίου Υπουργών αναλάμβανε περιοδικά ένα κράτος-μέλος, ενώ την προεδρία στο επίπεδο των πρέσβων την ασκούσε ο Γενικός Γραμματέας. Οι αποφάσεις του Συμβουλίου έπρεπε να λαμβάνονται ομόφωνα.¹⁷⁴

Από τον Σεπτέμβριο του 1954 έως τον Απρίλιο του 1955 (Interim Period), τα συμμετέχοντα κράτη προβληματίστηκαν ιδιαίτερα για τη διεθνολογική υπόσταση του οργανισμού και τη συμβατότητα των διαφόρων διατάξεων της συνθήκης με το υφιστάμενο διεθνές δίκαιο. Για τον σκοπό αυτό, η Γενική Συνέλευση της ΔΕΕ υιοθέτησε ένα κείμενο για την Ευρωπαϊκή Ασφάλεια με τίτλο «The Interpretation of the Treaty and the Work of the Standing Armaments Committee and Agency for the Control of Armaments», το οποίο όριζε το πλαίσιο λειτουργίας του οργανισμού.¹⁷⁵

Εξαρχής διαμορφώθηκαν δύο τάσεις εντός της συμμαχίας. Ενώ και οι δύο αποδέχονταν την ύπαρξη της ΔΕΕ ως ευρωπαϊκού πυρήνα (European nucleus), η μία τάση, οι μινιμαλιστές, θεωρούσαν ότι το ΝΑΤΟ και όχι η ΔΕΕ όφειλε να περιφρουρήσει την ασφάλεια των ευρωπαϊκών κρατών και η ΔΕΕ να περιοριστεί στον έλεγχο των εξοπλισμών. Η δεύτερη τάση, οι μαξιμαλιστές, πρέσβευαν την

¹⁷³ Schell, *όπ. παρ.*, p. 51.

¹⁷⁴ Dalis (ed.), *Western European Union...*, *όπ. παρ.*, σσ. 84-118.

¹⁷⁵ PRO-WEU: DG 1 1/64: "Interpretation of Brussels Treaty and Paris Protocol".

άποψη ότι η ΔΕΕ είχε τον ρόλο να προετοιμάσει τη στρατιωτική και πολιτική ολοκλήρωση της Ευρώπης και για τον λόγο αυτό ήταν νομιμοποιημένη να αναλαμβάνει δράση και σε πεδία τα οποία κάλυπτε το ΝΑΤΟ. Η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση ερμηνευόταν, επομένως, ως ένας πρόδρομος μιας μελλοντικής πολιτικής ένωσης.¹⁷⁶ Υπήρχαν μάλιστα χώρες που πρότειναν τη μετατροπή του κοινοβουλίου της ΔΕΕ σε ένα ευρωπαϊκό κοινοβούλιο με απευθείας εκλογή από τον λαό.¹⁷⁷

Πρέπει να σημειωθεί ότι το Πρωτόκολλο ΙΙ της συνθήκης της ΔΕΕ¹⁷⁸ υποχρέωνε τα όργανα της ΔΕΕ σε στενή συνεργασία με το ΝΑΤΟ. Παρ' όλα αυτά, σε επιστολή του προς τη ΔΕΕ, ο πρώτος Γενικός Γραμματέας του ΝΑΤΟ, λόρδος Ismay, ανέφερε ότι δημιουργείται η εντύπωση πως η νέα μορφή της οργάνωσης έρχεται σε αντίθεση με το άρθρο 3 του πρωτοκόλλου της Συνθήκης των Βρυξελλών, το οποίο αναφέρει ρητά ότι είναι ανεπιθύμητη μια αντιγραφή της στρατιωτικής δομής του ΝΑΤΟ (*duplicating the military staffs of NATO*) και ελπίζει ότι τα μέλη της οργάνωσης δεν θα διστάσουν να καλέσουν το γρηγορότερο ένα μέλος του ΝΑΤΟ για να παρακολουθεί τις εργασίες της Επιτροπής Μετάβασης (Interim Commission). Εξέφρασε μάλιστα την ευχή για όσο το δυνατόν πιο στενή συνεργασία μεταξύ ΔΕΕ και ΝΑΤΟ προς όφελος της Ατλαντικής Κοινότητας.¹⁷⁹

Οι επισημάνσεις αυτές, ωστόσο, φαίνεται ότι αφορούσαν κυρίως τη στάση του οργανισμού προς τη Γερμανία και όχι τον οργανισμό αυτόν καθ' αυτόν. Κατά τη διάρκεια συγκρότησης του νέου οργανισμού αποδείχτηκε ότι τα περισσότερα κράτη-μέλη ασπάζονταν την ενισχυμένη συνεργασία με το ΝΑΤΟ¹⁸⁰ καθώς και την αποφυγή οποιασδήποτε υποψίας ότι η ΔΕΕ προτίθεται να λειτουργήσει ανταγωνιστικά προς το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο.¹⁸¹

¹⁷⁶ PRO-WEU: DG 1 1/66: "Extract from Minutes of 68th Meeting of WEU Council held on 10 December 1956".

¹⁷⁷ PRO-WEU: DG 1 1/66, "Document WEU-confidential (57) 7".

¹⁷⁸ Protocol No. II on *Forces of Western European Union*, signed at Paris on 23 October 1954 and entered into force on 6 May 1955.

¹⁷⁹ PRO-WEU: DG 1 1/65: "Interpretation of Brussels Treaty: machinery for fulfilling military tasks [Interim period: Sept. 1954-April 1955]. Letters of Ismay and NATO".

¹⁸⁰ Κάποια κράτη-μέλη διατύπωσαν επιφυλάξεις για το κατά πόσο οι αποφάσεις σε σχέση με τον ρόλο του ΝΑΤΟ σε θέματα ασφάλειας εναρμονίζονταν με την τροποποιημένη Συνθήκη των Βρυξελλών, ενώ η Βρετανία αντίθετα υποστήριξε αναφανδόν τη στενή διασύνδεση με το ΝΑΤΟ. PRO-WEU: DG 1 1/65, "Extract from Report of Meeting of Foreign Ministers of WEU Paris 18th December 1954".

¹⁸¹ PRO-WEU: DG 1 1/45: "Paris Steering Group on the results of the London Conference 13 October 1954": "Directs to the NATO military authorities to use the above principles as a guidance in organizing, as soon as practicable, the forces placed under SACEUR in the area of Allied Command Europe".

Άμεσα η Επιτροπή Μετάβασης της ΔΕΕ αποφάσισε να κληθεί το NATO να αποστείλει έναν μόνιμο παρατηρητή.¹⁸² Ένα μήνα αργότερα, τον Νοέμβριο του 1954, αποφάσισε επίσης, με εξαίρεση τον εκπρόσωπο του Βελγίου (Marquis du Parc) που επιφυλάχθηκε για την τελική στάση της κυβέρνησής του, να επιδιώξει στενή συνεργασία με το NATO και συχνές επαφές μαζί του σε πρακτικά ζητήματα. Στις 2 Δεκεμβρίου 1954 η επιτροπή αποφάσισε επίσης να καλέσει και τις ΗΠΑ να αποστείλουν έναν παρατηρητή για να λαμβάνει μέρος στις συζητήσεις της.¹⁸³

Τελικά συμφωνήθηκε οι στρατιωτικές δυνάμεις της ΔΕΕ, με εξαίρεση εκείνες που θα παρέμεναν υπό εθνική διοίκηση, να τεθούν υπό τη διοίκηση του ανώτατου στρατιωτικού διοικητή των ευρωπαϊκών δυνάμεων του NATO (Supreme Allied Commander Europe – SACEUR), προκειμένου να αποφευχθεί η δημιουργία δύο παράλληλων στρατιωτικών δομών στην Ευρώπη.¹⁸⁴

Η Ουάσιγκτον καλωσόρισε τόσο την ίδρυση της ΔΕΕ όσο και την πρόσκληση των χωρών του Συμφώνου των Βρυξελλών στην Ιταλία και τη Γερμανία να ενταχθούν στον νέο οργανισμό. Σε γράμμα του προς τον πρωθυπουργό της Μεγάλης Βρετανίας στις 10 Μαρτίου 1955, ο Αμερικανός πρόεδρος Eisenhower χαιρέτισε με θερμό τρόπο την ίδρυση της ΔΕΕ. Παράλληλα απηύθυνε, ωστόσο, αυστηρή προειδοποίηση ότι αν ένα κράτος παύσει να είναι μέλος του NATO, η πράξη αυτή θα θεωρηθεί πράξη εχθρική προς τα συμφέροντα ασφάλειας των ΗΠΑ στην Ευρώπη.¹⁸⁵

Στις 13 Ιανουαρίου 1955 η Σοβιετική Ένωση έστειλε μια διπλωματική νότα ταυτόχρονα στη βρετανική κυβέρνηση και τη ΔΕΕ, εκφράζοντας τις διαμαρτυρίες της ότι η σύσταση της ΔΕΕ αντιτίθεται στο *Πρωτόκολλο της Γενεύης του 1925* σχετικά με τη χρήση βιοχημικών όπλων. Η Μόσχα υποστήριξε ότι τα κράτη της ΔΕΕ που είχαν υπογράψει και το εν λόγω πρωτόκολλο μπορούσαν, σύμφωνα με τις διατάξεις της συμφωνίας ίδρυσης της ΔΕΕ (Παρισινές Συμφωνίες), να εξοπλίσουν τον στρατό τους με χημικά όπλα. Η επιστολή προκάλεσε αναταραχή στους κόλπους της ΔΕΕ, η οποία υιοθέτησε τελικά ένα σχέδιο απάντησης που πρότεινε το Λονδίνο, στο οποίο διατυπώνεται η αδυναμία κατανόησης των σοβιετικών ανησυχιών και προβάλλεται ο

¹⁸² “It would be to the mutual benefit of our two organisations for the Interim Commission to invite you to be represented at future meetings, when matters of a NATO interest are to be discussed”. PRO-WEU: DG 1 1/80, “Relations with USA and Canada: Extract of Report of 1st Meeting of interim Commission on 28th October 1954”.

¹⁸³ PRO-WEU: DG 1 1/80, “Relations with USA and Canada: Minutes of sessions of Interim commission December 1954”.

¹⁸⁴ Dransfeld, *όπ. παρ.*, p. 43.

¹⁸⁵ PRO-WEU: DG 1 1/65: Relations with other international organizations: NATO: “Letter of Eisenhower, 10 March 1955”.

ισχυρισμός πως οι Παρισινές Συμφωνίες καθιερώνουν για πρώτη φορά στην ιστορία μια πλατφόρμα μέτρων και δεσμεύσεων για τον περιορισμό της χρήσης των όπλων, συμπεριλαμβανομένων και των βιοχημικών (Annex 4 Protocol III).¹⁸⁶

Το 1956, στο πλαίσιο του ενδογερμανικού ανταγωνισμού για την εκπροσώπηση του γερμανικού έθνους, η Ανατολική Γερμανία έκανε αίτηση ένταξης στον οργανισμό, όπως ακριβώς είχε κάνει και το 1949 στο Σύμφωνο των Βρυξελλών. Το Συμβούλιο Υπουργών της ΔΕΕ αποφάσισε ομόφωνα να απορρίψει την πρόταση της Ανατολικής Γερμανίας, διατυπώνοντας την άποψη ότι μόνο η Δυτική Γερμανία «can speak for Germany as whole».¹⁸⁷

Η αίτηση της Ανατολικής Γερμανίας, εκτός από τον ενδογερμανικό ανταγωνισμό για την εκπροσώπηση του γερμανικού έθνους, εντάσσεται ως έναν βαθμό και στις συνομιλίες μεταξύ της Ανατολής και Δύσης, που ξεκίνησαν στη Γενεύη το 1955 και απασχόλησαν έντονα τη ΔΕΕ.¹⁸⁸ Κάποιες χώρες (Ιταλία) έθεσαν το ζήτημα της ξεχωριστής εκπροσώπησης της ΔΕΕ, η οποία εκπροσωπούσαν από το NATO, από την πλευρά της Δύσης, προκειμένου να ληφθούν υπόψη τα ιδιαίτερα συμφέροντα των Ευρωπαίων· η πρόταση, όμως, δεν έτυχε αποδοχής.¹⁸⁹

Το ζήτημα των σχέσεων ΔΕΕ και NATO απασχόλησε ίσως περισσότερο από κάθε άλλο τον οργανισμό. Το 1956, NATO και ΔΕΕ συμφώνησαν τελικά στη συγκρότηση μιας ομάδας (Interim Working Group) που θα συντόνιζε τη συνεργασία μεταξύ τους και θα οργάνωνε την ανταλλαγή πληροφοριών για τις αποφάσεις και τα σχέδια των διαφόρων οργάνων (Joint Meetings κ.λπ.).¹⁹⁰

Από τα τέλη κιόλας του 1955 και αφότου η Δυτική Γερμανία είχε ενταχθεί και στο NATO, άρχισε να διαφαίνεται το ισχυρό μέλλον του οργανισμού. Ανησυχίες για το μέλλον της συμμαχίας άρχισαν να διατυπώνονται στα θεσμικά όργανα της ΔΕΕ, παρά την επιτυχή έκβαση του δημοψηφίσματος για το πολιτειακό μέλλον της κοιλάδας του Saar, το οποίο διενεργήθηκε με ευθύνη του οργανισμού. Ο Βέλγος υπουργός Εξωτερικών, Spaak, επέκρινε μάλιστα ανοιχτά το Ηνωμένο Βασίλειο για

¹⁸⁶ Οι σχέσεις της ΔΕΕ με τη Σοβιετική Ένωση αποτελούν εξολοκλήρου αντικείμενο του φακέλου: PRO-WEU: DG 1 1/63: “WEU Expansion and Relations with USSR”.

¹⁸⁷ PRO-WEU: DG 1 1/78, “Relations with Eastern Germany (1956)”.

¹⁸⁸ PRO-WEU: DG 1 1/123: “Questions on Nuclear and Thermonuclear Explosions”.

¹⁸⁹ PRO-WEU: DG 1 1/71: “Political Consultations 1955-1957”. Ο εκπρόσωπος της Ιταλίας (Benvenuti) ισχυρίστηκε ότι παρόλο που υπήρχε ένας ακατάλυτος δεσμός μεταξύ ΔΕΕ και NATO και η αποδυνάμωση του ενός σήμαινε ταυτόχρονα και αποδυνάμωση του άλλου, δεν επρόκειτο για ταυτόσημους οργανισμούς. Για τον λόγο αυτό στις συνομιλίες έπρεπε να λάβει μέρος και η ΔΕΕ αυτόνομα.

¹⁹⁰ PRO-WEU: DG 1 1/88: “Extract from Minutes of 99 Meetings of WEU-Council held on 8 November 1957”. PRO-WEU: DG 1 1/71, “68th Meeting of WEU-Council 10 December 1956”.

έλλειψη διάθεσης συνεργασίας, επισημαίνοντας ότι προσπάθησε να εμποδίσει αποφάσεις της ΔΕΕ που την διαφοροποιούσαν από άλλους οργανισμούς (NATO). Το γεγονός αυτό ευνοούχιζε, σύμφωνα με τον Sraak, την αποτελεσματικότητα της ΔΕΕ, παρόλο που το Λονδίνο είχε παίξει τόσο καθοριστικό ρόλο στη γέννησή της.¹⁹¹ Εκπρόσωποι άλλων χωρών, αντίθετα, φοβούνταν το ενδεχόμενο ανάφλεξης ενός ανταγωνισμού μεταξύ ΔΕΕ και NATO.¹⁹² Το Παρίσι τήρησε μια μάλλον ενδιάμεση στάση.¹⁹³

Σταδιακά άρχισε να εδραιώνεται η άποψη ότι οι ελπίδες οι οποίες είχαν συνοδεύσει το ξεκίνημα της ΔΕΕ δεν εκπληρώθηκαν, καθώς η ΔΕΕ επικεντρώθηκε κυρίως στον έλεγχο του επανεξοπλισμού της Γερμανίας, ενώ υπήρχαν παράπονα ότι και η ίδια Γερμανία ως κράτος-μέλος δεν πρόσφερε τα αναμενόμενα από τη συμμετοχή της.¹⁹⁴

Το 1955, η Γερμανία εισήλθε στο NATO με τις λεγόμενες Συμφωνίες του Παρισιού (Pariser Verträge), οι οποίες υπογράφηκαν τον Οκτώβριο του 1954 τερματίζοντας παράλληλα και επίσημα το καθεστώς κατοχής. Το NATO αποτελούσε ένα πολύ πιο διαρθρωμένο πλαίσιο για τον έλεγχο του επανεξοπλισμού της Γερμανίας, ώστε η τελευταία να μην υπερβεί ένα συγκεκριμένο πολιτικοστρατιωτικό μέγεθος και να μην αναπτύξει πυρηνικά και βιολογικά όπλα. Η οριστική ρύθμιση του Γερμανικού Ζητήματος, ωστόσο, επενέργησε αρνητικά στην εξέλιξη της ΔΕΕ, που απώλεσε έναν βασικό σκοπό της ύπαρξής της.¹⁹⁵

Αυτό τον σκοπό επιτελούσε εξάλλου επί της ουσίας και η δημιουργία της Agency for the Control of Armaments, έστω και αν στο καταστατικό της γίνεται

¹⁹¹ PRO-WEU: DG 1 1/89, “Extract from the Minutes of the 33rd Meeting of the Council of WEU 14 December 1955 – 10 December 1956”. Οι επικρίσεις αφορούσαν και την άρνηση των Βρετανών να συμμετάσχουν στην οικονομική Ένωση της Ευρώπης που προωθούνταν την ίδια περίοδο και μέσα από τις πολυποίκιλες οικονομικές δραστηριότητες της ΔΕΕ. Οι Βρετανοί πρόβηκαν το επιχείρημα ότι αυτές οι πρωτοβουλίες προκάλεσαν ένα χάος στις εμπορικές συναλλαγές του δυτικού κόσμου, βλ. PRO-WEU: DG 1 1/66: “Speech by Lord John Hope, Joint Parliamentary Under-secretary of State of Foreign Affairs of the UK (January 1956)”.

¹⁹² «to become an instrument of the common foreign policy of the seven European states represented in it which constitute two-thirds of the population of free Europe», PRO-WEU: DG 1 1/66, “Memorandum of the Netherlands Delegation London 13 February 1957”.

¹⁹³ «as the framework for associating the United Kingdom more closely with the work of the six powers particularly as regards the Common Market and EURATOM», PRO-WEU: DG 1 1/66, “Memorandum of the Netherlands Delegation London 13 February 1957”.

¹⁹⁴ PRO-WEU: DG 1 1/71: “47th Meeting of WEU-Council 3 May 1956”.

¹⁹⁵ G. Deinzer, *Europäische Parteien. Begriff und Funktion in einem europäischen Integrationsensemble* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999), p. 51.

αναφορά σε μια γενικότερη στοχοθεσία που αφορούσε γενικά τον έλεγχο των εξοπλισμών στην Ευρώπη.¹⁹⁶

Ο έλεγχος του γερμανικού επανεξοπλισμού –η Γερμανία παραιτήθηκε από την κατασκευή ρουκετών, συγκεκριμένου τύπου ναρκών (Influenzminen), βομβαρδιστικών αεροπλάνων και μεγάλων πολεμικών πλοίων– επηρέασε τις σχέσεις του Ηνωμένου Βασιλείου με τις άλλες χώρες της ΔΕΕ, καθώς ο έλεγχος των εξοπλισμών προβλεπόταν για όλη την ηπειρωτική Ευρώπη αλλά όχι για τα βρετανικά νησιά. Για τον λόγο αυτό, η Γαλλία αρνήθηκε συστηματικά να δεχθεί έλεγχο του δικού της εξοπλιστικού προγράμματος, ισχυριζόμενη ότι αυτό συνιστά άنيση μεταχείριση των κρατών-μελών του οργανισμού.¹⁹⁷

Τον Μάιο του 1956 προτάθηκε ένα σχέδιο τροποποίησης του άρθρου 5 των Παρισινών Συμφωνιών (Draft protocol modifying Article V of the Paris Protocol of 23rd October 1954), το οποίο προέβλεπε απευθείας εκλογή της κοινοβουλευτικής συνέλευσης της ΔΕΕ από τον λαό κάθε τρία χρόνια και αναπροσαρμογή του αριθμού των βουλευτών.¹⁹⁸ όμως δεν υλοποιήθηκε ποτέ, καθώς ο οργανισμός δεν απέκτησε ποτέ ευρεία υποστήριξη από τις κοινωνίες των χωρών που συμμετείχαν. Ένας βασικός λόγος ήταν ότι η καταστατική συνθήκη προέβλεπε, όπως αναφέρθηκε ήδη, ένα δυσδιάκριτο, πλην όμως ισχυρό, πλέγμα δεσμών με το ΝΑΤΟ, το οποίο άγγιζε τα όρια της εξάρτησης και έθετε τον οργανισμό στη σκιά του Βορειοατλαντικού Συμφώνου.¹⁹⁹

Από το 1957 και μετά, το Συμβούλιο Υπουργών συνεδρίαζε ολοένα και πιο σπάνια. Πιο συχνές ήταν οι συνεδριάσεις των κρατών σε επίπεδο πρέσβων. Τόσο σε επίπεδο υπουργών όσο και σε επίπεδο πρέσβων καθιερώθηκε ένα σύστημα κυκλικής προεδρίας των κρατών-μελών, αντίστοιχο με αυτό της ΕΟΚ/ΕΕ, υπό την προεδρία του Γενικού Γραμματέα του Οργανισμού. Μια χάρτα και μια σειρά διαδικαστικών κανόνων (rules of procedure) που θεσπίστηκαν το 1955 και αναθεωρήθηκαν το 1957 όριζαν το πλαίσιο λειτουργίας της κοινοβουλευτικής συνέλευσης, η οποία όφειλε να συνεδριάζει τουλάχιστον μία φορά ετησίως, στην πράξη όμως διάφορες συνεδριάσεις

¹⁹⁶ PRO-WEU: DG 1 1/133-134-135. PRO-WEU: DG 1 1/66: Foundation and Expansion of WEU-Future of WEU και ιδιαίτερα “Extract from Minutes of 33th Meeting of WEU Council held on 14 December 1955”.

¹⁹⁷ Dransfeld, *οπ. παρ.*, pp. 44-45.

¹⁹⁸ Στο ίδιο.

¹⁹⁹ Γ. Βαληνάκης, *Η ευρωπαϊκή πολιτική συνεργασία: Η Ελλάδα απέναντι στη Νέα Ευρωπαϊκή «Αρχιτεκτονική»* (Αθήνα: Παπαζήσης, 1991), σσ. 16-17.

της συμπορεύονταν με αυτές του Συμβουλίου της Ευρώπης και γι' αυτό τον λόγο λάμβαναν χώρα στο Στρασβούργο.²⁰⁰

Η ΔΕΕ διαδραμάτισε, ωστόσο, έναν σημαντικό ρόλο στην ευρωπαϊκή ενοποίηση καθώς ήταν το forum στο οποίο συζητούνταν ενοποιητικές πρωτοβουλίες σε άλλους τομείς, όπως ο οικονομικός, η συνθήκη της EURATOM ή η προώθηση του παγκόσμιου αφοπλισμού, ή ως διαμεσολαβητής μεταξύ των κρατών για διαφορές που ενίοτε παρουσιάζονταν στις σχέσεις τους.²⁰¹ Στο πλαίσιο της ΔΕΕ αναπτύχθηκαν επίσης πολλές πολιτιστικές, κοινωνικές και εκπαιδευτικές δράσεις μέχρι το 1960, οπότε αυτές μεταφέρθηκαν στο Συμβούλιο της Ευρώπης.²⁰²

Η ΔΕΕ λειτούργησε επίσης ως Forum επικοινωνίας μεταξύ των έξι χωρών της ΕΟΚ και του Ηνωμένου Βασιλείου, που έμεινε εκτός ΕΟΚ μέχρι το 1973, αποτρέποντας επομένως το ενδεχόμενο αποξένωσής της από την Ηπειρωτική Ευρώπη. Μετά την προσχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου στην ΕΟΚ, εξέλειπε ο συγκεκριμένος σκοπός λειτουργίας της ΔΕΕ ως διαμεσολαβητή ενός κράτους με την ΕΟΚ. Κατά παράδοξο τρόπο, από τη δεκαετία του 1960 και μετά, αναδείχτηκε ο ρόλος της ΔΕΕ ως διαμεσολαβητή της Γαλλίας με το ΝΑΤΟ μετά την αποχώρηση της τελευταίας από αυτό.²⁰³ Η θεσμική λειτουργία των οργάνων υποβαθμίστηκε σε συζητήσεις σε επίπεδο πρέσβων. Από το 1973 μέχρι το 1984, το Συμβούλιο της ΔΕΕ δεν συγκλήθηκε ούτε μία φορά.²⁰⁴

Η αδρανοποίηση της ΔΕΕ τη δεκαετία του 1960 και 1970 έφτασε σε τέτοιο βαθμό, ώστε μεταξύ 1974 και 1977 η θέση του Γενικού Γραμματέα έμεινε κενή, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις το Συμβούλιο της ΔΕΕ αρνήθηκε να απαντήσει σε επερωτήσεις βουλευτών της κοινοβουλευτικής συνέλευσης, με την αιτιολογία ότι η συμμαχία δεν ήταν ακόμη σε θέση να εκφράσει μια κοινή θέση πάνω σε αυτά τα ζητήματα. Ακόμα σημαντικότερο ήταν όμως, όπως εύστοχα παρατηρεί ο Dusan Sidjanski,²⁰⁵ το γεγονός ότι η αποτυχία αυτή παρέλυσε τις προσπάθειες πολιτικής ένωσης και διέλυσε τον απαραίτητο παραλληλισμό ή τη συμπληρωματικότητα ανάμεσα στην οικονομική ένωση και την πολιτική ένωση. Από την άλλη, αποκάλυψε

²⁰⁰ M. Ball, *NATO and the European Union Movement* (Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1974), pp. 361-362.

²⁰¹ PRO-WEU: (DG 1 1/90)· PRO-WEU: DG 1 1/81, “Relations with USA and Canada”.

²⁰² Ball, *όπ. παρ.*, p. 384 και εξ.

²⁰³ Schell, *όπ. παρ.*, σ. 69.

²⁰⁴ Ιωάννου και Κουμουτσάκου, *όπ. παρ.*, σ. 17.

²⁰⁵ Sidjanski, *όπ. παρ.*, σ. 63.

περίτρανα τις βρετανικές αγκυλώσεις, καθώς και την εξάρτηση της Ευρώπης από τις Ηνωμένες Πολιτείες στον τομέα της άμυνας.²⁰⁶

Συμπερασματικά, η ίδρυση της ΔΕΕ υπήρξε μια πολύ σημαντική πρωτοβουλία που όμως έμεινε ατελέσφορη μέχρι την επαναδραστηριοποίησή της το 1984. Οι οργανωτικές της αδυναμίες, η έλλειψη βούλησης για εκχώρηση κυριαρχικών εξουσιών από τα κράτη-μέλη προς τον οργανισμό²⁰⁷ και ο παντοδύναμος ρόλος του NATO εμπόδισαν ήδη από τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της την ανάδειξή της σε ουσιαστικό διεθνοπολιτικό παράγοντα στην αμυντική αρχιτεκτονική της Ευρώπης. Όπως εύστοχα ειπώθηκε, η ΔΕΕ είχε μισή ζωή και οι Ευρωπαίοι ήταν πιο ευχαριστημένοι να ακολουθούν παρά να εξισορροπούν την αμερικανική ισχύ (bandwagon than to balance American power).²⁰⁸

²⁰⁶ Rees, Wyn, *The Western Union at the Crossroads. Between Transatlantic solidarity and European Integration* (Colorado: Westview Press, 1998), p. 10 και εξ.

²⁰⁷ Όπως σωστά επισημάνθηκε από μελετητές του φαινομένου, η ΔΕΕ απέδειξε ότι το εθνικό κράτος στην Ευρώπη θριάμβευσε διατηρώντας την άμυνα ως δομικό στοιχείο της κρατικής κυριαρχίας (Kernstück Staatlicher Souveränität). Schell, *όπ. παρ.*, σ. 57.

²⁰⁸ A. Deighton, "The European Security and Defence Policy", *Journal of Common Market Studies*, vol. 40, No. 4 (2002), p. 722.

Οι απόπειρες ένταξης της Ελλάδας στους ευρωπαϊκούς πολιτικούς και αμυντικούς θεσμούς

Οι γενεσιουργές εξελίξεις των ευρωπαϊκών αμυντικών και πολιτικών οργανισμών συμπίπτουν, ως γνωστόν, με την περίοδο του Εμφυλίου στην Ελλάδα. Στις αρχές του 1948, η κυβέρνηση στην Αθήνα βρισκόταν υπό καθεστώς αφόρητης πίεσης, τόσο για λόγους που σχετίζονταν με τις στρατιωτικές εξελίξεις όσο, κυρίως, λόγω του φόβου μην αναγνωριστεί από άλλα κράτη η κυβέρνηση του ΔΣΕ, η οποία είχε αυτοανακηρυχθεί τα Χριστούγεννα του 1947. Αναπόφευκτα, η επίδειξη αλληλεγγύης από την πλευρά των Δυτικών συμμάχων αποτελούσε για την Αθήνα ζήτημα υπαρξιακής σημασίας, όπως αυτό επικοινωνούνταν στις ΗΠΑ και σε άλλες δυτικές δυνάμεις.²⁰⁹

Η συμπερίληψη της Ελλάδας στο εγχείρημα του ΟΕΟΣ²¹⁰, η οποία θεωρήθηκε δικαίως μια σπουδαία εθνική επιτυχία που θα συνέβαλλε στην οικονομική ανόρθωση και την εθνική ολοκλήρωση της χώρας²¹¹, γέννησε σε παράγοντες του Υπουργείου Εξωτερικών την αφελή ελπίδα ότι αυτό θα αποτελούσε τον προάγγελο της ενσωμάτωσής της και σε μια φημολογούμενη τότε πολιτική συνεργασία.²¹²

Οι ελπίδες των Ελλήνων εδράζονταν στην πεποίθηση ότι η Ελλάδα, ως ένα εκ των 16 κρατών που τύγχαναν της αμερικανικής βοήθειας από το Σχέδιο Μάρσαλ και συμμετείχαν με συνέπεια στον ΟΕΟΣ²¹³, θα προσχωρούσε αυτοδίκαια στο Σύμφωνο των Βρυξελλών ή σε οποιαδήποτε άλλη οργάνωση ή συμμαχία επιφορτισμένη με την άμυνα της Ευρώπης. Το γεγονός ότι «δεχόταν επίθεση από το κομμουνιστικό μπλοκ»

²⁰⁹ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 84, Υποφάκελος 1, «Αλληλογραφία μεταξύ της ελληνικής πρεσβείας στην Ουάσιγκτον, Παρίσι και Λονδίνο με το ΥΠΕΞ στην Αθήνα Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1948 και πρακτικά συνεδριάσεων (67—68-69) του Συμβουλίου Πολιτικών Υποθέσεων του ΥΠΕΞ Μάρτιος 1948».

²¹⁰ Ο ΟΕΟΣ (Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας = Organisation Européenne de Collaboration Economique) γεννήθηκε με την υπογραφή της Σύμβασης Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας το 1948.

²¹¹ Αρχείο Τσαλδάρη: Φάκελος 33/Υποφάκελος 4, «Τηλεγράφημα από την ελληνική αντιπροσωπεία στον ΟΕΟΣ προς τον αντιπρόεδρο της κυβερνήσεως, Κωνσταντίνο Τσαλδάρη 22 Αυγούστου 1949, συντάκτης: Βερδέλης». Βλ. το άρθρο του τότε υπουργού Εξωτερικών Κωνσταντίνου Τσαλδάρη στην εφημερίδα *Ανεξαρτησία* (13 Ιουνίου 1949), «Διά να εργασθούν και να ζήσουν οι Έλληνες».

²¹² Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 89, Υποφάκελος 2, «Αναφορές της ελληνικής Πρεσβείας της Ρώμης για τις συζητήσεις γύρω από το δεύτερο συνέδριο της θησιγενούς Ευρωπαϊκής Ομοσπονδιακής Ένωσης». Συμμετέχουν βουλευτές από τα 12 κράτη που λαμβάνουν βοήθεια από το Σχέδιο Μάρσαλ, όπου συζητούνται τότε για πρώτη φορά η σύνταξη ενός ευρωπαϊκού Συντάγματος από μια Ευρωπαϊκή Συντακτική Συνέλευση, τα προβλήματα στρατιωτικών συμμαχιών στη μεταπολεμική Ευρώπη, καθώς και τα αποτελέσματα του πρώτου χρόνου εφαρμογής του Σχεδίου Μάρσαλ.

²¹³ Βλ. τη συλλογή διπλωματικών εγγράφων στο: *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου Ψυχρός Πόλεμος – Δόγμα Truman - Σχέδιο Marshall (Μέσα από διπλωματικά και ιστορικά έγγραφα 1943-1951)*, Φ. Τομαή-Κωνσταντοπούλου (επιμ.) (Αθήνα: Καστανιώτης, 2002), τόμος 3, σσ. 191-193.

δεν μπορούσε παρά να εκτιμηθεί ως μια πράξη υπεράσπισης ολόκληρης της Δυτικής Ευρώπης.²¹⁴ Για τον λόγο αυτό, τόσο η Αθήνα όσο και η Άγκυρα²¹⁵ παρουσιάζονταν ιδιαίτερα ενοχλημένες από το γεγονός ότι στις επίσημες αναγγελίες συγκρότησης δυτικοευρωπαϊκού αμυντικού σχηματισμού τον Ιανουάριο του 1948 δεν έγιναν παρά μόνο γενικές αναφορές στις δύο χώρες.²¹⁶

Παράγοντες του βρετανικού Υπουργείου Εξωτερικών επιβεβαίωσαν, στις αρχές του 1948, ότι υπήρχαν σκέψεις για την επέκταση της γαλλογερμανικής συνθήκης της Δουνκέρκης με τη συμπερίληψη και άλλων χωρών, επειδή όμως δεν ήταν ακόμα σαφές τι στάση θα τηρούσε η Σοβιετική Ένωση, η νέα συνθήκη δεν θα είχε αμιγώς στρατιωτικό χαρακτήρα, για να μην προκληθεί η Μόσχα. Η Ελλάδα, διαβεβαίωναν οι Βρετανοί, σαφώς και συμπεριλαμβανόταν στο σχέδιο για την αμυντική ένωση των Δυτικών Κρατών (το Σύμφωνο των Βρυξελλών, δηλαδή, το οποίο βρισκόταν σε φάση συγκρότησης) και μάλιστα ως οργανικό μέλος. Άμεση προτεραιότητα ήταν, ωστόσο, η ένταξη των χωρών της Benelux.²¹⁷

Αντίστοιχες διαβεβαιώσεις έλαβαν οι Έλληνες διπλωμάτες και από τους Αμερικανούς για την πιθανή ένταξη της χώρας σε ένα αμυντικό σύμφωνο λόγω του γεγονότος ότι η Ελλάδα διατηρούσε καλές σχέσεις με τις αραβικές χώρες και άρα θα μπορούσε να αποτελέσει συνδετικό κρίκο της Ευρώπης με τη Μέση Ανατολή. Η άμυνα της Ελλάδας ενάντια στον Ανατολικό Συνασπισμό την καθιστούσε βασικό στοιχείο κάθε σχεδιασμού των δυτικών κρατών για τη σύναψη κάποιου αμυντικού συμφώνου, διαβεβαίωναν οι Αμερικανοί.²¹⁸

²¹⁴ Ως γνωστόν, η ίδρυση του ΟΕΟΣ και η συνεργασία των ευρωπαϊκών κρατών αποτελούσε την εκπλήρωση της βασικότερης προϋπόθεσης που είχαν θέσει οι Αμερικανοί προκειμένου να συμβάλουν στην ανοικοδόμηση και ασφάλεια της Ευρώπης. Πρβλ. H. Schmidt, "Marshall Plan Commemorative Section: Miles to go: From American Plan to European Union", *Foreign Affairs*, vol. 76 (May/June 1997) και D. Kunz, "Marshall Plan Commemorative Section: The Marshall Plan Reconsidered: A Complex of Motives", *Foreign Affairs*, vol. 76 (May/June 1997) (electronic edition: <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/1997-05-01/marshall-plan-commemorative-section-marshall-plan-reconsidered-complex>).

²¹⁵ Η Άγκυρα ζήτησε μάλιστα και από τους Αμερικανούς να μεσολαβήσουν στα ευρωπαϊκά κράτη που απάρτιζαν το Σύμφωνο των Βρυξελλών ώστε να αποδεχτούν την Τουρκία ως μέλος. NARA: RG 59, Box 39, "State Department, Lovett to Satterhwaite 14 December 1948, subject: Reply to Turkish request for inclusion in Atlantic Pact".

²¹⁶ Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 84, Υποφάκελος 1, «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στο Λονδίνο προς ΥΠΕΞ 23 Ιανουαρίου 1948 με απόσπασμα της ομιλίας του Βρετανού Υπουργού Εξωτερικών Bevin στη Βουλή των Κοινοτήτων»· «Τηλεγράφημα του Έλληνα πρέσβη Καψάλη στη Ρώμη προς ΥΠΕΞ 27 Ιανουαρίου 1948».

²¹⁷ Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 84, Υποφάκελος 1, «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στο Λονδίνο προς το ΥΠΕΞ στην Αθήνα 4 Φεβρουαρίου 1948, συντάκτης: Καραγιάννης».

²¹⁸ Ενδεικτικά μόνο μπορεί κανείς να παραβάλει τον λόγο του Αμερικανού υπουργού Εξωτερικών, John F. Dulles, τον Νοέμβριο του 1948 στην αμερικανική λέσχη του Παρισιού, τον οποίο απέστειλε ολόκληρο ο Έλληνας πρέσβης στην Ουάσιγκτον, Δενδραμής, στην Αθήνα. Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 84,

Λίγο μετά την υπογραφή της Συμφωνίας της Δουνκέρκης, στις αρχές Μαρτίου του 1947, η Άγκυρα είχε προτείνει στη Μεγάλη Βρετανία, προφανώς ως μια μορφή αντίστοιχης περιφερειακής αμυντικής συνεργασίας, τη σύναψη ενός ανάλογου αμυντικού Μεσογειακού Συμφώνου ανάμεσα στην Ελλάδα, την Τουρκία και την Αίγυπτο, για να εγγυηθεί την ειρήνη και την ασφάλεια στην Ανατολική Μεσόγειο. Η ελληνική κυβέρνηση, η οποία ήταν ενήμερη για τη δεύτερη αυτή τουρκική πρόταση, υποστήριξε το τουρκικό αίτημα, καθώς Αθήνα και Άγκυρα συντόνιζαν τις ενέργειές τους για την προώθηση του ζητήματος.²¹⁹

Η Αθήνα άρχισε να βολιδοσκοπεί και άλλες μεσογειακές χώρες σε σχέση με ενδεχόμενη συμμετοχή τους στο σύμφωνο, καθώς και τη Γαλλία, τη Βρετανία και τις ΗΠΑ αν θα προτίθεντο να συμμετάσχουν είτε ως ενεργά μέλη είτε ως εγγυητές του συμφώνου. Η ελληνική πλευρά επιδίωξε, μάλιστα, κάποια στιγμή τη συγκρότηση ενός συμφώνου της ανατολικής Μεσογείου με πυλώνα μια ελληνοτουρκική συμμαχία και με την προσχώρηση του Αραβικού Συνδέσμου ή όσων αραβικών κρατών το επιθυμούσαν. Επρόκειτο, φυσικά, για ένα σχέδιο ουτοπικό τη δεδομένη στιγμή, το οποίο δεν βρήκε ανταπόκριση από κανένα άλλο κράτος εκτός από την Ελλάδα και την Τουρκία. Η Γαλλία ισχυρίστηκε ότι η εξασθένιση της χώρας από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο δεν της επέτρεπε να επεκτείνει υποχρεώσεις της και ότι μόνο στο πλαίσιο της Benelux θα μπορούσε να συναινέσει σε κάποια μορφή εγγύησης, ενώ η Βρετανία θεωρούσε το ζήτημα πρόωρο καθώς φοβόταν και τις επιπλοκές με τη Σοβιετική Ένωση σε περίπτωση ρήξης.²²⁰

Η βρετανική κυβέρνηση φαινόταν να υποστηρίζει την εμβάθυνση της ελληνοτουρκικής συνεργασίας και την προοπτική συνεννόησης με τους Άραβες, όμως στη δεδομένη συγκυρία το Λονδίνο δεν επιθυμούσε αυτή η συνεργασία να μετατραπεί σε ένα σύμφωνο ασφάλειας (το οποίο μάλιστα θα περιλάμβανε και

Υποφάκελος 1, «Τηλεγράφημα του Δενδραμή από Ουάσιγκτον στο ελληνικό ΥΠΕΞ 18 Νοεμβρίου 1948 στο οποίο επισυνάπτεται ο λόγος του Dulles». Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 84, Υποφάκελος 1, Τμ. 2, «Τηλεγράφημα του Έλληνα πρεσβευτή στο Παρίσι, Ραφαήλ, προς ΥΠΕΞ 29 Ιανουαρίου 1948» και «Τηλεγράφημα 10 Μαρτίου 1948 του Έλληνα πρεσβευτή στις Βρυξέλλες Τριανταφυλλάκου προς ΥΠΕΞ». Φάκελος 84, Υποφάκελος 1/4, «Τηλεγράφημα του πρέσβη Δενδραμή στην Ουάσιγκτον 18 Μαρτίου 48 προς ελληνικό ΥΠΕΞ».

²¹⁹ Ε. Αθανασοπούλου, *Τουρκία. Αναζήτηση ασφάλειας – αμερικανοβρετανικά συμφέροντα* (Αθήνα: Παπαζήσης, 1999), τίτλος πρωτοτύπου: *Turkey: Anglo-American security interest 1945-1952*, σσ. 129-132.

²²⁰ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 84, Υποφάκελος 1, τμήμα 2 και 4, «Τηλεγραφήματα της ελληνικής πρεσβείας στις Βρυξέλλες, Παρίσι και Ουάσιγκτον και στο Λονδίνο προς το ελληνικό ΥΠΕΞ Μάρτιος και Απρίλιος 1948». Φάκελος 69, Υποφάκελος 5/1, «Τηλεγραφήματα του ελληνικού ΥΠΕΞ προς Πρεσβείες Παρισιού, Λονδίνου, Ρώμης, Αγκύρας, Βηρυτού, Καΐρου *Περί Μεσογειακού Συμφώνου*», «Τηλεγράφημα 20 Σεπτεμβρίου 1948, από την ελληνική πρεσβεία στο Λονδίνο προς ΥΠΕΞ», «Τηλεγράφημα 6 Αυγούστου 1948 από την ελληνική πρεσβεία στην Άγκυρα προς ΥΠΕΞ».

αραβικά κράτη), ιδίως για όσο διάστημα παρέμενε άλυτο το Παλαιστινιακό. Η Άγκυρα εμφανιζόταν επίσης, από ένα σημείο και μετά, διστακτική να προβεί σε εμβάθυνση των διμερών σχέσεων με την Ελλάδα, ακόμα και σε επίπεδο διμερούς στρατιωτικής συνεργασίας, χωρίς πρώτα να έχει εξασφαλιστεί η ενεργή υποστήριξη των ΗΠΑ.²²¹

Οι Αμερικανοί, από την πλευρά τους, ήταν αρνητικοί να συζητήσουν το ενδεχόμενο συνομολόγησης ενός συμφώνου πριν από την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων για τη συγκρότηση του ΝΑΤΟ. Εντός του State Department υπήρχαν, εντούτοις, και εκείνοι που έβλεπαν μερικά πλεονεκτήματα στη δημιουργία ενός Συμφώνου που θα μπορούσε να περιλαμβάνει χώρες όπως η Τουρκία, η Ελλάδα και το Ιράν: 1) μεταξύ άλλων, θα αποτελούσε την ισχυρότερη απόδειξη ότι οι Αμερικανοί δεν πρόκειται ποτέ να αποδεχτούν μια σοβιετική απειλή εναντίον τους (not acquiesce in Soviet Aggression against them). 2) ένα Μεσογειακό Σύμφωνο θα μπορούσε να αποτελέσει μια πιο στέρεη βάση προκειμένου το Κογκρέσο να επιτρέψει τη συνέχιση ή και την επέκταση της αμερικανικής στρατιωτικής βοήθειας στις τρεις χώρες. 3) αν οι τρεις χώρες διασυνδέονταν μεταξύ τους, αυτό θα μπορούσε να εξουδετερώσει τον κίνδυνο ενός ντόμινο αρνητικών εξελίξεων στη Μέση Ανατολή όπως έγινε στα Βαλκάνια την επαύριον του Β΄ Παγκοσμίου («there would be less danger that the Near Eastern countries would be picked off one by one»)²²².

Αν οι Αμερικανοί έβλεπαν μερικά πλεονεκτήματα στη σύμπληξη ενός Μεσογειακού Συμφώνου, δεν συνέβαινε το ίδιο με τη Γαλλία και τη Βρετανία, οι οποίες ήταν κάθετα αντίθετες σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Η Τουρκία είχε έγκαιρα αντιληφθεί τις προθέσεις των δύο χωρών, ενώ δυσπιστούσε επίσης για τις πραγματικές προθέσεις της Ιταλίας, δυνητικού μέλους ενός τέτοιου συμφώνου, για την οποία εκτιμούσε ότι θα επιδίωκε να λάβει ανταλλάγματα χωρίς να προτίθεται να αναλάβει βάρη.²²³ Την άνοιξη του 1949, η Τουρκία είχε ήδη χάσει το ενδιαφέρον της

²²¹ Δ. Χουρμούλης, «Πριν την ένταξη στο ΝΑΤΟ: Η ελληνική αναζήτηση ασφάλειας και οι προσπάθειες για την προώθηση της δημιουργίας ενός Μεσογειακού συμφώνου, 1947-1950», στο: Κ. Μπότσιου και Γ. Σακκάς (επιμ.), *Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-62. Νέες ερευνητικές προσεγγίσεις*. Παραδοτέο έργο στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος ΘΑΛΗΣ - Η Ελλάδα από τον Β΄ Παγκόσμιο στον Ψυχρό Πόλεμο: Διεθνείς Σχέσεις και εσωτερικές εξελίξεις (MIS: 380436). Επιστημονικός υπεύθυνος: Καθηγητής Ν. Μαραντζίδης, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών, και Ανατολικών Σπουδών Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (2015), σ. 56.

²²² NARA: RG 59, Box 39, "Satterthwaite and Hare to Jarnege, subject: Possible Mediterranean-Middle Eastern Pact 15 February 1949".

²²³ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 69, Υποφάκελος 5/1, «ΥΠΕΞ Δ/ση Α΄, Τμήμα Τουρκίας και Εγγύς Ανατολής προς την Β΄ Πολιτική Δ/ση 4 Σεπτεμβρίου 1948», «Τηλεγράφημα του ελληνικού προξενείου στην Κωνσταντινούπολη προς ΥΠΕΞ 19 Αυγούστου 1948».

για ένα τέτοιο Σύμφωνο και το μόνο που την ενδιέφερε ήταν ή η πλήρης ένταξη στο NATO λόγω της γεωπολιτικά ευαίσθητης θέσης της ή η παροχή εγγυήσεων ασφάλειας από το Ηνωμένο Βασίλειο (υπήρχε ήδη αγγλοτουρκική συμφωνία εγγύησης από το 1939, την οποία η Άγκυρα θεωρούσε πάντα ενεργή) και τις ΗΠΑ για την εδαφική της ακεραιότητα.²²⁴

Η Αθήνα συνέχισε, εντούτοις, τις προσπάθειές της προς την ίδια κατεύθυνση και το 1949, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις η επιμονή αυτή προκάλεσε και αντιδράσεις σε εντελώς μη διπλωματικό τόνο από κάποιες χώρες.²²⁵ Η προσήλωση της Αθήνας στη συγκρότηση Μεσογειακού Συμφώνου οφείλεται και στη στρεβλή ερμηνεία του ψηφίσματος Vandenberg (Vandenberg Resolution) από την αμερικανική Γερουσία στις 11 Ιουνίου 1948, η οποία παρείχε νομική κάλυψη για τη συμμετοχή των ΗΠΑ σε αμυντικά σύμφωνα εν καιρώ ειρήνης και την παροχή εγγυήσεων ασφάλειας στους εταίρους τους. Η Αθήνα το ερμήνευσε ως μια ενέργεια που θα μπορούσε να διευκολύνει τις ΗΠΑ να παράσχουν εγγυήσεις σε ένα Μεσογειακό Σύμφωνο, ενώ στην πραγματικότητα οι Αμερικανοί που είχαν ήδη εμπλακεί στον ελληνικό Εμφύλιο δεν ενδιαφέρονταν καθόλου γι' αυτό.²²⁶

Ένας άλλος λόγος για την ελληνική επιμονή προς τη σύμπληξη ενός Μεσογειακού Αμυντικού Συμφώνου ήταν ότι η Αθήνα αποκωδικοποιούσε

²²⁴ NARA: RG 59, Box 5654, "Report sent by the American Embassy in Ankara to the State Department-Division of Greek-Turkish and Iranian Affairs March 30, 1949, subject: Comment on Atlantic Treat".

²²⁵ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 88, Υποφάκελος 5/2, «Τηλεγραφήματα από τις ελληνικές πρεσβείες σε Κάιρο και Άγκυρα στο ΥΠΕΞ σχετικά με το Μεσογειακό Σύμφωνο (1949)»· Φάκελος 114, Υποφάκελος 2/1, «Αλληλογραφία του ελληνικού ΥΠΕΞ με τις ελληνικές πρεσβείες στις Βρυξέλλες, Ρώμη, Παρίσι και Ουάσιγκτον και Λονδίνο (1949)»· Φάκελος 69 Υποφάκελος 5/1, «Τηλεγράφημα του πρέσβη Χατζηβασιλείου 25 Μαΐου 1949 από τη Βηρυτό προς ΥΠΕΞ το οποίο αναδεικνύει τα προβλήματα συμμετοχής των αραβικών κρατών σε ένα Μεσογειακό Σύμφωνο». Σε τηλεγράφημά του προς ΥΠΕΞ (28 Φεβρουαρίου 1949), ο Έλληνας πρέσβης στη Ρώμη, Καψάλης, περιγράφει το ακόλουθο περιστατικό: «Εις συνάδελφόν μου της Δυτικής Ενώσεως επισκεφθέντα ασθενούντα Υπουργόν Εξωτερικών εν τη οικία του και ερωτήσαντα αυτόν περί απόψεών του διά Μεσογειακό Σύμφωνο, Κόμης ΣΦΟΡΤΣΑ απήντησεν επί λέξει: "δεν με ενδιαφέρει ούτε ασχολούμαι με το Μεσογειακό Σύμφωνο. Με ενδιαφέρει και ασχολούμαι μόνον δια την είσοδον Ιταλίας εις το Σύμφωνον Ατλαντικού". Ο Υπουργός προσέθεσε κατόπιν ότι διά την σύναψιν Μεσογειακού Συμφώνου ενδιαφέρεται κατά πρώτον λόγον η Ελλάς και η Τουρκία».

²²⁶ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 84, Υποφάκελος 1/4, «Κοινοποίηση Τηλεγραφήματος ΥΠΕΞ από την ελληνική πρεσβεία στην Ουάσιγκτον προς τις Πρεσβείες Λονδίνου, Παρισιού, Βρυξελλών, Ρώμης, Αγκύρας (Μάρτιος 1948)»· Αρχείο Τσαλδάρη: Φάκελος 44, Υποφάκελος 2, «Αλληλογραφία ΥΠΕΞ με πρεσβείες σε Άγκυρα, Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία, Χάγη, Λονδίνο, Παρίσι (1949)»· Φάκελος 69 Υποφάκελος 5/1, «Τηλεγράφημα του Γκούρα από την Ουάσιγκτον προς ΥΠΕΞ 13 Ιανουαρίου 1949 και Δενδραμή από την Ουάσιγκτον προς ΥΠΕΞ 17 Ιουνίου 1949».

λανθασμένα τα μηνύματα των Δυτικοευρωπαίων περί κάλυψης της Ελλάδας από τον «κομμουνιστικό κίνδυνο» ανεξάρτητα από την είσοδο της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ.²²⁷

Την ίδια ενεργητικότητα επέδειξε η ελληνική διπλωματία και για τη συμπερίληψη της χώρας στο Σύμφωνο των Βρυξελλών. Ο Έλληνας υφυπουργός Εξωτερικών, Πιπινέλης, τον Ιανουάριο του 1948 ζήτησε από τον Άγγλο πρεσβευτή στην Ελλάδα να του διασαφηνίσει αν οι πρωτοβουλίες για τη στρατιωτική οργάνωση της Δυτικής Ευρώπης είχαν αποκλειστικά γεωγραφική διάσταση και δεν συμπεριλάμβαναν χώρες οι οποίες είχαν συνεισφέρει τα μέγιστα στον ευρωπαϊκό πολιτισμό, όπως η Ελλάδα. Υπενθύμισε επίσης στον Άγγλο πρέσβη τις υποχρεώσεις που είχε αναλάβει η Μεγάλη Βρετανία απέναντι στην ασφάλεια του ελληνικού κράτους, χωρίς όμως να λάβει ικανοποιητική απάντηση.²²⁸

Οι Γάλλοι, αντίθετα, κατέστησαν στην Αθήνα σαφές με εύσχημο τρόπο ότι η όποια διεύρυνση του Δυτικού Συμφώνου θα λάμβανε χώρα στο μέλλον,²²⁹ ενώ ήδη από τον Φεβρουάριο του 1948 η Αθήνα άρχισε να λαμβάνει ενημέρωση για τη βρετανική αρνητική άποψη σχετικά με την ένταξη της Ελλάδας στη Δυτική Ένωση, με το επιχείρημα ότι η Ελλάδα και η Τουρκία λάμβαναν ήδη άμεση αμερικανική αρωγή.²³⁰

Το ελληνικό ΥΠΕΞ είχε την αφελή πεποίθηση τότε ότι, λόγω της κομμουνιστικής απειλής, οι δυτικοευρωπαϊκές δυνάμεις θα θεωρούσαν την ελληνική επικράτεια οργανικό τμήμα της ευρωπαϊκής αμυντικής περιφέρειας και ζήτημα της δικής τους εθνικής ασφάλειας. Οι Έλληνες πρέσβεις στις διάφορες πρωτεύουσες

²²⁷ Είναι χαρακτηριστική η αναφορά του Έλληνα πρέσβη στο Παρίσι, Ραφαήλ, μετά από συνάντησή του με το Γάλλο υπουργό Εξωτερικών, Schuman: «Κατά την χθεσινή συνάντησίν μου μετά Γάλλου Υπουργού των Εξωτερικών ίνα υποβοηθήσω Τούρκον συνάδελφον μου όσον αφορά Μεσογειακόν Σύμφωνον αλλά και συμφώνως προς υμετέρας οδηγίας χωρίς να φαίνομαι ότι προβαίνω εις επίσημον διάβημα, έφερα λόγον εμμέσως επ' αυτού υπομνήσας εις κ. ΣΟΥΜΑΝ ότι παρά περί του αντιθέτου διαβεβαιώσεις ας μοι είχεν δώσει προ της υπογραφής Ατλαντικού Συμφώνου, Ελλάς παρέμεινεν ακάλυπτος. Εκ των τριών ενδεχομένων άτινα ούτος μοι είχεν αναφέρει δεν απομένει πλέον παρά η σύναγης Μεσογειακού Συμφώνου συμπληρούντος Ατλαντικόν». Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 69, Υποφάκελος 5/1, «Τηλεγράφημα, 28 Απριλίου 1949, από την ελληνική πρεσβεία στο Παρίσι προς το ΥΠΕΞ». Η Αθήνα είχε επίσης την αφελή προσδοκία ότι «Το Σύμφωνον τούτο θα αποτελέση κατά την αντίληψιν της Ελληνικής Κυβερνήσεως, τον δεξιόν βραχίονα του Συμφώνου του Ατλαντικού μετά του οποίου θα επιθύμει η Ελληνική Κυβέρνησις να το έβλεπε συνδεδόμενον μέσω Αμερικανικής εγγυήσεως»: «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στη Μαδρίτη προς ΥΠΕΞ, Τμήμα Αγγλίας Δυτικής και Κεντρικής Ευρώπης, 23 Φεβρουαρίου 1949, με θέμα: Δηλώσεις του Bevin».

²²⁸ Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 84, Υποφάκελος 1, «Αναφορά του διπλωμάτη Πιπινέλη για τις επαφές του με τη βρετανική κυβέρνηση 13 Φεβρουαρίου 1948». Τομαή-Κωνσταντοπούλου (επιμ.), *Η συμμετοχή της Ελλάδας...*, όπ. παρ., σσ. 103-104.

²²⁹ Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 84, Υποφάκελος 1/4, «Τηλεγράφημα του έλληνα πρεσβευτή στο Παρίσι Ραφαήλ προς ΥΠΕΞ, 11 Μαρτίου 1948».

²³⁰ Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 89, Υποφάκελος 1, «Τηλεγράφημα του διπλωμάτη Μπαρμπαλιά από τη Νέα Υόρκη προς το ελληνικό ΥΠΕΞ, 19 Φεβρουαρίου 1948».

άρχισαν, κατά συνέπεια, να βολιδοσκοπούν τις διπλωματικές αρχές των χωρών που συμμετείχαν στο Σύμφωνο των Βρυξελλών για το κατά πόσο αυτές διέκριντο θετικά σε μια διεύρυνση της Δυτικής Ένωσης προς τη νότια Ευρώπη.²³¹

Η μόνιμη διπλωματική απάντηση προς τους Έλληνες αντιπροσώπους ήταν ότι επί της αρχής δεν υπήρχε αντίρρηση από κάποια χώρα σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, όμως αυτό ήταν μια εξέλιξη που δεν μπορούσε να εξεταστεί επί του παρόντος, αν και το ζήτημα της διεύρυνσης απασχόλησε, όπως αναφέρθηκε ήδη, τις πρώτες κιόλας συνεδριάσεις της Μόνιμης Επιτροπής του Συμφώνου των Βρυξελλών.²³² Φαινόταν ωστόσο ότι οι δυτικοευρωπαϊκές χώρες ήταν αντίθετες,²³³ ενώ οι ΗΠΑ καταρχήν θετικές, αν και θεωρούσαν ότι αυτό έπρεπε να γίνει «par étapes».²³⁴

Τον Μάρτιο του 1948 ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών, Κωνσταντίνος Τσαλδάρης, προσπάθησε να εκμαιεύσει από τον Γάλλο υπουργό Εξωτερικών, Georges Bidault, μια δέσμευση για την επέκταση του Συμφώνου των Βρυξελλών ώστε αυτό να συμπεριλάβει και τα δεκαέξι ευρωπαϊκά κράτη που συμμετείχαν στο Σχέδιο Μάρσαλ, δημιουργώντας έναν πανευρωπαϊκό οργανισμό αντίστοιχο με τον παλαιότερο παναμερικανικό οργανισμό που είχε συσταθεί στο Ρίο ντε Τζανέιρο. Επειδή οι μέχρι τότε πληροφορίες που είχε συγκεντρώσει η ελληνική διπλωματία για τη στάση της Γαλλίας δεν άφηναν ελπίδες για μια τέτοια εξέλιξη, ο Τσαλδάρης βολιδοσκόπησε τον Bidault για το κατά πόσο οι χώρες του Συμφώνου θα ήταν διατεθειμένες να παράσχουν βοήθεια σε τρίτες χώρες σε περίπτωση επίθεσης. Ο Bidault δεν έδωσε κάποια ρητή υπόσχεση, αλλά απέφυγε να προβεί και σε κάποια κατηγορηματική απόρριψη των ελληνικών αιτημάτων, παραπέμποντας εκ νέου στο μέλλον οποιαδήποτε συζήτηση για επέκταση του Συμφώνου. Σύμφωνα με τον Bidault, η έκρυθμη κατάσταση στην Ιταλία απέκλειε επίσης την προσθήκη

²³¹ Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 89, Υποφάκελος 1 και 2· Φάκελος 84, Υποφάκελος 1· Φάκελος 93, Υποφάκελος 8· Φάκελος 69 Υποφάκελος 5/1: «Τηλεγραφήματα των Ελλήνων πρεσβευτών από Παρίσι και Λονδίνο (Φεβρουάριος-Μάιος 1948, Μάιος 1949)».

²³² Η Αθήνα, επιπλέον, γνώριζε ότι σε περίπτωση που το Σύμφωνο των Βρυξελλών επιλαμβανόταν ποτέ του ελληνικού αιτήματος, το δικαίωμα βέτο το οποίο προέβλεπε το καταστατικό του Συμφώνου σε καθένα από τα κράτη-μέλη καθιστούσε τη λήψη μιας συλλογικής απόφασης εξαιρετικά δυσχερή. Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 84, Υποφάκελος 1, Τμήμα 4, «Τηλεγράφημα του πρέσβη, Λέλη, 22 Απριλίου 1948, από την ελληνική πρεσβεία στη Χάγη προς ΥΠΕΞ»· Φάκελος 84, Υποφάκελος 1, Τμήμα 2, «Τηλεγράφημα του Έλληνα πρέσβη Ραφαήλ στην ελληνική πρεσβεία στο Παρίσι 29 Ιανουαρίου 1948 προς ΥΠΕΞ» και «Τηλεγράφημα του Έλληνα πρέσβη Τριανταφυλλάκου 10 Μαρτίου 1948 από την ελληνική πρεσβεία στις Βρυξέλλες προς ΥΠΕΞ».

²³³ Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 84, Υποφάκελος 1, Τμήμα 4, «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στις Βρυξέλλες (Τριανταφυλλάκος) 14 Απριλίου 1948 προς ΥΠΕΞ»· «Τηλεγραφήματα 20 και 29 Απριλίου 1948, από την ελληνική πρεσβεία στην Ουάσινγκτον (Δενδραμής) προς ΥΠΕΞ».

²³⁴ Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 84, Υποφάκελος 1/4, «Τηλεγράφημα του πρέσβη Δενδραμής από την Ουάσινγκτον προς ΥΠΕΞ 4 Φεβρουαρίου 1948».

μεσογειακών κρατών στο Σύμφωνο.²³⁵ Πανομοιότυπη στάση τήρησαν και οι Βρετανοί,²³⁶ προκαλώντας απογοήτευση στους Έλληνες.²³⁷

Την ίδια περίοδο, η ελληνική διπλωματία είχε στραμμένο το ενδιαφέρον της και στην ένταξη της χώρας στο υπό ίδρυση Συμβούλιο της Ευρώπης.²³⁸ Για την Ελλάδα, η οποία επιδίωκε την τροχοδρόμησή της στη διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η συμμετοχή της στο Συμβούλιο της Ευρώπης προσέλαβε επιτακτικό χαρακτήρα, μετά την αποτυχία εισόδου της στο NATO και στο Σύμφωνο των Βρυξελλών.²³⁹

Η επιδίωξη αυτή, όπως και η αντίστοιχη της Τουρκίας, βρήκε πιο ευήκοα ώτα από τις προσπάθειες ενσωμάτωσης της χώρας σε κάποιο αμυντικό σύμφωνο ή οργανισμό. Τόσο Γάλλοι όσο και Βρετανοί διπλωμάτες διαβεβαίωναν την Αθήνα, στις αρχές του 1949, ότι η πρωτοβουλία των δυτικοευρωπαϊκών κρατών για τη συγκρότηση ενός πολιτικού ευρωπαϊκού οργανισμού δεν σήμαινε με κανένα τρόπο πως αποκλειόταν και η συμμετοχή και άλλων κρατών που ανήκαν στην «ελευθέραν ευρωπαϊκὴν ζώνην». Το όλο εγχείρημα βρισκόταν υπό σχεδιασμό και διεξάγονταν επαφές με κράτη που βρίσκονταν εγγύτερα στα κράτη της Δυτικής Ένωσης, στα οποία συμπεριλαμβάνονταν και μεσογειακές χώρες όπως η Ιταλία (όχι η Ισπανία, λόγω της δικτατορίας του Φράνκο), ενώ δεν επρόκειτο να υπάρχουν διακρίσεις ή προνόμια για κάποια από τα κράτη που τελικά θα συμμετείχαν.²⁴⁰

Σε συνάντησή του με τον υπουργό Εξωτερικών της Γαλλίας, Schuman, τον Φεβρουάριο του 1949 στο Παρίσι, ο Κωνσταντίνος Τσαλδάρης έλαβε τη διαβεβαίωση ότι η «Ευρωπαϊκή Ένωση» (σημ. εννοούσε το Συμβούλιο της Ευρώπης) θα ήταν ανοιχτή σε όσα κράτη της ελεύθερης Ευρώπης ήταν έτοιμα να επικυρώσουν το καταστατικό της, αλλά τη δεδομένη στιγμή προτεραιότητα είχε η σύναψη του Βορειοατλαντικού Συμφώνου, που αντιμετώπιζε πολλές δυσκολίες. Επί του

²³⁵ Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 84, Υποφάκελος 1, «Σημείωμα της ελληνικής πρεσβείας στο Παρίσι για τη συνομιλία του Τσαλδάρη με τον Μπιντώ, Μάρτιος 1948».

²³⁶ Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 84, Υποφάκελος 1/4, «Σημείωμα συνταχθέν εν Παρισίοις τη 16 Μαρτίου 1948». Περιγράφεται η συνομιλία Ελλήνων διπλωματών με τον Bevin για διάφορα ζητήματα ελληνικού ενδιαφέροντος, τον ΟΕΟΣ, το Σχέδιο Μάρσαλ και το Σύμφωνο των Βρυξελλών.

²³⁷ Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 69, Υποφάκελος 1, «Τηλεγράφημα της ελληνικής Πρεσβείας στο Παρίσι προς το ΥΠΕΞ 17 Μαρτίου 1948».

²³⁸ Φ. Τομαή-Κωνσταντοπούλου (επιμ.), *Η συμμετοχή της Ελλάδας...*, όπ. παρ., σσ. 117-122.

²³⁹ Β. Θεοδωρόπουλος, «Ελλάδα, μια μακρά πορεία προς την Ευρώπη», στο: Φ. Τομαή-Κωνσταντοπούλου (επιμ.), *Η συμμετοχή της Ελλάδας...*, όπ. παρ., σ. 33 και εξ.

²⁴⁰ Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 88, Υποφάκελος 5/2, «Αλληλογραφία μεταξύ ΥΠΕΞ και Πρεσβειών Λονδίνου, Ουάσιγκτον, Χάγης, Βρυξελλών, Αγκύρας, Οτάβας Μάρτιος-Απρίλιος 1949»· Φάκελος 93, Υποφάκελος 6/1, «Τηλεγράφημα του πρέσβη Ραφαήλ από το Παρίσι προς ΥΠΕΞ» (χωρίς ημερομηνία το οποίο όμως πρέπει να χρονολογηθεί στις αρχές Φεβρουαρίου του 1949).

παρόντος, σύμφωνα με τον Schuman, διεξάγονταν μόνο προκαταρκτικές βολιδοσκοπήσεις για τις προθέσεις των γειτονικών στο Σύμφωνο των Βρυξελλών κρατών.²⁴¹

Ανάλογη δραστηριότητα επέδειξε και η τουρκική διπλωματία, η οποία πιθανότατα είχε πληροφορηθεί τις κινήσεις της ελληνικής πλευράς. Τον Φεβρουάριο του 1949, ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών, Sadak, προσέγγισε Βρετανούς διπλωμάτες και εξέφρασε την ανησυχία του ότι η διαφαινόμενη σύνθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης σήμαινε ότι χαρασσόταν πρακτικά μια νέα οροθετική γραμμή από τη Σκανδιναβία μέχρι την Ιταλία και μάλιστα στην περιοχή της Ευρώπης που δεν περικλειόταν στο «Σιδηρούν Παραπετάσμα». Και οι Τούρκοι έλαβαν παρόμοιες διαβεβαιώσεις με τους Έλληνες.²⁴²

Στα τέλη Μαρτίου του 1949, η ελληνική κυβέρνηση κοινοποίησε εκ νέου στις δυτικές πρωτεύουσες το ενδιαφέρον του ελληνικού κράτους να αποτελέσει μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης (Request from Greece regarding participation in the Council of Europe), επισημαίνοντας ότι «η συμμετοχή τόσων άλλων χωρών και όχι της Ελλάδας προκαλεί πόνο στους Έλληνες και δείχνει να επιβεβαιώνει όλους εκείνους που κακοπιστούν απέναντι στην αλληλεγγύη των ευρωπαϊκών χωρών».²⁴³

Την προσπάθεια της Ελλάδας να συμπεριληφθεί στο νέο πανευρωπαϊκό οργανισμό υποστήριζαν και διεθνείς πανευρωπαϊκές οργανώσεις, όπως η *Κίνηση για μια Ενωμένη Ευρώπη*, η εκτελεστική επιτροπή της οποίας απέστειλε έγγραφο στους υπουργούς Εξωτερικών των κρατών-μελών του Συμφώνου των Βρυξελλών, ζητώντας τη συμμετοχή της Ελλάδας, της Τουρκίας, της Ελβετίας, της Ιρλανδίας, της Ιταλίας και της Πορτογαλίας στην ιδρυτική συνέλευση του νέου οργανισμού, εκτός από τα κράτη του Συμφώνου και της Δυτικής Γερμανίας.²⁴⁴

Η αίτηση της Ελλάδας συζητήθηκε τον Μάρτιο του 1949 στη Μόνιμη Επιτροπή του Συμφώνου των Βρυξελλών, από την οποία εκπήγαζαν οι πρωτοβουλίες για την ίδρυση του Συμβουλίου της Ευρώπης. Τα μέλη του Συμφώνου ήταν επί της αρχής υπέρ του ελληνικού αιτήματος, καθώς αναγνωρίστηκε από όλους ότι, σε

²⁴¹ I.A. ΥΠΕΞ: Φάκελος 88, Υποφάκελος 5/2, «Τηλεγράφημα από το ελληνικό ΥΠΕΞ προς τις Πρεσβείες Λονδίνου, Ουάσιγκτον, Ρώμης, Χάγης, Βρυξελλών, Αγκύρας, Οτάβας 22 Φεβρουαρίου 1949».

²⁴² FO 371/78328, «Telegram 17 February 1949 from the Foreign Office to Ankara».

²⁴³ I.A.ΥΠΕΞ: Φάκελος 93, Υποφάκελος 8, «Αλληλογραφία μεταξύ Πρεσβειών Λονδίνου, Ουάσιγκτον, Χάγης, Βρυξελλών, Αγκύρας, Οτάβας με το ΥΠΕΞ με το ίδιο θέμα: συναντήσεις των Ελλήνων πρέσβων με τους υπουργούς Εξωτερικών των συγκεκριμένων χωρών».

²⁴⁴ I.A. ΥΠΕΞ: Φάκελος 93, Υποφάκελος 8, «Τηλεγράφημα του Αθηναϊκού Πρακτορείου Ειδήσεων με ημερομηνία 7 Φεβρουαρίου 1949».

αντίθεση με την Πορτογαλία, την Τουρκία και την Αυστρία, η Ελλάδα πολέμησε γενναία κατά τη διάρκεια του πολέμου. Ήταν, ωστόσο, επικίνδυνο λόγω των αναμενόμενων σοβιετικών αντιδράσεων, να επιδιωχθεί στην παρούσα φάση η ένταξη της Ελλάδας στον νέο οργανισμό: «There should be nothing to prevent Greece from acceding by virtue of this clause, but it was difficult to invite her at the present stage in view of questions which would be raised by her participation in connection with Portugal, Turkey and perhaps even Austria».²⁴⁵

Στις 28 Μαρτίου 1949 η Μόνιμη Επιτροπή του Συμφώνου ενημερώθηκε από το Foreign Office ότι η Τουρκία επιθυμούσε να κληθεί στις διαπραγματεύσεις για την ίδρυση του Συμβουλίου της Ευρώπης.²⁴⁶

Το αίτημα της Ελλάδας και της Τουρκίας για ένταξή τους στο Συμβούλιο της Ευρώπης απασχόλησε και την επόμενη συνάντηση της Μόνιμης Επιτροπής.²⁴⁷ Ο εκπρόσωπος της Γαλλίας (Baudet) ανέφερε ότι άποψη της κυβέρνησής του ήταν πως Ελλάδα και Τουρκία θα πρέπει να αντιμετωπιστούν με όμοιο τρόπο και ότι ήταν πολύ πρώιμο να συμπεριληφθούν αυτές οι δύο χώρες στις προκαταρκτικές διαπραγματεύσεις, γιατί αυτό θα έδινε την εντύπωση ότι οι πέντε συμβαλλόμενες χώρες του Συμφώνου των Βρυξελλών προσπαθούν να περικυκλώσουν τις χώρες «του Σιδηρού Παραπετάσματος». Η κυβέρνησή του δεν επιθυμούσε να γίνει το Συμβούλιο μια οργάνωση εναντίον της Κομμουνιστικής. Ο εκπρόσωπος του Βελγίου (Vicomte Oberet de Thieusies) ανέφερε ότι η κυβέρνησή του διέκειτο θετικά στα αιτήματα και των δύο χωρών και ειδικά απέναντι στην Ελλάδα, την ώρα μάλιστα που είχε κληθεί να συμμετάσχει και ένα πρώην εχθρικό κράτος, η Ιταλία. Ο Thieusies διαφώνησε με τη γαλλική άποψη ότι στην ουσία πρόκειται για το ίδιο ζήτημα όταν αναφερόμαστε στην Ελλάδα και την Τουρκία. Η Ελλάδα είναι ένα ευρωπαϊκό κράτος, ενώ η Τουρκία ένα κατ' ουσίαν ασιατικό κράτος, του οποίου τα 13 εκατομμύρια πολιτών ζουν στην ασιατική πλευρά, επισήμανε ο Thieusies. Την άποψη αυτή υιοθέτησε και ο εκπρόσωπος του Λουξεμβούργου. Ο εκπρόσωπος της Βρετανίας (Shuckburgh) υιοθέτησε, αντίθετα, τη γαλλική θέση τονίζοντας ότι τυχόν κλήση της Ελλάδας θα αποτελούσε ένα αρνητικό προηγούμενο στην περίπτωση που άλλες μεσογειακές χώρες εξέφραζαν ανάλογη επιθυμία και δεν θα μπορούσε να δικαιολογηθεί απόρριψη

²⁴⁵ PRO-WEU: DG 1 4/13, "Extract from the Minutes of the 64th meeting of the permanent commission 24 March 1949".

²⁴⁶ PRO-WEU: DG1 4/13, "Document A/208, 26 March 1949".

²⁴⁷ PRO-WEU: DG1 4/13, "Extract of minutes of the 65th meeting of the Permanent Commission of the year 1949".

της αίτησής τους. Μετά από διαβουλεύσεις αποφασίστηκε το αίτημα των δύο χωρών να μεταφερθεί στις δέκα χώρες που θα λάμβαναν μέρος στις διαπραγματεύσεις για τη σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης και να παρακληθεί η ελληνική κυβέρνηση να μην δημοσιοποιήσει τίποτα σχετικά με το θέμα.

Τελικά, στην ιδρυτική συνέλευση του νέου θεσμού τον Μάιο του 1949 κλήθηκαν να λάβουν μέρος, εκτός από τις χώρες του Συμφώνου των Βρυξελλών, η Δανία, η Νορβηγία, η Ιρλανδία, η Ιταλία και η Σουηδία, αλλά όχι η Ελλάδα και η Τουρκία, που αντιμετώπιζαν για άλλη μια φορά την απορριπτική στάση των ευρωπαϊκών χωρών. Η ιδρυτική συνέλευση έλαβε, εντούτοις, υπόψη το αίτημα της Ελλάδας και της Τουρκίας για προσχώρηση, συμφωνώντας επί της αρχής. Το θέμα αυτό θα εξεταζόταν, ωστόσο, μετά από την επικύρωση του καταστατικού από τις χώρες-μέλη και αφού αυτό ετίθετο σε λειτουργία.²⁴⁸

Η προοπτική που άφηναν τα δέκα δυτικοευρωπαϊκά κράτη στις δύο χώρες ενίσχυσε τις προσπάθειες της Αθήνας και της Άγκυρας τους επόμενους μήνες για να επιτύχουν την ένταξή τους στον νέο θεσμό.²⁴⁹ Πράγματι, αφού διευθετήθηκαν καταστατικά ζητήματα, στις 8 Αυγούστου 1949 βάσει του άρθρου 3 και 4 κλήθηκαν από το Συμβούλιο Υπουργών (Committee of Ministers) να προσχωρήσουν στον οργανισμό η Ελλάδα ως ενδέκατο μέλος και η Τουρκία ως δέκατο τρίτο (δωδέκατο μέλος ήταν η Ισλανδία).²⁵⁰ Η ελληνική και η τουρκική αντιπροσωπεία βουλευτών συμμετείχαν, μάλιστα, στην πρώτη συνεδρίαση κοινοβουλευτικής συνέλευσης του οργανισμού στις 10 Αυγούστου του ίδιου έτους.²⁵¹

Η Ελλάδα, η οποία ενδιαφερόταν ιδιαίτερα για τις διεργασίες που συντελούνταν στο forum του οργανισμού γύρω από τη συγκρότηση ευρωπαϊκού στρατού και την άμυνα της Ευρώπης, στελέχωσε την αποστολή της με επιφανείς προσωπικότητες.²⁵² Έντονο ήταν και το ενδιαφέρον των Αμερικανών για τα

²⁴⁸ PRO-WEU: DG 1 4/13, “66and Meeting of the permanent Commission, 6 April 1949”.

²⁴⁹ Τομαή-Κωνσταντοπούλου (επιμ.), *Η συμμετοχή της Ελλάδας...*, όπ. παρ., σσ. 122-137.

²⁵⁰ Η ελληνική Βουλή επικύρωσε την είσοδο της χώρας στο Συμβούλιο της Ευρώπης τον Νοέμβριο του 1950. Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 112, Υποφάκελος 4/1, «Απόσπασμα από τα Επίσημα Πρακτικά της συνεδρίασεως Η΄ της 13 Νοεμβρίου 1950 της Βουλής των Ελλήνων».

²⁵¹ B. Wassenberg, *History of the Council of Europe* (Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2013), pp. 31-32.

²⁵² Η αρμόδια επιτροπή της ελληνικής Βουλής απέρριψε, ωστόσο, πρόταση του πολιτικού Γρηγόριου Κασιμάτη, ο οποίος είχε συμμετάσχει ενεργά στο πανευρωπαϊκό κίνημα, να συμπεριληφθεί στο Σύνταγμα διάταξη αντίστοιχη με αυτήν του γαλλικού και του ιταλικού Συντάγματος, σύμφωνα με την οποία η Βουλή δύνατο να δεχθεί μείωση της εθνικής κυριαρχίας σε συμφωνία με άλλα κράτη που συναινούσαν σε ανάλογες παραχωρήσεις για χάρη της ένωσης της Ευρώπης. Ο Κασιμάτης θεωρούσε, μάλιστα, ότι υπήρχε μια τρομερή αντίφαση στην εξωτερική πολιτική του ελληνικού κράτους στις αρχές της δεκαετίας του 1950, εφόσον η Ελλάδα συναινούσε τόσο εύκολα στην παραχώρηση

τεκταινόμενα στο Συμβούλιο της Ευρώπης, καθώς πίστευαν ότι η πρωτοβουλία ίδρυσης του οργανισμού συνεπικουρούσε την όλη προσπάθεια για τη σύμπληξη μιας ενιαίας, ευρωπαϊκής πολιτικής οντότητας.²⁵³

Δεδομένου ότι υπήρχαν πολλοί που θεωρούσαν τον νέο οργανισμό εφιαλτήριο για την ίδρυση ενός «ευρωπαϊκού συστήματος συλλογικής ασφαλείας», η Ελλάδα που είχε μείνει εκτός NATO επέδειξε έντονη δραστηριότητα στα όργανα του οργανισμού και κυρίως στην κοινοβουλευτική συνέλευση.²⁵⁴ Ο Έλληνας υπουργός των Εξωτερικών, Κωνσταντίνος Τσαλδάρης, τον Σεπτέμβριο του 1949 πρότεινε άμεση εξέταση της πρότασης Churchill για τη δημιουργία ευρωπαϊκού στρατού από όλα τα κοινοβούλια των χωρών-μελών.²⁵⁵

Καθόλου τυχαία οι Έλληνες βουλευτές ψήφισαν υπέρ της πρότασης του Churchill –μάλλον ουτοπικής, ιδωμένης εκ των υστέρων– στη συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης τον Αύγουστο του 1950 για τη συγκρότηση κοινού ευρωπαϊκού αρχιστρατηγείου και ενιαίου υπουργού Ευρωπαϊκής Αμύνης.²⁵⁶ Φαίνεται ότι σε ορισμένους κύκλους στην Ελλάδα υπήρχε η ψευδαίσθηση ότι ο ευρωπαϊκός στρατός με τη συμμετοχή της Ελλάδας και της Τουρκίας θα ήταν ένας συμμαχικός στρατός διασυνδεδεμένος με το NATO, με ενιαία στρατιωτική διοίκηση και πιθανόν ενιαίο οπλισμό.²⁵⁷

Στο τέλος Αυγούστου του 1950, το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών ζήτησε από τους πρέσβεις στις δυτικοευρωπαϊκές πρωτεύουσες να ενημερωθούν για τις απόψεις των κυβερνήσεων σχετικά με την απόφαση της συμβουλευτικής συνέλευσης

ετεροδικίας στα αμερικανικά στρατεύματα που υπηρετούσαν στη χώρα και αρνούσαν ανάλογες διατάξεις προς όφελος της ένωσης της Ευρώπης. Κασσιμάτης, *οπ. παρ.*, σ. 9.

²⁵³ Αρχείο Τσαλδάρη, Φάκελος 43, Υποφάκελος 1, «Σημείωμα του Βουλευτή Αθηνών Δρόσου προς τον Πρόεδρο της Κυβέρνησης, τον Αντιπρόεδρο και τον Υπουργό των Εξωτερικών με θέμα: Η διάσκεψις του Στρασβούργου και Ευρωπαϊκή Ένωσις 14 Σεπτεμβρίου 1949». Επειδή το Συμβούλιο της Ευρώπης ήταν ο πρώτος συγκροτημένος πολιτικός οργανισμός της Ευρώπης στον οποίο αντιπροσωπευόταν η Ελλάδα, ο Δρόσος πρότεινε τη δημιουργία ειδικής υπηρεσίας στο Υπουργείο Εξωτερικών για το Συμβούλιο της Ευρώπης, με σκοπό τον συντονισμό της δράσης των Ελλήνων βουλευτών και την προπαρασκευή των παρεμβάσεών τους στις διάφορες επιτροπές του Συμβουλίου.

²⁵⁴ Αρχείο Τσαλδάρη: Φάκελος 56, Υποφάκελος 4-5-6, «Αναφορές Ελλήνων διπλωματών για το σχέδιο Τσόρτσιλ 1949». Εντύπωση προκαλεί ότι η συγκρότηση ευρωπαϊκού στρατού και μάλιστα με αμερικανική και καναδική υποστήριξη θεωρούνταν από πολλούς διπλωμάτες ιδιαίτερη πιθανή στο αμέσως επόμενο διάστημα.

²⁵⁵ Αρχείο Τσαλδάρη: Φάκελος 52, Υποφάκελος 1, “Assemblée Consultative, Strasbourg 14 Aout 1950. Proposition de resolution présentée par M. Tsaldaris”.

²⁵⁶ Στη σχετική ψηφοφορία της 12ης Αυγούστου 1960, ο μόνος Έλληνας βουλευτής από τους έξι συνολικά της ελληνικής αντιπροσωπείας που κατανήφισε την πρόταση ήταν ο Τσιριμώκος. Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 112, Υποφάκελος 4/1, «Εγγραφο της ελληνικής πρεσβείας στο Παρίσι προς ΥΠΕΞ 12 Αυγούστου 1950. Κείμενον υπαγορευθέν τηλεφωνικώς εκ Στρασβούργου υπό τον κ. Λ. Μακκά, Υπουργού των Ναυτικών και μέλους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου».

²⁵⁷ Ροδόπουλος, *οπ. παρ.*, 82-95.

του Συμβουλίου της Ευρώπης στο ζήτημα της συλλογικής οργάνωσης της ευρωπαϊκής άμυνας και της συγκρότησης ενιαίου ευρωπαϊκού στρατού.²⁵⁸

Η απάντηση της βρετανικής κυβέρνησης στον Έλληνα πρέσβη για τη στάση της στο ζήτημα του ευρωπαϊκού στρατού ήταν μάλλον αφοπλιστική: «Her Majesty Government regarded defense questions as outside the terms of reference of the Council of Europe and did not believe that the idea for a European army was practicable. Defense arrangements for Europe were in any case the responsibility of the North Atlantic Treaty Organization».²⁵⁹

Η ελληνική πρεσβεία στις Βρυξέλλες πάλι ειδοποιούσε την Αθήνα, την ίδια ακριβώς μέρα (30 Αυγούστου 1950), ότι η ιδέα αντιμετωπιζόταν με συμπάθεια από τη βελγική κυβέρνηση αλλά θεωρούνταν ανεφάρμοστη επειδή θα προκαλούσε σύγχυση στα συμμετέχοντα κράτη του NATO, ενώ διέβλεπε και βρετανικές αντιδράσεις επί του σχεδίου.²⁶⁰ Αρνητική στάση τηρούσαν επίσης η Ιταλία και η Γαλλία, των οποίων οι αμυντικές ανάγκες καλύπτονταν, ούτως η άλλως, εξ ολοκλήρου από τη βορειοατλαντική αμυντική συνεργασία.²⁶¹

Η Αθήνα βολιδοσκόπησε επίσης την Άγκυρα προκειμένου να διαπιστώσει αν υπήρχε η εκτίμηση ότι η κίνηση αυτή υποκαθιστούσε μια ενδεχόμενη επέκταση του Ατλαντικού Συμφώνου για την Ελλάδα και την Τουρκία.²⁶² Ο Έλληνας πρεσβευτής στην Άγκυρα ενημέρωσε την Αθήνα, τον Σεπτέμβριο του 1950, ότι η τουρκική κυβέρνηση δεν είχε υποβληθεί καν στον κόπο να εξετάσει τη σχετική απόφαση της συμβουλευτικής συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, καθώς τη θεωρούσε απλώς προκαταρκτική ενέργεια, παρόλο που οι Τούρκοι αντιπρόσωποι στην συνέλευση είχαν υπερψηφίσει την πρόταση για τη συγκρότηση ευρωπαϊκού στρατού στην ψηφοφορία της 11ης Αυγούστου 1950. Επίσης, η Άγκυρα εκτιμούσε ότι η

²⁵⁸ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 112, Υποφάκελος 4/1, «Τηλεγράφημα του ελληνικού ΥΠΕΞ προς τις πρεσβείες Λονδίνου, Παρισίου, Βρυξελλών, Ουάσιγκτον 30 Αυγούστου 1950».

²⁵⁹ FO 371/90029 (WU 11922/6), 1 September 1950, “Council of Europe: Record of Conversation with Greek ambassador on 30 August 1950 regarding United States’ attitude to the Consultative Assembly’s resolution – particularly concerning a European Army”. Βλ. επίσης Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 112, Υποφάκελος 4/1, «Τηλεγράφημα της πρεσβείας της Ελλάδος στο Λονδίνο προς ΥΠΕΞ Β’ Πολιτική Διεύθυνση Τμήμα Ι. 15 Νοεμβρίου 1950 σχετικά με τη συνεδρίαση της Βουλής Κοινοτήτων στις 13 Νοεμβρίου 50».

²⁶⁰ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος, 112 Υποφάκελος 4/1, «Τηλεγράφημα του Έλληνα πρέσβη Τριανταφυλλάκου από Βρυξέλλες προς ΥΠΕΞ 30 Αυγούστου 1950».

²⁶¹ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 112, Υποφάκελος 4/1, «Τηλεγράφημα του πρέσβη Εξηντάρη στη Ρώμη προς ΥΠΕΞ 30 Αυγούστου 1950» και «Τηλεγράφημα του πρέσβη Ραφαήλ από Παρίσι προς ΥΠΕΞ 31 Αυγούστου 1950».

²⁶² Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 112, Υποφάκελος 4/1, «Τηλεγράφημα του ΥΠΕΞ στην Αθήνα προς την ελληνική πρεσβεία στην Τουρκία 30 Αυγούστου 1950».

συγκεκριμένη πρωτοβουλία δεν μπορούσε επ' ουδενί να υποκαταστήσει την επέκταση του Ατλαντικού Συμφώνου προς την Ελλάδα και την Τουρκία.²⁶³

Στις 10 Οκτωβρίου 1950, η αρμόδια διεύθυνση του ελληνικού ΥΠΕΞ για το Συμβούλιο της Ευρώπης διαβίβασε στην πρεσβεία του Παρισιού τις εκτιμήσεις του στρατάρχη Αλέξανδρου Παπάγου²⁶⁴ γύρω από τη διαφαινόμενη δομή του ευρωπαϊκού στρατού. Η άποψη του Στρατάρχη ήταν ότι το όλο ζήτημα έχρηζε περαιτέρω μελέτης και καλό θα ήταν η Ελλάδα να αποφύγει να εκφράσει αρχική γνώμη και να αφήσει την πρωτοβουλία στις «μεγάλες δυνάμεις». Ο Παπάγος είχε σοβαρές αμφιβολίες για το εάν τα ευρωπαϊκά κράτη θα εκχωρούσαν κυριαρχικές εξουσίες στο προτεινόμενο Ευρωπαϊκό Υπουργείο Άμυνας, το οποίο δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει αυτόνομα χωρίς την ύπαρξη κάποιας κυβέρνησης και άρα δεν θα είχε πολιτική εξουσία. Το πρόβλημα της άμυνας της Ευρώπης, σύμφωνα με τον Παπάγο, δεν ήταν αόριστο αλλά συγκεκριμένο, έναντι συγκεκριμένου εχθρού, και σε αυτή την άμυνα θα συμμετείχαν οπωσδήποτε και αμερικανικές δυνάμεις ξηράς, θάλασσας και αέρα. Άρα ο κοινός αρχιστράτηγος θα μπορούσε να νοηθεί μόνο εάν αυτός είχε αρμοδιότητα και επί των αμερικανικών δυνάμεων, κάτι που δεν μπορούσε φυσικά να αποφασίσει η Ελλάδα. Για τον Παπάγο, η σημασία συγκρότησης του ευρωπαϊκού στρατού συνίστατο κυρίως σε ηθικό παρά σε πρακτικό επίπεδο.

Τον Νοέμβριο του 1950, το Συμβούλιο Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης απεφάνθη ότι «αποφάσεις σε ζητήματα άμυνας δεν εμπίπτουν στους στόχους του Συμβουλίου της Ευρώπης».²⁶⁵ Παρ' όλα αυτά, λίγες μέρες αργότερα, ο Έλληνας βουλευτής Λεωνίδα Μακκάς έκανε μια πρόταση στην Επιτροπή Γενικών Υποθέσεων (Commission des Affaires Generales) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, βάσει της οποίας τα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη του Βορειοατλαντικού Συμφώνου θα υπέγραφαν μια Σύμβαση Ευρωπαϊκής Ασφαλείας, η οποία θα καθόριζε όλα τα ζητήματα λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Στρατού, όπως αυτά είχαν διατυπωθεί μέχρι τότε (Ευρωπαϊκό Υπουργείο Άμυνας, Κοινό Αρχιστρατηγείο), με τρόπο όμως που η

²⁶³ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 112, Υποφάκελος 4/1, «Τηλεγράφημα του πρέσβη Μελά από Λονδίνο προς ΥΠΕΞ 30 Αυγούστου 1950».

²⁶⁴ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 112, Υποφάκελος 4/1, «Έγγραφο του Στρατάρχη Αλέξανδρου Παπάγου αποσταλέν από το ΥΠΕΞ, Διεύθυνση Συμβουλίου Ευρώπης, προς την Πρεσβεία στο Παρίσι, 10 Οκτωβρίου 1950».

²⁶⁵ Walton, όπ. παρ., σελ. 56.

στρατιωτική δομή του Βορειοατλαντικού Συμφώνου θα εναρμονιζόταν στην ουσία με τον Ευρωπαϊκό Στρατό.²⁶⁶

Στο τέλος Νοεμβρίου, το ελληνικό ΥΠΕΞ ειδοποίησε την πρεσβεία στο Παρίσι να ενημερώσει τους Έλληνες βουλευτές στο Στρασβούργο ότι η ελληνική κυβέρνηση επιθυμούσε να τηρηθούν επιφυλακτικοί τόνοι στο ζήτημα του Ευρωπαϊκού Στρατού, χωρίς όμως να δημιουργηθεί η εντύπωση ότι η Αθήνα αντιτίθεται στην ίδρυσή του, καθώς αυτή η πρόταση ερχόταν σε αντίθεση με τις βρετανικές επιδιώξεις.²⁶⁷

Η αντίδραση της Βρετανίας σε μια περίοδο όπου η Ελλάδα επιθυμούσε να την έχει σύμμαχο για την είσοδό της στο ΝΑΤΟ επέβαλε αυτοσυγκράτηση στην ελληνική αποστολή. Σποραδικά, Έλληνες βουλευτές, καθώς διεξάγονταν οι διαπραγματεύσεις για την ΕΑΚ, προέβαιναν αυτοβούλως σε κάποιες τοποθετήσεις²⁶⁸, όμως η Ελλάδα συμμετείχε πλέον στις εξελίξεις διακριτικά.

Η υπογραφή της συμφωνίας για την ΕΑΚ θεωρήθηκε από την Αθήνα θετικός οίωνός για τα εθνικά συμφέροντα. Ο λόγος ήταν πως η ΕΑΚ ήταν άμεσα συνδεδεμένη με το ΝΑΤΟ, του οποίου η Ελλάδα (όπως θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο) έγινε μέλος το 1952 και ευελπιστούσε ότι και η ίδια θα συνδεόταν αργά ή γρήγορα με την ΕΑΚ ενδυναμώνοντάς τη. Υπήρχε η εκτίμηση, πάντως, ότι άμεση προτεραιότητα των δυτικών κυβερνήσεων ήταν η ενσωμάτωση της Γερμανίας στο ΝΑΤΟ, ένα ενδεχόμενο το οποίο η Αθήνα θα υποστήριζε ανεπιφύλακτα.²⁶⁹

Τα επόμενα χρόνια, η Ελλάδα προσπάθησε, μέσα από το Συμβούλιο της Ευρώπης στο οποίο συντελούνταν πολλές ζυμώσεις γύρω από την ευρωπαϊκή πολιτική και οικονομική συνεργασία, να εμπλακεί στις διαδικασίες ευρωπαϊκής συνεργασίας, προφανώς από φόβο ότι θα αντιμετώπιζε την ίδια αρνητική στάση των

²⁶⁶ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 112, Υποφάκελος 4/1, “Conseil de l’ Europe ASSEMBLE CONSULTATIVE, Strasbourg, le 16 Novembre 1950, PROPOSITION: Sur un projet de Convention de Sécurité Européenne (Armée Européenne et Pacte Atlantique) présentée par M. Leon MACCAS”.

²⁶⁷ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 112, Υποφάκελος 4/1. «Αλληλογραφία ΥΠΕΞ με ελληνική πρεσβεία στο Παρίσι (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1950)». Η ελληνική πρεσβεία στο Παρίσι ανησυχεί ότι η διαφοροποίηση ορισμένων Ελλήνων βουλευτών (Μακκάς) στο ζήτημα αυτό προξενούσε προβλήματα στις ελληνοβρετανικές σχέσεις.

²⁶⁸ Στις 10 Δεκεμβρίου 1951, στην τρίτη συνεδρίαση της Συμβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, ο Έλληνας βουλευτής Μερκούρης, σε παρέμβασή του, τόνισε ότι τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία κατείχαν 40 μεραρχίες «στο δεξί άκρο της ελεύθερης Ευρώπης» και χωρίς αυτές η άμυνα της Ευρώπης δεν ήταν νοητή. NARA: RG 59, Central Decimal Files 1950-1954, Box 3396: “3th ordinary session of the Consultative Assembly of Council of Europe 10 Δεκεμβρίου 1951” και Box 3393, “Minutes of the Conference of Strasbourg, seventh sitting 22 November 1951”.

²⁶⁹ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 39, Υποφάκελος 5/1, «Εγγραφο χωρίς επιπλέον στοιχεία για την υπογραφή της συνθήκης».

δυτικοευρωπαϊκών κρατών που συνάντησε και στην περίπτωση της εισόδου της στο NATO.

Τον Μάρτιο του 1952 ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών, Τσαλδάρης, σε αγόρευσή του στο Συμβούλιο της Ευρώπης, τόνισε την ανάγκη η σχεδιαζόμενη Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα να μην μείνει στα στενά προδιαγραφόμενα τότε όριά της. Αντίθετα, τα ευρωπαϊκά κράτη όφειλαν να εξετάσουν το ενδεχόμενο να συμπεριλάβουν χώρες με νευραλγική γεωγραφική θέση, όπως η Ελλάδα και η Τουρκία. Ο Τσαλδάρης θεώρησε επίσης ιδιαίτερα ατυχές το γεγονός ότι η Ευρώπη παρουσιαζόταν τη συγκεκριμένη στιγμή διαιρεμένη σε τρεις ομάδες: την πρώτη ομάδα, στην οποία ανήκε η Μεγάλη Βρετανία, τη δεύτερη στην οποία ανήκαν οι χώρες της Ηπειρωτικής Ευρώπης και την τρίτη στην οποία ανήκαν χώρες όπως η Ελλάδα, η Τουρκία, η Πορτογαλία, η Ελβετία και η Ισπανία. Η διαίρεση αυτή εγκυμονούσε, σύμφωνα με τον Τσαλδάρη, τον κίνδυνο να προκαλέσει την απομόνωση ορισμένων χωρών από την Ευρώπη και να υπονομεύσει τη λειτουργικότητα της συμμαχίας του NATO.²⁷⁰

Είναι χαρακτηριστικό ότι στις 27 Μαΐου 1952, δηλαδή την ημέρα της υπογραφής της Συνθήκης της ΕΑΚ, οι Έλληνες βουλευτές Τσαλδάρης, Μακκάς, Ζαννής, Μερκούρης, Στεφανόπουλος και Αντωνίου, μαζί με βουλευτές άλλων κρατών, απηύθυναν επίσημο αίτημα προς το Συμβούλιο της Ευρώπης να συμπεριληφθεί στην ατζέντα της συνεδρίασης η σύναψη ενός συλλογικού δανείου για την ευρωπαϊκή άμυνα, επιχειρηματολογώντας ότι μικρά κράτη (στην ουσία εννοούσαν κράτη που δεν συμπεριλαμβάνονταν στην ΕΑΚ) δεν μπορούσαν να συνδυάσουν την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη που προωθούσε το καταστατικό του Συμβουλίου της Ευρώπης με τις αναγκαίες στρατιωτικές δαπάνες.²⁷¹

²⁷⁰ Αρχείο Τσαλδάρη, Φάκελος 61, Υποφάκελος 3, «Αγόρευση Κ. Τσαλδάρη (στα γαλλικά) στο Συμβούλιο της Ευρώπης, Μάρτιος 1952».

²⁷¹ Council of Europe, *Documents: 4th ordinary session 26th-30th May, 1952*. Vol. I (Strasbourg 1952) NARA: RG 59, Central Decimal Files 1950-1954, Box 3341: “4th ordinary session of the Consultative Assembly of CofE 27 May 1952”.

Η ένταξη της Ελλάδας και της Τουρκίας στο NATO

Το έτος 1950 αποτελεί ημερομηνία ορόσημο για τον Ψυχρό Πόλεμο, καθώς τότε σημειώθηκε η πρώτη άμεση εμπλοκή του δυτικού και του ανατολικού κόσμου στην Κορέα, επιφέροντας πολυσήμαντες διαφοροποιήσεις στις προσλαμβάνουσες ασφαλείας των δύο μπλοκ και κυρίως στις αντιλήψεις των Αμερικανών σχετικά με την άμυνα της Δυτικής Ευρώπης. Αυτό διαφάνηκε με ενάργεια στην περίφημη Έκθεση 68 του Συμβουλίου Ασφαλείας των ΗΠΑ, η οποία διατύπωνε την εκτίμηση ότι σε περίπτωση ενός πολέμου οι Σοβιετικοί και οι σύμμαχοί τους θα επιχειρούσαν να πλήξουν συγκεκριμένους στόχους και πρωταρχικά τη Δυτική Ευρώπη (εκτός από τη σκανδιναβική χερσόνησο και τις χώρες της Ιβηρικής χερσονήσου). Διατυπωνόταν επίσης η εκτίμηση ότι αν δεν αυξανόταν δραματικά η στρατιωτική ισχύς στο υπόλοιπο κομμάτι της Δυτικής Ευρώπης, πολύ περισσότερο απ' ό,τι συνέβαινε ήδη, τα έθνη που κατοικούσαν εκεί δεν θα μπορούσαν να αναχαιτίσουν μια σοβιετική επίθεση ούτε το 1960!²⁷²

Στους Αμερικανούς ιθύνοντες άρχισε να εδραιώνεται επίσης η αντίληψη ότι ο ρόλος της διπλωματίας στις σχέσεις Ανατολής και Δύσης έπρεπε να δώσει τη θέση της στη στρατηγική ισχύ (the diplomatic shadows cast by strategic power). Σε αυτό το πλαίσιο αναθεωρήθηκε και η στρατηγική σημασία χωρών όπως η Ελλάδα και η Τουρκία, οι οποίες μαζί με το Ιράν αποτελούσαν το λεγόμενο Βόρειο Διάζωμα (Northern Tier), δηλαδή ένα είδος φράγματος ανάμεσα στα δυτικά συμφέροντα, τις οδούς επικοινωνίας (the long lines of communication) που ήταν συνδεδεμένες με την Τουρκία και την Ελλάδα και τις πλούσιες σε κοιτάσματα πετρελαίου περιοχές της Μέσης Ανατολής (the oil-bearing areas of the Near and Middle East) που συνδέονταν με το Ιράν και τον σοβιετικό κόσμο.²⁷³

Παρά την ίδρυση του NATO, οι αξιόμαχες αμερικανικές δυνάμεις ήταν διασκορπισμένες και κατά κύριο λόγο επιφορτισμένες με καθήκοντα κατοχής στη Γερμανία. Δεν ήταν καλά εκπαιδευμένες, δεν είχαν την κατάλληλη οργάνωση, υποστήριξη από εφεδρείες αλλά ούτε και τις κατάλληλες υποδομές για να αντέξουν μια επίθεση του Κόκκινου Στρατού. Κατά συνέπεια, όπως επισήμανε η γραμματεία του NATO σε έκθεσή της στο Βορειοατλαντικό Συμβούλιο τον Δεκέμβριο του 1950:

²⁷² E. May (ed.), *American Cold War Strategy: Interpreting NSC 68* (Boston-New York: Bedford/St. Martins, 1993), pp. 38-39.

²⁷³ E. Hatzivassiliou, *Greece and the Cold War: Frontline state, 1952-1967* (London: Routledge, 2006). M. Smith, *NATO Enlargement during the Cold War Strategy and System in the Western Alliance* (Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave, 2000), pp. 71-72.

«In order to defend Western Europe to the maximum extent practicable, national forces which are to be contributed for this purpose must be formed into a unified whole, deployed to the best possible advantage in peace consistent with "cold war" strategy and organized, trained and commanded as necessary to effectively meet a Soviet attack without warning».²⁷⁴

Για να καθησυχάσουν τους συμμάχους τους αλλά και για να εξισορροπήσουν τη μειονεξία του ΝΑΤΟ απέναντι στον Κόκκινο Στρατό, οι Αμερικανοί υποσχέθηκαν στους Ευρωπαίους ότι θα αύξαναν τις ναυτικές και αεροπορικές τους δυνάμεις στην Ευρώπη και ως αντάλλαγμα ανέμεναν από τα ευρωπαϊκά κράτη να αυξήσουν τις επίγειες στρατιωτικές τους δυνάμεις.²⁷⁵

Σε χρόνο ρεκόρ, οι χώρες του ΝΑΤΟ αποφάσισαν να εκχωρήσουν ένα σημαντικό κομμάτι της εθνικής τους κυριαρχίας και να εμπιστευτούν τη διοίκηση των στρατευμάτων τους σε ξένους διοικητές.²⁷⁶ Οι Αμερικανοί πάλι άρχισαν να ενδυναμώνουν τη στρατιωτική τους παρουσία στην Ευρώπη. Μέχρι το 1951 τα αμερικανικά στρατεύματα στην Ευρώπη έφθασαν αισίως τους 410.000 άνδρες, ενώ το πόστο του ανώτατου διοικητή του ΝΑΤΟ ανατέθηκε στον πολύπειρο στρατηγό Eisenhower.²⁷⁷

Στον νέο στρατηγικό σχεδιασμό του ΝΑΤΟ άρχισε να κερδίζει έδαφος η ενσωμάτωση της Ελλάδας και της Τουρκίας στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο. Η Ελλάδα είχε ταυτιστεί με την αμερικανική δέσμευση στην Ευρώπη και στην «αναχαίτιση του σοβιετικού επεκτατισμού» και πολλοί θεωρούσαν ότι το γόητρο των ΗΠΑ ως παγκόσμιας δύναμης και η αξιοπιστία της εξωτερικής τους πολιτικής ήταν άρρηκτα συνδεδεμένα με την Ελλάδα.²⁷⁸

²⁷⁴ NATO archive: D.C 24/3, 12 December 1950, "Note by the secretary to the North Atlantic Defense Committee on the creation of an integrated European Defense Force, the establishment of a supreme headquarters in Europe and the reorganization of the NATO military structure".

²⁷⁵ M. Trachtenberg/C. Gehrz, "America, Europe, and German Rearmament, August-September 1950: A Critique for a Myth", in: M. Trachtenberg (ed.), *Between Empire and Alliance. America and Europe during the Cold War* (Oxford: Rowman & Littlefield Publishers Inc, 2003), p. 1. *New York Times*, "Atlantic Integration" (22 May 1950).

²⁷⁶ L. Ismay, *NATO: The five first Years* (electronic edition: <http://www.nato.int/archives/1st5years/>), pp. 18-19.

²⁷⁷ J. Young, *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου*, όπ. παρ., σσ. 50-51.

²⁷⁸ Γ. Στεφανίδης, *Από τον Εμφύλιο στον Ψυχρό Πόλεμο. Η Ελλάδα και ο Συμμαχικός Παράγοντας (1949-1952)* (Αθήνα: Προσκήνιο, 1999), σ. 30. J. Palmer. *Europe without America? The Crisis in Atlantic Relations* (Oxford-New York: Oxford University Press, 1988), pp. 32-34.

Η Αθήνα και η Άγκυρα, εξάλλου, ήδη πριν από τη σύμπληξη του Συμφώνου το 1949, είχαν καταστήσει σαφές πέραν πάσης αμφιβολίας ότι η ένταξη στο NATO αποτελούσε υπαρξιακής σημασίας ζήτημα γι' αυτές.²⁷⁹

Τον Νοέμβριο του 1948, η Τουρκία, σε αντίθεση με την Ελλάδα που βολιδοσκοπούσε προφορικά Γάλλους, Βρετανούς και Αμερικανούς, κατέθεσε για πρώτη φορά επίσημο υπόμνημα σε Αμερικανούς και Βρετανούς, με το οποίο ζητούσε τη συμπερίληψή της στο NATO πριν ακόμη αυτό ιδρυθεί. Και οι δύο χώρες έλαβαν την ίδια, αρνητική, σαφή απάντηση ότι σε αυτή τη φάση η ένταξη των δύο χωρών δεν αποτελούσε καν αντικείμενο εξέτασης από την αμερικανική πολιτική ηγεσία.²⁸⁰

Τόσο κατά τα έτη 1948-1949 όσο και μετά τον πόλεμο της Κορέας, όπου το ζήτημα απέκτησε νέα δυναμική, οι δύο χώρες αντιμετώπισαν την κάθετη αντίδραση των δυτικοευρωπαϊκών χωρών αλλά και των Αμερικανών να τις συμπεριλάβουν στη σχεδιαζόμενη συμμαχία.²⁸¹ Οι δύο χώρες επικοινωνήσαν μάλιστα πολλές φορές στα μέλη του NATO, κυρίως στη Βρετανία και στις ΗΠΑ, την απογοήτευσή τους ότι εντάχθηκε έναντι αυτών η Ιταλία που είχε αποτελέσει σύμμαχος των δυνάμεων του Άξονα.²⁸²

Από το άφθονο αρχειακό υλικό που υπάρχει πλέον διαθέσιμο σήμερα συνάγεται ότι αυτό οφειλόταν πρώτα απ' όλα στον φόβο ότι η ενσωμάτωση της Ελλάδας θα επέφερε άμεση εμπλοκή του NATO με το Σοβιετικό Μπλοκ στα Βαλκάνια (the powder keg of Europa), με το οποίο η Ελλάδα αναμετρήθηκε ήδη κατά τον Εμφύλιο Πόλεμο (1946-1949).²⁸³ Η δεύτερη ένσταση αφορούσε την όχι ανεδραφική εκτίμηση ότι η επέκταση του NATO τόσο μακριά από τη Δυτική Ευρώπη

²⁷⁹ NARA: RG 59, Box 5653, "Report of the American Embassy in Ankara to the State Department-Division of Greek-Turkish and Iranian Affairs 16 March 1949". I.A.ΥΠΕΞ: Φάκελος 84, Υποφάκελοι 1 και 4· Φάκελος 80, Υποφάκελοι 2 και 3· Φάκελος 133, Υποφάκελοι 1, 4 και 6, (NATO: Εισδοχή της Ελλάδας)· Φάκελος 168, Υποφάκελος 2, τμήμα 1 (Εισδοχή Τουρκίας και Ελλάδας στο NATO).

²⁸⁰ NARA: RG 59, Box 39, "State Department, Lovett to Satterthwaite 14 December 1948, subject: Reply to Turkish request for inclusion in Atlantic Pact".

²⁸¹ Στεφανίδης, *Από τον Εμφύλιο στον Ψυχρό Πόλεμο...* όπ. παρ., σσ. 62-65· Chatham House Study Group, *Atlantic Alliance. NATO's role in the free World* (Royal Institute of International Affairs: London/New York, 1952), pp. 13-15.

²⁸² Ενδεικτικά μόνο: FO 371/78328, "Telegram of Foreign Office to the British Embassy in Ankara February 17, 1949" και "Telegrams from British Foreign Office to the British Embassy Athens, February 10, 1949 and to the British Embassy in Ankara March 8, 1949". FO 371/72367, "Telegram for Talbot to Wallinger 4 January 1949". FO 371/78329, "Dispatch from the Commonwealth Relations Office Dawning Street to the British Embassy in Ankara 12 April 1949".

²⁸³ FO 371/96541, "Conversation between the secretary of state and the French Ambassador May 18, 1951" και FO 371/796543, "Letter from the British Ambassador in Athens to the Foreign Office May 23, 1951". I.A. ΥΠΕΞ: Φάκελος 151, Υποφάκελος 1/1, «Τηλεγράφημα της ελληνικής αντιπροσωπείας στα Ηνωμένα Έθνη προς ΥΠΕΞ 11 Απριλίου 1951», «Τηλεγραφήματα της ελληνικής πρεσβείας στο Λονδίνο και στο Παρίσι και την Ουάσιγκτον προς ΥΠΕΞ 31 Μαρτίου και 5 Απριλίου 1951».

θα προκαλούσε κατακερματισμό και μεγάλη διασπορά των συμμαχικών στρατιωτικών δυνάμεων και ουσιαστική απομείωση της αναμενόμενης αμερικανικής υλικοστρατιωτικής βοήθειας που ήταν αναγκαία για την άμυνα της Δυτικής Ευρώπης.²⁸⁴ Η τρίτη ένσταση, που προβαλλόταν κυρίως από τις σκανδιναβικές χώρες και τις χώρες της Benelux, ήταν ότι με την ενσωμάτωση της Ελλάδας και της Τουρκίας το NATO έχανε τον αφετηριακό, συγκροτησιακό του αμυντικό χαρακτήρα καθώς επεκτεινόταν μέχρι τα όρια του Σοβιετικού Μπλοκ (a frontier area, with no buffer zone between the Alliance and the Soviet sphere of influence). Επιπλέον, «άνοιγε την πόρτα και σε άλλες χώρες της Μέσης Ανατολής να επιδιώξουν ενδεχόμενη είσοδό τους στη συμμαχία».²⁸⁵

Πράγματι στις αρχές της δεκαετίας του 1950 σημειώνονταν ακόμα ένοπλες συμπλοκές μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας στα σύνορα των δύο χωρών, ενώ η Βουλγαρία δεν είχε εκπληρώσει τους όρους αφοπλισμού που προβλέπονταν από τη συνθήκη ειρήνης των Παρισίων του 1947.²⁸⁶

Η Βρετανία πάλι είχε τους δικούς της λόγους να αντιτίθεται σθεναρά στην είσοδο της Ελλάδας και της Τουρκίας στο NATO. Όπως έχει σωστά υποστηριχθεί, στη βρετανική εκδοχή του Ατλαντικού Συμφώνου τα πολιτικά και τα στρατιωτικά επιχειρήματα ήταν δύο πλευρές του ίδιου νομίσματος. Πέραν του στόχου το NATO να αποτελέσει ένα τείχος έναντι του κομμουνισμού, το Λονδίνο θεωρούσε τη συμμαχία ένα μέσο το οποίο θα εξασφάλιζε την αγγλοαμερικανική παγκόσμια πρωτοκαθεδρία, με τις ΗΠΑ να προσφέρουν τα υλικά μέσα και τη Μεγάλη Βρετανία να προσφέρει την πολιτική καθοδήγηση.²⁸⁷

Το Λονδίνο, ωστόσο, φαίνεται ότι δεν υπολόγισε σωστά την εξέλιξη της αμερικανικής στάσης. Ενώ αρχικά ήταν αυτό που παρακίνησε τους Αμερικανούς να δεσμευτούν (definite commitment) σε κάποιου είδους βοήθεια για την Ελλάδα και την Τουρκία, δεν μπόρεσε να υπολογίσει ότι αυτή η δέσμευση θα μετεξελιεσσόταν

²⁸⁴ Το δεύτερο αυτό πρόβλημα είχε ανακύψει, εξάλλου, και με τις προσπάθειες για την οργάνωση της άμυνας της Δυτικής Ευρώπης. Η μόνιμη επωδός των Ευρωπαίων στις συναντήσεις τους με Αμερικανούς αξιωματούχους ήταν ότι δεν μπορούσαν να υπονομεύσουν την οικονομική τους ανόρθωση για χάρη αμυντικών δαπανών τις οποίες δεν είχαν τη δυνατότητα να αναλάβουν. Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 110, Υποφάκελος 3/1, «Τηλεγράφημα της Ελληνικής πρεσβείας στην Ουάσιγκτον προς ΥΠΕΞ 4 Μαΐου 1950».

²⁸⁵ CIA releases 2017: “Memorandum of information for the National Estimate Board, subject: Reactions of NATO governments to US proposals to include Greece and Turkey in NATO, May 28, 1951”. FO 371/96542, “Telegrams of the British Deputy on NATO to Foreign Office 24 and 25 May 1951”.

²⁸⁶ E. Hatzivassiliou, “Negotiating with the enemy: The normalization of Greek–Bulgarian relations, 1960–1964 =”, *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 4, No.1 (2004), pp. 140–161.

²⁸⁷ Calandri, όπ. παρ., p. 178.

σταδιακά σε σθεναρή υποστήριξη του τουρκικού και ελληνικού αιτήματος να γίνουν πλήρη μέλη του NATO, καθώς και οι ΗΠΑ αρχικά είχαν ταχθεί εναντίον αυτής της προοπτικής.²⁸⁸ Βέβαια υπήρχαν και κάποιοι εντός του Foreign Office που δεν θεωρούσαν ότι αυτή η προοπτική ήταν τόσο επιβλαβής για τα βρετανικά συμφέροντα. Σύμφωνα με το σκεπτικό τους, η Ελλάδα και η Τουρκία δεν μπορούσαν φυσικά να συνδράμουν τις άλλες χώρες του NATO στρατιωτικά, όμως ως μέλη του Βορειοατλαντικού Συμφώνου θα έπρεπε να κηρύξουν τον πόλεμο στη Σοβιετική Ένωση σε περίπτωση σοβιετικής επίθεσης. Σε αυτή την περίπτωση οι Σοβιετικοί θα έπρεπε να διατηρήσουν μεγαλύτερο αριθμό στρατευμάτων στην περιοχή απ' ό,τι σε περίπτωση ουδετερότητάς τους. Η Ελλάδα και η Τουρκία, τέλος, ήταν ευρωπαϊκά έθνη, σε αντίθεση με τους γείτονές τους, και γι' αυτό πολύ δύσκολα θα μπορούσε να στοιχειοθετηθεί αίτηση για ένταξη στο NATO από άλλες χώρες της Μέσης Ανατολής.²⁸⁹

Οι απόψεις αυτές δεν επηρέασαν τη βρετανική θέση, που παρέμεινε προσηλωμένη στην παρεμπόδιση της ένταξης των δύο χωρών στη συμμαχία. Ειδικότερα στην περίπτωση της Τουρκίας, οι βρετανικές αντιρρήσεις αφορούσαν επιπρόσθετα την πρόθεση του Λονδίνου να διασυνδέσει την είσοδο της Τουρκίας στο NATO με τη συγκρότηση ενός συμμαχικού στρατηγείου στη Μέση Ανατολή υπό τον βρετανικό έλεγχο, το οποίο η Άγκυρα το αντιμετώπιζε με σκεπτικισμό. Συν το χρόνω, μάλιστα η επιμονή της Βρετανίας στο ζήτημα αυτό επιδείνωσε τις τουρκοβρετανικές σχέσεις προκαλώντας την οργή των Τούρκων.²⁹⁰

²⁸⁸ FO 371/96540, "Telegram from the British embassy in Washington to the Foreign Office 23 April 1951".

²⁸⁹ FO 371/96539, "Telegram from the British embassy in Washington to the Foreign Office 21 April 1951".

²⁹⁰ FO 371/96404, "Telegram of the United Kingdom deputy on the North Atlantic Council to Foreign Office, subject: Defence programme distribution 16 October 1951". FO 371/96405: (WU 10746/24) "Secretary of State' report, subject: Admission of Turkey and Greece to NATO 19 October 1951". Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 118, Υποφάκελος 6/1 (άμυνα Μέσης Ανατολής), «Τηλεγράφημα 21 Ιουλίου 1951 από ΥΠΕΞ Β' Πολιτικήν Διεύθυνση Τμήμα Ι προς Α' και Γ' Πολιτικές Δ/σεις, Συντάκτης: Κοντουμάς (Ανεκοινώθη κρυπτογραφικώς προς τας Πρεσβείας Ουασιγκτόνος, Λονδίνου, Παρισίων)». «Τηλεγράφημα από ΥΠΕΞ Β' Πολιτικήν Διεύθυνση Τμήμα Ι προς Α' Πολιτικήν Διεύθυνση 20 Δεκεμβρίου 1951, κοινοποίηση τηλεγραφήματος της ελληνικής πρεσβείας στο Παρίσι». Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 133, Υποφάκελος 1/1, «Τηλεγράφημα από την Πρεσβεία της Ελλάδας στη Τουρκία (Κοντουμάς) προς ΥΠΕΞ Β' Πολιτική Διεύθυνση, 16 Οκτωβρίου 1951» και «Σημείωμα περί των λαβουσών χώραν εν Άγκυρα συσκέψεων της 13ης και 14ης Οκτωβρίου 1951 των Τούρκων αρμοδίων μετά του Στρατηγού Μπράντλεϋ, του Στρατάρχου Σλιμ και του Στρατηγού Lecheres διά τα προκείμενα εκ της προσκλήσεως της Τουρκίας όπως μετάσχη του Ατλαντικού Συμφώνου προβλήματα». Το Λονδίνο συνέχισε μάλιστα να επιδιώκει την ικανοποίηση του ανωτέρω στόχου και μετά την είσοδο της Τουρκίας στο NATO, χωρίς όμως επιτυχία. Φαίνεται δε ότι η Άγκυρα είχε την αίσθηση πως είχαν ληφθεί αποφάσεις ερήμην της και δεν επρόκειτο να τις αποδεχτεί. Ι.Α.ΥΠΕΞ:

Μην επιτυγχάνοντας την ένταξή τους κατά το εναρκτήριο λάκτισμα του NATO το 1949, η Αθήνα και η Άγκυρα προσπάθησαν να εκμαιεύσουν, τόσο κατά το σημείο εκκίνησης του NATO όσο και αργότερα, τουλάχιστον μια εγγύηση των χωρών-μελών του NATO για την εδαφική τους ακεραιότητα. Αν και οι δυτικοευρωπαϊκές χώρες δεν φαινόταν επί της αρχής απρόθυμες, γνωρίζοντας ότι η μη συμπερίληψη της Ελλάδας και της Τουρκίας είχε μη επιθυμητές παρενέργειες (undesirable repercussions), τελικά υπερίσχυσαν οι βρετανικές κυρίως επιφυλάξεις που υπαγόρευαν την αρνητική στάση στην παροχή εγγυήσεων.²⁹¹

Οι μόνες συγκαταβατικές κινήσεις στις οποίες προέβησαν οι Δυτικοί σύμμαχοι ήταν, πρώτον, τον Απρίλιο του 1949 η συμπερίληψη μιας αναφοράς του Αμερικανού προέδρου στην τελετή υπογραφής του Βορειοατλαντικού Συμφώνου «that the adherence of the US to this Pact does not signify a lessening of American concern for the security and welfare of other areas, such as the Near East»²⁹². Δεύτερον, ο Αμερικανός και ο Βρετανός υπουργός Εξωτερικών προέβησαν σε μια κοινή δήλωση τον Μάιο του 1950 στο Λονδίνο, με την οποία εξέφραζαν το ενδιαφέρον τους για την Τουρκία, την Ελλάδα και το Ιράν επαινώντας τις δύο χώρες «for their efforts to maintain their independence and territorial integrity».²⁹³

Επιπλέον, όποτε η Αθήνα έθετε σε Αμερικανούς και Δυτικοευρωπαίους αξιωματούχους το ζήτημα τόσο της εγγύησης όσο και της έναρξης συνομιλιών για ένταξη της χώρας στον οργανισμό, η οποία «έπρεπε να πραγματοποιηθεί όσο πιο γρήγορα γινόταν λόγω των θανάσιμων κινδύνων που διέτρεχε η χώρα», δεχόταν καθησυχαστικές διαβεβαιώσεις ότι οι ΗΠΑ δεν θα άφηναν ποτέ την Ελλάδα στη μοίρα της σε περίπτωση που απειλούνταν ξανά.²⁹⁴

Φάκελος 23, Υποφάκελος 4/1 και Φάκελος 133, Υποφάκελος 4/1 «Τηλεγραφήματα από την Πρεσβεία της Ελλάδος στη Τουρκία προς ΥΠΕΞ Δ/νση NATO, 16 και 28 Σεπτεμβρίου 1951».

²⁹¹ NARA: RG 59, Central Decimal Files 1945–1949, Box 39, “The Secretary of State to Satterthwaite on Declaration on Greece-Turkey-Iran 21 February 1949 and Memorandum of Conversation, subject Revised British Attitude on Proposed Statement on Greece, Turkey and Iran, 15 March 1949”. Box 5653, “Sessions of International Working Group 18 January 1949 and 1 February 1949” και Box 5654, “Office Memorandum: subject “Declaration on Greece, Turkey and Iran April 1, 1949” και Box 5656, “Telegram of the US-Embassy in Paris to State Department 31 May 1949”. FO 371/72367, “Telegram of Talbot for G.A. Wallinger 4 January 1949” και 371/78328, “Sir O. Sargent statement (minute) February 10, 1949”. Φάκελος 89, Υποφάκελος 7/1, “Statement by his Majesty’s principal Secretary of State for Foreign Affairs shared by the British Embassy in Athens to the Greek Foreign Ministry 19 March 1949” και «Τηλεγράφημα της Ελληνικής Πρεσβείας στην Ουάσιγκτον στο Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών 25 Μαρτίου 1949».

²⁹² NARA: RG 59, Box 5654, “Telegram of the Department of State to certain American diplomatic and consular officers 2 April 1849”.

²⁹³ E. James, “Role of US in Europe is increased at London”, *New York Times* (21 May 1950).

²⁹⁴ NARA: RG 59, Box 39, “Department of State - Memorandum of Conversation between Constantine Tsaldaris, Foreign Minister of Greece, Vassili Dendramis, Ambassador of Greece and the US Secretary

Η κυβέρνηση Menderes στην Τουρκία συμφωνούσε επί της αρχής για τη συμμετοχή της Τουρκίας στην άμυνα της Μέσης Ανατολής βάσει του βρετανικού σχεδίου, το οποίο με θέρμη προωθούσε το Λονδίνο. Δεν επιθυμούσε, όμως, αυτό να αποτελέσει προϋπόθεση της ένταξής της στο NATO. Δήλωνε, επίσης, ότι δεν επρόκειτο να δεχθεί καμία συζήτηση για ένα αμυντικό σύστημα στη Μέση Ανατολή το οποίο δεν θα είχε την επιδοκίμασία της Γαλλίας και των Ηνωμένων Πολιτειών. Η Τουρκία δεν ήταν επίσης διατεθειμένη να θυσιάσει την ευρωπαϊκή στήριξη στην ασφάλειά της για χάρη των μεσανατολικών στρατηγικών υπολογισμών κάποιων χωρών.²⁹⁵ Το γεγονός αυτό φανέρωνε την αδυναμία της Μεγάλης Βρετανίας να επιβάλει τη βούλησή της στην Τουρκία, όπως και στις άλλες χώρες της Μέσης Ανατολής που θα συμμετείχαν στο αμυντικό αυτό σύστημα. Το τελευταίο γινόταν φανερό και στην απαίτηση της Άγκυρας να συνεννοηθεί με τη Γαλλία, την οποία οι Βρετανοί είχαν προσπαθήσει συστηματικά να αποκλείσουν από οποιονδήποτε σχεδιασμό της άμυνας της Μεσογείου. Η Ουάσιγκτον, επίσης, προϊόντος του χρόνου, γινόταν όλο και πιο υποστηρικτική στα τουρκικά αιτήματα και δεν ήταν διατεθειμένη να συνδυάσει την ένταξη της Τουρκίας στο NATO με καμία διευθέτηση τέτοιου είδους.²⁹⁶

Τον Ιούλιο του 1950, η τουρκική κυβέρνηση υπέβαλε επίσημα αίτηση για ένταξη της χώρας στο NATO, η οποία απορρίφθηκε εκ νέου από την Ουάσιγκτον· όμως η Ουάσιγκτον πρότεινε και τελικά επέβαλε τη διασύνδεση της Τουρκίας και της Ελλάδας με τον στρατηγικό σχεδιασμό της βορειοατλαντικής συμμαχίας. Τον Σεπτέμβριο του 1950, το λεγόμενο Standing group του NATO, στο οποίο δεν συμμετείχαν τα μικρά κράτη, αποφάσισε πράγματι την ενσωμάτωση των δύο χωρών στον στρατηγικό σχεδιασμό του NATO. Η ενέργεια αυτή προκάλεσε αντιδράσεις από τους άλλους συμμάχους (κυρίως τα σκανδιναβικά κράτη), κυρίως προς τις ΗΠΑ, οι οποίες κατηγορήθηκαν ότι αιφνιδίασαν τους συμμάχους και ότι δεν θεώρησαν

of State 28 October 1949, subject: Greek Desire for Formal Security Assurance through Membership in North Atlantic Treaty of other Regional Defence Group” και “Report from Hare to Jernegan 17 November 1949, subject: Greek Desire for Formal Security Assurance through Membership in North Atlantic Treaty of other Regional Defence Group”.

²⁹⁵ Η Άγκυρα φοβόταν δικαιολογημένα ότι η ένταση στις βρετανογαλλικές σχέσεις τόσο για το ζήτημα της στρατιωτικής οργάνωσης της Μέσης Ανατολής όσο και για την επιφυλακτική στάση της Βρετανίας στο ζήτημα του Ευρωπαϊκού Στρατού θα μπορούσε να προκαλέσει γαλλικές αντιδράσεις για την είσοδο της Τουρκίας στο NATO. Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 133, Υποφάκελος 4/1, «Τηλεγραφήματα του Έλληνα πρέσβη Ραφαήλ από το Παρίσι στο ΥΠΕΞ Αύγουστος 1951» και Φάκελος 118, Υποφάκελος 6/1, «Τηλεγραφήματα από τον Έλληνα πρέσβη στην Άγκυρα Κοντουμά προς το Ελληνικό ΥΠΕΞ Ιούλιος 1951».

²⁹⁶ Αθανασοπούλου, *οπ. παρ.*, σσ. 369-370.

σκόπιμο να διαβουλευτούν μαζί τους για ένα τόσο σοβαρό ζήτημα που διαφοροποιούσε τον αρχικό στρατηγικό σχεδιασμό του NATO.²⁹⁷

Η απόφαση αυτή, η οποία όπως ο Γάλλος πρέσβης εκμυστηρεύτηκε στον Έλληνα πρέσβη στη Γαλλία, Κοντουμά, «en effet, ce n' est pas beaucoup»²⁹⁸, ενθάρρυνε εντούτοις τις δύο χώρες να εντατικοποιήσουν τις προσπάθειές τους για την πλήρη ένταξή τους στον οργανισμό. Τον Μάρτιο του 1951, η βρετανική αντιπροσωπεία στην Ουάσιγκτον (the British Joint Services Mission in Washington) ενημέρωσε το Υπουργείο Άμυνας στο Λονδίνο, επιβεβαιώνοντας αντίστοιχες αναφορές από τη βρετανική πρεσβεία στην Άγκυρα, ότι το πρόβλημα ενσωμάτωσης της Ελλάδας και της Τουρκίας στο NATO είχε αποκτήσει επείγουσα σημασία. Κινδύνευε, μάλιστα, να προκαλέσει ανεπανόρθωτη ζημιά στο κύρος του NATO και της Βρετανίας, πυροδοτώντας κάποιας μορφής ίντριγκα των δύο χωρών με τη Γαλλία και τις ΗΠΑ εναντίον της Βρετανίας.²⁹⁹

Πράγματα, οι δύο χώρες συνέχιζαν με αμείωτο ενδιαφέρον τις προσπάθειές τους επιχειρώντας να πείσουν για τον άμεσο κίνδυνο από το σοβιετικό μπλοκ όλα τα κράτη-μέλη της συμμαχίας και κυρίως τους Βρετανούς και Γάλλους, οι οποίοι, παρά τις καθησυχαστικές ή τις εκ του αντιθέτου τους δηλώσεις απέναντι στους Έλληνες διπλωμάτες, ήταν αυτοί που κυρίως εναντιώνονταν στη διεύρυνση του NATO,³⁰⁰. Για να παρακάμψουν μάλιστα την ελληνική και τουρκική πίεση αλλά και την αυξανόμενη αμερικανική συμπάθεια υπέρ του αιτήματος των δύο χωρών, κατά τους επόμενους μήνες οι Βρετανοί και οι Γάλλοι υπέβαλαν κάποιες εντελώς εξωπραγματικές και εν πολλοίς παραπλανητικές εναλλακτικές προτάσεις, όπως τη σύναψη ξεχωριστού Μεσογειακού Συμφώνου εντός του NATO με τις δύο χώρες, τη δημιουργία

²⁹⁷ Releases from the NATO-Archive: IMSM 119-96, "Note by the secretaries to the North Atlantic Defence Committee on association of the Turkish and Greek governments with the military planning of the North Atlantic Treaty Organisation, 7 October 1950". I.A.ΥΠΕΞ: Φάκελος 110, Υποφάκελος 3/1, «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στην Ουάσιγκτον στο ΥΠΕΞ 3 Νοεμβρίου 1950».

²⁹⁸ I.A. ΥΠΕΞ: Φάκελος 110, Υποφάκελος 3/1, «Αναφορά του Έλληνα πρέσβη Κοντουμά 13/10/1950, με τίτλο: Περί προσκλήσεως συμμετοχής Τουρκίας εις εργασίας Στρατιωτικής Επιτροπής Μεσογείου».

²⁹⁹ FO 371/96539, "Telegram of the British Joint Services Mission in Washington to the Ministry of Defence in London 23 March 1951". FO 371/96542, "Report of the Western Organization Department of the Foreign Office 21 May 1951". FO 371/96540, "Telegram of the British Embassy in Ankara to Western Organisation Department (Minutes) 11 May 1951".

³⁰⁰ Οι Βρετανοί διπλωμάτες είχαν λάβει σαφείς οδηγίες από το Λονδίνο να μην κινήσουν επ' ουδενί την υποψία ότι η Βρετανία αντιτίθετο στα σχέδια της Ελλάδας, της Τουρκίας και τους στρατηγικούς σχεδιασμούς των Αμερικανών. FO 371/96542, "Telegrams from the Foreign Office to the British Deputy in NATO 26 May 1951 to the British embassy in Ankara, in Athens 25 May 1951 and to the British Ambassador in Washington 23 and 29 May 1951". FO 371/96543, "Telegrams of the Common Relations Office in London to the embassies of Great Britain in Athens, Ankara and Washington June 1951".

ξεχωριστού Μεσογειακού Συμφώνου μόνο με Ιταλία, Τουρκία και Ελλάδα, τη διμερή συνθήκη εγγύησης μεταξύ των ΗΠΑ και των δύο χωρών κ.ά.³⁰¹

Τον Μάρτιο του 1951 η Αθήνα θέλησε να πιέσει περισσότερο τους Βρετανούς, υπενθυμίζοντας ότι υφίστατο ήδη από το 1939 σε ισχύ μονομερής βρετανική εγγύηση προς την Ελλάδα, που θα έπρεπε να ληφθεί υπόψη στον σχεδιασμό της άμυνας της Ανατολικής Μεσογείου.³⁰²

Το Λονδίνο και το Παρίσι, που εξακολουθούσαν να αντιτίθενται σθεναρά στην ένταξη των δύο χωρών στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο, προβληματιζόνταν, ωστόσο, γύρω από διάφορες πτυχές του θέματος. Ενώ αναγνωριζόταν ότι η ένταξη των δύο χωρών στο NATO θα αλλοίωνε τον αρχικό χαρακτήρα της συμμαχίας στρέφοντάς την εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης, αναγνωριζόταν από την άλλη ότι ένας από τους στόχους της συμμαχίας ήταν η «άμυνα της Δύσης απέναντι στον σοβιετικό επεκτατισμό». Το Ηνωμένο Βασίλειο δεσμευόταν, τουλάχιστον στην περίπτωση της Τουρκίας, από την *Αγγλοτουρκική Συμφωνία του 1939* (Anglo-Turkish Treaty). Η συμμετοχή των δύο χωρών στην άμυνα της Ευρώπης είχε αναγνωριστεί ήδη από το Συμβούλιο της Ευρώπης. Το γεγονός ότι οι δύο χώρες είχαν ήδη διασυνδεθεί με τον στρατηγικό σχεδιασμό του Συμφώνου στρατιωτικά είχε ήδη υποστασιοποιήσει τους σοβιετικούς φόβους για περικύκλωση (representing a greater measure of encirclement). Εκτιμάτο, επίσης, ότι ανεξάρτητα από τα προβλήματα που συνεπαγόταν η ένταξη των δύο χωρών, αυτό ήταν ίσως το αναγκαίο κόστος που όφειλαν οι Βρετανοί να αποδεχτούν προκειμένου να δεσμεύσουν τους Αμερικανούς στην άμυνα της Μέσης Ανατολής, την αχίλλειο πτέρνα του βρετανικού στρατηγικού μοντέλου. Η συνεχής αρνητική στάση του Λονδίνου, τέλος, επιδείνωνε τις σχέσεις

³⁰¹ FO 371/96540, “Telegram for the British embassy in Washington to London 29 September 1951, subject: Membership of Greece and Turkey of NATO”. Η Αθήνα ήταν σχετικά ενήμερη για τις απόπειρες αυτές μέσω τρίτων κρατών τα οποία είχαν προσεγγίσει Έλληνες διπλωμάτες: Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 110, Υποφάκελος 3/1, «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στην Πορτογαλία για τη Συνομιλία του έλληνα πρέσβη Σούρλα με τον Πορτογάλο Υπουργό Εξωτερικών επί της σχεδιαζόμενης διεύρυνσης του NATO 14 Απριλίου 1951»· Φάκελος 97, Υποφάκελος 5/2-1, «Αναφορά του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών (Β' Διεύθυνση Πολιτικών Υποθέσεων) προς τις Ελληνικές πρεσβείες στην Ουάσιγκτον, Λονδίνο, Παρίσι Απρίλιος 1951»· Φάκελος 151, Υποφάκελος 1/1, «Τηλεγράφημα από την Ελληνική Πρεσβεία στο Λονδίνο στο ΥΠΕΞ 13 Απριλίου 1951»· Φάκελος 118, Υποφάκελος 5/1, «Ενδοϋπηρεσιακή αναφορά του Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών (Β' Διεύθυνση Πολιτικών Υποθέσεων) 30 Ιουνίου 1951», «Τηλεγράφημα από την Ελληνική Πρεσβεία στο Παρίσι προς το ΥΠΕΞ 27 Ιουνίου 1951»· Φάκελος 151, Υποφάκελος 1/1, «Τηλεγραφήματα από την Ελληνική Πρεσβεία στο Παρίσι, στο Λονδίνο, στην Ουάσιγκτον και την Μόνιμη Αντιπροσωπεία της Ελλάδας στον ΟΗΕ Μάρτιος και Απρίλιος 1951'».

³⁰² Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 151, Υποφάκελος 1/1, «Ενδοϋπηρεσιακό έγγραφο του ΥΠΕΞ, Β' Πολιτική Διεύθυνση, Τμήμα Ι, 23 Μαρτίου 1951, με θέμα: Μονομερής βρετανική Εγγύησης προς την Ελλάδα 1939».

του Ηνωμένου Βασιλείου με την Ελλάδα, την Τουρκία και τις ΗΠΑ.³⁰³ Τόσο οι Βρετανοί όσο και οι Γάλλοι βρίσκονταν, κατά συνέπεια, αντιμέτωποι με το ενδεχόμενο να καταστρέψουν τις σχέσεις τους με την Ελλάδα και την Τουρκία χωρίς να αποκομίσουν τα ανταλλάγματα που ήθελαν.³⁰⁴

Προς το τέλος της άνοιξης του 1951, οι Αμερικανοί είχαν λάβει τις τελικές αποφάσεις τους υπέρ των ελληνοτουρκικών επιδιώξεων και απέμενε μόνο να καταβάλουν τις ευρωπαϊκές αντιρρήσεις, οι οποίες εξακολουθούσαν να είναι ισχυρές.³⁰⁵ Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της ελληνικής πρεσβείας στο Παρίσι, στις αρχές καλοκαιριού του 1951 η κατάσταση παρουσιαζόταν ως εξής: Το Βέλγιο συμφωνούσε στην ένταξη. Η Νορβηγία δεν προέβαλλε αντιρρήσεις, εάν οι μεγάλες δυνάμεις συμφωνούσαν επί του ζητήματος. Η Δανία και η Ολλανδία τάσσονταν υπέρ της συνομολόγησης ξεχωριστού Μεσογειακού Συμφώνου για τις δύο χώρες, διασυνδεδεμένου με το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο, και άρα εναντιώνονταν στην ένταξή τους. Την ίδια θέση συμεριζόταν και η Γαλλία, η οποία όμως δεν απέκλειε την είσοδο της Ελλάδας και της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ. Η Πορτογαλία και η Ισπανία διέκειντο αρνητικά, ενώ η Αγγλία τηρούσε διφορούμενη στάση.³⁰⁶

Τις επόμενες βδομάδες, οι αντιδράσεις των λεγόμενων μικρών χωρών του Συμφώνου (Ολλανδία, Δανία και Λουξεμβούργο) άρχισαν να γίνονται πιο έντονες. Η Ολλανδία υπενθύμισε μάλιστα την προηγούμενη εμπειρία της συμμαχίας με την ένταξη της Νορβηγίας, η οποία προκάλεσε τη σφοδρή αντίδραση της Σοβιετικής Ένωσης, για να ξεπεραστεί η οποία η Νορβηγία αναγκάστηκε να αποδεχτεί ότι δεν θα δημιουργηθούν ποτέ στρατιωτικές βάσεις στο έδαφός της.³⁰⁷

Για να κάμψουν τουλάχιστον τις βρετανικές και γαλλικές ενστάσεις, οι Αμερικανοί συμφώνησαν το διαφιλονικούμενο ζήτημα της νατοϊκής διοίκησης της Μέσης Ανατολής να αποσυνδεθεί από τη διαδικασία ενσωμάτωσης των δύο χωρών

³⁰³ FO 371/96542, “Brief Memorandum for the Minister of State 23 May 1951, subject: Admission of Greece and Turkey to the North Atlantic Treaty”.

³⁰⁴ FO 371/96540 (WU 11923/28), “Report on the admission of Turkey and Greece to the North Atlantic Treaty 2 May 1951” και “Telegram from the British Embassy in the USA to the Foreign Office 4 May 1951”.

³⁰⁵ FO 371/96542, “Reach North Atlantic Treaty Command Arrangement 9 May 1951”. FO 371/96540, “Telegram from the United Kingdom deputy in the North Atlantic Council to Foreign Office to the Western Organisation and to the Southern Department, Bowker and Dixon 11 April 1951”. Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 151, Υποφάκελος 1/1, «Ενημερωτικό Έγγραφο της 2^{ης} Πολιτικής Διεύθυνσης του ΥΠΕΞ προς Γενικό Επιτελείο Στρατού 23 Απριλίου 1951», «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στην Ουάσιγκτον (Πολίτης) προς ΥΠΕΞ 1 Μαΐου 1951».

³⁰⁶ Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 133, Υποφάκελος 4/1, «Κοινοποίηση στην Α΄ και Γ΄ πολιτική διεύθυνση του Υπουργείου Εξωτερικών τηλεγραφήματος της ελληνικής πρεσβείας στη Γαλλία 13 Ιουνίου 1951».

³⁰⁷ Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 118, Υποφάκελος 6/1, «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στο Παρίσι προς το ελληνικό ΥΠΕΞ 27 Ιουνίου 1951».

και να επιλυθεί σε μια υστερότερη φάση στο μέλλον, ενώ απέρριψαν όλες τις άλλες προτεινόμενες λύσεις για δημιουργία ξεχωριστών συμφώνων. Η Ουάσιγκτον ήταν επίσης αρνητική στο ενδεχόμενο μερικής ένταξης των δύο χωρών στο NATO (The assumption by Turkey and Greece of the responsibilities of the Atlantic Pact but limited only to a certain part of the North Atlantic area).³⁰⁸

Περί τα τέλη καλοκαιριού του 1951, το ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών έλαβε για πρώτη φορά πληροφορίες ότι οι μεγάλες δυνάμεις είχαν καταλήξει σε συμφωνία και ότι προτεινόταν η είσοδος της Ελλάδας και της Τουρκίας στη συμμαχία άνευ όρων.³⁰⁹

Οι τελικές αποφάσεις θα λαμβάνονταν, εντούτοις, στη Σύνοδο Κορυφής στην Οτάβα, η οποία εκτός από τη διεύρυνση της συμμαχίας είχε να αντιμετωπίσει και άλλα κρίσιμα ζητήματα (οικονομικά, αμυντικά και άλλα) για το μέλλον του οργανισμού.³¹⁰ Παρά την ισχυρή υποστήριξη της Ουάσιγκτον στο ελληνικό και τουρκικό αίτημα, στη σύνοδο εκδηλώθηκαν αντιδράσεις. Τόσο οι σκανδιναβικές όσο και οι χώρες της Benelux εξέφρασαν έντονες αντιρρήσεις όχι μόνο προς τη διεύρυνση του NATO αυτή καθ' αυτή αλλά και στον τρόπο με τον οποίο αυτή συντελέστηκε (με άτυπη συμφωνία των ΗΠΑ-Γαλλίας και Ηνωμένου Βασιλείου).³¹¹

Το Ηνωμένο Βασίλειο, παρά το γεγονός ότι είχε ήδη συμφωνήσει στην ένταξη των δύο χωρών, προσπάθησε μαζί με τις σκανδιναβικές χώρες να εμποδίσει τη λήψη οριστικής απόφασης στην Οτάβα αντιπροτείνοντας “that the matter be given further consideration” και της απόδοσης του προσωρινού “status of the member elect” στις

³⁰⁸ FO 371/96540, “Summary of a memorandum by M. de Grouy on French discussions with the State Department in Washington about the political association of Greece and Turkey with Western Powers (Summer 1951)”.

³⁰⁹ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 133, Υποφάκελος 1/1, «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στην Οτάβα προς το ελληνικό ΥΠΕΞ 24 Αυγούστου 1951 με τίτλο Ελλάς και Τουρκία ενώπιον της Συνδιασκέψεως Οτάβας 15^{ης} Σεπτεμβρίου». Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 118, Υποφάκελος 6/1, «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στο Παρίσι προς το ΥΠΕΞ 29 Αυγούστου 1951».

³¹⁰ Η σύνοδος ασχολήθηκε με το κρίσιμο ζήτημα του ποσοστού του ΑΕΠ κάθε χώρας για αμυντικούς σκοπούς, τη δημιουργία ενός ad hoc οργάνου σε επίπεδο υπουργών, η σύνθεση του οποίου μάλιστα προκάλεσε και τις αντιδράσεις των μικρότερων χωρών, αλλά και τη συγκρότηση ενός εκτελεστικού γραφείου εντός του συγκεκριμένου οργάνου. Στο ιδιότυπο αυτό εκτελεστικό γραφείο με τον τίτλο *Three Wise Men*, αποτελούμενο από έναν Γάλλο, έναν Αμερικανό και έναν Βρετανό αντιπρόσωπο, ανατέθηκε η αποστολή να ετοιμάσει μια έκθεση τους επόμενους μήνες «to survey urgently the requirements of external security and particularly of fulfilling a military acceptable NATO plan for the defense of Western Europe and the realistic political-economic capabilities of the member countries, with a view to determining possible courses of action for their reconciliation so as to achieve the most effective use of the resources of the member countries». Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 133, Υποφάκελος 1/1, «Υπηρεσιακά Σημειώματα του Ρόδη Κανακάρη Ρούφου για την νέα επιτροπή του Ατλαντικού Συμφώνου 15 Νοεμβρίου 1951 και τα όργανα του Βορειοατλαντικού Συμφώνου 9 Οκτωβρίου 1951».

³¹¹ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 133, Υποφάκελος 4/1, «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας (Ανισας) στην Οτάβα προς το ΥΠΕΞ 18 Σεπτεμβρίου 1951».

δύο χώρες.³¹² Οι βρετανικές απόπειρες να κωλυσιεργήσουν τη διαδικασία ένταξης των δύο χωρών πήραν τέτοια έκταση ώστε, όταν όλα πια τέλειωσαν και οι δύο χώρες έγιναν μέλη της συμμαχίας, ο βρετανός αντιπρόσωπος στο ΝΑΤΟ τηλεγράφησε στο βρετανικό Υπουργείο Εξωτερικών στο Λονδίνο στις 31 Δεκεμβρίου 1951 ότι δεν θα έπρεπε με κανένα τρόπο να δοθούν στους Έλληνες έγγραφα που αφορούσαν τις τελικές συνομιλίες στην Οτάβα.³¹³

Ένα στοιχείο που φαίνεται ότι προβληματίζε το Λονδίνο ήταν η τύχη της Κύπρου, η οποία, ως γνωστόν, το συγκεκριμένο διάστημα ήταν *Αποικία του Στέμματος*. Το προτεινόμενο από την Ουάσιγκτον συμπλήρωμα του άρθρου 6 της συμμαχίας που προέβλεπε την ένταξη των δύο χωρών στη συμμαχία, περιλάμβανε και την Κύπρο, την οποία οι Βρετανοί την ήθελαν ενταγμένη στην ξεχωριστή διοίκηση Μέσης Ανατολής (Supreme Allied Commander Middle East), καθώς δεν επιθυμούσαν ούτε ελληνικά ούτε τουρκικά στρατεύματα στο νησί.³¹⁴

Στα τέλη Σεπτεμβρίου κοινοποιήθηκε στην Άγκυρα και την Αθήνα ότι ελήφθη θετική απόφαση για την είσοδο των δύο χωρών στη συμμαχία,³¹⁵ η οποία όμως παραπεμπόταν προς έγκριση στα κοινοβούλια των χωρών-μελών της συμμαχίας. Επρόκειτο για μια απόφαση που γέμιζε εκ νέου με φόβο και άγχος την Αθήνα, μήπως προέκυπτε κάποιο πρόβλημα κατά τη διαδικασία αυτή, πυροδοτώντας έναν νέο κύκλο προσπαθειών από τον ελληνικό διπλωματικό μηχανισμό για τη διασφάλιση της αίσιας έκβασης της υπόθεσης.³¹⁶ Το πρόβλημα δεν εντοπιζόταν, ωστόσο, στην επικύρωση της εισόδου της Ελλάδας στον οργανισμό αλλά της Τουρκίας. Ο λόγος ήταν ότι σε διάφορες χώρες είχε επικρατήσει στο μεταξύ η άποψη πως η Τουρκία ήταν ασιατική δύναμη και η συμμετοχή της θα αποτελούσε διεύρυνση του Συμφώνου πέραν των

³¹² FO 371/96551, “Telegram of the British Deputy to NATO from Ottawa to the Foreign Office 19 September 1951”. FO 371/96552: “Telegrams from the British embassy in Washington to Foreign Office 20 and 26 September 1951”. FO 371/96404: “Telegram from the United Kingdom deputy on the North Atlantic Council to Foreign Office, 16 October 1951: Greece, Turkey and NATO”.

³¹³ FO 371/1024473, “Letter of the British Deputy on NATO to Foreign Office 31 December 1951”.

³¹⁴ FO 371/96403, “Correspondence between the Foreign Office in London and the British embassy in Washington 13 and 14 September 1951”.

³¹⁵ Η είσοδος των δύο χωρών επισημοποιήθηκε στις 17 Οκτωβρίου 1951, με ειδικό πρωτόκολλο που υπογράφηκε στην Οτάβα μεταξύ του Ελληνικού Βασιλείου, της Τουρκικής Δημοκρατίας και των μελών που είχαν υπογράψει στις 4 Απριλίου 1949 τη Βορειοατλαντική Συνθήκη στην Ουάσιγκτον. Για το κείμενο της συμφωνίας βλ. Department of State, *American Foreign Policy 1950-1955 Basic Documents*, vol. 1, General Foreign Policy Series 117 (Released July 1957), “Protocol to the North Atlantic Treaty on the Accession of Greece and Turkey, 17 October 1951”.

³¹⁶ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 118, Υποφάκελος 6/1, «Ενδοϋπηρεσιακή αναφορά του ΥΠΕΞ Β' Πολιτική Διεύθυνση Τμήμα Ι προς Α' και Γ' Πολιτικές Δ/σεις, 5 Οκτωβρίου 1951»· Φάκελος 133, Υποφάκελος 1/1, «Τηλεγράφημα της Πρεσβείας της Ελλάδας στη Τουρκία προς ΥΠΕΞ Β' Πολιτική Διεύθυνση, 16 Οκτωβρίου 1951».

προβλεφθέντων ορίων που αφορούσαν την άμυνα της Ευρώπης.³¹⁷ Όπως ο Γενικός Διευθυντής των Πολιτικών Υποθέσεων του βελγικού Υπουργείου Εξωτερικών εξήγησε στον Έλληνα πρέσβη Καψάλη (τηλεγράφημά του προς την Αθήνα 29 Σεπτεμβρίου 1951): «Ως προς το θιγόμενον ζήτημα ανάγκης επικυρώσεως υπό των οικείων κοινοβουλίων της αποφάσεως περί εισδοχής της Ελλάδας και Τουρκίας [...] το άρθρο 6 του εν λόγω Συμφώνου καθιστά απαραίτητον την επικύρωσιν υπό των κοινοβουλίων διότι, εάν η Τουρκία, χώρα κυρίως ασιατική προσεβάλετο εν Ασία, θα υπήρχε φόβος διατυπώσεως εκ μέρους κυβερνήσεων τινών της οργανώσεως του Ατλαντικού επιφυλάξεων δια τας υποχρεώσεις αυτών. Δια τούτο εκρίθη στην Οτάβα φρόνιμον όπως προληφθή το ενδεχόμενον τούτο διά της από τούδε δεσμεύσεως απάντων των μελών της οργανώσεως του Ατλαντικού, συμπεριλήφθη δε και η Ελλάς εις το αποβλέπον την Τουρκίαν μέτρον ίνα μη θιγή η τελευταία».

Η ανησυχία της Αθήνας ήταν έντονη παρά τις καθησυχαστικές δηλώσεις αξιωματούχων των κρατών-μελών της συμμαχίας³¹⁸ για την «ζωηρότατην ικανοποίησιν των κυβερνήσεων τους για το αποτέλεσμα της Οτάβας», ότι η επικύρωση ήταν μια καθαρά τυπική διαδικασία και ότι η ένταξη έπρεπε να θεωρείται τετελεσμένο γεγονός.³¹⁹ Η Αθήνα ήταν, σε μεγάλο βαθμό αλλά όχι ολοκληρωτικά, όπως είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε εμείς σήμερα μέσω των βρετανικών και αμερικανικών αρχείων, ενήμερη για τις ευρωπαϊκές απόπειρες κωλυσιεργίας που είχαν πραγματοποιηθεί τα προηγούμενα χρόνια.

Παρόλο που οι φόβοι αυτοί αποδείχτηκαν υπερβολικοί, έπρεπε να διευθετηθούν ορισμένα ζητήματα που είχαν σταθεί εμπόδιο στην ενταξιακή πορεία της χώρας. Η Ολλανδία, η Δανία και λιγότερο η Νορβηγία καθυστέρησαν την

³¹⁷ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 133, Υποφάκελος 4/1, «Τηλεγραφήματα των ελληνικών πρεσβειών από Οτάβα, Ρώμη και Βρυξέλλες προς ΥΠΕΞ 18, 20 και 29 Σεπτεμβρίου 1951 με θέμα την επικύρωση της εισόδου Ελλάδας και Τουρκίας στο ΝΑΤΟ».

³¹⁸ Ενδεικτικό είναι το τηλεγράφημα του Έλληνα πρέσβη στην Ουάσιγκτον, Πολίτη, στο ελληνικό ΥΠΕΞ για τη συνάντησή του με τον Αμερικανό πρόεδρο (Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκ. 133 Υποφ. 4/1, «Τηλεγράφημα της ελληνικής Πρεσβείας στην Ουάσιγκτον προς ΥΠΕΞ 3 Οκτωβρίου 1951»): «Εγενόμην δεκτός σήμερον παρά του Προέδρου Τρούμαν προς ον διηρμήνευσα και προφορικός το περιεχόμενον του μηνύματος του Κυρίου Πρωθυπουργού. Ο Πρόεδρος αναφέρθη ενθουσιωδώς εις τους αγώνας της Ελλάδας υπέρ της ελευθερίας και της ειρήνης προσθέσας ότι οι αγώνες ούτοι και δι η συμβολή μας εν Κορέα επέβαλλαν την εισδοχήν της χώρας μας εις την Ατλαντικήν Κοινότητα».

³¹⁹ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 118, Υποφάκελος 6/1, «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στο Λονδίνο προς το ΥΠΕΞ 25 Σεπτεμβρίου 1951» και «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στο Παρίσι προς το ΥΠΕΞ, 21 Σεπτεμβρίου 1951».

επικύρωση, καθώς αντιμετώπισαν μεγάλες δυσκολίες να πείσουν τα κοινοβούλια τους για τη θέση της Τουρκίας στη συμμαχία.³²⁰

Στα μέσα Οκτωβρίου του 1951 το βρετανικό κοινοβούλιο επικύρωσε την είσοδο της Ελλάδας και της Τουρκίας στο NATO υπό την προϋπόθεση ότι θα δημιουργούνταν ένα Συμμαχικό Στρατηγείο Μέσης Ανατολής (Allied Middle East Command) και η Τουρκία θα αποτελούσε κομμάτι του.³²¹

Στους επόμενους μήνες οι νατοϊκοί σύμμαχοι επιδόθηκαν σε διαβουλεύσεις για την οριστική στρατιωτική δομή της συμμαχίας μετά από μια ενδεχόμενη ένταξη των δύο χωρών. Ως προς την Ελλάδα, από στρατιωτικής πλευράς, δεν υπήρχαν ιδιαίτερα προβλήματα. Αναφορικά με την Τουρκία όμως, είχαν προκύψει κάποιες περιπλοκές. Ο στρατηγός Eisenhower, ο οποίος μέχρι πρότινος φερόταν να διεκδικεί την αρχηγία της συμμαχίας μέχρι τα Στενά, δήλωσε ότι για τεχνικούς λόγους αδυνατούσε να επεκτείνει την αρχιστρατηγία του πέραν της Ελλάδας, την οποία θεωρούσε το έσχατο όριο της δεξιάς πτέρυγας του NATO. Η βρετανική διπλωματία πίεζε ώστε η Τουρκία να μείνει στο σύνολό της εκτός του στρατηγικού σχεδιασμού του NATO και να αναγκαστεί επομένως να αποδεχτεί την ένταξή της ως τμήμα του σχεδιαζόμενου αρχηγείου της Μέσης Ανατολής, αποδεχόμενη να υπαχθεί πρακτικά υπό το μελλοντικό βρετανικό αρχηγείο της Μέσης Ανατολής με έμμεση εξάρτηση από στο NATO. Η τουρκική κυβέρνηση φαινόταν, ωστόσο, εξαιρετικά απρόθυμη να αποδεχτεί κάτι τέτοιο, για διάφορους λόγους, και επιθυμούσε μια πιο «ευρωατλαντική» διευθέτηση για λόγους εσωτερικής κατανάλωσης αλλά και για να έχει περισσότερες πιθανότητες να ικανοποιηθούν τα αιτήματά της για παροχή εξοπλισμού.³²²

Το θέμα αυτό έμελλε να διευθετηθεί οριστικά τον Φεβρουάριο του 1952 μαζί με όλα τα εκκρεμή ζητήματα διοίκησης και επιχειρησιακής ευθύνης που είχαν υποσκάψει τις ενταξιακές προσπάθειες της Ελλάδας και Τουρκίας. Οι χερσαίες δυνάμεις των δύο χωρών θα υπάγονταν στη διοίκηση της νότιας πτέρυγας με έδρα τη Νάπολη (Allied Forces Southern Europe-AFSOUTH), με διοικητή έναν Αμερικανό στρατηγό. Το Ηνωμένο Βασίλειο εξασφάλισε ως αντάλλαγμα την ίδρυση της

³²⁰ FO 371/96405, “Report for the Secretary of State 24 November 1951, subject: Rome Meeting-Middle East Command and Greece and Turkey”.

³²¹ FO 371/96405: “Report for the Secretary of State P. Dixon 19 October 1951, subject: admission of Turkey and Greece to NATO”.

³²² Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 118, Υποφάκελος 6/1, «Από ΥΠΕΞ Β΄ Πολιτικήν Διεύθυνση Τμήμα Ι προς Α΄ και Γ΄ Πολιτικές Δ/σεις, 11 Οκτωβρίου 1951. Συντάκτης: Μελάς» και «Τηλεγράφημα της ελληνικής πρεσβείας στην Τουρκία προς το ΥΠΕΞ με θέμα τις συσκέψεις στην Άγκυρα των στρατηγών του Συμφώνου 16 Οκτωβρίου 1951».

συμμαχικής διοίκησης Μεσογείου υπό βρετανική διοίκηση με τη συμμετοχή του ελληνικού και τουρκικού ναυτικού.³²³ Η διευθέτηση αυτή ικανοποιούσε τη συγκεκριμένη στιγμή και το ελληνικό επιτελείο στρατού.³²⁴

Η δυτικογερμανική ηγεσία, η οποία στο ενδιάμεσο είχε αναπτύξει αρμονικές σχέσεις με την Ελλάδα σε διάφορα επίπεδα, χαιρέτησε την ένταξη της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ ως «μια πράξη που μετέτρεπε την Ελλάδα ως ένα στήριγμα του ελεύθερου Δυτικού Κόσμου».³²⁵ Αυτό που, ωστόσο, ενδιέφερε τη Γερμανία η οποία είχε μείνει εκτός του ΝΑΤΟ, όπως αντιστοίχως την Ελλάδα στην περίπτωση της ένταξης της Γερμανίας στους ευρωπαϊκούς αμυντικούς οργανισμούς, ήταν το κατά πόσο αυτό μπορούσε να αποτελέσει πρόκριμα για τη δική της συμπερίληψη στον οργανισμό.

Η είσοδος της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ και ο συμβιβασμός που επιτεύχθηκε στο ζήτημα των νατοϊκών διοικήσεων δεν μπόρεσαν να εμποδίσουν, εντούτοις, έναν έντονο αμερικανοβρετανικό ανταγωνισμό τόσο σε σχέση με την Ελλάδα όσο και τη Μεσόγειο γενικότερα, στην οποία οι Βρετανοί πίστευαν ότι παραγκωνίζονταν από τις αμερικανικές στρατηγικές προτεραιότητες.³²⁶ Το 1952 αποφασίστηκε η αποχώρηση της βρετανικής αστυνομικής και στρατιωτικής δύναμης από την Ελλάδα, καθώς το Λονδίνο πίστευε ότι οι Αμερικανοί προσπαθούσαν να εκμηδενίσουν τη βρετανική επιρροή στην περιοχή. Παράγοντες του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών εκτιμούσαν, μάλιστα, ότι η βρετανική κυβέρνηση είχε μετανιώσει που είχε εγκαταλείψει την Ελλάδα στη σφαίρα επιρροής των ΗΠΑ το 1947³²⁷ προκειμένου να εξοικονομήσει λίγα εκατομμύρια λίρες και ότι αυτό αποτέλεσε ένα από τα μεγαλύτερα σφάλματα του Bevin.³²⁸

Η ένταξη των δύο χωρών στη συμμαχία δεν επιβεβαίωσε τους φόβους όλων αυτών που την είχαν αντιπαλέψει με σθένος τα προηγούμενα χρόνια. Η ενσωμάτωση της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ κύλησε, εντούτοις, ομαλά τα επόμενα χρόνια. Στη χώρα

³²³ Ι. Στεφανίδης, «Οι εξωτερικές σχέσεις της Ελλάδας 1949-1955. Σε αναζήτηση ασφάλειας», στο: Γ. Χριστόπουλος/Ι. Μπαστιάς (επιμ.), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΣΤ' (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σ. 240.

³²⁴ Ι.Α. ΥΠΕΞ: Φάκελος 23, Υποφάκελος 3/1, «Αναφορά του Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατού 7 Μαρτίου 1952».

³²⁵ Ο. Lazaridou, *Von der Krise zur Normalität. Die deutsch-griechischen Beziehungen unter besonderer Berücksichtigung der politischen und wirtschaftlichen Grundlagen (1949-1958)* Dissertation (Bonn, 1992), p. 163.

³²⁶ Calandri, όπ. παρ., p. 183.

³²⁷ Η απόφαση της κυβέρνησης Attlee για αποχώρηση από την Ελλάδα ήταν μια μονομερής απόφαση των Βρετανών, η οποία δεν επιβλήθηκε από τους Αμερικανούς όπως υποστηρίχθηκε από διάφορους μελετητές αργότερα. Βλ. R. Pearce, *Attlee's labour governments 1945-1951* (London: Routledge, 1994), p. 65.

³²⁸ Φάκελος 38, Υποφάκελος 2/1, «Πληροφοριακόν σημείωμα από το ΥΠΕΞ Α' Πολιτική Δ/νση Τμήμα Βαλκανικής προς Β' και Γ' Πολιτικές Δ/νσεις, 1/2/1952, Συντάκτης: Κοντοσταύλος».

δημιουργήθηκαν σημαντικές στρατιωτικές υποδομές της νατοϊκής συμμαχίας και εγκαταστάθηκαν σημαντικά οπλικά συστήματα.³²⁹ Μέχρι το 1955, έτος που σηματοδότησε τη διάρρηξη των ελληνοτουρκικών σχέσεων, η ελληνική στρατιωτική ηγεσία συνεργαζόταν άψογα με τη νατοϊκή ηγεσία σε σειρά επιχειρησιακών ζητημάτων (εγκατάσταση αεροπορικών βάσεων, κατανομή αεροπορικών δυνάμεων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας κ.ά.).³³⁰

Προβλήματα άρχισαν να παρουσιάζονται μετά την όξυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων το 1955 λόγω του αγώνα των Κυπρίων για ανεξαρτησία και τη διατάραξη των σχέσεων της Ελλάδας με την Τουρκία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Τόσο η προσωρινή αποχώρηση της Ελλάδας από το στρατηγείο της Σμύρνης το 1955 όσο και η πιθανότητα διακοπής των διπλωματικών σχέσεων Ελλάδας και Τουρκίας το 1958 εκλήφθηκαν, όπως κατά λέξη αναφέρεται στα αρχεία, ως ένα «σοκ» για τη συνοχή της συμμαχίας.³³¹ Εντάσεις, για παράδειγμα, προκαλούσε η αναντιστοιχία μεταξύ των δυνατοτήτων της χώρας να ανταποκριθεί στις στρατιωτικές της υποχρεώσεις στο NATO και της σταδιακά μειούμενης αμερικανικής στρατιωτικής βοήθειας από τις αρχές του 1960 και μετά.³³²

Το 1961, με τον νόμο περί εξωτερικής βοήθειας, η προεδρία Kennedy αποφάσισε τον τερματισμό της δωρεάν οικονομικής βοήθειας προς την Ελλάδα. Η Ουάσιγκτον έκρινε ότι, σε αντίθεση με χώρες όπως η Τουρκία ή το Ιράν, η Ελλάδα είχε καταστεί οικονομικά βιώσιμη και είχε εισέλθει σε σταθερή τροχιά ανάπτυξης.³³³

Πράγματι, το ζήτημα αυτό επιβάρυνε τις σχέσεις της Ελλάδας με τη νατοϊκή συμμαχία τα επόμενα χρόνια, επειδή η Αθήνα πίστευε ότι τόσο η συμμαχία όσο και οι Αμερικανοί δεν έδειχναν την απαραίτητη κατανόηση για τα οικονομικά προβλήματα της Ελλάδας και την αδυναμία της να ανταποκριθεί στις στρατιωτικές υποχρεώσεις

³²⁹ Norstad Papers: Message Series Box 33, “Schlatter to Norstad re Greece bases 6 April 1954” και Box 38, “Tunner to Twining and Norstad re USAFE organisation plan 9 December 1953”.

³³⁰ Archives of Eisenhower Library: Papers of Lauris Norstad (εφεξής θα αναφέρεται ως Norstad papers): Box 39, Messages series 1954, “Telegrams from Air Deputy in the Supreme Headquarters Allied Powers Europe (SHAPE) and Allied Forces Southern Europe base in Naples to Air Force District of Washington DC March 1954” και “Telegrams Allied Forces Southern Europe base in Naples to SHAPE in Paris April 1954”. FO 476/8, “Greece, Annual Review for 1953”.

³³¹ Norstad papers: Country files series (Greece) box 49, A 373R227, “Bulletin on Greece”. Box 79, “Supreme Headquarters Allied Powers Europe, Memorandum for General Norstad, August 1958”.

³³² Norstad papers: Box 49 Country File Series: Greece, “Correspondence between Lauris Norstad and General A. Frontistis, General Wheeler, Ambassador Stoessel, General Palmer, W. Pundy (Deputy Assistant Secretary of Defence USA), Alfred Ulmer (US Ambassador to NATO), US Secretary of Defence McNamara April-June 1962 on Greek Defence and Greece’s militarization program as well as the possible assignment of a G-91 aircraft squadron”.

³³³ Γ. Στεφανίδης, *Ο ΨΥΧΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ. ΜΕΡΟΣ Β’ – Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ* (Πάτρα: ΕΑΠ, 2021), σσ. 185-186.

μετά και τις περικοπές της αμερικανικής στρατιωτικής βοήθειας προς το ελληνικό κράτος.³³⁴ Η μόνιμη επωδός των ελληνικών κυβερνήσεων (ακόμα και προσωρινών) προς τη συμμαχία ήταν ότι η συμμαχία πρώτον δεν αναγνώριζε την προσφορά της Ελλάδας στην ασφάλεια του «ελευθέρου κόσμου» και δεύτερον ότι της ζητούσαν να θυσιάσει την οικονομική της ανάπτυξη για την ασφάλειά της μένοντας εκτεθειμένη στην «κομμουνιστική, αντιδημοκρατική, ανατρεπτική προπαγάνδα» (the corroding influence of totalitarian expansionism).³³⁵

Συμπερασματικά, κατά ειρωνικό τρόπο, η είσοδος της χώρας στο NATO δεν βελτίωσε τα ελληνικά σύνδρομα ανασφάλειας στον βαθμό που αναμενόταν, καθώς ο λεγόμενος από *Borρά κίνδυνος* έπαψε στην ουσία να υφίσταται από το 1974 και μετά και υποκαταστάθηκε από τον *εξ Ανατολάς κίνδυνο*, προερχόμενο από χώρα εντός της συμμαχίας.

³³⁴ Norstad papers: Country file series Greece Box 49, “Memorandum for record 6 April 1962, subject: SACEUR’s luncheon meeting with Greek members of government in Paris”, “Telegram from the US embassy in Athens to the Secretary of State 5 April 1962 regarding Greek military forces”, “Letter from Weibel, AFSOUTH Liaison Officer -Athens, to Lauris Norstad 30 March 1962”, “Telegram from Russel to Norstad 23 March 1962, subject: Forces level in Greece”, “Henry Labouisse’s letter to Lauris Norstad on conversation with Greek officials 19 March 1962”, “Memorandum of General Lemnitzer on conversation with General Grigoropoulos 28 February 1962”, “Extract from Memo on the economic problem of the Hellenic Armed Forces 7 March 1962”.

³³⁵ Norstad Papers, Collection, Box 63, “Correspondence between Dovas and Lauris Norstad 1958-1961”. Κατά παράδοξο τρόπο, εντούτοις, την ίδια περίοδο τόσο οι Αμερικανοί όσο και το NATO ήταν αποδέκτες αναφορών για προβλήματα που δημιουργούσαν τα αυξημένα προνόμια των Αμερικανών στρατιωτών στην Ελλάδα και των οικογενειών τους και γι’ αυτό δρομολόγησαν τη μείωση του συνολικού στρατιωτικού προσωπικού στη χώρα. Norstad papers: Greece, Box 49, “Dispatch from Joint Staff to United States European Command January 1960”.

Η εξελικτική πορεία της ΔΕΕ και η ένταξη της Ελλάδας

Τις επόμενες δεκαετίες οι ευρωπαϊκές ενοποιητικές προσπάθειες εστιάστηκαν, ως γνωστόν, στον οικονομικό τομέα και όχι στον τομέα υψηλής κρατικής κυριαρχίας της άμυνας. Παρόλο που οι Ευρωπαίοι «επαναπαύθησαν» εντός του στιβαρού πλαισίου συλλογικής ασφάλειας που τους προσέφερε το ΝΑΤΟ, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1950 άρχισαν να εγείρονται αμφιβολίες για τη δυνατότητα των Αμερικανών να εγγυηθούν την ασφάλεια της Δυτικής Ευρώπης.³³⁶

Η δημιουργία του ΝΑΤΟ δεν κάλυψε επ' ουδενί τα σύνδρομα ανασφάλειας των Ευρωπαίων για την άμυνα της Ευρώπης, ενώ δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες οι στρατηγικές προσλαμβάνουσες των Ευρωπαίων και Αμερικανών για τις παγκόσμιες υποθέσεις απέκλιναν παρασάγγας.³³⁷ Ήδη τη δεκαετία του 1950, υπήρχε διάχυτος προβληματισμός για τη στρατιωτική ικανότητα της συμμαχίας, εντάσεις γύρω από τις συνεισφορές των κρατών καθώς και τον στρατηγικό σχεδιασμό των δυνάμεών της στην Ευρώπη.³³⁸ Ο στρατάρχης Montgomery, για παράδειγμα, το 1955 αμφισβήτησε την ικανότητα της συμμαχίας να «κρατήσει την Ευρώπη», λόγω οργανωτικών αδυναμιών στη διαχείριση της αεροπορικής της δύναμης (air command organization).³³⁹

Το 1956 η βορειοατλαντική συμμαχία γνώρισε την πρώτη μεγάλη της κρίση με την κρίση του Suez, η οποία αποκάλυψε την έλλειψη διαβούλευσης και άλλες διαρθρωτικές αδυναμίες του ΝΑΤΟ. Ως αποτέλεσμα, το γνωστό ως Three Wise Men όργανο της συμμαχίας (το οποίο τη συγκεκριμένη στιγμή αποτελούνταν από τους Pearson, Lange και Martino), συνέταξε την ίδια χρονιά ένα υπόμνημα για το μέλλον της συμμαχίας στο οποίο διαπιστωνόταν ότι οι υφιστάμενες πολιτικές και οικονομικές διαφορές μεταξύ των χωρών υπονόμευαν τη συνοχή της συμμαχίας, απαραίτητη προϋπόθεση για την αποτροπή της σοβιετικής απειλής, και επισήμαιναν

³³⁶ P. Ifestos, *Nuclear Strategy and European Security Dilemmas* (Aldershot: Avebury, 1988), pp. 12-18.

³³⁷ NATO (ed.), *The evolution of NATO political consultation 1949-1962* (Publicly Disclosed 2nd May 1963).

³³⁸ Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκελος 133, Υποφάκελος 1/1, ΥΠΕΞ Β' Πολιτική Διεύθυνση, Τμήμα Ι, 15 Νοεμβρίου 1951, «Υπηρεσιακόν σημείωμα: Η νέα Επιτροπή του Ατλαντικού Συμφώνου».

³³⁹ Norstad papers: Box 39, "Correspondence between SHAPE in Paris and NATO Headquarters in Washington from 1 January to 31 December 1955".

ότι η πολιτική συνοχή της συμμαχίας προϋπέθετε τη μερική εκχώρηση εθνικής κυριαρχίας των κρατών-μελών προς ένα υπερεθνικό όργανο.³⁴⁰

Στο πεδίο της ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης, από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 και μετά, η Σοβιετική Ένωση άρχισε να επικεντρώνει τις προσπάθειές της στην ανάπτυξη βαλλιστικών διηπειρωτικών πυραύλων (Intercontinental Ballistic Missiles), αποκτώντας ένα προβάδισμα σε σχέση με τους Αμερικανούς έστω και προσωρινά. Το γεγονός αυτό κατέστησε παράλληλα σαφές στους Ευρωπαίους ότι σοβιετικοί πύραυλοι μπορούσαν να πλήξουν ευρωπαϊκές πόλεις σε λίγα μόνο λεπτά, προτού προλάβει δηλαδή να ενεργοποιηθεί οποιαδήποτε αμερικανική αντιπυραυλική προστασία. Η υπεροχή αυτή των Σοβιετικών εκφράστηκε συμβολικά και στον Πόλεμο του Διαστήματος, με την εκτόξευση των δύο πρώτων γήινων δορυφόρων (Sputnik) το 1957 στο Διάστημα.³⁴¹

Η κρίση της Κούβας, εξάλλου, επέφερε τροποποίηση και στο βασικό στρατηγικό δόγμα του NATO. Ήδη κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1950, Αμερικανοί στρατιωτικοί και σχεδιαστές στρατηγικής είχαν διατυπώσει πολλές επιφυλάξεις για την τακτική των μαζικών αντιποίνων με πυρηνικά όπλα, λόγω των τεράστιων απωλειών σε έμψυχο και άψυχο υλικό που αυτές συνεπάγονταν. Μέχρι τη δεκαετία του 1960, εντούτοις, όλα τα επίσημα στρατιωτικά σχέδια της συμμαχίας προεξοφλούσαν *μαζική ανταπόδοση* (massive retaliation) με πυρηνικά όπλα εναντίον των Σοβιετικών σε περίπτωση χερσαίας επίθεσης από τις αριθμητικά υπέρτερες συμβατικές δυνάμεις της Σοβιετικής Ένωσης στο κεντρικό ευρωπαϊκό μέτωπο.³⁴² Θεωρούνταν δεδομένο, επομένως, ότι οι Αμερικανοί δεν θα δίσταζαν να κάνουν χρήση της πυρηνικής τους ισχύος προκειμένου να αναχαιτίσουν την επίθεση του Συμφώνου της Βαρσοβίας.³⁴³

Οι τεχνολογικές εξελίξεις και η κουβανική κρίση, εντούτοις, εξανάγκασαν τους Αμερικανούς να αναθεωρήσουν το εθνικό στρατιωτικό τους δόγμα, ανατρέποντας το στρατηγικό δόγμα της βορειοατλαντικής συμμαχίας. Η κυβέρνηση Kennedy απέρριψε, αμέσως μετά την έλευσή της στην εξουσία, το δόγμα της *Μαζικής Ανταπόδοσης* και υιοθέτησε ένα, ενδιάμεσο, όπως αποδείχτηκε από τις

³⁴⁰ Report of the Committee of Three: NATO-Homepage, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_65237.htm?selectedLocale=en

³⁴¹ T.A. Heppenheimer, *Countdown. A History of Space Flight* (New York: John Wiley & Sons, Inc, 1997), pp. 115-120.

³⁴² NATO Information Service (ed.), *The North Atlantic Treaty Organisation. Facts and Figures* (Brussels, 1989), p. 215.

³⁴³ A. Gardner, "The Alliance and Missile Defense", *Armed Forces & Society*, vol. 16 (1990), pp. 215-240.

εξελίξεις, δόγμα που ονομάστηκε *στρατηγική των αντιδυνάμεων*. Αυτό μεταφραζόταν σε τακτική κατά την οποία, σε περίπτωση ανταπόδοσης, προβλεπόταν η καταστροφή στρατιωτικών στόχων και, μόνο εφόσον η σύγκρουση συνεχιζόταν, η καταστροφή πόλεων και βιομηχανιών. Επρόκειτο για ένα δόγμα που εγκαταλείφθηκε, όμως, πολύ γρήγορα και αντικαταστάθηκε από το δόγμα της *ευέλικτης απόδοσης* (Flexible response) που εδραζόταν στην αντίληψη ενός περιορισμένου πυρηνικού πολέμου με επιλεκτική χρήση των πυρηνικών όπλων. Αρκετοί Δυτικοευρωπαίοι, προεξάρχοντας του De Gaulle, άρχισαν να βλέπουν με σκεπτικισμό την ικανότητα των Αμερικανών να ορίσουν την επιλεκτικότητα των χτυπημάτων με γνώμονα την υπεράσπιση της Δυτικής Ευρώπης.³⁴⁴

Για τον λόγο αυτό, την ίδια περίοδο η Grande Nation άρχισε να μετουσιώνει σε πράξη, πρώτιστα με την ανάπτυξη πυρηνικών όπλων ως «εξισωτή ισχύος», την ιδέα της ανάληψης ευθύνης για την αποτροπή της σοβιετικής απειλής από την ίδια την Ευρώπη. Με τα λεγόμενα *Σχέδια Fouchet* το 1961-1962 (λόγω της προπαρασκευαστικής επιτροπής στην οποία προΐστατο ο πρέσβης Fouchet), το Παρίσι αποπειράθηκε να επαναφέρει το ζήτημα της συγκρότησης αυτόνομης ευρωπαϊκής άμυνας. Το πρώτο σχέδιο προέβλεπε τη θέσπιση κοινής εξωτερικής πολιτικής, τη συνεργασία στους τομείς της επιστήμης και του πολιτισμού, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την ενίσχυση της άμυνας των ευρωπαϊκών κρατών-μελών. Η μορφή της συνεργασίας θα ήταν υπερεθνικού χαρακτήρα. Οι αντιρρήσεις που προβλήθηκαν, ωστόσο, οδήγησαν στην εγκατάλειψη του σχεδίου και στη διατύπωση ενός δεύτερου που προέβλεπε την υιοθέτηση μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής και μιας κοινής άμυνας, το οποίο όμως δεν λάμβανε καθόλου υπόψη του τις επιφυλάξεις και τις αντιρρήσεις των άλλων κρατών-μελών, προκαλώντας έντονες αντιδράσεις που οδήγησαν τελικά στο ναυάγιό του.³⁴⁵

Η δεύτερη γαλλική πρωτοβουλία στόχευε στη σύμψηξη ενός όχι αναγκαστικά ανταγωνιστικού, αλλά οπωσδήποτε ανεξάρτητου από τις ΗΠΑ, πόλου ισχύος στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Διαβλέποντας τότε πολύ ενορατικά τον εποικοδομητικό ρόλο ενός γαλλογερμανικού άξονα για τη διαδικασία ευρωπαϊκής ενοποίησης, οι Γάλλοι προσέγγισαν τους προαιώνιους εχθρούς τους, τους Γερμανούς, για τη δημιουργία μιας πολύ στενότερης διπολικής συμμαχίας από αυτήν που ήδη υφίστατο στο πλαίσιο

³⁴⁴ Η. Κουσκουβέλης, *Αποτροπή και πυρηνική στρατηγική* (Αθήνα: εκδ. Ποιότητα, 2000), σσ. 141-144· Ball, *όπ. παρ.*, σ. 402 και εξ.

³⁴⁵ Sidjanski, *όπ. παρ.*, σσ. 139-152.

της ΕΟΚ. Η αμερικανοβρετανική συμφωνία του Νασσάου τον Δεκέμβριο του 1962,³⁴⁶ με την οποία το Λονδίνο αποκτούσε, ξέχωρα από τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη, σημαντική τεχνική βοήθεια από τις ΗΠΑ για τους πυρηνικούς πυραύλους Polaris που θα εγκαθίσταντο σε βρετανικά υποβρύχια, συνέβαλε επίσης σε αυτή την επαναπροσέγγιση.³⁴⁷

Προϊόντος του χρόνου οι υποφώσκουσες αντιθέσεις εντός της ευρωατλαντικής κοινότητας άρχισαν να γίνονται ολοένα και πιο αισθητές. Η παρουσία ξένων στρατιωτικών δυνάμεων στο έδαφος των ευρωπαϊκών κρατών-μελών του οργανισμού, κάποιων με αποικιοκρατικό παρελθόν, η ανάθεση της διοίκησης εγχώριων στρατιωτικών δυνάμεων σε ξένους διοικητές και η παράλληλη θεσμική κατοχύρωση του δικαιώματος της ετεροδικίας για στρατιώτες υπηκόους άλλων χωρών, όπως έκαναν οι Αμερικανοί, ήταν ζητήματα ασύμβατα με την ευρωπαϊκή εθνοκεντρική κουλτούρα. Η κρίση, ως γνωστόν, κορυφώθηκε με την αποχώρηση της Γαλλίας από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ ως αντίδραση στην ηγεμονική θέση των ΗΠΑ εντός του οργανισμού το 1966.³⁴⁸

Όπως είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε σήμερα, η γαλλική κίνηση αποτέλεσε ένα σοκ για τους Αμερικανούς στρατηγικούς ιθύνοντες, που φοβούνταν ότι η αναγκαστική αναδιοργάνωση των στρατευμάτων μετά την αποχώρηση των γαλλικών

³⁴⁶ “Note de la Délégation permanente de la France auprès de l’O.T.A.N. Questions qui se posent à la France à propos de l’accord de Nassau. N. Paris, 26 décembre 1962”. Ministère des Affaires étrangères· Commission de Publication des DDF (ed.), *Documents diplomatiques français. Tome II: 1962, 1er juillet-31 Décembre* (Paris: Imprimerie nationale, 1999), pp. 588-590.

³⁴⁷ Ul. Krotz/ J. Schild, “Frankreich-unverzichtbarer Partner deutschen Europapolitik”, in: K. Böttger/M. Jopp (eds.), *Handbuch zur deutschen Europapolitik* (Bonn: Bundeszentrale Für Politische Bildung, 2017), pp. 435-439.

³⁴⁸ Παρά το γεγονός ότι η αποχώρηση της Γαλλίας από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ δεν συνοδεύτηκε από απαίτηση της γαλλικής κυβέρνησης για αποχώρηση των στρατιωτικών εγκαταστάσεων της συμμαχίας από το έδαφός της, στις πυρετώδεις διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν οι Αμερικανοί δεν αποκόμισαν την εντύπωση ότι έλαβαν τις εγγυήσεις που ήθελαν. Οι στρατιωτικές εγκαταστάσεις της συμμαχίας μεταφέρθηκαν σε άλλες χώρες και η έδρα του οργανισμού μετακινήθηκε στις Βρυξέλλες: Foreign Relations of the U.S. (FRUS) - Serial Set Correlation Table: 1964-1968, Vol. XIII Western Europe Region: “Memorandum from Secretary of Defence McNamara and Secretary of State Rusk to President Johnson. Washington 28 May 1966”. “Circular Telegram from the Department of State to the Embassies in France and Germany. Washington, 27 June 1966”. “Memorandum from Secretary of State Rusk to President Johnson. Washington, 27 June 1966”. “Memorandum of Guidance for Ambassador Bohlen in Discussions with the French Government of Reentry Rights in NATO Emergency, Washington, 27 June 1966”. “Telegram from the Mission to the North Atlantic Treaty Organization and European Regional Organizations to the Department of State. Paris, 28 June 1966”. “Telegram from the Embassy in Germany to the Department of State. Bonn 2 July 1966”. “Telegram from the Embassy in France to the Department of State. Paris, 5 July 1966”. “Circular Telegram from the Department of State to Certain Posts in Europe. Washington 27 May 1966”. “Letter from the Ambassador to France (Bohlen) to Secretary of State Rusk. Paris 3 June 1966”. “Memorandum by the Acheson Group. Undated”. “Telegram from Secretary of State Rusk to the Department of State. Brussels 6 June 1966”. R. McNamara, *Η άμυνα της Δύσεως* (Αθήνα: Εκδόσεις Καμαρινόπουλου-Κοντοθανάση, 1968), σ. 50.

και τις αναγκαίες διευθετήσεις που έπρεπε να ακολουθήσουν θα είχε ολέθρια αποτελέσματα για τη συμμαχία.³⁴⁹

Η αυξανόμενη αμφισβήτηση της ικανότητας της νατοϊκής συμμαχίας να εγγυηθεί την ευρωπαϊκή άμυνα, αλλά και σειρά άλλων ζητημάτων που δίχαζαν τους εταίρους, οδήγησαν τον οργανισμό σε εσωστρέφεια που εκφράστηκε κυρίως μέσω μιας πολυσχιδούς αναδιοργάνωσης των δομών του και σε επαναπροσδιορισμό των στρατηγικών καθηκόντων του, όπως περιγραφόταν στα πορίσματα μιας *ad hoc* επιτροπής, της επιτροπής Harmel, που περάτωσε το έργο της τον Δεκέμβριο του 1967.³⁵⁰ Ανάμεσα στα πολλά ζητήματα που πρότεινε προς αντιμετώπιση η επιτροπή, το σημαντικότερο ίσως ήταν η συμμετοχή στη χρήση πυρηνικών όπλων από χώρες-μέλη με μη πυρηνικά όπλα. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον για τα ελληνικά εθνικά συμφέροντα ήταν ότι το πόρισμα επισήμαινε την πρόκληση από τη ραγδαία αύξηση του σοβιετικού στόλου στη Μεσόγειο, που δύνατο να επηρεάσει την αναδιοργάνωση των νατοϊκών δυνάμεων.³⁵¹

Στο πλαίσιο της αναδιοργάνωσης του NATO το 1967, οι Ευρωπαίοι πέτυχαν να αποκτήσουν αποφασιστικό ρόλο στη διαχείριση του πυρηνικού οπλοστασίου του NATO, καθησυχάζοντας κάπως τους φόβους και τις επιφυλάξεις τους για την προστασία τους από τους Αμερικανούς σε ενδεχόμενη επίθεση με ατομικά όπλα από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Ο πολιτικός συμβιβασμός που επιτεύχθηκε μεταξύ των δεκατεσσάρων νατοϊκών συμμάχων (με τη Γαλλία να συμμετέχει μόνο στο πολιτικό σκέλος) ως απάντηση στην γκωλική πρόκληση ήταν η διαμόρφωση μιας λιγότερη ιεραρχικά δομημένης συμμαχίας (The transformation into a less hierarchical Alliance of fourteen and a more political alliance of fifteen).³⁵²

³⁴⁹ Οι Αμερικανοί εκτιμούσαν ότι μια αιφνιδιαστική επίθεση των Σοβιετικών στη Δυτική Ευρώπη θα μπορούσε να προκαλέσει μέχρι και 60 εκατομμύρια νεκρούς. The National Security Archive in the George Washington University reproduced at the NARA: Documents relating to NATO, “Airgram from the Department of State to all US embassies across Europe 23 December 1964, subject: Secretary McNamara’s remarks to NATO ministerial meeting, December 15-17 Paris”. Σε σχέση με τις συνέπειες από την αποχώρηση της Γαλλίας βλ. στην ίδια αρχειακή ενότητα “Memorandum from Seymour Weiss to US President regarding Johnson’s meetings in Paris, 27 May 1964”.

³⁵⁰ Μερικά από αυτά ήταν ο Πόλεμος του Βιετνάμ, το Κυπριακό, η υιοθέτηση του δόγματος της ελέλικτης ανταπόδοσης σε ενδεχόμενη επίθεση (flexible response) και το Γερμανικό Ζήτημα. H. Haftendorn, “Entstehung und Bedeutung des Harmel-Berichtes der NATO von 1967”, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, Heft 2, Jg. 40 (April 1992), pp. 169-222.

³⁵¹ “The Harmel Report: full reports by the rapporteurs on the future tasks of the Alliance: Releases from the NATO archives”, http://www.bits.de/NRANEU/nato-strategy/Harmel_Report_complete.pdf

³⁵² A. Wenger, “The politics of military planning. Evolution of NATO’s strategy”, in: V. Mastny, S. Holtzmark, A. Wenger (eds.), *War Planes and Alliances in the Cold War. Threat perceptions in the East and West* (London and New York: Routledge, 2006), pp. 165-192.

Γύρω στα μέσα της δεκαετίας του 1960, οι διατλαντικές σχέσεις άρχισαν επίσης να διαφοροποιούνται ραγδαία επειδή οι ευρωπαϊκές χώρες άρχισαν να παίρνουν τα ηνία από τους Αμερικανούς στον παγκόσμιο οικονομικό ανταγωνισμό και να γίνονται συλλογικά, ως ΕΟΚ, η κυρίαρχη εμπορική δύναμη στον κόσμο. Οι διαφορές αυτές αυξήθηκαν τόσο τα επόμενα χρόνια, ώστε οι πλευρές αναγκάστηκαν να συστήσουν έναν ειδικό διπλωματικό μηχανισμό διαχείρισης κρίσεων (bilateral crisis management diplomatic machinery) προκειμένου να αποτρέψουν το ενδεχόμενο οι νομισματικές, οικονομικές και εμπορικές αντιθέσεις να τεθούν εκτός ελέγχου.³⁵³

Οι εξελίξεις αυτές επέδρασαν και στο θεσμικό σκέλος της ΕΟΚ. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και μετά, άρχισαν να κυοφορούνται βαρυσήμαντες εξελίξεις στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής των κρατών που συμμετείχαν στην ΕΟΚ. Στις 2 Δεκεμβρίου 1969, στη διάσκεψη κορυφής των αρχηγών κρατών, στη Χάγη, συντελέστηκε το πρώτο μεγάλο βήμα θεσμοθέτησης κοινής εξωτερικής πολιτικής των κρατών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Μεσούντος του Ψυχρού Πολέμου, οι αρχηγοί των κρατών-μελών εκδήλωσαν τότε για πρώτη φορά απερίφραστα την πρόθεσή τους για ανάληψη ευθυνών από την πλευρά της Κοινότητας όχι μόνο στον οικονομικό τομέα αλλά και στη διαμόρφωση του «κόσμου του αύριο», θεσμοθετώντας ένα άτυπο σύστημα σχέσεων και ενεργειών (Πολιτική Επιτροπή, τακτική συνάντηση των Υπουργών Εξωτερικών, συγκρότηση ομάδων εργασίας, καθιέρωση του ευρωπαϊκού ανταποκριτή κ.ά.), με στόχο την καθιέρωση κοινής συμπεριφοράς στις εξωτερικές σχέσεις της Κοινότητας (Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία – ΕΠΣ).³⁵⁴ Η ΕΠΣ δεν μπόρεσε, εντούτοις, ποτέ να υπερβεί τον διακυβερνητικό της χαρακτήρα και να μετεξελιχθεί σε κάτι παραπάνω από συντονιστικό μηχανισμό για της εξωτερικές σχέσεις (intergovernmental coordination mechanism for external relations).

Τη δεκαετία του 1970 ανέκυψε, εντούτοις, ένα ακόμη πρόβλημα στις διατλαντικές σχέσεις ασφάλειας. Πολλά ευρωπαϊκά κράτη άρχισαν να δυσανασχετούν για τον συγκεντρωτικό έλεγχο και τη διαχείριση σε θέματα αμυντικού εξοπλισμού από τις ΗΠΑ και να ζητούν μια πιο συλλογική διαχείριση.³⁵⁵ Τον Φεβρουάριο του 1976, τα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη του NATO αποφάσισαν να

³⁵³ Palmer, *όπ. παρ.* σσ. 13-14.

³⁵⁴ “Kommuniqué der Konferenz der Staats und Regierungschefs der EG-Mitgliedstaaten vom 2. Dezember 1969 in Den Haag”, in: Auswärtiges Amt der BRD (ed.), *Europäische Politische Zusammenarbeit (EPZ), Dokumentation* (Bonn: Druckhaus Coburg, 1987), pp. 21-22.

³⁵⁵ P. Schlotter, “Armaments Cooperation in Western Europe”, *Security Dialogue*, vol. 10 (1979), p. 56.

ιδρύσουν το Independent European Program Group (IEPG), έναν διεθνή φορέα, η κύρια αποστολή του οποίου ήταν να προωθήσει την ευρωπαϊκή συνεργασία στον τομέα των εξοπλισμών, τη βελτίωση της ευρωπαϊκής αμυντικής τεχνολογικής βάσης και την εξισορρόπηση του εμπορικού αμυντικού ισοζυγίου μεταξύ Ευρώπης και ΗΠΑ.³⁵⁶ Την ίδια περίπου περίοδο, οι μεγάλες δυτικοευρωπαϊκές χώρες (Ιταλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, Δυτική Γερμανία) άρχισαν να συντονίζουν τις προσπάθειές τους στην κοινή κατασκευή προηγμένων οπλικών συστημάτων (αεροπορικά και αντιαεροπορικά συστήματα).³⁵⁷

Μια σειρά από αμερικανικές ενέργειες στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και στις αρχές της δεκαετίας του 1980, όπως η επιβολή κυρώσεων ως αντίποινα στη σοβιετική επέμβαση στο Αφγανιστάν, η απόπειρα να ακυρωθεί η ευρωπαϊκή συμμετοχή στον αγωγό της Σιβηρίας και η μη επικύρωση της συμφωνίας SALT II, καθώς και η αυξανόμενη ανησυχία των Ευρωπαίων ότι οι Αμερικανοί αδιαφορούσαν για την ασφάλειά τους, επιδείνωσαν το ήδη άσχημο κλίμα.³⁵⁸

Πράγματι, τον Μάρτιο του 1983, η κυβέρνηση Reagan ανακοίνωσε τη λεγόμενη Strategic Defense Initiative (SDI), η οποία αποσκοπούσε στη δημιουργία ενός τείχους προστασίας από κάθε πυραυλική επίθεση. Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία, η οποία ανακοινώθηκε χωρίς προηγούμενη διαβούλευση με τους Ευρωπαίους, θεωρήθηκε υπονομευτική των συνομιλιών για τη μείωση των πυρηνικών όπλων (Strategic Arms Reduction Talks) την οποία υποστήριζαν ένθερμα οι ευρωπαϊκές δυνάμεις.³⁵⁹

Η ευρωπαϊκή αντίδραση άρχισε να εκδηλώνεται δειλά και σταδιακά. Τον Νοέμβριο του 1981, ο υπουργός Εξωτερικών της Γερμανίας, Genscher, κατέθεσε μια ρηξικέλευθη πρόταση σύμφωνα με την οποία η σφαίρα αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας όφειλε να επεκταθεί σε θέματα άμυνας και ασφάλειας. Μαζί με τον Ιταλό ομόλογό του κατέθεσε ένα σχέδιο που κωδικοποιήθηκε ως σχέδιο Genscher-Colombo, το οποίο έκανε λόγο για πρώτη φορά για διακριτά ευρωπαϊκά ζωτικά συμφέροντα στο πλαίσιο της ευρωατλαντικής

³⁵⁶ St. Kirby, "The independent European programme group: the failure of low-profile high-politics", *Journal of Common Market Studies*, vol. 18, No. 2 (1979), pp. 175-196.

³⁵⁷ B. Hagelin, "Towards a West European Defence Community? —: Military Co-production in Western Europe", *Cooperation and Conflict*, vol. 10 (1975), pp. 217-235.

³⁵⁸ J. Steinberg, "European Defence Cooperation: Why Now?", in: J. Alford and K. Hunt (eds.), *Europe in the Western Alliance. Towards a European Defence Entity?* (Basingstoke, Hampshire: The Macmillan press LTD- International Institute for Strategic Studies, 1988), p. 44.

³⁵⁹ G. Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945. From "Empire" by Invitation to Transatlantic Drift* (New York: Oxford University Press, 2003), p. 212.

κοινότητας, την ανάγκη δημιουργίας ενός «expandable secretariat», κάτι ανάλογο με το National Security Council in the United Nations κ.ά.³⁶⁰

Η πρωτοβουλία του Genscher κατά βάση (ο Colombo προσέθεσε μόνο μία αναφορά για οικονομική ολοκλήρωση) σηματοδοτούσε την πρώτη φορά στην ιστορία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας που η Βόννη λάμβανε μια πρωτοβουλία στο πεδίο της πολιτικής ολοκλήρωσης. Μέχρι τότε, είτε ακολουθούσε είτε απλώς αντιδρούσε στις γαλλικές πρωτοβουλίες.³⁶¹

Τρία χρόνια αργότερα, τον Ιούνιο του 1983 στη Ρώμη, στον απόηχο έντονων διατλαντικών διαφορών για τον χαρακτήρα του διπολικού συστήματος ασφάλειας και τη διεθνή ύφεση,³⁶² η Σύνοδος Κορυφής των κρατών-μελών της ΕΟΚ υπογράμμισε την ανάγκη δημιουργίας μηχανισμών διαβούλευσης προκειμένου να προαχθεί μια ομοιόμορφη προσέγγιση των Ευρωπαίων εταίρων στην άμυνα και την εξωτερική πολιτική.³⁶³

Στις αρχές του 1984, το Παρίσι προχώρησε ένα βήμα περαιτέρω, προτείνοντας έναν επαναπροσδιορισμό της ΔΕΕ με βάση τα πολιτικά και στρατηγικά δεδομένα της εποχής, τη δημιουργία κοινής άμυνας και την ανάπτυξη του τομέα της ευρωπαϊκής ασφάλειας.³⁶⁴ Τον Απρίλιο του ίδιου έτους, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υιοθέτησε απόφαση με την οποία ζητούσε από τους υπουργούς Εξωτερικών των χωρών που συμμετείχαν στην ΕΠΣ να διαμορφώσουν ένα αμιγώς ευρωπαϊκό σχέδιο ασφάλειας (europäisches Sicherheitskonzept).³⁶⁵

³⁶⁰ Πρβλ. A. Mertes, “Friedenserhaltung und Friedensgestaltung in Europa”, in: Deutsche Gesellschaft für Friedens- und Konfliktforschung (ed.), *DGFK Jahrbuch 1982/83, zur Lage Europas im globalen Spannungsfeld* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1983), pp. 559-566.

³⁶¹ P. Tsakaloyannis, *The European Union as a Security Community. Problems and Prospects* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1996), p. 58.

³⁶² Η διαφοροποίηση των ευρωπαϊκών κρατών από τις ΗΠΑ, τον βασικό πάροχο ασφάλειας στην Ευρώπη, προέκυπτε επίσης από τις διαφορετικές προσλαμβάνουσες περί κατανομής των βαρών που συνεπαγόταν η ευρωπαϊκή ασφάλεια (Burden-Sharing). Διοχετεύοντας πολύ περισσότερους πόρους στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη απ’ ό,τι οι Αμερικανοί, που ήταν επιφορτισμένοι με το κύριο βάρος της άμυνας της Δυτικής Ευρώπης κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, οι Ευρωπαίοι είχαν επιτύχει μια άκρως ανταγωνιστική θέση στον παγκόσμιο οικονομικό ανταγωνισμό, συχνά εις βάρος των Αμερικανών. Κατά δεύτερον, οι διατλαντικές διαφορές αφορούσαν επιμέρους θέματα όπως ο νέος εξοπλιστικός πυρετός ή η επιβολή κυρώσεων στους Ευρωπαίους για την προμήθεια φυσικού αερίου από τη Σοβιετική Ένωση. Blair, *όπ. παρ.*, pp. 51-52.

³⁶³ A. Μαγουλάς, *Άμυνα ευρωπαϊκών προδιαγραφών* (Αθήνα: εκδόσεις Ακίδα, 1995), σ. 33.

³⁶⁴ Ifestos, *όπ. παρ.*, pp. 366-367.

³⁶⁵ Βλ. “Entschließung des Europäischen Parlaments vom 11. April 1984 zu den gemeinsamen europäischen Interessen, Risiken and Bedürfnissen im Bereich der Sicherheit”, in: Auswärtiges Amt der BRD, *όπ. παρ.*, pp. 389-390.

Στο ίδιο πλαίσιο, τον Οκτώβριο του 1984 με τη *Διακήρυξη της Ρώμης*³⁶⁶ επιχειρούνταν η αναβίωση της ΔΕΕ, η οποία μετά από έναν λήθαργο περίπου τριάντα χρόνων, επαναδραστηριοποιούνταν με σκοπό να αποτελέσει το όχημα ενός ευρωπαϊκού αμυντικού συστήματος. Στο κείμενο της διακήρυξης γινόταν λόγος για την κοινή βούληση των κρατών-μελών να αξιοποιήσουν το πλαίσιο της ΔΕΕ προκειμένου να ενισχύσουν τη συνεργασία τους στον τομέα της πολιτικής της ασφάλειας, συμβάλλοντας στην ενίσχυση της ασφάλειας όλων των κρατών που συμμετείχαν στην ατλαντική συμμαχία.³⁶⁷

Η επανενεργοποίηση της ΔΕΕ είχε συμβολικό χαρακτήρα και στόχευε κυρίως να καθησυχάσει τις πιέσεις για τη δημιουργία ενός βραχίονα ασφάλειας εντός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Ο διακυβερνητικός (αντί του κοινοτικού), αποσπασματικός χαρακτήρας της και η χαμηλή πολιτική εκπροσώπηση των κρατών στον οργανισμό αποτελούσαν τροχοπέδη στην εξέλιξή της. Το σημαντικότερο στοιχείο της ενεργοποίησής της ήταν ότι έδινε ελπίδες για μια πιθανή ολοκλήρωση της ημιτελούς και πρόωρα παροπλισμένης Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας.³⁶⁸

Πράγματι, παρά τις διακηρύξεις, η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση παρέμεινε για αρκετό ακόμα διάστημα μια πλατφόρμα συζητήσεων και όχι ένα όργανο λήψης αποφάσεων, περιορίζοντας τη δράση της στην προετοιμασία αναφορών για την ασφάλεια και τον έλεγχο των εξοπλισμών. Πέρα από αυτό, η ΔΕΕ δεν μπορούσε να διατυπώσει κοινή πολιτική γραμμή πάνω σε κρίσιμα διεθνοπολιτικά ζητήματα όπως το νέο αμερικανικό δόγμα ασφάλειας, παρόλο που αυτό ήταν κατεξοχήν αντικείμενο της ύπαρξης και λειτουργίας της.³⁶⁹

Σημαντική επιχειρησιακή εξέλιξη αποτελούσε όμως η ιδέα δημιουργία μιας κοινής γαλλογερμανικής μεραρχίας, σχέδιο που ωστόσο δεν προχώρησε, μεταξύ άλλων επειδή το γαλλικό δόγμα πυρηνικής άμυνας ήταν διαφορετικό από του ΝΑΤΟ στο οποίο άνηκε η Γερμανία.³⁷⁰

Μολαταύτα, τα επόμενα χρόνια η ΔΕΕ έμελλε να καταστεί πόλος έλξης για διάφορες χώρες για μια σειρά από λόγους. Ο βασικότερος ήταν ότι η τροποποιημένη

³⁶⁶ WEU-Key-texts: *Rome Declaration of Council of Ministers*, 24 October 1984: https://www.cvce.eu/content/publication/2003/7/11/c44c134c-aca3-45d1-9e0b-04d4d9974ddf/publishable_en.pdf

³⁶⁷ F. O. Hampson, "Is there an Alternative to NATO", in: J. Chipman (ed.), *NATO's southern allies: internal and external challenges* (London: Routledge, 1988), p. 192 και εξ.

³⁶⁸ Tsakaloyannis, *The European Union as a Security Community*, όπ. παρ., σ. 76.

³⁶⁹ M. Jopp/P. Schlotter, "Western European Security Cooperation Trends, Perspectives Evaluation", *Security Dialogue*, vol. 17 (1986), p. 176.

³⁷⁰ Tsakaloyannis, *The European Union as a Security Community...*, όπ. παρ., σ. 78.

Συνθήκη των Βρυξελλών, το καταστατικό της ΔΕΕ, προέβλεπε (άρθρο 8, παρ. 3) με ρητό τρόπο ότι σε περίπτωση που κάποιο από τα συμβαλλόμενα μέρη καθίστατο αντικείμενο ένοπλης επίθεσης, τα υπόλοιπα δεσμεύονταν σε παροχή στρατιωτικής ή λοιπής βοήθειας και αρωγής. Η πρόβλεψη ενισχύθηκε και με την Πλατφόρμα της Χάγης (βλ. παρακάτω), διατρανώνοντας την αποφασιστικότητα της ΔΕΕ να προστατεύσει τα μέλη της με κάθε τρόπο. Αντίθετα, στην περίπτωση του καταστατικού χάρτη του ΝΑΤΟ, το αντίστοιχο άρθρο 5 προέβλεπε ότι σε περίπτωση επίθεσης σε ένα κράτος-μέλος, τα υπόλοιπα μέλη θα προβούν στις ενέργειες που θα κρίνουν απαραίτητες, συμπεριλαμβανομένης και της χρήσης βίας. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, η διαδικασία παροχής βοήθειας δεν δύνατο να είναι τόσο αυτοματοποιημένη, καθώς έχρηζε ομόφωνης απόφασης από όλα τα κράτη-μέλη της. Επίσης η ΔΕΕ περιλάμβανε και τη Γαλλία που είχε αποχωρήσει από το ΝΑΤΟ. Οι ρυθμίσεις αυτές, βέβαια, παραμέναν κενό γράμμα όσο η ΔΕΕ δεν αύξανε τις επιχειρησιακές δυνατότητές της. Ένα άλλο στοιχείο της αναθεωρημένης Συνθήκης των Βρυξελλών το οποίο υιοθετήθηκε με την αναβίωση της ΔΕΕ, για χώρες όπως η Ελλάδα, ήταν η πρόβλεψη για παραπομπή στο δικαστήριο της Χάγης προς επίλυση τυχόν διαφορών μεταξύ των κρατών μελών της ΔΕΕ (άρθρο 10).³⁷¹

Η παράγραφος 6 της αναθεωρημένης συνθήκης υπογράμμιζε, εξάλλου, την ανάγκη ενίσχυσης διαλόγου και συνεργασίας μεταξύ της Ανατολής και της Δύσης, που υποδήλωνε περίτρανα ότι οι προσλαμβάνουσες ασφάλειας των ευρωπαϊκών κρατών ήταν διαφορετικές από τις έντονα ψυχροπολεμικές που επικρατούσαν τότε μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων. Το κείμενο της συνθήκης επιχειρούσε, εντούτοις, παράλληλα να αμβλύνει τις όποιες διατυπώσεις παρέπεμπαν σε μια ανταγωνιστική σχέση Ευρώπης-Αμερικής.³⁷²

Η ενεργοποίηση της ΔΕΕ επέφερε μια σειρά ουσιωδών αλλαγών στη λειτουργία των θεσμικών οργάνων της. Το Συμβούλιο Υπουργών άρχισε να συνεδριάζει τουλάχιστον δύο φορές τον χρόνο· οι πολιτικοί διευθυντές των Υπουργείων Άμυνας άρχισαν να συναντώνται περιοδικά· ένα ειδικό όργανο (Special Working Group), αποτελούμενο από τους πολιτικούς και στρατιωτικούς διευθυντές των Υπουργείων Εξωτερικών άρχισε να συνεδριάζει τακτικά, ενώ άρχισαν να

³⁷¹ Βαληνάκης, *Η Ευρωπαϊκή πολιτική συνεργασία...*, όπ. παρ., σσ. 51-54.

³⁷² Πρβλ. Α. Baring, «Υπερατλαντικές σχέσεις. Η ματιά από την Ευρώπη», *Δελτίο του ΝΑΤΟ*, τόμος 29, τεύχος 1 (1989), σσ. 17-23.

λαμβάνουν χώρα συναντήσεις μεταξύ διαφόρων ειδημόνων και πραγματογνωμόνων για διάφορα θέματα άμυνας και στρατηγικής.³⁷³

Το 1987 οι υπουργοί Άμυνας και Εξωτερικών των χωρών της ΔΕΕ και σε συνέχεια των θεσμικών πρωτοβουλιών της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης υιοθέτησαν τη λεγόμενη πολιτική πλατφόρμα της Χάγης (*Platform on European security interests*),³⁷⁴ στην οποία γινόταν σαφής αναφορά στη ΔΕΕ ως ένα ουσιαστικό τμήμα της ευρωατλαντικής συμμαχίας (the forces of the WEU member states represent an essential part of those of the Alliance). Στην ουσία επιχειρούσαν να διαμορφώσουν τη ΔΕΕ ως το κύριο μέσο δυτικοευρωπαϊκής συνεργασίας, χωρίς όμως να εφοδιάζεται με επιχειρησιακές δυνατότητες.³⁷⁵

Το 1987-1988, η ΔΕΕ, με βάση το άρθρο 8 του καταστατικού της, πραγματοποίησε την πρώτη της στρατιωτική επιχείρηση αναλαμβάνοντας τον καθαρισμό των υδάτων στα στενά του Ορμούζ στον Περσικό Κόλπο από τις νάρκες που είχαν εναποτεθεί εκεί κατά τη διάρκεια του Πολέμου μεταξύ Ιράν και Ιράκ (Operation Cleansweep). Το 1989-1991 η ΔΕΕ προχώρησε και σε άλλες τέτοιες ενέργειες (μέριμνα για την επιβολή κυρώσεων του ΟΗΕ στον Saddam Hussein και προστασία των Κούρδων του Βορείου Ιράκ κ.ά.) που δεν προϋπέθεταν ιδιαίτερα υψηλές επιχειρησιακές ικανότητες.³⁷⁶

Η *Transatlantic Declaration* που συνυπογράφηκε από Αμερικανούς και Ευρωπαίους το 1990 έθεσε, εντούτοις, όρια στην αυτόνομη ανάπτυξη της ΔΕΕ, καθώς οι δύο πλευρές συμφώνησαν σε μια στενότερη συνεργασία σε όλα τα επίπεδα (Συνόδους Κορυφής, τακτικές συναντήσεις σε επίπεδο Υπουργών και αξιωματούχων κ.λπ.) σε πλειάδα θεμάτων με στόχο: *to further strengthen their partnership in order to support democracy, the rule of law and respect for human rights and individual liberty, safeguard peace and promote international security, by cooperating with other nations against aggression and coercion, by contributing to the settlement of conflicts in the world and by reinforcing the role of the United Nations.*³⁷⁷ Στο ίδιο πλαίσιο, στη Σύνοδο Κορυφής της Κοπεγχάγης τον Ιούνιο του 1991, το NATO

³⁷³ Cahen, όπ. παρ., σ. 44.

³⁷⁴ WEU Key-texts: *Platform on European security interests*, The Hague, 27 Oct 1987. https://www.cvce.eu/en/obj/platform_on_european_security_interests_the_hague_27_october_1987-en-444f642c-62ed-4fd9-8136-a129d2de3783.html

³⁷⁵ Ifestos, όπ. παρ., pp. 370-371.

³⁷⁶ Γ. Χρήστου/Π. Χρήστου, *Το ευρωατλαντικό σύστημα ασφαλείας* (Αθήνα: εκδ. Κανάκη, 2001), σ. 21· WEU Key-texts: Joint WEU Actions in the Gulf (1988-1990).

³⁷⁷ F. Cameron, *An Introduction to European Foreign Policy* (London and New York: Routledge, 2006), p. 92.

απέκλεισε οποιαδήποτε συζήτηση για τη δημιουργία ενός πυλώνα ασφάλειας βασισμένου στην ΕΕ-ΔΕΕ.³⁷⁸

Η επανενεργοποίηση της ΔΕΕ ως μέσου ενίσχυσης της ευρωπαϊκής άμυνας ανέδειξε εκ των πραγμάτων το ζήτημα της στάσης της Ελλάδας απέναντι στον οργανισμό, αφού η χώρα αποτελούσε από το 1980 πλήρες μέλος της ΕΟΚ. Τις προηγούμενες δεκαετίες, οι σχέσεις της Ελλάδας με τους νατοϊκούς της συμμάχους αλλά και τον ίδιο τον οργανισμό είχαν διέλθει διάφορες φάσεις, πότε αρμονίας και αγαστής συνεργασίας, πότε δυσπιστίας και έντασης, κυρίως λόγω των επιδεινούμενων σχέσεων με την Τουρκία από το 1955 και μετά και λόγω ζητημάτων εξοπλισμών και στρατιωτικής βοήθειας, όπως ήδη αναφέρθηκε.

Η δυσαρέσκεια της Ελλάδας για το ΝΑΤΟ έφτασε στο απόγειό της το καλοκαίρι του 1974, όταν η Αθήνα αποφάσισε να εγκαταλείψει το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ μέχρι το 1980 ως μια πράξη διαμαρτυρίας. Η αποχώρηση της Ελλάδας από το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο για λόγους «εθνικής αξιοπρέπειας», όπως διατράνωνε η κυβέρνηση Καραμανλή, ήταν μια πράξη υψηλού γεωπολιτικού ρίσκου και δεν είχε ανάλογό της στην ιστορία της συμμαχίας. Η περίπτωση της αποχώρησης της Γαλλίας δεν μπορεί να συγκριθεί με την περίπτωση της Ελλάδας. Η παραμονή της Ελλάδας στο πολιτικό σκέλος της συμμαχίας είχε αμιγώς συμβολικό χαρακτήρα και δεν δέσμευε ούτε το ΝΑΤΟ ούτε την Ελλάδα σε αμοιβαία παροχή βοήθειας. Αντίθετα η Γαλλία, αποχωρούσα από τη συμμαχία, είχε κάνει επίσημη δήλωση ότι σε περίπτωση πολέμου θα συνέδραμε τους Δυτικούς συμμάχους. Επίσης η Γαλλία δεν γειτνίαζε με κάποιο εχθρικό κράτος, όπως έκανε η Ελλάδα στον βορρά με τις χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας και ανατολικά με την Τουρκία, και δεν είχε επίσης να αντιμετωπίσει ένα εχθρικό μέλος εντός της συμμαχίας όπως είχε η Ελλάδα. Το άλλο πρόβλημα που απασχολούσε την Ελλάδα ήταν η παραμονή ή όχι των πυρηνικών όπλων στο έδαφός της, όχι τόσο για λόγους ασφάλειας προς τις χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας, αλλά κυρίως γιατί υπήρχε ο φόβος ότι αυτά θα μεταφέρονταν και θα αποθηκεύονταν στην Τουρκία.³⁷⁹

Προκειμένου να εξισορροπήσει την απώλεια ισχύος, η Αθήνα επιχείρησε ταυτόχρονα τρία πράγματα. Το πρώτο ήταν η υλοποίηση ενός έκτακτου εξοπλιστικού προγράμματος, παράλληλα με το υλοποιούμενο πενταετές εξοπλιστικό πρόγραμμα,

³⁷⁸ Tsakaloyannis, *The European Union as a Security Community...*, όπ. παρ., p. 130.

³⁷⁹ Αρχείο Καραμανλή, Αρχειακή Ενότητα 9 (Ελληνοτουρκικές σχέσεις 1962 - 1980), «Συνοπτικών Υπόμνημα επί της αποχώρησης της Ελλάδας από το ΝΑΤΟ. Απόψεις του Υπουργού Εθνικής Άμυνας προς τον Πρόεδρο της Κυβερνήσεως 6 Ιανουαρίου 1975».

ύψους 26,8 δισεκατομμυρίων δραχμών σε τρέχουσες τιμές ή 40 δισεκατομμυρίων για εξόφληση μέσω δανείων. Για την υλοποίηση των εν λόγω προγράμματος, η ελληνική κυβέρνηση χρησιμοποίησε εγγυήσεις της γαλλικής κυβέρνησης και του Υπουργείου Άμυνας των ΗΠΑ. Ως στόχος ορίστηκε η προμήθεια 120 γαλλικών αρμάτων, δώδεκα αμερικανικών ελικοπτέρων, τριών φρεγατών, δύο ταχέων περιπολικών οχημάτων, σαράντα μαχητικών αεροπλάνων κ.ά.³⁸⁰

Το δεύτερο ήταν η εξομάλυνση των σχέσεων με το Ανατολικό Μπλοκ ως αντίβαρο στην εκτιμώμενη τουρκική προκλητικότητα.³⁸¹

Το τρίτο, η επιδίωξη της πλήρους ένταξης της χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, προκάλεσε αντιδράσεις ορισμένων ευρωπαϊκών χωρών, της Γερμανίας κυρίως, αλλά και της Τουρκίας. Η τελευταία φοβόταν ότι η Ελλάδα θα χρησιμοποιούσε τη θέση της στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα για να εμποδίσει την αντίστοιχη ένταξη της Τουρκίας. Ειδικά η προοπτική της συμμετοχής της χώρας στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία αποτελούσε ένα επιπλέον κίνητρο για την Ελλάδα στην αντιπαράθεσή της με την Τουρκία. Το ενδιαφέρον της Αθήνας για τη συμμετοχή στο σκέλος της Πολιτικής Συνεργασίας των χωρών της Κοινότητας μεγιστοποιούνταν και από το γεγονός ότι σε θέματα πολιτικής συνεργασίας δεν είχε διαμορφωθεί κάποιο είδος κοινοτικού κεκτημένου (*acquis politique*), όπως ίσχυε για οικονομικά θέματα (*acquis communautaire*), και συνεπώς η Αθήνα δεν χρειαζόταν να προβεί σε συγκεκριμένες δεσμεύσεις.³⁸²

Ιδιαίτερα ευτυχής συγκυρία για την Ελλάδα αποδείχτηκε η επιδείνωση των σχέσεων της Κοινότητας με την Τουρκία στο επίμαχο διάστημα, παρόλο που η τελευταία θεωρητικά επίσης επιδίωκε την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο διάστημα 1976-1980 το Συμβούλιο Σύνδεσης ΕΚ-Τουρκίας (EEC-Turkish Association Council) δεν συνήλθε ούτε μία φορά. Το 1978, μάλιστα, η Άγκυρα αποφάσισε να αναστείλει τις διαπραγματεύσεις, γεμίζοντας με ανακούφιση τους ιθύνοντες στις Βρυξέλλες. Εντούτοις, τα κράτη-μέλη της Κοινότητας, ατομικά ή συλλογικά, επιχείρησαν να βρουν τρόπους να ελαχιστοποιήσουν την πιθανότητα χρήσης της Κοινότητας από την Αθήνα για την

³⁸⁰ Αρχείο Καραμανλή: Αρχειακή ενότητα 40B (Θέματα εθνικής άμυνας-ειδικά πολιτικά ζητήματα 1974-1983), «Εξοπλιστικό πρόγραμμα της χώρας».

³⁸¹ A. Stergiou, *Greece's Ostpolitik. Dealing With the "Devil"*. Series: Contributions to the International Relations (Switzerland AG: Springer Nature, 2021), pp. 115-131.

³⁸² Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών - Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου. Φωτεινή Τομαή (επιμ.), *Η συμμετοχή της Ελλάδας στην πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Τόμος 2ος. Από το πάγωμα της Συμφωνίας Σύνδεσης στην ένταξη στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (1968-1981)* (Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση, 2006), σσ. 34-38.

απόκτηση επιρροής εις βάρος της Τουρκίας. Καθοριστικός παράγοντας σε αυτή την εξέλιξη αποτέλεσαν οι θερμές γερμανοτουρκικές σχέσεις.³⁸³

Σε αυτό το πλαίσιο, η Αθήνα αποπειράθηκε την πρώτη επαφή με τη ΔΕΕ κατά τη διάρκεια των ετών 1975-1976. Η συγκεκριμένη απόπειρα απέβη ατελέσφορος, καθώς τα κράτη-μέλη της ΔΕΕ εκείνη την εποχή δεν ήθελαν να δημιουργηθεί η εντύπωση ότι η ΔΕΕ θα μπορούσε να αποτελεί εναλλακτική λύση ασφάλειας στο ΝΑΤΟ, όπως εμφανώς ήταν η πρόθεση της Ελλάδας.³⁸⁴ Η συνέλευση της ΔΕΕ απεφάνθη, μάλιστα, το 1976 ότι ούτε η Ελλάδα ούτε η Τουρκία πληρούν τις προϋποθέσεις για ένταξη στον οργανισμό, παρόλο που την ίδια περίοδο η ΔΕΕ έδειχνε αυξημένο ενδιαφέρον για τις εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο (επισκέψεις βουλευτών της στην Άγκυρα και την Αθήνα, δημοσιοποίηση εκθέσεων για την υφιστάμενη διεθνοπολιτική κατάσταση κ.ά.).³⁸⁵

Η επαναδραστηριοποίηση της ΔΕΕ συνέπεσε επίσης με δύο ανεξάρτητες μεταξύ τους στρατηγικές επιλογές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Η πρώτη αφορούσε την άκρως επιφυλακτική πολιτική του ΠΑΣΟΚ προς την εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας,³⁸⁶ η οποία συμπαρέσυρε τη στάση της χώρας προς τη ΔΕΕ. Πράγματι, η Αθήνα, όπως και η Κοπεγχάγη και το Λονδίνο, αντιμετώπισε αρνητικά την προώθηση της ΔΕΕ ως χώρου εφαρμογής αυτόνομης πολιτικής και αμυντικής ταυτότητας.³⁸⁷

Μετά την ανάληψη της διακυβέρνησης της χώρας από το ΠΑΣΟΚ το 1981, η Αθήνα είχε εξάλλου αυτοδιαχωριστεί από κεντρικές επιλογές της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής και της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας (Λιβύη-Τσαντ 1981, Στρατιωτικός Νόμος στην Πολωνία 1982, καταδίκη της Σοβιετικής Ένωσης για την κατάρριψη του κορεατικού τζάμπο 1983, το ζήτημα του αφοπλισμού των δύο υπερδυνάμεων, εγκατάσταση των πυραύλων Pershing and Cruise στην Ευρώπη). Απέρριψε το Σχέδιο Genscher-Colombo, αρνήθηκε να υποστηρίξει ουσιαστικά τη Διακήρυξη Solemn το 1983 κ.ά. Η

³⁸³ P. Tsakaloyannis, "The Greco-Turkish Dispute in the Light of Enlargement", in: P. Tsakaloyannis, G. Minet, J. Siotis (eds.), *The Mediterranean Challenge: VI. Spain, Greece and Community Politics* (Sussex: Sussex University European Research Centre, 1982), pp. 137-141.

³⁸⁴ Ιωάννου και Κουμουτσάκου, *όπ. παρ.*, σ. 31.

³⁸⁵ Tsakaloyannis, "The Greco-Turkish Dispute...", *όπ. παρ.*, σσ. 142-143.

³⁸⁶ Πρόκειται για μια μάλλον ειρωνεία της ιστορίας αν αναλογιστεί κανείς ότι η ένταξη της χώρας στην Κοινότητα υπαγορεύτηκε από πολιτικά και όχι οικονομικά κίνητρα. K. Torbiörn, *Destination Europe. The political and economic growth of a continent* (Manchester: Manchester University Press, 2003), pp. 49-50.

³⁸⁷ Γ. Βαληνάκης, *Με όραμα και πρόγραμμα. Εξωτερική πολιτική για μια Ελλάδα με αυτοπεποίθηση* (Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής - ΕΛΙΑΜΕΠ, 1997), σ. 284 και εξ.

διαφοροποίηση ενός νεοεισερχόμενου μέλους από τη γραμμή της Κοινότητας σε ζητήματα διεθνούς πολιτικής προκάλεσε έντονη δυσφορία στα παλαιότερα μέλη. Τη στάση αυτή τήρησε η Αθήνα ακόμα και κατά τη διάρκεια της πρώτης ελληνικής προεδρίας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1983.³⁸⁸

Άκρως επιφυλακτική έως αρνητική ήταν η στάση της Αθήνας και προς την Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία ως θεσμική πρωτοβουλία της Κοινότητας κατά την πρώτη διακυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ (1981-1985). Στη συνεδρίαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Μιλάνο στα τέλη Ιουνίου του 1985, η Αθήνα αντιτάχθηκε σθεναρά στη μεταρρύθμιση της ΕΠΣ και στον εμπλουτισμό της με μια αμυντική συνεργασία. Έναν μήνα μετά, εντούτοις, η ελληνική κυβέρνηση υποστήριξε τη σύγκληση διακυβερνητικής διάσκεψης προκειμένου να αποδοθεί μια νομική υπόσταση στην ΕΠΣ!³⁸⁹

Η ανάγκη αντιμετώπισης του κινδύνου εξ ανατολών έμελλε, εντούτοις, να διαφοροποιήσει τη στάση των Ελλήνων Σοσιαλιστών. Όπως είναι ευρέως γνωστό, η δεκαετία του 1980 σηματοδότησε και τη ραγδαία επιδείνωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων. Ο Ανδρέας Παπανδρέου, που ανέλαβε ως πρωθυπουργός τα ηνία της χώρας το 1981, απέκλεισε κάθε είδους διαπραγμάτευση με την Τουρκία για το νομικό καθεστώς του Αιγαίου και κατά συνέπεια ακύρωσε όλες τις διπλωματικές επαφές με τη γείτονα χώρα.³⁹⁰

Η CIA εκτιμούσε ότι αυτή η ριζική αλλαγή σε σχέση με τον προκάτοχο του Παπανδρέου, Κωνσταντίνο Καραμανλή, οφειλόταν στην ανάγκη του να κερδίσει την εύνοια των στρατιωτικών, οι οποίοι από το 1974 και μετά πίεζαν για μια πιο επιθετική πολιτική απέναντι στην Άγκυρα.³⁹¹ Η βρετανική πρεσβεία στην Αθήνα εκτιμούσε ότι η ρητορική του Ανδρέα Παπανδρέου είχε μεν χαρακτηριστικά εσωτερικής πολιτικής κατανάλωσης, αλλά βασιζόταν επίσης στην ιδεολογική ανάγκη

³⁸⁸ P. Tsakaloyannis, “The Presidency of the Council of Ministers of the European Communities: National paper on Greece”, in: C. Nuallain (ed.), *The Presidency of the European Council of Ministers. Impacts and implications for national governments* (London, Sydney et. al.: Croom Helm, 1985), pp. 101-118.

³⁸⁹ H. J. Axt, “National Interests on Top of the Agenda-Greece’s role in Common Foreign and Security Policy”, in: H. J. Axt (ed.), *Greece and the European Union: Stranger among partners?* (Baden-Baden: Nomos, 1997), p. 160.

³⁹⁰ A. Heraclides, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean. Imagined Enemies* (New York: Palgrave, 2010), pp. 116-117.

³⁹¹ CIA releases 2017: “Greece: Papandreou and the Military. An Intelligence Assessment April 1983”.

του ΠΑΣΟΚ να αποδείξει ότι η διακυβέρνησή του αποτελούσε μια πλήρη ρήξη με το παρελθόν.³⁹²

Από την άλλη πλευρά, την ίδια περίοδο η Τουρκία άρχισε να κλιμακώνει τις ενέργειές της απέναντι στην Ελλάδα και την Κύπρο. Τα έτη 1982–1983, η Άγκυρα απείλησε με στρατιωτική απόβαση την Κυπριακή Δημοκρατία, με το επιχείρημα ότι η τελευταία παρείχε βοήθεια σε αυτονομιστικές οργανώσεις των Αρμενίων του Λιβάνου. Μολονότι οι έρευνες τις οποίες πραγματοποίησε η ειρηνευτική δύναμη του ΟΗΕ που στάθμευε στην Κύπρο δεν απέδειξαν τις τουρκικές κατηγορίες, οι απειλές συνεχίστηκαν.³⁹³ Επιπλέον, τον Νοέμβριο του 1983, η τουρκοκυπριακή ηγεσία ανακήρυξε, ως γνωστόν, το βόρειο, κατεχόμενο κομμάτι του νησιού ως ανεξάρτητο κράτος, το οποίο γρήγορα αναγνωρίστηκε από την Τουρκία αλλά όχι από την υπόλοιπη διεθνή κοινότητα κρατών.

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, η ένταση ανάμεσα στις δύο χώρες άρχισε να κλιμακώνεται περαιτέρω και στο Αιγαίο, με εκατέρωθεν δηλώσεις και ενέργειες.³⁹⁴

Τον Ιανουάριο του 1985, η Αθήνα ανακοίνωσε το νέο αμυντικό δόγμα, το οποίο πρόδηλα έδινε έμφαση στον «κίνδυνο εξ ανατολών» πάρα στον κομμουνιστικό κίνδυνο, παρόλο που η Αθήνα προσπάθησε να δικαιολογήσει διάφορες προβλέψεις του (περαιτέρω οχύρωση των νησιών του Αιγαίου κ.ά.) με αναφορές σε ενδεχόμενες επιθέσεις από χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας.³⁹⁵

Τρομοκρατημένοι οι αναλυτές της CIA σημείωναν, τον Σεπτέμβριο του 1986, ότι η πολιτική κατάσταση επιδειωνόταν σε τέτοιο βαθμό ώστε το ενδεχόμενο της ανοιχτής σύγκρουσης να μην μπορεί να αποκλειστεί.³⁹⁶

Η παρατεταμένη κρίση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις κορυφώθηκε τον Μάρτιο του 1987 με αφορμή την ανακοίνωση της канаδικής εταιρείας Denison, που είχε αναλάβει τις γεωτρήσεις στον Πρίνο, ότι επρόκειτο να αρχίσει έρευνα εξόρυξης υδρογονανθράκων σε διαφιλονικούμενα ύδατα στο βόρειο Αιγαίο. Η Τουρκία

³⁹² FO: FCO 9/4050, “Telegrams from the British embassy in Athens to the Defence department of the Foreign Office, April and May 1983, subject: The Soviet Union, Greece and the Alliance”.

³⁹³ C. Kyrris, *History of Cyprus* (Nicosia: Lampousa Publications, 1996), pp. 410-411.

³⁹⁴ FO: FCO 9/4055, “Telegrams of the United Kingdom permanent delegation to NATO to the Foreign Office and the Ministry of Defence in London, August and September 1983, subject: Greece and the Alliance”.

³⁹⁵ Th. Veremis, “Defence and security policies under PASOK”, in R. Clogg (ed.), *Greece, 1981–89. The populist decade* (Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan, 1993), p. 184.

³⁹⁶ CIA releases 2017: “Greece: Directorate of Intelligence 4 September 1986, Greece-Turkey-Cyprus: Trouble ahead?”.

απάντησε με την αποστολή του τουρκικού πλοίου *Sismik* για έρευνες στα ίδια ύδατα. Η κρίση κλιμακώθηκε σε τέτοιο βαθμό ώστε η Ελλάδα να προβεί σε μερική επιστράτευση και γενική κινητοποίηση του ελληνικού στόλου. Μόνο μετά από έντονες διπλωματικές διεργασίες και την παρέμβαση του ΝΑΤΟ μπόρεσε η κρίση να εκτονωθεί.³⁹⁷

Παρά τις προσπάθειες για αναδόμηση των ελληνοτουρκικών σχέσεων, που καταβλήθηκαν αργότερα και κωδικοποιήθηκαν στο πολιτικό λεξιλόγιο ως «το πνεύμα του Νταβός», η ρωγμή που είχε προκληθεί στις διμερείς σχέσεις ήταν τεράστια. Όπως χαρακτηριστικά σημείωναν οι αναλυτές της CIA σε αναφορές τους τον Απρίλιο του 1988, οι δύο χώρες με δυσκολία μπορούσαν να χαρακτηριστούν πλέον ως σύμμαχοι των ΗΠΑ στη νοτιοανατολική Ευρώπη.³⁹⁸

Σε αυτό το πλαίσιο, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ αποφάσισε να εγκαταλείψει την έντονη αντιευρωπαϊκή ρητορική της και να επιδιώξει έναν πιο ενεργό ρόλο στις διαδικασίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Αλλαγή σημειώθηκε και στη στάση της κυβέρνησης απέναντι στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία, την οποία μέχρι τότε θεωρούσε όργανο επιβολής των θέσεων των μεγάλων κρατών στα μικρά.³⁹⁹

Υπό αυτές τις συνθήκες, «αιφνιδιαστικά» ο Ανδρέας Παπανδρέου ανακοίνωσε, σε συνέντευξή του στους *Financial Times* τον Απρίλιο του 1988, το ενδιαφέρον της Ελλάδας για ένταξη στη ΔΕΕ. Τόσο η ανακοίνωση του Έλληνα πρωθυπουργού όσο και οι πρώτες βολιδοσκοπήσεις του Έλληνα πρέσβη στο Λονδίνο, Σταθάτου, αντιμετωπίστηκαν παγερά από τους Ευρωπαίους.⁴⁰⁰ Στη ελληνική Βουλή η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ προσπάθησε να δικαιολογήσει τη στροφή με αναφορά στο διαφοροποιημένο διεθνές πλαίσιο, κυρίως στη συμφωνία Σοβιετικής Ένωσης και ΗΠΑ και στην αίτηση ένταξης της Πορτογαλίας-Ισπανίας.⁴⁰¹ Επρόκειτο φυσικά για διαλεκτικό ακροβατισμό, καθώς η δημιουργία της ΔΕΕ, όπως αναλύθηκε ήδη, είχε υπαγορευτεί από τις ακριβώς αντίθετες εξελίξεις στην παγκόσμια πολιτική, την

³⁹⁷ Α. Ηρακλείδης, *Άσπονδοι γείτονες. Ελλάδα-Τουρκία: Η διένεξη του Αιγαίου* (Αθήνα: εκδόσεις Σιδέρης, 2007), σσ. 149-151.

³⁹⁸ CIA releases 2017: "Greece: Memorandum for Director of Central Intelligence, Deputy Director of Central Intelligence 7 April 1988".

³⁹⁹ Χ. Τσαρδανίδης, «Η εξωτερική πολιτική 1990-1997», στο: Μ. Σπουρδαλάκης (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ. Κόμμα-κράτος-κοινωνία* (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 1998), σ. 300.

⁴⁰⁰ Βαληνάκης, *Η ευρωπαϊκή πολιτική συνεργασία...*, όπ. παρ., σσ. 56-57.

⁴⁰¹ Σ. Ριζάς, *Από την κρίση στην ύφεση. Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης και η πολιτική της προσέγγισης Ελλάδας – Τουρκίας* (Αθήνα: Παπαζήσης/Ίδρυμα Κων. Μητσοτάκης, 2003), σ. 178.

ψυχροπολεμική όξυνση στην οποία οι ευρωπαϊκές χώρες, τελώντας υπό πίεση και από ένα ρωμαλέο ειρηνιστικό κίνημα, δεν ήθελαν να συμμετάσχουν.⁴⁰²

Τον Δεκέμβριο του 1988, η ελληνική κυβέρνηση υπέβαλε επίσημο υπόμνημα στη διεθνή γραμματεία της ΔΕΕ. Στο υπόμνημα υπογραμμιζόταν ότι οι θέσεις τις οποίες είχε λάβει η Ελλάδα στις επιτροπές Αμυντικού Σχεδιασμού του ΝΑΤΟ τον Δεκέμβριο του 1987, τον Μάιο του 1988 και τον Δεκέμβριο του 1988 δεν αφίσταντο της πλατφόρμας της Χάγης.⁴⁰³ Είχε μεσολάβησει αίτημα της Τουρκίας για προσχώρησή της στη ΔΕΕ το καλοκαίρι του 1988.⁴⁰⁴

Το αίτημα της ελληνικής κυβέρνησης, ωστόσο, προκάλεσε προβληματισμό στους άλλους εταίρους, λόγω των αντιευρωπαϊκών θέσεων που είχε υιοθετήσει η Ελλάδα τα προηγούμενα χρόνια, κυρίως απέναντι στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία, αλλά και λόγω της ελληνοτουρκικής διαμάχης στην οποία τα ευρωπαϊκά κράτη είχαν τηρήσει αυστηρή ουδετερότητα. Υπήρχαν μάλιστα χώρες που αντιτάσσονταν πλήρως ακόμα και στην προοπτική ένταξης της Ελλάδας στη ΔΕΕ στο μέλλον.⁴⁰⁵

Το Συμβούλιο των Υπουργών της ΔΕΕ επιλήφθηκε τελικά του ελληνικού αιτήματος μετά από έναν ολόκληρο χρόνο, στη σύνοδο του Απριλίου του 1989. Η απόφασή του να μην αποδεχτεί το αίτημα αλλά ούτε και να το απορρίψει, διατηρώντας το ενεργό (under active review) με τη δικαιολογία ότι ο οργανισμός βρισκόταν σε αναδιάρθρωση των δομών του,⁴⁰⁶ θυμίζει την αντίστοιχη στάση των Ευρωπαίων απέναντι στην Ελλάδα στα τέλη της δεκαετίας του 1940 και στις αρχές του 1950. Το πόσο εφεκτική ήταν η στάση των Ευρωπαίων απέναντι στην ελληνική υποψηφιότητα διαφαίνεται και από το γεγονός ότι τον Μάρτιο του 1990 η ΔΕΕ αποδέχτηκε ως πλήρη μέλη την Πορτογαλία και την Ισπανία, που είχαν εισέλθει στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα ύστερα από την Ελλάδα.⁴⁰⁷

⁴⁰² J. G. Siccama, "Towards a European Defence Entity?", in: J. Alford and K. Hunt (eds.), *Europe in the Western Alliance. Towards a European Defence Entity?* (Basingstoke, Hampshire: The Macmillan press LTD- International Institute for Strategic Studies, 1988), pp. 13-40.

⁴⁰³ Πρβλ. Τσαρδανίδης και Ήφαιστος, *όπ. παρ.*, σ. 266.

⁴⁰⁴ WEU (ed.) *History of WEU*: www.weu.int

⁴⁰⁵ N. J. Haagerup/Ch. Thune, "Problems of Transition", in: J. Alford and K. Hunt (eds.), *Europe in the Western Alliance. Towards a European Defence Entity?* (Basingstoke, Hampshire: The Macmillan press LTD- International Institute for Strategic Studies, 1988), p. 92.

⁴⁰⁶ Στ. Σταθάτος, *Η εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η στάση της Ελλάδας* (Αθήνα: Ποταμός, 2001), σ. 38.

⁴⁰⁷ Βλ. τη συλλογή θεσμικών κειμένων της ΔΕΕ στο S. Dalis (ed.), *Western European Union*, *όπ. παρ.*, p. 34.

Αλγεινή αίσθηση άφησε και η πρόταση προς την Αθήνα να αξιοποιήσει τη δυνατότητα συμμετοχής της σε διαβουλεύσεις των εκάστοτε υπουργικών συνόδων πάνω σε ζητήματα υψηλού πολιτικού ενδιαφέροντος. Εκούσα άκουσα η Ελλάδα αποδέχτηκε την πρόταση αυτή «ως προσωρινή λύση», εμμένοντας παράλληλα στο αίτημά της για προσχώρηση στον οργανισμό ως πλήρες μέλος. Αντίστοιχη μεταχείριση επιφύλαξαν οι Ευρωπαίοι και στην Τουρκία. Σε μια έκθεση της ΔΕΕ τον Ιούνιο του 1989, αποσαφηνίζεται έτι περαιτέρω η αρνητικότητα των Ευρωπαίων προς το ελληνικό αίτημα, αφού γίνεται λόγος για ελλιπή συμμόρφωση της Ελλάδας με τους στόχους της νατοϊκής συμμαχίας, για την ένταση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και για τις ιδιαίτερα θερμές σχέσεις της Αθήνας με ορισμένες χώρες της Μέσης Ανατολής με υποστηρικτικές τάσεις απέναντι σε τρομοκρατικές πρακτικές.⁴⁰⁸

Η Συνθήκη του Μάαστριχτ που υπογράφηκε στις 7 Φεβρουαρίου 1992 καθιέρωσε, ως γνωστόν, τον διακυβερνητικό πυλώνα της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ), ενώ επισημοποίησε τη σχέση ΕΕ – ΔΕΕ. Ήδη στις 10 Δεκεμβρίου 1991 είχε υιοθετηθεί από τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων των κρατών μελών της ΔΕΕ Δήλωση για τον ρόλο της ΔΕΕ και τις σχέσεις της με την Ατλαντική Συμμαχία και Δήλωση για τη Διεύρυνση της ΔΕΕ, οι οποίες αποτέλεσαν το Παράρτημα V των Συμπερασμάτων της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Μάαστριχτ.⁴⁰⁹

Στη δεύτερη Δήλωση, τα εννέα μέλη της ΔΕΕ προσκαλούσαν όσα μέλη της ΕΕ δεν συμμετείχαν σε αυτήν είτε να ενταχθούν με καθεστώς πλήρους μέλους (member) είτε με το καθεστώς του παρατηρητή (observer). Στα ευρωπαϊκά κράτη που δεν ήταν μέλη της ΕΕ προτεινόταν να συνάψουν σχέσεις με τη ΔΕΕ με το καθεστώς του συνδεδεμένου εταίρου (associate partner) κατά τρόπο που να τους επιτρέπει να συμμετέχουν πλήρως στις δραστηριότητές της. Η πρόσκληση αυτή συνιστά μια θεσμική παραδοξότητα δεδομένου ότι το καθεστώς της σύνδεσης δεν προβλεπόταν από το τροποποιημένο κείμενο της Συνθήκης των Βρυξελλών ούτε και από κάποια άλλη θεσμική πράξη της ΔΕΕ.⁴¹⁰

Στη δεύτερη Δήλωση αναγνωρίστηκε επίσης η αναγκαιότητα να αναπτυχθεί μια Ευρωπαϊκή Ταυτότητα Ασφάλειας και Άμυνας (European Security and Defense Identity), δημιουργώντας έναν ευρωπαϊκό πυλώνα εντός του ΝΑΤΟ. Εκ των

⁴⁰⁸ Τσαρδανίδης/Ηφαιστος, *οπ. παρ.*, σ. 267.

⁴⁰⁹ Πρβλ. Π. Σιούσουρας, “Η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση”, στο: Κωνσταντίνος Μαγκλιβέρας (επιμ.), *Οι Διεθνείς Οργανισμοί του Ευρωπαϊκού Χώρου* (Αθήνα: Εκδόσεις Ατραπός, 2005), σελ. 119-147

⁴¹⁰ Ιωάννου και Κουμουτσάκου, *οπ. παρ.*, σελ. 33.

υστέρων, η δεύτερη Δήλωση ερμηνεύτηκε ως μια έμμεση διασύνδεση του αιτήματος προσχώρησης της Ελλάδας στη ΔΕΕ με αυτό της Τουρκίας, καθώς τα μόνα ευρωπαϊκά κράτη-μέλη του ΝΑΤΟ που δεν ανήκαν στη ΔΕΕ ήταν η Ισλανδία και η Νορβηγία. Καθόλου τυχαία, επομένως, η δημόσια συζήτηση στην Ελλάδα στο ζήτημα της Συνθήκης του Μάαστριχτ επικεντρώθηκε κυρίως στη σχέση της Ελλάδας με τη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση.⁴¹¹

Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων που οδήγησαν στη Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1991, τον Μάιο του 1990 η ελληνική κυβέρνηση υπέβαλε στη Διακυβερνητική Διάσκεψη υπόμνημα για την πολιτική ένωση, στο οποίο πρότεινε, μεταξύ άλλων, την ενσωμάτωση της πολιτικής συνεργασίας στην κοινοτική διαδικασία· τον προσδιορισμό του ρόλου της κοινότητας στον τομέα της άμυνας και ασφάλειας του εδάφους της με παράλληλο προσδιορισμό τού προς διαφύλαξη εδάφους της, ο οποίος ήταν και ο λόγος που η Ελλάδα επιδίωκε την ένταξή της· την ανάγκη θεσμικής καθιέρωσης Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας με άμεση απορρόφηση της ΔΕΕ από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, αιτούμενη και πάλι την άμεση ένταξη σε αυτήν. Τον Νοέμβριο του 1991, ο Μητσοτάκης υπαινίχθηκε μάλιστα ότι η Ελλάδα θα μπορούσε να προβάλλει βέτο στην ΟΝΕ και την πολιτική ένωση, εάν η Ελλάδα δεν εντασσόταν στη ΔΕΕ.⁴¹²

Κατά την Υπουργική Σύνοδο της ΔΕΕ, που έλαβε χώρα στη Βόννη στις 19 Ιουνίου 1992, λήφθηκαν σοβαρές αποφάσεις για το μέλλον του οργανισμού και καθορίστηκαν οι νέες αποστολές της ΔΕΕ (Petersberg Tasks), ως συνεισφορά στην ευρωπαϊκή ασφάλεια. Ειδικότερα, στο μέρος που αφορά την ενίσχυση του επιχειρησιακού ρόλου της ΔΕΕ, καθορίστηκε η διάθεση σε αυτήν μονάδων⁴¹³ οι οποίες, πέραν της συνεισφοράς για την άμυνα σύμφωνα με το άρθρο V της τροποποιημένης Συνθήκης των Βρυξελλών, θα ήταν δυνατόν να χρησιμοποιηθούν σε ανθρωπιστικές αποστολές και αποστολές διάσωσης, σε αποστολές διατήρησης της

⁴¹¹ Y. Valinakis, “Greek Security in the Perspective of the Common Foreign and Security Policy”, in: Heinz Jürgen Axt (ed.), *Greece and the European Union: Stranger among partners?* (Baden-Baden: Nomos, 1997), p. 218.

⁴¹² Αρχείο του Ιδρύματος Κωνσταντίνος Μητσοτάκης: Φάκελοι για τη ΔΕΕ και την Αμυντική Πολιτική: «Έγγραφο 2996. Συνέντευξη Τύπου του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη ύστερα από τη λήξη των εργασιών του έκτακτου Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Ρώμη, 28 Οκτωβρίου 1990»· Ριζάς, όπ. παρ., σσ. 179-181.

⁴¹³ Πρόκειται για πολυεθνικές μονάδες, όπως η Eurofor, η οποία συστάθηκε κατά την 59η γαλλογερμανική διάσκεψη κορυφής που πραγματοποιήθηκε στη Λα Ροσέλ στις 21 και 22 Μαΐου 1992.

ειρήνης και σε αποστολές επέμβασης μαχίμων δυνάμεων στη διαχείριση των κρίσεων και την αποκατάσταση της ειρήνης.⁴¹⁴

Η Αθήνα υποστήριξε ένθερμα τις εξελίξεις αυτές, διατυπώνοντας τη θέση ότι η ΔΕΕ θα έπρεπε να καταστεί συμπληρωματικός πυλώνας ασφάλειας στην Ευρώπη και όχι στρατιωτική δομή ανταγωνιστική στο ΝΑΤΟ.⁴¹⁵

Η κυβέρνηση Μητσοτάκη εκτιμούσε ότι η προσπάθεια της κυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ να βρει έναν σύμμαχο στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα εναντίον της Τουρκίας είχε αποτύχει. Η κακή κατάσταση της οικονομίας και η εύθραυστη πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα, ωστόσο, υπαγόρευαν τη δεδομένη στιγμή μια πιο φιλοευρωπαϊκή στάση, παρόλο που η Αθήνα εξακολούθησε να θέτει εμπόδια στην ανάπτυξη οικονομικών σχέσεων της ΕΕ με την Τουρκία.⁴¹⁶

Αξιοποιώντας τη δεύτερη δήλωση των υπουργών της ΔΕΕ, στην ενημέρωσή του προς τη Βουλή για τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, ο πρωθυπουργός της χώρας Κωνσταντίνος Μητσοτάκης αναφέρθηκε στην ιδιαίτερη επιτυχία της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής να εξασφαλίσει την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στη ΔΕΕ ως ισότιμοι μέλους, που εκκρεμούσε για χρόνια. Ο ίδιος πανηγυρικός τόνος διακρίνει και τις εισηγήσεις των άλλων βουλευτών της συμπολίτευσης. Ο Μιλτιάδης Έβερτ τόνισε, μάλιστα, ότι η χάραξη της εθνικής, εξωτερικής και οικονομικής πολιτικής οφείλει να διέλθει μέσα από την προώθηση της ενοποίησης της Ευρώπης σε μια υπερεθνική βάση ομοσπονδιακού χαρακτήρα.⁴¹⁷

Με την υπογραφή του σχετικού πρωτοκόλλου στις 20 Νοεμβρίου 1992 η Ελλάδα γινόταν μεν αρχικά αποδεκτή από τη ΔΕΕ ως πλήρες μέλος, υπό την προϋπόθεση ωστόσο ότι αυτό θα επικυρωνόταν από όλα τα κράτη-μέλη.⁴¹⁸ Η πλήρης

⁴¹⁴ Petersberg Declaration made by the WEU Council of Ministers (Bonn, 19 June 1992): https://www.cvce.eu/en/obj/petersberg_declaration_made_by_the_weu_council_of_ministers_bonn_19_june_1992-en-16938094-bb79-41ff-951c-f6c7aae8a97a.html

⁴¹⁵ Αρχείο του Ιδρύματος Κωνσταντίνος Μητσοτάκης: Φάκελοι για τη ΔΕΕ και την Αμυντική Πολιτική: «Εγγραφο 2409. Ομιλία του Κων. Μητσοτάκη σε σεμινάριο του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος με θέμα Πολιτική Συνεργασία και Ευρωπαϊκή Ασφάλεια, 8 Φεβρουαρίου 1989», και «Εγγραφο 2996. Συνέντευξη Τύπου του Κων. Μητσοτάκη ύστερα από τη λήξη των εργασιών του έκτακτου Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Ρώμη, 28 Οκτωβρίου 1990» και «Εγγραφο 2049. Παρέμβαση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη στη Διάσκεψη της Ευρωπαϊκής Δημοκρατικής Ένωσης, 24 Σεπτεμβρίου 1988» και «Εγγραφο 3088. Συνέντευξη Τύπου του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη ύστερα από ομιλία του προς την Κοινοβουλευτική Συνέλευση της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης, 2 Δεκεμβρίου 1991».

⁴¹⁶ Αχτ, όπ. παρ., pp. 161-165.

⁴¹⁷ Πρακτικά Βουλής, Συνεδριάσεις 18 Ιουλίου-31 Ιουλίου 1992, τόμος Η', Συνθήκη του Μάαστριχτ και πορεία της χώρας στην Ε.Ε και Συνεδρίαση της 10 Δεκεμβρίου 1991, τόμος Γ'.

⁴¹⁸ Η ακριβής διατύπωση του άρθρου 3 του Πρωτοκόλλου Προσχώρησης της Ελληνικής Δημοκρατίας στη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση ήταν: *Κάθε ένα από τα υπογράφοντα κράτη θα γνωρίσει στη Βελγική Κυβέρνηση την αποδοχή, έγκριση ή επικύρωση του παρόντος Πρωτοκόλλου, το οποίο θα τεθεί σε ισχύ*

ένταξη στη ΔΕΕ όφειλε, ωστόσο, να υπερπηδήσει ακόμα διάφορα εμπόδια. Όταν στις 2 Δεκεμβρίου 1991 ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης συμμετείχε ως παρατηρητής σε συνεδρίαση της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης, δέχθηκε καταιγισμό επικριτικών ερωτήσεων από τους βουλευτές αναφορικά με τη στάση της Ελλάδας απέναντι στην πολιτική της ΔΕΕ στον πόλεμο της Γιουγκοσλαβίας (λόγω της φιλικής στάσης της Ελλάδας προς τους Σέρβους) και αναφορικά με τη διεθνή υποχρέωσή της, που εκπήγαζε από το άρθρο 14 της Συνθήκης των Παρισίων του 1947, να αποστρατικοποιήσει τα Δωδεκάνησα.⁴¹⁹

Πέρα από αυτό, η Αθήνα δεν μπορούσε να αποτρέψει το γεγονός, ότι μαζί με την Ελλάδα, τον Νοέμβριο του 1992, έγινε αποδεκτή ως συνδεδεμένο μέλος της ΔΕΕ και η Τουρκία, καθώς επίσης η Νορβηγία και η Ισλανδία, γεγονός που προκάλεσε δυσφορία στην Αθήνα, καθώς ακύρωνε ένα βασικό πλεονέκτημα της Ελλάδας έναντι της Τουρκίας.⁴²⁰ Για τα συνδεδεμένα μέλη μάλιστα δημιουργήθηκε ad hoc ένα καθεστώς που δεν προβλεπόταν μέχρι τότε, βάσει του οποίου αυτά μπορούσαν να συμμετέχουν πλήρως στις δραστηριότητες της ΔΕΕ!⁴²¹

Η δυσαρέσκεια μεγιστοποιήθηκε από την απόφαση των κρατών-μελών της ΔΕΕ να ερμηνεύσουν το άρθρο 5 της Συνθήκης των Βρυξελλών, το οποίο προσέφερε εγγυήσεις ασφαλείας (ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής) σε ένα κράτος-μέλος σε περίπτωση επίθεσης, ως μη εφαρμόσιμο σε διενέξεις μεταξύ κρατών-μελών και συνδεδεμένων μελών, αφήνοντας την Ελλάδα ακάλυπτη σε περίπτωση τουρκικής επίθεσης. Η ερμηνεία αυτή επικυρώθηκε και στη σύνοδο του Πέτερσμπεργκ τον Ιούνιο του 1992.⁴²²

Για την ακρίβεια, τα κράτη-μέλη της ΔΕΕ προέβησαν τότε σε μια «αυθεντική ερμηνεία» του άρθρου 5, δεδομένου ότι σωρεία επίσημων κειμένων της ΔΕΕ είχαν καταστήσει στο παρελθόν σαφές ότι οι παρεχόμενες εγγυήσεις ασφαλείας από το

την ημέρα λήξης της τελευταίας από τις γνωστοποιήσεις αυτές. Βλ. το κείμενο στη συλλογή θεσμικών κειμένων της ΔΕΕ S. Dalis (ed.), *Western European Union*, όπ. παρ., pp. 209-211.

⁴¹⁹ Αρχείο του Ιδρύματος Κωνσταντίνος Μητσοτάκης: Φάκελοι για τη ΔΕΕ και την Αμυντική Πολιτική: «Έγγραφο 197. Απαντήσεις του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη σε ερωτήσεις των βουλευτών της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης, 2 Δεκεμβρίου 1991».

⁴²⁰ Θ. Βερέμης, «Οι διεθνείς σχέσεις της Ελλάδας μετά το 1989», στο: Γ. Χριστόπουλος και Ι. Μπαστιάς (επιμ.), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΣΤ' (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σ. 410.

⁴²¹ Μ. Σκορδέλη, «Η ΚΕΠΠΑ-ΕΠΠΑ και η Ελλάδα», στο: Γ. Βαληνάκης (επιμ.), *Ελληνική εξωτερική και ευρωπαϊκή πολιτική 1990-2010* (Αθήνα: Σιδέρης, 2010), σ. 240.

⁴²² Π. Ιωακειμίδης, «Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση», στο: Γ. Χριστόπουλος και Ι. Μπαστιάς (επιμ.), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΣΤ' (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σσ. 424-425· V. Sotirovic, "Turkey, Greece, Italy and Security in the Mediterranean Sea Area", *Journal of Global Peace and Conflict* (2014), Vol. 2, No. 1, p. 65.

NATO και τη ΔΕΕ είναι αμοιβαίως ενισχυτικές και ήταν αδύνατη η επίκλησή τους μεταξύ διένεξης κρατών-μελών καθενός από τους δύο οργανισμούς. Φαίνεται μάλιστα ότι η ΔΕΕ υιοθέτησε την άποψη του Τούρκου προέδρου Οζάλ, οποίος τον Δεκέμβριο του 1991 είχε δηλώσει ότι το άρθρο 5 δεν θα πρέπει να ισχύει σε περίπτωση σύγκρουσης μιας χώρας του NATO με μια χώρα της ΔΕΕ, δίνοντας την εικόνα μιας συμμαχίας χωρίς αλληλεγγύη.⁴²³ Για τον λόγο αυτό, υπήρξαν εισηγήσεις από έμπειρους διπλωμάτες η Ελλάδα να μην προσχωρήσει στη ΔΕΕ μέχρι να συγκροτηθεί μια συνεκτική και ισχυρή, ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική, οι οποίες όμως απορρίφθηκαν από την ελληνική κυβέρνηση.⁴²⁴

Την ευφορία που ακολούθησε την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ διαδέχτηκε σταδιακά ο προβληματισμός για το κατά πόσο το πλαίσιο της ΔΕΕ και της ΚΕΠΠΑ θα μπορούσε να λειτουργήσει υπέρ της Ελλάδας στην ελληνοτουρκική διένεξη, καθώς με την πάροδο του χρόνου άρχισε να αποκαλύπτεται η έλλειψη αλληλεγγύης των Ευρωπαίων εταίρων προς ένα μέλος της Ένωσης που αντιμετώπιζε υπαρκτά προβλήματα στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής και άμυνας.⁴²⁵

Στο ελληνικό κοινοβούλιο, η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη βρέθηκε σε άμυνα προσπαθώντας να αιτιολογήσει την επιλογή ένταξης της χώρας στη ΔΕΕ, μετά τη σχετική απόφαση των κρατών-μελών της ΔΕΕ για το άρθρο 5. Απαντώντας σε επίκαιρη ερώτηση του βουλευτή του Συνασπισμού της Αριστεράς και της Προόδου, Λεωνίδα Κύρκου, για το κατά πόσο η ΔΕΕ μπορεί να προστατεύσει την εδαφική ακεραιότητα της χώρας, η υφυπουργός Εξωτερικών Βιργινία Τσουδερού υποστήριξε ότι σε σχέση με το άρθρο 5 «είχε επέλθει μια αλλαγή νοοτροπίας και σκέπτεσθαι στην Ευρώπη και σε αυτό το πλαίσιο θα έπρεπε να ιδωθεί η εξέλιξη αυτή». Επίσης το άρθρο 5 είχε συμπεριληφθεί για να προστατεύσει τα κράτη-μέλη έναντι τρίτων και όχι μεταξύ μελών. Πέραν τούτου, η ένταξη στη ΔΕΕ είχε έναν ευρύτερο νόημα, αφού σχετιζόταν με την πορεία της χώρας στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.⁴²⁶

Σε μια επανάληψη της ιστορίας, οι Ευρωπαίοι σύμμαχοι και εταίροι αποδεικνύονταν πολύ επιφυλακτικοί έως αρνητικοί στο να παρέχουν εγγυήσεις ασφάλειας στην Ελλάδα, προβαίνοντας σε διασταλτικού χαρακτήρα ερμηνείες της

⁴²³ Valinakis, όπ. παρ., σσ. 219-220· Σταθάτος, όπ. παρ., σσ. 52-53.

⁴²⁴ Ριζάς, όπ. παρ., σ. 183.

⁴²⁵ Γ. Τζανέτος, *Η ευρωπαϊκή διάσταση των ελληνοτουρκικών σχέσεων στο Αιγαίο και η γεωπολιτική στρατηγική της Δύσης. Ανασκόπηση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής (1992-2005). Σενάρια για το μέλλον* (Αθήνα: Σιδέρης, 2007), σσ. 49-51,

⁴²⁶ Πρακτικά Ελληνικού Κοινοβουλίου, τόμος Α', Συνεδρίαση 9ης Οκτωβρίου 1992, σσ. 120-121.

διατρανωμένης σε επίσημα κείμενα υποχρέωσης παροχής αλληλεγγύης. Η Αθήνα εξακολούθησε, ωστόσο, να διεκδικεί αμυντική προστασία από τους Ευρωπαίους εταίρους της. Κατά τη διάρκεια της Τρίτης Προεδρίας της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα/Ευρωπαϊκή Ένωση το 1994, η Αθήνα καθόλου τυχαία έθεσε σε πρώτη προτεραιότητα το ζήτημα της υλοποίησης της ΚΕΠΠΑ, προωθώντας τις πρώτες κοινές δράσεις της Ένωσης στον τομέα αυτό, αλλά με πενιχρά αποτελέσματα.⁴²⁷

Αφού είχε «ρυθμιστεί» το ακανθώδες θέμα της αμυντικής συνδρομής του οργανισμού στην Ελλάδα σε περίπτωση πολέμου με την Τουρκία, παρά τις άοκνες προσπάθειες της Ελλάδας να το αποτρέψει,⁴²⁸ τα κράτη-μέλη της ΔΕΕ ολοκλήρωσαν την τυπική διαδικασία επικύρωσης της εισόδου της χώρας ως πλήρους μέλους στον οργανισμό το 1995.⁴²⁹ Η απόφαση αντιμετωπίστηκε μάλλον παγερά από την Αθήνα και την ελληνική κοινωνία, λόγω των όσων είχαν προηγηθεί, παρόλο που ολοκλήρωνε «αίσια» προσπάθειες δεκαετιών και την κατανάλωση τεράστιου διπλωματικού και πολιτικού κεφαλαίου.

Για τον λόγο αυτό, κατά τη διάρκεια της *Διακυβερνητικής Διάσκεψης του Άμστερνταμ* το 1996, η Αθήνα επιχείρησε εκ νέου να πείσει τους εταίρους και συμμάχους της πλέον στη ΔΕΕ να ενσωματώσουν ρήτρα αλληλεγγύης και εγγύησης των εξωτερικών συνόρων της συμμαχίας, αλλά το αίτημα απορρίφθηκε εκ νέου.⁴³⁰

Κατά ειρωνικό τρόπο, η απροθυμία των Ευρωπαίων να παράσχουν εγγυήσεις ασφάλειας στην Ελλάδα στο πλαίσιο της ΔΕΕ, η οποία τότε προδιαγραφόταν ως ο βασικός ευρωπαϊκός πυλώνας ασφάλειας, δεν είχε πρακτικό κόστος, καθώς ο οργανισμός ουδέποτε απέκτησε τον διαγραφόμενο ρόλο, παραμένοντας κατά βάση ένας ενδιάμεσος κρίκος (linchpin) μεταξύ NATO και ΕΕ.⁴³¹

⁴²⁷ Γ. Παγουλάτος και Σπ. Μπλαβούκος, *Η τελευταία Ελληνική Προεδρία. Η Ελλάδα και οι τέσσερις Ελληνικές Προεδρίες της Ε.Ε* (Αθήνα: εκδ. Παπαζήση, 2004), σσ. 92-96.

⁴²⁸ Ο ανταγωνισμός μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας γύρω από την αναβάθμιση της θέσης τους ή της σχέσης με τον οργανισμό συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια. Τζανέτος, *όπ. παρ.*, σσ. 54-55.

⁴²⁹ Η Ελλάδα έγινε το δέκατο μέλος της συμμαχίας στις 6 Μαρτίου 1995.

⁴³⁰ Ντόκος και Τσάκωνας, *όπ. παρ.*, σ. 106.

⁴³¹ Για παράδειγμα, διάφορες χώρες-μέλη της ΔΕΕ δεν επιθυμούσαν την ανάπτυξη της ΔΕΕ εις βάρος της αμυντικής συνεργασίας με τις ΗΠΑ και υπονόμειναν τη διακριτή από το NATO ανάπτυξή της. Rajendra, *όπ. παρ.*, σ. 406. Επίσης στην υπουργική σύνοδο του NATO στις Βρυξέλλες το 1994, αποφασίστηκε σχετικά με τις στρατιωτικές δυνάμεις της ΔΕΕ ότι θα είχε «*not separate, but separable forces that it could borrow from NATO if need be*», το οποίο επικυρώθηκε στη σύνοδο κορυφής του NATO τον Απρίλιο του 1999 στην Ουάσιγκτον. St. Anderson and Th. Seitz, “European Security and Defense Policy Demystified: Nation-Building and Identity in the European Union”, *Armed Forces & Society*, vol. 33 (2006), p. 26.

Η ΔΕΕ, παρά τις διακηρύξεις ότι αποτελούσε αναπόσπαστο μέρος της Ένωσης, έμεινε εκτός θεσμικού πλαισίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁴³² και πολύ γρήγορα αναπόφευκτα εισήλθε σε διαδικασία βαθιάς παρακμής.⁴³³ Οι βασικοί λόγοι ήταν η έλλειψη οικονομικών πόρων για την επιχειρησιακή αναβάθμισή της και η έλλειψη πολιτικής βούλησης κυρίως των λεγόμενων φιλοατλαντικών δυνάμεων, που φοβούνταν ότι η ανάπτυξη της ΔΕΕ θα απειλούσε τη συνοχή του ΝΑΤΟ, να συνεπικουρήσουν τη θεσμική και επιχειρησιακή αναβάθμισή της.⁴³⁴ Πέρα από αυτό, η αναβάθμιση των επιχειρησιακών δυνατοτήτων της προϋπέθετε τη στενή συνεργασία, αν όχι και τη συγχώνευση, των ευρωπαϊκών αμυντικών βιομηχανιών, η οποία ουδέποτε προχώρησε αν και είχε δρομολογηθεί τυπικά τη δεκαετία του 1970.⁴³⁵

Η υιοθέτηση της ρήτρας συλλογικής ασφάλειας στη Συνθήκη της Λισαβόνας το 2007 (collective defence clause) ερμηνεύτηκε από διάφορα κράτη ως προαναγγελία θανάτου της ΔΕΕ (Death Knell). Το 2009, στο πλαίσιο αναθεώρησης της *Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας* αποφασίστηκε η *Ύπατη Εκπρόσωπος για τις εξωτερικές υποθέσεις και την πολιτική ασφάλειας* (High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy), Catherine Ashton, να μην διαδεχτεί τον Javier Solana ως Γενικό Γραμματέα της ΔΕΕ, με το επιχείρημα ότι το αξίωμά της ως αντιπροέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ήταν ασύμβατο με οποιοδήποτε άλλο αξίωμα. Το 2010 οι Βρετανοί υιοθέτησαν μια παλιότερη ιδέα των Ολλανδών, να κλείσουν τα γραφεία της ΔΕΕ στις Βρυξέλλες για να εξοικονομηθούν χρήματα, και τον Ιούνιο του 2011 τα κράτη-μέλη της ΔΕΕ αποφάσισαν την οριστική διάλυση του οργανισμού.⁴³⁶

⁴³² Βλ. την εξέλιξη των άρθρων που αφορούν τη ΔΕΕ στα σχετικά άρθρα των Συνθηκών του Μάαστριχτ, του Αμστερνταμ και της Νίκαιας στο Centre Virtuel de la Connaissance sur l' Europe (ed.), *Evolution of the article in the EU Treaty concerning WEU*. http://www.ena.lu/evolution_article_eu_treaty_concerning_weu-3-35433

⁴³³ Για την ακρίβεια, συνέχισε να υφίσταται με 29 μόνο λειτουργούς ως θεματοφύλακας του άρθρου 5 της Συνθήκης των Βρυξελλών περί αυτόματης παροχής βοήθειας σε περίπτωση εναντίον κράτους-μέλους του οργανισμού. Σταθάτος, *όπ. παρ.*, σ. 155.

⁴³⁴ Στην ίδια κατηγορία εντάσσονταν τη συγκεκριμένη περίοδο το Ηνωμένο Βασίλειο, η Δανία, η Ολλανδία και η Πορτογαλία. Η Ισπανία, αντίθετα, υποστήριξε τη μετεξέλιξη της ΔΕΕ σε στρατιωτικό βραχίονα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Μεσόγειο. C. Masala, *Den Blick nach Süden? Die NATO im Mittelmeerraum (1990-2003) Fallstudie zur Anpassung militärischer Allianzen an neue sicherheitspolitisch Rahmenbedingungen* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2003), pp. 58-62. Στο άλλο άκρο, η Βρετανία κατόρθωσε, με τη γνωστή διπλωματική δεξιότητα, να πείσει ακόμα και κατεξοχήν φιλοευρωπαϊκές χώρες όπως η Ιταλία να υποστηρίξουν διάφορες δικές της πρωτοβουλίες. Tsakaloyannis, *The European Union as a Security Community...*, *όπ. παρ.*, σ. 130.

⁴³⁵ Γ. Βοσκόπουλος, *Η οικοδόμηση της Ευρώπης. Ειρήνη - Συμφιλίωση - Συνεργασία - Ολοκλήρωση* (Αθήνα: εκδ. Ποιότητα, 2009), σσ. 602-603.

⁴³⁶ A. Bailes & Gr. Messervy-Whiting, "Death of an institution. The end for Western European Union, a future for European defence?", *EGMONT PAPER* 46 (May 2011), pp. 52-53.

Δεδομένων των αδυναμιών που χαρακτηρίζουν την κοινή άσκηση εξωτερικής πολιτικής και άμυνας των κρατών-μελών της ΕΕ μέχρι σήμερα, το θεμελιώδες ζήτημα παροχής αλληλεγγύης από τους Ευρωπαίους προς την Ελλάδα που διατρέχει ολόκληρη την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας από τα τέλη της δεκαετίας του 1940 παραμένει μάλλον ανοιχτό.

Βιβλιογραφία – Πηγές

Α δημοσίευτες πρωτογενείς πηγές:

Ελλάδα

- Αρχείο Κωνσταντίνου Τσαλδάρη (εντός του Ιστορικού Αρχείου Κωνσταντίνου Καραμανλή Αθήνα): Φάκελοι 33, 43, 44, 45, 48, 51, 52, 55, 56, 60, 61 και 66, οι οποίοι καλύπτουν χρονικά τα έτη 1948-1956 γύρω από το Μεσογειακό Σύμφωνο, το NATO, την ευρωπαϊκή άμυνα και το Συμβούλιο της Ευρώπης (Παραπέμπεται ως αρχείο Τσαλδάρη).
- Ιστορικό Αρχείο Κωνσταντίνου Καραμανλή: Αρχειακή Ενότητα 9 (Ελληνοτουρκικές σχέσεις 1962-1980), 40B (Θέματα εθνικής άμυνας-ειδικά πολιτικά ζητήματα 1974-1983).
- Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών⁴³⁷ (παραπέμπεται ως Ι.Α. ΥΠΕΞ), Κεντρική Υπηρεσία: Φάκελοι για Αμυντική Ένωση της Δυτικής Ευρώπης, Προσπάθειες Σύμπληξης ενός Αμυντικού Μεσογειακού Συμφώνου, Ατλαντικό Σύμφωνο, Ευρωπαϊκή Συνεργασία, Σχέσεις ΗΠΑ – Ευρώπης, Βορειοατλαντική Συμμαχία, Πολιτικά προβλήματα του Συμβουλίου της Ευρώπης, Βρετανική πολιτική – Ευρωπαϊκός Στρατός, Σχέσεις ΗΠΑ – ευρωπαϊκών κρατών (εκτός Συμφώνου Βαρσοβίας), NATO – Στρατιωτική Οργάνωση Ανατολικής Μεσογείου και Μέσης Ανατολής, Ευρωπαϊκή Άμυνα, NATO – Εισδοχή Ελλάδας και Τουρκίας: διαπραγματεύσεις – συνομιλίες, Σχέσεις Ελλάδος – Βρετανίας (πρακτικά συζητήσεων στη Βουλή των Κοινοτήτων), Δυτική Ευρώπη, Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα, Διεθνείς Οργανισμοί, Αμυντικές Δαπάνες.
- Αρχείο του Ιδρύματος Κωνσταντίνος Μητσοτάκης: Φάκελοι για τη ΔΕΕ και την Αμυντική Πολιτική.

Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

⁴³⁷ Οι αριθμοί των φακέλων των ετών 1953-1954 δύνανται να έχουν διαφοροποιηθεί γιατί όταν εξετάστηκαν βρισκόνταν σε καθεστώς προσωρινής αρίθμησης.

- Archives of Dwight D. Eisenhower Library in Abilene, Kansas-USA (Παραπέμπεται ως Norstad papers): Lauris Norstad⁴³⁸ Papers country series, General Alfred Gruenther trip series, Turkey, NATO goals· Greece· SACEUR'S TRIP FILES, Cyprus, missiles, NATO command organization, correspondence between Norstad and Greek officers.
- National Archives and Records Administration at College Park – Maryland United States (παραπέμπεται ως NARA): General Records of the Department of State (Record Group 59), Central Decimal Files 1945-1949, Central Decimal Files 1950-1954, Records relating to Greece· Conference Files 1949-1963· RG 43, Records of International Conferences, Commissions, and Expositions, Documents relating Germany and Western Europe· The National Security Archive in the George Washington University reproduced at the NARA: Documents relating to NATO.
- CIA releases 2017.

Ηνωμένο Βασίλειο

- WEU-Archives in Public Record Office in London: Folders on Brussels Treaty Organization and on Western European Union (παραπέμπεται ως PRO-WEU).
- Foreign Office-Archives in Public Record Office in London (παραπέμπεται ως FO): Folders on Anglo – Greek relations, Greece and the North Atlantic Pact Interest of Turkey and Greece in accessing the North Atlantic Pact and in building a Mediterranean Pact, United Kingdom's policy towards Greece, Greece's relations with Atlantic Pact, Paris Conference on European Army, European Defense Community, Middle East Defense Organization (MEDO), European Army· Eden's Papers.

NATO Archive releases: Miscellaneous Documents

2. Δημοσιευμένες πρωτογενείς πηγές:

⁴³⁸ NATO Air Deputy to Supreme Allied Commander, Europe and Supreme Allied Commander, Europe (SACEUR) 1953-1963.

Γαλλία:

Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (ed.), *Evolution of the article in the EU Treaty concerning WEU*.
http://www.ena.lu/evolution_article_eu_treaty_concerning_weu-3-35433

Fondation Jean Monnet pour l'Europe: Archives Jean Monnet.

Ministère des Affaires étrangères· Commission de Publication des DDF (Ed.).
 Documents diplomatiques français. Tome II: 1962, 1er juillet-31 décembre
 (Paris: Imprimerie nationale, 1999).

Γερμανία:

Auswärtiges Amt der BRD (ed.), *Europäische Politische Zusammenarbeit (EPZ), Dokumentation* (Bonn: Druckhaus Coburg, 1987).

Ελλάδα:

Πρακτικά Συζητήσεων Ελληνικού Κοινοβουλίου (ολομέλεια): Συνεδριάσεις με θέμα τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, την πορεία της χώρας στην ΕΕ και την ένταξη της χώρας στη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση.

Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών – Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου.

Φωτεινή Τομαή (επιμ.), *Η συμμετοχή της Ελλάδας στην πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Η κρίσιμη εικοσαετία 1948-1968*. Τόμος Α' (Αθήνα: Υπηρεσία Διπλωματικού και Ιστορικού Αρχείου ΥΠΕΞ, 2003).

Φωτεινή Τομαή (επιμ.), *Η συμμετοχή της Ελλάδας στην πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Τόμος 2^{ος}. Από το πάγωμα της Συμφωνίας Σύνδεσης στην ένταξη στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (1968-1981)* (Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση, 2006).

Φ. Τομαή-Κωνσταντοπούλου (επιμ.), *Η Ελλάδα στο μεταίχμιο ενός νέου κόσμου: Ψυχρός Πόλεμος – Δόγμα Truman - Σχέδιο Marshall (Μέσα από*

διπλωματικά και ιστορικά έγγραφα 1943-1951.), 3ος τόμος, (Αθήνα: Καστανιώτης, 2002).

S. Dalis (ed.), Ministry of Foreign Affairs of Greece, *Western European Union – Union de L' Europe Occidentale. Présidence Grecque – Greek Presidency* (Athens: Sideris, 1999).

ΗΠΑ:

Foreign Relations of the U.S. (FRUS): Serial Set Correlation Table: 1964-1968, Vol. XIII Western Europe Region.

Department of State, *American Foreign Policy 1950-1955 Basic Documents*, vol. 1, General Foreign Policy Series 117 (Released July 1957).

Department of State, *Foreign Relations 1958-1960*. Volume X.

Συμβούλιο της Ευρώπης – Parliamentary Assembly:

Historical archives of the Council of Europe, Strasbourg. Functions and the Future of the Council of Europe.

Resolutions adopted by the Assembly.

WEU: www.weu.int

Key-texts.

History of the WEU.

1. Βιβλία (ελληνόγλωσσα):

Αθανασοπούλου, Ε. *Τουρκία. Αναζήτηση ασφάλειας – αμερικανοβρετανικά συμφέροντα* (Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση, 1999). Τίτλος πρωτοτύπου: *Turkey: Anglo-American security interest 1945-1952*.

Βαληνάκης, Γ. *Η ευρωπαϊκή πολιτική συνεργασία: Η Ελλάδα απέναντι στη Νέα Ευρωπαϊκή* «Αρχιτεκτονική» (Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση, 1991).

Βαληνάκης, Γ. *Με όραμα και πρόγραμμα. Εξωτερική πολιτική για μια Ελλάδα με αυτοπεποίθηση* (Θεσσαλονίκη: εκδόσεις Παρατηρητής - ΕΛΙΑΜΕΠ, 1997).

Βοσκόπουλος, Γ. *Η οικοδόμηση της Ευρώπης. Ειρήνη – Συμφιλίωση – Συνεργασία – Ολοκλήρωση* (Αθήνα: εκδόσεις Ποιότητα, 2009).

Berstein, S. & Milza, P. *Ιστορία της Ευρώπης. 3^{ος} τόμος. Διάσπαση και Ανοικοδόμηση της Ευρώπης. 1919 έως σήμερα* (Αθήνα: εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 1997). Τίτλος πρωτοτύπου: *Histoire de l' Europe. Dechirures et reconstruction de l' Europe, 1919 à nos jours.*

Δρακάτος, Κ. *Ο μεγάλος κύκλος της ελληνικής οικονομίας 1945-1995* (Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση, 1997).

Ηρακλείδης, Α. *Άσπονδοι γείτονες. Ελλάδα-Τουρκία: Η διένεξη του Αιγαίου* (Αθήνα: εκδόσεις Σιδέρη, 2007).

Ήφαιστος, Π. *Θεωρία διεθνούς και ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Β' έκδοση* (Αθήνα: εκδόσεις Ποιότητα, 2000).

Ιωακειμίδης, Π. *Η θέση της Ελλάδας στο διεθνές, ευρωπαϊκό και περιφερειακό σύστημα. Ιστορικές εννοιολογήσεις και σύγχρονη πραγματικότητα* (Αθήνα: εκδόσεις Θεμέλιο, 2007).

Ιωάννου, Κ. και Κουμουτσάκος, Γ. *Η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση* (Αθήνα-Κομοτηνή: εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, 1992).

Κουσκουβέλης, Η. *Αποτροπή και πυρηνική στρατηγική* (Αθήνα: εκδόσεις Ποιότητα, 2000).

- Lecerf, J. *Ιστορία της Ευρωπαϊκής Ενότητας* (Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήσης, 1969).
- Macnamara, R., *Η άμυνα της Δύσεως* (Αθήνα: εκδόσεις Καμαρινόπουλου-Κοντοθανάση, 1968).
- Μαγουλάς, Α. *Άμυνα ευρωπαϊκών προδιαγραφών* (Αθήνα: εκδόσεις Ακίδα, 1995).
- Monnet, J. *Απομνημονεύματα*. Β΄ έκδοση (Αθήνα: εκδόσεις Ροές, 1999).
- Μπότσιου, Κ. *Μεταξύ NATO ΚΑΙ ΕΟΚ. Η Ευρώπη σε αναζήτηση μιας αμυντικής και πολιτικής Ένωσης 1949-1957*. Κείμενα Εργασίας, Σειρά Α΄, Ευρωπαϊκή ενοποίηση και εθνικές πολιτικές (Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση, 2002).
- Ντόκος, Θ. και Τσάκωνας, Π. *Στρατηγική εθνικής Ασφάλειας. Οικοδομώντας το ελληνικό μοντέλο στον εικοστό πρώτο αιώνα* (Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση, 2005).
- Παγουλάτος, Γ. και Μπλαβούκος, Σπ., *Η τελευταία Ελληνική Προεδρία. Η Ελλάδα και οι τέσσερις Ελληνικές Προεδρίες της Ε.Ε* (Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση, 2004).
- Piriot, J. *Ευρώπη. Όραμα και ελπίδα* (Αθήνα: εκδόσεις Ελληνική Ευρωεκδοτική, 1988). Τίτλος πρωτοτύπου: *Symphonie Europa*.
- Ριζάς, Σ. *Από την κρίση στην ύφεση. Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης και η πολιτική της προσέγγισης Ελλάδας-Τουρκίας* (Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήση/Ίδρυμα Κων. Μητσοτάκης, 2003).
- Ροδόπουλος, Ν. *Η Ευρωπαϊκή Οικονομική Ένωση και ο Ευρωπαϊκός Στρατός* (Αθήνα, 1951).
- Rosamond, B. *Θεωρίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης* (Αθήνα: εκδόσεις Μεταίχμιο, 2006). Τίτλος πρωτοτύπου: *Theories of European Integration*.
- Ροζάκης, Π. *Το Συμβούλιο της Ευρώπης και οι λειτουργίες του*. Διατριβή (Αθήνα: 1952).

Σταθάτος, Στ. *Η εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η στάση της Ελλάδας* (Αθήνα: εκδόσεις Ποταμός, 2001).

Sidjanski, D. *Η Ομοσπονδίωση της Ευρώπης. Δυναμική και προοπτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης* (Αθήνα: εκδόσεις Παπαζήσης, 1999). Τίτλος πρωτοτύπου: *L'avenir fédéraliste de l'Europe: La Communauté européenne, des origines au Traité de Maastricht*.

Στεφανίδης, Γ. *Από τον Εμφύλιο στον Ψυχρό Πόλεμο. Η Ελλάδα και ο Συμμαχικός Παράγοντας (1949-1952)* (Αθήνα: εκδόσεις Προσκήνιο, 1999).

Στεφανίδης, Γ. *Ο Ψυχρός Πόλεμος. Μέρος Β' – Η ελληνική εμπειρία* (Πάτρα: ΕΑΠ, 2021).

Τζανέτος, Γ. *Η ευρωπαϊκή διάσταση των ελληνοτουρκικών σχέσεων στο Αιγαίο και η γεωπολιτική στρατηγική της Δύσης. Ανασκόπηση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής (1992-2005). Σενάρια για το μέλλον* (Αθήνα: εκδόσεις Σιδέρη, 2007).

Treverton, Gr. *Αμερική-Γερμανία και το μέλλον της Ευρώπης* (Αθήνα: εκδόσεις Ποντίκι, 1992). Τίτλος πρωτοτύπου: *America, Germany and the Future of Europe*.

Τσαρδανίδης, Χ. και Ήφαιστος, Π. *Το ευρωπαϊκό σύστημα ασφάλειας και η ελληνική εξωτερική πολιτική προς το 2000* (Αθήνα: εκδόσεις Σιδέρη, 1992).

Young, J. *Η Ευρώπη του Ψυχρού Πολέμου 1945-1991* (Αθήνα: εκδόσεις Πατάκη, 2002). Τίτλος πρωτοτύπου: *Cold War Europe 1945-1991: A Political History*.

Χριστοδουλίδης, Θ. *Από την Ευρωπαϊκή Ιδέα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ιστορική διάσταση του ευρωπαϊκού εγχειρήματος. Β' έκδοση* (Αθήνα: εκδόσεις Σιδέρη, 2002).

Χρήστου, Γ. και Χρήστου, Π. *Το Ευρωατλαντικό Σύστημα Ασφαλείας* (Αθήνα: εκδόσεις Κανάκη, 2001).

2. Μελέτες και άρθρα σε περιοδικά και βιβλία (ελληνόγλωσσα)

Baring, A. «Υπερατλαντικές σχέσεις. Η ματιά από την Ευρώπη», *NATO-Δελτίο*, τόμος 29, τεύχος 1 (1989), σσ. 17-23.

Βερέμης, Θ. «Οι διεθνείς σχέσεις της Ελλάδας μετά το 1989», στο: Γ. Χριστόπουλος και Ι. Μπαστιάς (επιμ.), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΣΤ' (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σσ. 409-413.

Ιωακειμίδης, Π., «Η Ελλάδα στην Ευρωπαϊκή Ένωση», στο: Γ. Χριστόπουλος και Ι. Μπαστιάς (επιμ.), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΣΤ' (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σσ. 422-428.

Κασιμάτης, Γ. «Η διεθνής κατάσταση και η ένωση της Ευρώπης», *Σπουδαί της Α.Σ.Β.Σ* (1956), σσ. 1-31.

Σκορδέλη, Μ. «Η ΚΕΠΠΑ-ΕΠΑΑ και η Ελλάδα», στο: Γ. Βαληνάκης (επιμ.), *Ελληνική εξωτερική και ευρωπαϊκή πολιτική 1990-2010* (Αθήνα: εκδόσεις Σιδέρη, 2010), σσ. 233-262.

Στεφανίδης, Ι. «Οι εξωτερικές σχέσεις της Ελλάδας 1949-1955. Σε αναζήτηση ασφάλειας», στο: Γ. Χριστόπουλος και Ι. Μπαστιάς (επιμ.), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος ΙΣΤ' (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2000), σσ. 237-247.

Τσαρδανίδης, Χ. «Ευρωπαϊκή ενοποίηση στην πρώτη μεταπολεμική δεκαετία», στο: Ν. Μαραβέγιας (επιμ.), *Ευρωπαϊκή Ένωση. Δημιουργία-εξέλιξη-προοπτικές* (Αθήνα: εκδόσεις Κριτική, 2016), σσ. 21-49.

Τσαρδανίδης Χ. «Η εξωτερική πολιτική 1990-1997», στο: Μ. Σπουρδαλάκης (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ. Κόμμα-κράτος-κοινωνία* (Αθήνα: εκδόσεις Πατάκη, 1998), σσ. 295-318.

Χουρχούλης, Δ. «Πριν την ένταξη στο ΝΑΤΟ: Η ελληνική αναζήτηση ασφάλειας και οι προσπάθειες για την προώθηση της δημιουργίας ενός Μεσογειακού συμφώνου, 1947-1950», στο: Κ. Μπότσιου και Γ. Σακκάς (επιμ.), *Η Ελλάδα, η Δύση και η*

Μεσόγειος 1945-62. Νέες ερευνητικές προσεγγίσεις. Παραδοτέο έργο στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος. ΘΑΛΗΣ - Η Ελλάδα από τον Β' Παγκόσμιο στον Ψυχρό Πόλεμο: Διεθνείς Σχέσεις και εσωτερικές εξελίξεις (MIS: 380436). Επιστημονικός υπεύθυνος: Καθηγητής Νικόλαος Μαραντζίδης, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (2015), σσ. 51-68.

3. Βιβλία (ξενόγλωσσα)

Ball, M. *NATO and the European Union Movement* (Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1974).

Bierling, St. *Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland* (München-Wien: Oldenburg, 1999).

Blair, A. *The European Union since 1945* (Edinburg Gate, 2005).

Briggs, A. & Clavin, P. *Modern Europe. 1789-Present*. Second Edition (Great Britain: Pearson-Longman, 2003).

Cahen, A. *The Western European Union and NATO. Building a European Defence Identity within the Context of Atlantic Solidarity*, Brassey 's Atlantic Commentaries no. 2 (London: Brassey, 1989).

Cameron, F. *An Introduction to European Foreign Policy* (London and New York: Routledge, 2006).

Chatam House Study Group. *Atlantic Alliance. NATO's role in the free World* (Royal Institute of International Affairs: London/New York, 1952).

Coudenhove-Kalergi, R. *Weltmacht Europa* (Stuttgart: Seewald Verlag, 1971).

Dedman, M. *The Origins and Development of the European Union 1945-1995. A History of European Intergration* (London and New York: Routledge, 1996).

Deinzer, G. *Europäische Parteien. Begriff und Funktion in einem europäischen Integrationsensemble* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999).

Doering-Mateuffel, A. *Die Bundesrepublik Deutschland in der Ära Adenauer. Außenpolitik und innere Entwicklung* (Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1988).

Dransfeld, G. *Die Rolle der Westeuropäischen Union (WEU) im europäischen Integrationsprozess*, Diss (München, 1974).

Fulbrook, M. *German National Identity After the Holocaust* (Cambridge: Polity Press, 1999).

Fursdon, E. *The European Defence Community: A History* (London: Macmillan, 1980).

Hatzivassiliou, E. "Negotiating with the enemy: The normalization of Greek–Bulgarian relations, 1960–1964", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 4, No. 1 (2004), pp. 140–161.

Hatzivassiliou, E. *Greece and the Cold War: Frontline state, 1952–1967* (London: Routledge, 2006).

Heraclides, A. *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean. Imagined Enemies* (New York: Palgrave, 2010).

Ifestos, P. *Nuclear Strategy and European Security Dilemmas* (Aldershot: Avebury, 1988).

Ismay, L. *NATO: The five first Years* (electronic edition: <http://www.nato.int/archives/1st5years/>).

Kyrris, C. *History of Cyprus* (Nicosia: Lampousa Publications, 1996).

Lundestad, G. *The United States and Western Europe since 1945. From "Empire" by Invitation to Transatlantic Drift* (New York: Oxford University Press, 2003).

Mallinson, W. *From Neutrality to Commitment. NATO and European Integration* (London & New York: I.B. Tauris Publishers, 2010).

Masala, C. *Den Blick nach Süden? Die NATO im Mittelmeerraum (1990-2003) Fallstudie zur Anpassung militärischer Allianzen an neue sicherheitspolitisch Rahmenbedingungen* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2003).

May, E. (ed.) *American Cold War Strategy: Interpreting NSC 68* (Boston-New York: Bedford/St. Martins, 1993).

NATO (ed.) *The evolution of NATO political consultation 1949-1962* (Publicly Disclosed 2nd May 1963).

NATO Information Service (ed.) *The North Atlantic Treaty Organisation. Facts and Figures* (Brussels, 1989).

Noack, P. *Das Scheitern der europäischen Verteidigungsgemeinschaft. Entscheidungsprozesse vor und nach dem 30 August 1954* (Düsseldorf: Drosste Verlag, 1977).

Palmer, J. *Europe without America? The Crisis in Atlantic Relations* (Oxford-New York: Oxford University Press, 1988).

Pearce, R. *Attlee's labour governments 1945-1951* (London: Routledge, 1994).

Rees, W. *The Western Union at the Crossroads. Between Transatlantic solidarity and European Integration* (Colorado: Westview Press, 1998).

Salewski, M. *Deutschland. Eine Politische Geschichte. Von den Anfängen bis zur Gegenwart. Band 2 1815-1990* (München: Beck, 1993).

Schell, P. *Bündnis im Schatten. Die Westeuropäische Union in den 80er Jahren* (Bonn-Berlin: Bouvier Verlag, 1991).

Schürr, U. *Der Aufbau einer europäischen Sicherheits- und Verteidigungsidentität im Beziehungsgeflecht von EU, WEU, OSZE und NATO* (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2003).

Smith, M. *NATO Enlargement during the Cold War Strategy and System in the Western Alliance* (Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave, 2000).

Stergiou, A. *Greece's Ostpolitik. Dealing With the "Devil"*. Series: Contributions to the International Relations (Switzerland AG: Springer Nature, 2021).

Torbiörn, K. *Destination Europe. The political and economic growth of a continent* (Manchester: Manchester University Press, 2003).

Tsakaloyannis, P. *The European Union as a Security Community. Problems and Prospects* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1996).

Young, R. *In Command of France* (Cambridge-Massachusetts: Harvard University Press, 1978).

Wassenberg, B. *History of the Council of Europe* (Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2013).

Williams, W. A. *The Tragedy of American Diplomacy* (New-York-London: Norton & Company, 1984).

4. Μελέτες και άρθρα σε περιοδικά και βιβλία (ξενόγλωσσα)

Anderson, St. & Seitz, Th. "European Security and Defense Policy Demystified: Nation-Building and Identity in the European Union ", *Armed Forces & Society*, vol. 33 (2006), pp. 24-42.

Axt, H. J. "National Interests on Top of the Agenda-Greece's role in Common Foreign and Security Policy", in: H. J Axt (ed.), *Greece and the European Union: Stranger among partners?* (Baden-Baden: Nomos, 1997), pp. 153-197.

Bailes, A. "European Defence and Security. The role of NATO, WEU and EU", *Security Dialog*, vol. 27, No. 55 (1996), pp. 55-64.

Bailes A. & Messervy-Whiting, Gr. "Death of an institution. The end for Western European Union, a future for European defence?", *EGMONT PAPER* 46 (May 2011).

Buchan, F.A. "The United States and the Security of Europe", in: D. Landes (ed.), *Western Europe: The Trials of Partnership. Critical Choices for Americans* (Massachusetts-Toronto: Lexington Books, 1977), pp. 297-323.

Calandri, E. "The Neglected Flank? NATO in the Mediterranean, 1949-55", in: B. Heuser & R. O'Neill (eds.), *Securing Peace in Europe, 1945-62. Thoughts for the post-Cold War Era* (Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 1992), pp. 173-195.

Creswell, M. "Between the Bear and the Phoenix: The United States and the European Defence Community", in: M. Dumulin (ed.), *La Communauté Européenne de Défense, Lecons rour Demain? The European Defence Community, Lessons for the Future?* (Bruxelles-Bern-Berlin: Peter Lang, 2000), pp. 215-234.

Deighton, A. "The European Security and Defence Policy", *Journal of Common Market Studies*, vol. 40, No. 4 (2002), pp. 719-741.

Dwan, R. "The European Defence Community and the Role of French-American Elite Relations, 1950-1954", in: M. Dumulin (ed.), *La Communauté Européenne de Défense, Lecons rour Demain? The European Defence Community, Lessons for the Future?* (Bruxelles-Bern-Berlin: Peter Lang, 2000), pp. 63-89.

Gardner A. "The Alliance and Missile Defense". *Armed Forces & Society*, vol. 16 (1990), pp. 215-240.

Haagerup, N. J. & Thune, Ch. "Problems of Transition", in: J. Alford & K. Hunt (eds.), *Europe in the Western Alliance. Towards a European Defence Entity?* (Basingstoke, Hampshire: The Macmillan press LTD – International Institute for Strategic Studies, 1988), pp. 84-108.

Haftendorn, H. "The 'Quad: Dynamics of Institutional Change", in: H. Haftendorn, R. Keohane & C. Wallander, *Imperfect Unions. Security Institutions over Time and Space* (Oxford University Press, 1999), pp. 162-194.

Haftendorn, H. "Entstehung und Bedeutung des Harmel-Berichtes der NATO von 1967", *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, vol. 40, No. 2 (1992), pp. 169-222.

Hagelin, B. "Towards a West European Defence Community? —: Military Co-production in Western Europe", *Cooperation and Conflict*, vol. 10 (1975), pp. 217-235.

Hampson, F. O. "Is there an Alternative to NATO", in: J. Chipman (ed.), *NATO's southern allies: internal and external challenges* (London & Sydney: Croom Helm, 1986), pp. 191-217.

Howorth, J. "*European integration and defence: the ultimate challenge?*", Chaillot Paper 43, Institute for Security Studies of WEU November (2000).

James, E. "Role of US in Europe is increased at London", *New York Times* (21 May 1950).

Jopp, M. & Schlotter, P. "Western European Security Cooperation Trends, Perspectives Evaluation", *Security Dialogue*, vol. 17 (1986), pp. 175-183.

Kirby, St. "The independent European programme group: the failure of low-profile high-politics", *Journal of Common Market Studies*, vol.18, No. 2 (1979), pp. 175-196.

Krotz Ul. & Schild, J. “Frankreich-unverzichtbarer Partner deutschen Europapolitik”, in: K. Böttger & M. Jopp (eds.), *Handbuch zur deutschen Europapolitik* (Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung, 2017), pp. 435-448.

Kunz, D. “Marshall Plan Commemorative Section: The Marshall Plan Reconsidered: A Complex of Motives”, *Foreign Affairs*, vol. 76, No. 3 (May/June 1997).

Loftus, J. “Eisenhower acts, assures France, others in E.D.C. Troops Will Stay till Threat Ends”, *New York Times* (17 April 1954).

Mertes, A. “Friedenserhaltung und Friedensgestaltung in Europa”, in: Deutsche Gesellschaft für Friedens- und Konfliktforschung (ed.), *DGFK Jahrbuch 1982/83, zur Lage Europas im globalen Spannungsfeld* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1983), pp. 559-566.

Pitman, P. “Interested Circles: French Industry and the Rise and Fall of the European Defence Community, 1950-1954”, in: M. Dumulin (ed.), *La Communauté Européenne de Défense, Lecons pour Demain? The European Defence Community, Lessons for the Future?* (Bruxelles-Bern-Berlin: Peter Lang, 2000), pp. 51-62.

Rajendra, K. “European Security after the Cold War”, *International Studies*, vol. 31 (1994), pp. 399-426.

Schlotter, P. “Armaments Cooperation in Western Europe”, *Security Dialogue*, vol. 10 (1979), pp. 47-56.

Schmidt, H. “Marshall Plan Commemorative Section: Miles to go: From American Plan to European Union”, *Foreign Affairs*, vol. 76 (May/June 1997). (electronic edition: <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/1997-05-01/marshall-plan-commemorative-section-marshall-plan-reconsidered-complex>).

Siccama, J. G. “Towards a European Defence Entity?”, in: J. Alford & K. Hunt (eds.), *Europe in the Western Alliance. Towards a European Defence Entity?* (Basingstoke,

Hampshire: The Macmillan Press LTD – International Institute for Strategic Studies, 1988), pp. 13-40.

Sotirovic, V. “Turkey, Greece, Italy and Security in the Mediterranean Sea Area”, *Journal of Global Peace and Conflict*, vol. 2, No. 1 (2014), pp. 53-83.

Stefanidis, I. “The Greek Pro-European Movement 1947-1967”, *Hellenic Review of International Relations*, vol. 5-6 (1985-1986), pp. 243-270.

Steinberg, J. “European Defence Cooperation: Why Now?”, in: J. Alford & K. Hunt (eds.), *Europe in the Western Alliance. Towards a European Defence Entity?* (Basingstoke, Hampshire: The Macmillan Press LTD – International Institute for Strategic Studies, 1988), pp. 41-60.

Trachtenberg M. & Gehrz, C. “America, Europe, and German Rearmament, August-September 1950: A Critique for a Myth”, in: M. Trachtenberg (ed.), *Between Empire and Alliance. America and Europe during the Cold War* (Oxford: Rowman & Littlefield Publishers Inc, 2003), pp. 1-32.

Tsakaloyannis, P. “The Greco-Turkish Dispute in the Light of Enlargement”, in: P. Tsakaloyannis, G. Minet, J. Siotis (eds.), *The Mediterranean Challenge: VI. Spain, Greece and Community Politics* (Sussex: Sussex University European Research Centre, 1982), pp. 125-161.

Tsakaloyannis, P. “The Presidency of the Council of Ministers of the European Communities: National paper on Greece”, in: C. Nuallain (ed.), *The Presidency of the European Council of Ministers. Impacts and implications for national governments* (London, Sydney *et al.*: Croom Helm, 1985), pp. 101-118.

Valinakis, Y. “Greek Security in the Perspective of the Common Foreign and Security Policy”, in: Heinz Jürgen Axt (ed.), *Greece and the European Union: Stranger among partners?* (Baden-Baden: Nomos, 1997), pp. 199–240.

Veremis, Th. "Defence and security policies under PASOK", in R. Clogg (ed.), *Greece, 1981–89. The populist decade* (Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan, 1993), pp. 181-189.

Walton, C. "Background for the European Defense Community", *Political Science Quarterly*, vol. 68, No. 1 (1953), pp. 42-69.

Wenger, A. "The politics of military planning. Evolution of NATO's strategy", in: V. Mastny, S. Holtmark, A. Wenger (eds.), *War Planes and Alliances in the Cold War. Threat perceptions in the East and West* (London and New York: Routledge, 2006), pp. 165-192.

Woyke, W. "Zum Wandel von Staatlichkeit und Souveränität in Frankreichs Europapolitik", in: I. Hanska *et al.* (eds.), *Nachdenken über Europa. Probleme und Perspektiven eines Ordnungsmodells* (Baden-Baden: Nomos, 2009), pp. 53-68.

Young, J. "Churchill's NO to Europe: The Rejection of European Union by Churchill's Post-War Government, 1951-1952", *The Historical Journal*, vol. 28, No. 4 (1985), pp. 923-937.

Παράρτημα: επιλεγμένα έγγραφα από ελληνικά και βρετανικά αρχεία

Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών: έγγραφα σχετικά με την ένταξη της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ, τον Ευρωπαϊκό Στρατό, την άμυνα της Μεσογείου και την εκλογή της Ελλάδας στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ.

Φάκελος 133, Υποφάκελος 4/1

Από ΥΠΕΞ προς Α΄ και Γ΄ Πολιτικές Δ/σεις αρ. Πρωτ. 38396 14/6/51

Έχομεν την τιμήν να διαβιβάσωμεν υμίν συνημμένως αντίγραφον του υπ' αριθ. 687 από 13ης τρέχοντος μηνός τηλεγραφήματος της εν Παρισίοις ημετέρας Πρεσβείας ίνα, ευαρεστούμενοι, λάβητε γνώσιν. Ανεκοινώθη κρυπτογραφικώς προς τας Β. Πρεσβείας Λονδίνου, Ουασιγκτόνος, Βρυξελλών, Ρώμης, Όσλο, Στοκχόλμης, Οττάβας, Λισσαβόνας, Αγκύρας, Χάγης.

ΕΝΤΟΛΗ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ

Μ.Κ. ΜΕΛΑΣ

Πρόεδρος Υπουργός

Κατά τας ληφθείσας ενταύθα επισήμους πληροφορίας το ζήτημα της εισδοχής της Ελλάδος και της Τουρκίας εις το Ατλαντικόν Σύμφωνον δεν εσημείωσεν ουσιαστικήν εξέλιξιν κατόπιν της τελευταίας συνόδου των Αναπληρωτών. Απεσαφηνίσθη ουχ' ήττον η θέσις των Κρατών – μελών έναντι του ανωτέρω ζητήματος παρουσιάζοντος την στιγμήν ταύτην την εξής εικόνα:

Το Βέλγιον συμφωνεί εις την ένταξιν. Η Νορβηγία δεν προβάλλει αντιρρήσεις εάν η ένταξις απεφασίζετο υπό των Μεγάλων δυνάμεων. Η Δανία, η Ολλανδία είναι υπέρ συνομολογήσεως Μεσογειακού Συμφώνου ούτινος όμως θα επιτυχάνετο η οργανική σύνδεσις με το Ατλαντικόν Σύμφωνον. Προς την ανωτέρω άποψιν συμφωνεί ως γνωστόν και η Γαλλία χωρίς ουδόλως να αποκλείη και την ένταξιν εάν η λύσις του Μεσογειακού Συμφώνου δεν ευοδούτο. Η Πορτογαλλία προβάλουσα την συμμαχίαν της Ισπανίας εξεδηλώθη αρνητικώς ως εικός έναντι των ανωτέρω διαγραφομένων τάσεων, η στάσις της Αγγλίας εκδηλουμένη σαφέστερον θα επέδρα αποφασιστικώς επί της εξελίξεως του θέματος. Πλην όμως ο Άγγλος Αντιπρόσωπος περιορισθείς εις αφηρημένας γενικότητας ανέστειλε την αποκρυστάλλωσιν των θετικότερων προπαρασκευών των αποφάσεων. Ήδη καθ' ας έχω πληροφορίας συμπληρούσας τας εκ Λονδίνου δημοσιευθείσας ειδήσεις περί του περιεχομένου των εκεί συνομιλιών του BRADLEY, αποκαλύπτεται ολονέν σαφέστερον η πρόθεσις της Αγγλίας να συνδέση στρατιωτικώς την άμυναν της Ελλάδος και της Τουρκίας προς την περιοχίν της Μέσης Ανατολής, τελούσης υπό Αγγλικήν αρχηγίαν. Η πολιτική λύσις ήτις θα εκάλυπτε ανωτέρω στρατιωτικόν συγκρότημα θα ήτο ανάλογος με πρόσθετον εγγυητικήν συμμετοχίν της Αμερικής.

.....
ΡΑΦΑΗΛ

Ι.Α.ΥΠΕΞ: Φάκ. 133, Υποφ. 4/1, «Ambassade Royale de Grece en Turquie προς ΥΠΕΞ Β΄ Πολιτικήν Διεύθυνση, αρ. Πρωτ. 51106 28/9/51, Συντάκτης: Α. Κοντουμάς»

Έχω την τιμήν να σας γνωρίσω ότι αφ' ης ανεκοινώθη, προ εβδομάδος, η επίσημος πρόσκλησις του Συμβουλίου του Ατλαντικού προε την Τουρκίαν όπως μετάσχη του Συμφώνου του Ατλαντικού υπό την αίρεσιν της επικυρώσεως παρά των οικείων Κοινοβουλίων της τοιαύτης εισδοχής, ήρχισαν να παρατηρούνται ενταύθα ωρισμένοι περίεργοι ενδείξεις χαρακτηριστικά του ότι κάτι συνέβαινε εις τα παρασκήνια.

.....
 Προς εξακρίβωσιν των συμβαινόντων, εζήτησα όθεν και είδον χθες την μεσημβρίαν τον Υπουργό των Εξωτερικών κ. Κιοπρουλού [...] Επί τη ευκαιρία θα έπρεπε νομίζω να αναγνωρισθή παρ' ημών ότι πολλά οφείλομεν εν προκειμένω εις την τουρκικήν διπλωματίαν ης ωρισμένα ενέργειαι, αι οποίαι εκρίνοντο κάποτε ως αδέξιοι, είχαν τελικώς ως αποτέλεσμα την επίτευξιν του επιδιωκομένου σκοπού, επ' ωφελεία αμφοτέρων των χωρών μας [...] ρώτησα τον Τούρκον Υπουργόν εάν έχονται αληθείας αι κυκλοφορούσαι πληροφορίαί ότι οι Μεγάλοι φίλοι μας, παραλλήλως προς την διαδικασίαν ενώπιον των Κοινοβουλίων των Κρατών – μελών του Ατλαντικού διά την επικύρωσιν της εντάξεώς μας, επέσπευδον τας συζητήσεις και διαπραγματεύσεις μετά της Τουρκίας διά το ζήτημα της οργανώσεως της αμύνης της Μέσης Ανατολής.

Ο κ. Κιοπρουλού μοι απήντησεν ότι η Τουρκική Κυβέρνησις δεν θα επεθύμει την διεξαγωγήν διαπραγματεύσεων προτού τελειώση το στάδιον της ενώπιον των Κοινοβουλίων διαδικασίας διότι άλλως θα εκινδύνευε να παρεξηγηθή, εφ' όσον τυπικώς η Τουρκία δεν είναι μέλος εισέτι του Ατλαντικού, αφ' ετέρου δε θα αντενδείκνυτο η τοιαύτη διαπραγματεύσις προτού προηγηθή η προλείανσις του εδάφους εις τας αραβικάς χώρας και ιδία την Αίγυπτον όπου η κατάστασις προσέλαβε σοβαράν μορφήν με την απειληθείσαν καταγγελίαν της αγγλο-αιγυπτιακής Συνθήκης του 1936. Θέτων τότε ο συνομιλητής μου τεχνηέντως την διεξαγωγήν διαπραγματεύσεων εν αντιδιαστολή με την ανταλλαγήν απόψεων, μοι είπεν ότι η χώρα του ευχαρίστως θα εδέχετο να ανταλλάξη από τούδε απόψεις μετά των Μεγάλων φίλων και τούτο διότι προτού φθάσωμεν εις τας στρατιωτικάς φύσεως συζητήσεις, θα έδει να ρυθμισθή το πολιτικονομικόν θέμα του πλαισίου της οργανώσεως της αμύνης της Μέσης Ανατολής ως και της διαρθρώσεως αυτής εν σχέσει προς το Ατλαντικόν Σύμφωνον. Πάντως κατέληξεν λέγων ο κ. Κιοπρουλού, ετονίσασμεν καθαρά εις τους φίλους μας ότι δεν θα δεχθώμεν συζητήσεις δια την οργάνωσιν της Μέσης Ανατολής επί τη βάσει λύσεων ας θα είχαν υιοθετήσει εκ των προτέρων οι Τρεις Μεγάλοι ερήμην της Τουρκίας.

.....
 Εκ της συνομιλίας μας μετά του Τούρκου Υπουργού των Εξωτερικών και ιδία της επιφυλακτικότητος ην διέγνωσα εις τα λεγόμενα του, μοι ενισχύθη η εντύπωσις ότι το ζήτημα της Αιγύπτου όπερ εμφανίζετο απασχολούν σοβαρώς τους Μεγάλους Συμμάχους και το οποίον τους ωθεί να επιζητούν την ταχείαν οργάνωσιν από κοινού μετά της Τουρκίας, της αμύνης της Μέσης Ανατολής, ώστε εν τω συλλογικώ τούτω πλαισίω να εύρισκε την λύσιν της και η αγγλο-αιγυπτιακή διένεξις ήτο ενδεχόμενον να μη απετέλει και την μοναδικήν ερμηνείαν της επιδεικνυομένης σπουδής και μοι εγεννήθη η εντύπωσις, ην και ηθέλησα να ελέγξω εις διαδοχικάς συνομιλίας μετά των ενταύθα συναδέλφων της Ιταλίας, της Αμερικής και της Γαλλίας, μήπως υπό την επίφασιν της ανησυχίας διά τας εν Αιγύπτω πιθανάς εξελίξεις υπεκρύπτετο, κατ' ουσίαν η σκέψις ασκήσεως εμμέσου πίεσεως όπως δεχθή η Τουρκία την διεξαγωγήν διαπραγματεύσεων διά την οργάνωσιν της αμύνης της Μέσης Ανατολής τουθ' όπερ θα απετέλει επανάληψιν, εις το παρόν στάδιον της διαδικασίας εισδοχής της

Τουρκίας εις το Ατλαντικόν Σύμφωνον της γνωστής απόπειρας της Αγγλικής Κυβερνήσεως να εξαρτήση την εν λόγω εισδοχήν εκ της συμμετοχής της Τουρκίας εις την προτεινόμενην οργάνωσιν.

Ο Ιταλός Πρέσβυς κ. Πιетроμάρκι, ον συνήντησα χθες το απόγευμα, μοι είπε σαφώς ότι οι Άγγλοι επέσπευδον την οργάνωσιν της αμύνης της Μέσης Ανατολής προτού ολοκληρωθή η διαδικασία των κυρώσεων ενώπιον των Κοινοβουλίων, διότι εθεώρουν κατάλληλον την στιγμὴν δεδομένης της απροθυμίας της Τουρκίας, ἣν είχαν διαγνώσει, ὅπως μετάσχη πολεμικῶν περιπετειῶν μακρὰν των συνόρων της. Οἱ Τούρκοι, μοι είπεν εν συνεχείᾳ ο Ἰταλός συνάδελφος, ἀπὸ της προ εξαμήνου λαβούσης χώραν επισκέψεως του Στρατηγού Ρόμπερτσον, είχαν αντιληφθῆ τας προθέσεις της Αγγλίας και ἰδίᾳ ὅτι ἀπὸ τότε ἀφίνετο να νοηθῆ ὅτι, κατὰ τας ἀγγλικὰς ἀντιλήψεις, ἡ βᾶσις της οργανώσεως αμύνης θα ἦτο πρὸς Αἴγυπτον και Περσικόν Κόλπον, ἤτοι ἀρκετὰ μακρὰν ἀπὸ τα τουρκικὰ νότια σύνορα, τουθ' ὅπερ εὐλόγως καθιστὰ τους Τούρκους ἐτι περισσότερον ἐπιφυλακτικούς. Ἦδη, πάντως, οἱ τουρκικοὶ ἐπιτελικοὶ κύκλοι, μελετοῦν το ζήτημα, ἔχουν δε ἀσφαλῶς, κατὰ τὴ γνώμην του κ. Πιетроμάρκι, καταλήξῃ εις ὀρισμένα συμπεράσματα και ὅρους τους ὁποίους ὁμως δεν ἐπιθυμοῦν να προβάλουν ἀπὸ τούδε διότι δεν θέλουν να τους ἀποκαλύψουν προ της ἐπισημοποιήσεως, διὰ τὴν σχετικῶν ἀποφάσεων των διαφόρων Κοινοβουλίων ὅλων των Κρατῶν – μελῶν της εισδοχῆς της Τουρκίας εις το Ατλαντικόν Σύμφωνον. Ἐξ ου και δέχονται με τὴν ἀνταλλαγὴν ἀπόψεων, ἡ ὁποία δεν θα τους ἐκθέσῃ οὔτε θα τους δεσμεύσῃ, ἀρνοῦνται ὁμως πάσαν ἀπὸ τούδε ουσιαστικὴν διαπραγμάτευσιν.

.....
 Λόγω γενομένου εν συνεχείᾳ περὶ της τουρκικῆς ἀξιώσεως ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ἡγεσίαν των κατὰ ξηρὰν δυνάμεων της Μέσης Ανατολής εν τῷ ἰδρυθισομένῳ Ἀρχηγείῳ, ο Ἰταλός συνάδελφος ὄχι μόνον μοι ἐπεβεβαίωσεν ὅτι πράγματι οἱ Τούρκοι ἐπιμένουν ἐπὶ του σημείου τούτου ἀλλὰ μοι προσέθεσε και τὴν πληροφορίαν, ἣν εἶχεν ἀπὸ τον μέχρι τούδε Γενικόν Γραμματέα του Υπουργείου Ἐξωτερικῶν κ. Ἀκντούρ ὅστις, κατὰ τὴν ἀποχαιρετηστήριον συνάντησιν προ της ἀναχωρήσεως του δια Μαδρίτην ὅπου διορίσθη Πρέσβυς της Τουρκίας, ἀπεκάλυπεν εις τον Ἰταλόν συνάδελφον, ὅστις τον ἠρώτησεν ὡμὰ τι προτίθεται να κάμῃ ἡ Τουρκία εν Θράκῃ, ὅτι ὑπάρχει ἡ πρόθεσις να τὴν υπερασπίσουν και τῷ ἔκαμε κατηγορηματικὰς δηλώσεις περὶ της ἀξίας της υπερασπίσεως του Βαλκανικοῦ τομέως. Το σημεῖον τούτο νομίζω ὅτι ἔχει ἰδιαίτεραν σημασίαν διότι αἱ τοιαῦται τουρκικαὶ προθέσεις ἔρχονται εις ἀντίθεσιν πρὸς ὅσα μέχρι προ ὀλίγων μηνῶν ἐπρέσβευον, ὅτε, ὁσάκις ἐγίνετο λόγος περὶ Θράκης, ἐσπευδον να προσθέσουν ὅτι βασικὴ προϋπόθεσις πάσης ἐνεργείας εις τὴν βαλκανικὴν περιοχὴν ἦτο ἡ σύμπραξις της Γιουγκοσλαβίας, τὴν εἰκόνα δε της τοιαύτης τουρκικῆς ἐπιφυλακτικότητος ἐπιβεβαίον και ἡ διάταξις των τουρκικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων και ἡ πλήρης ἀποψίλωσις της Θράκης ἀπὸ σοβαρόν ἀριθμὸν μονάδων...

Κατὰ τὴν ἀντίληψιν μου, ἡ ὀρθωτέρα ἐρμηνεία εἶναι ὅτι πρόκειται περὶ τακτικῆς μεταβολῆς της τουρκικῆς διπλωματίας, οφειλομένης εις το γεγονός ὅτι ἀποστέργουν εις τὴν ἀνάληψιν ὑποχρεώσεων εις τὴν Μέσην Ανατολήν και ἐπομένως δεν ἀποκλείεται να ἀρχίζουν να ὀμιλοῦν περὶ αμύνης της Θράκης ἀκριβῶς διότι δύνανται οὔτω να δικαιολογήσουν ὅτι δεν τους ἀπομένουν δυνάμεις δι' ἄλλους τομείς ὡς ο της Μέσης Ανατολής. Πάντως και περὶ τακτικοῦ ἐλιγμοῦ εἴαν πρόκειται, ἔχομεν νομίζω, συμφέρον να καλλιεργήσωμεν ἐντέχνως αὐτὴν τὴν τάσιν ἣν ἐκδηλώνουν οἱ Τούρκοι, διότι εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι τοιαύτη τυχόν μεταστροφή της Τουρκίας μεγάλως θα συνέφερον εις τὴν ἡμέτερον ἀσφάλειαν.

.....
 Μετά τον κ. Πιетроμάρκι επεδίωξα να ίδω τον Αμερικανόν Πρέσβυν σήμερα δε την πρωΐαν έχον μετ' αυτού δίωρον συνομιλίαν εξ ης διεπίστωσα ότι η Αμερική εμφανίζεται έχουσα την πρωτοβουλίαν των εν Αγκύρα κινήσεων της τρεχούσης εβδομάδος.

Η προκαταρκτική συνεννόησις, μοι είπεν ο Αμερικανός Πρέσβυς, είναι σκόπιμος διότι μόνο συλλογική οργάνωσις εις την η Αίγυπτος θα μετείχεν επί ίσοις όροις, θα ηδύνατο να τους ικανοποιήση, η δε Τουρκία η οποία αποτελεί το bastion όπερ καλύπτει την Μέσην Ανατολήν είναι απαραίτητον όπως μετέχει καίτοι, κατά τα λεγόμενα του κ. Wadsworth, η Αίγυπτος αποτελεί, την κλειδα του τομέως. Θα ήτο επομένως καλόν [...], να μας είπουν από τούδε οι Τούρκοι τι σκέπτονται διά την στρατιωτικήν πλευράν της οργάνωσης της Μέσης Ανατολής. Βεβαίως, είπεν ο συνομιλητής μου, οι Τούρκοι θέλουν να παίξουν ευρωπαϊκόν ρόλον εις την Ατλαντικήν οικογένειαν και είναι φυσικόν να τους απασχολή το θέμα της διαρθρώσεως της μιας οργάνωσης προς την άλλην, γνωρίζουν όμως ότι ενώ το θέμα της μεταφοράς των εφοδίων διά την άμυναν των Στενών ανήκει εις τον Ναύαρχον Κάρνεϋ και επομένως τελεί εμμέσως υπό την δικαιοδοσίαν του Στρατηγού Αϊζενχάουερ, το ζήτημα της αμύνης της Μέσης Ανατολής πρόκειται να οργανωθή επί τη βάσει ιδιαίτερου αρχηγείου ου ο ανεφοδιασμός θα τελεί επίσης υπό ξεχωριστήν ηγεσίαν. Επομένως, κατέληξεν ο κ. Wadsworth, αι προκαταρκτικάί συνεννοήσεις μετά των Τούρκων είναι δικαιολογημένα, δεν θα υπήρχε δε βεβαίως λόγος να γίνουν τόσον γρήγορα εάν δεν υπήρχε το μη επιδεχόμενον αναβολήν αιγυπτιακόν πρόβλημα. [...] ο Γάλλος Πρέσβυς κ. Lescuyer ον είδον τελευταίον, ενίσχυσε την εντύπωσιν ην εκ διαισθήσεως είχαν σχηματίσει, ότι το προβαλλόμενον εις το προσκλήνιον ζήτημα της Αιγύπτου δεν αποτελεί την μόνην ερμηνείαν των ενταύθα ενεργειών των συμμάχων Πρέσβευον. Πράγματι ο Γάλλος Πρέσβυς, εν αντιθέσει προς όσα μοι είπεν ο Αμερικανός συνάδελφος και προς όσα φέρεται ειπών εις τόνον ζωηρόν εις τους Τούρκους αρμοδίους ο Άγγλος Πρέσβυς, μοι ωμολόγησεν ότι αι οδηγίαι ας είχεν από το Quai d' Orsay συνοψίζοντο εις το να ζητήση από τον Τούρκο Υπουργό των Εξωτερικών όπως συγκατανεύση η Τουρκία εις την άμεσον διεξαγωγήν προκαταρκτικών διαπραγματεύσεων δια την οργάνωσιν εις τον στρατιωτικόν τομέαν της αμύνης της Μέσης Ανατολής, χωρίς ουδόλως να επικαλεσθή το αιγυπτιακόν ζήτημα. Μοι πρόσθεσε μάλιστα την ενδιαφέρουσαν λεπτομέρειαν ότι εξ εκθέσεως ην έλαβεν εκ Παρισίων, προκύπτει ότι ούτε ο κ. Σουμάν είχε κάμει λόγον περί Αιγύπτου κατά την τελευταίαν συνομιλίαν του μετά του Τούρκου Πρεσβευτού κ. Μενεμετζόγλου.

[...] είπον εις τον Γάλλον Πρέσβυν σαφώς την σκέψιν μου ότι το Αιγυπτιακό όπερ επεκαλούντο οι Άγγλοι και οι Αμερικανοί ήτο εύλογον να θεωρηθή ως ένα καλό pretexte διά να προωθήσουν κάτι άλλο όπερ δεν ανομολογούν επισήμως και ότι η μη εισέτι επικύρωσις παρά των οικειών Κοινοβουλίων της προσκλήσεως όπως μετάσχη η Τουρκία του Ατλαντικού παρείχεν την κατάλληλον ίσως ευκαιρίαν διά να αποσπασθή η συγκατάθεσις της Τουρκίας διά την από κοινού μετ' αυτής οργάνωσιν της αμύνης της Μέσης Ανατολής, δι' ην όμως η Τουρκία είχεν επιδείξει μέχρι τούδε κάποιαν απροθυμίαν. Ο κ. Lescuyer δεν μοι απέκρυσεν τότε, ότι υπάρχει ασφαλώς εις την συμμαχικήν ενέργειαν κάποια δόσις εκβιάσεως των πραγμάτων, μοι προσέθεσεν όμως ότι οι Τούρκοι ουδόλως επιθυμούν να δεσμευθούν πέραν των συνόρων των και επομένως αι ζυμώσεις ενδέχεται να παραταθούν επί μακρόν.

Εις παρατήρησιν μου ότι η ταυτόχρονος σχεδόν σχετική ενέργεια των τριών Πρέσβειων υπεδήλου ασφαλώς προσυνεννόησιν μεταξύ Αμερικής, Αγγλίας και Γαλλίας, ης ετέραν θετικήν εκδήλωσιν θα απετέλει η πληροφορία περί επικειμένης ελεύσεως του Στρατηγού Μπράντλεϋ, ο κ. Lescuyer μοι απήντησεν ότι η αρχική σκέψις ήτο όπως ο Στρατηγός Μπράντλεϋ συνωδεύετο υπό των δύο συναδέλφων του εις το Standing group του Ατλαντικού Συμφώνου, αλλά ότι οι Τούρκοι ηρνήθησαν να δεχθούν την ταυτόχρονον έλευσιν Στρατηγών και των Τριών Δυνάμεων, διότι τούτο θα προσελάμβανε μεγάλην σημασίαν και θα έδιδε την εντύπωσιν ότι διεξάγονται διαπραγματεύσεις με αυτό τούτο το Standing group του Ατλαντικού. Κατόπιν τούτου, μοι είπε, πρόκειται πιθανώς να έλθη μόνος ο Στρατηγός Μπράντλεϋ. Σημειωτέον ότι το θέμα τούτο απησχόλει και τον Αμερικανόν Πρέσβυν όστις κατά την πρωϊνήν μετ' αυτού συνομιλίαν μου διερωτάτο υπό ποίαν ιδιότητα θα ήρχετο ο Στρατηγός Μπράντλεϋ και αν δεν θα ήτο καλλίτερον να ενεφανίζετο ως εκπροσωπών, από συμφώνου και τους δύο συναδέλφους του εν τω Standing group.

Η ουσία πάντως εξ όλων όσων ανέφερα υμίν ανωτέρω είναι ότι οι Τούρκοι ευρίσκονται προ συντονισμένης πίεσεως των Τριών Μεγάλων, εκείνο δε όπερ θα παρουσίαζεν ιδιαίτερον διά την Ελλάδα ενδιαφέρον θα ήτο η τακτική μεταστροφή της Τουρκίας εις το ζήτημα της αμύνης της Θράκης, εάν ωθείτο προς την εν λόγω κατεύθυνσιν εκ της επιθυμίας να εύρη εύλογον δικαιολογίαν ίνα αποφύγη τας δεσμεύσεις εις την Μέσην Ανατολήν.

Φάκελος 133, Υποφ. 4/1

Royal Greek Embassy Ottawa προς ΥΠΕΞ Β' Πολιτικήν Δ/σιν, αρ. Πρωτ. 8436 (σ.τ.ε αριθμός πρωτοκόλλου της πρεσβείας) 18/9/51

Έχω την τιμήν να γνωρίσω υμίν ότι το θέμα της εισδοχής της Ελλάδος και της Τουρκίας εις το Ατλαντικόν Σύμφωνον, χωρίς ίσως να αποτελή – από γενικής σκοπιάς – το σπουδαιότερον ζήτημα της παρούσης εν Οττάβα συνόδου του Ατλαντικού Συμβουλίου, παρέσχε και εξακολουθεί να παρέχη την μεγαλυτέραν αφορμήν διχογνωμίας μεταξύ των δώδεκα εταίρων του Συμφώνου. Αι επί της ουσίας αντιρρήσεις των Μικρών Χωρών του Συμφώνου με επί κεφαλής την Νορβηγίαν και την Δανίαν, ήσαν ήδη από μακρού γνωσταί. Αφ' ης όμως αι τρεις Μεγάλοι Δυνάμεις συμφωνήσασαν τελικώς την παρελθούσαν εβδομάδα εν Ουασιγκτόνι, να υποστηρίξουν αλληλεγγύως την υποψηφιότητα ημών, αποφάσισαν συνάμα να παραπέμψουν εις το υπ' αυτών απαρτιζομένων Standing group της Ουασιγκτόνος τα της εξαρτήσεως των δυο υποψηφίων Χωρών από στρατιωτικής απόψεως, εις τας παλαιάς αντιρρήσεις των πολεμίων της εισδοχής της Ελλάδος και της Τουρκίας, αι δυό Χώραι θα ευρίσκοντο εις πλεονεκτικήν έναντι των υπολοίπων – πλην των τριών Μεγάλων – εταίρων του Συμφώνου θέσιν, καθ' όσον θα ανεμιγνύοντο, ως και όλα τα άλλα Κράτη – Μέλη.

Ούτως, οι αντιτιθέμενοι προς την εισδοχήν τονίζουν ότι ενώ η Ελλάς π.χ. θα έχη φωνήν επί των ζητημάτων στρατιωτικής οργανώσεως της Ολλανδίας φέρ' ειπείν, η Χώρα αύτη δεν θα δύναται να εκφέρη γνώμην επί των αντιστοιχών ζητημάτων της Ελλάδος, δοθέντος ότι οι Τρεις Μεγάλοι επεφύλαξαν εις εαυτούς – εις το standing group – το τοιοούτον δικαίωμα.

Αλλά και ως προς τον τρόπον χειρισμού υπό των Ηνωμένων Πολιτειών του ζητήματος της επεκτάσεως του Συμφώνου εις Ελλάδα και Τουρκία διευτώθησαν παράπονα. Ούτως, αι Ηνωμένοι Πολιτεία κατηγορούνται ότι εξέδωκαν αιφνιδίως μίαν ανακοίνωσιν υπέρ της εισδοχής των δύο Χωρών, άνευ προσυνηνοήσεως μετά των Συμμάχων των. Το παράπονο τούτο συμερίζεται και ο Καναδάς, όστις ιδιαιτέρως ως γνωστόν έχεται της ανεξαρτησίας γνώμης του. Καίτοι η εν λόγω τυπική άποψις δεν έχει αποφασιστική σημασία ουδέ διά τους επικαλουμένους αυτήν, προστιθεμένη εις τας ουσιαστικάς αντιρρήσεις εναντίον της εισδοχής της Ελλάδος και της Τουρκίας, καθιστά την ημετέραν προσπάθειαν έτι δυχερεστέραν.

.....
 Η αμερικανική υποστήριξις είναι ανεπιφύλακτος, δραστηρία και επίμονος. Αμφιβάλλω εάν εις την ιστορίαν των διεθνών διασκέψεων η Χώρα ημών έτυχε τη απουσία της τοιαύτης υποστηρίξεως. Πλην των Ηνωμένων Πολιτειών [...] τόσον η Αγγλία όσον και η Γαλλία ξεφράσθησαν ανεπιφυλάκτως υπέρ ημών και εξήτησαν την αποδοχήν της Αμερικανικής προτάσεως. Είτα ο κ. Πήρσον ωμίλησε και αυτός εκ μέρους του Καναδά υπέρ της Αμερικανικής προτάσεως. Τέλος, και η Ολλανδία επηρεασθείσα από την Καναδικήν υποστήριξιν, απεσκίρτησε του μετώπου των αντιρρησιών και ετάχθη επίσης, σχεδόν παρά την θέλησίν της, υπέρ ημών.

Ενώ το ζήτημα συζητείται εισέτι, δεν δύναται τις να προβλέψη ακριβώς ποίαν μορφήν θα λάβη η εν Οττάβα ληφθησομένη απόφασις. Πάντως καθ' ην στιγμήν η Ευρώπη και δη αι Μικραί Χώραι του Συμφώνου δεν βλέπουν άλλη διέξοδον εκ του διλήματος της βραδείας μεν αλλ' ασφαλούς οικονομικής καταρρεύσεως ή της μειώσεως του ήδη ανεπαρκούς ρυθμού της αμυντικής των προετοιμασίας, από την αύξησιν της αμερικανικής βοήθειας, σύναται μετ' ασφαλείας από τούδε να λεχθή ότι ζήτημα, υποστηριζόμενον υπό των Ηνωμένων Πολιτειών μεθ' όσης εμφάσεως και επιμονής αύται υποστηρίζουν την εισδοχήν της Ελλάδος και της Τουρκίας εις το Ατλαντικόν Σύμφωνον κατ' ανάγκην θα σημειώση ενταύθα αποφασιστικήν πρόοδον.

Ευπειθέστατος
 Ο Πρεσβευτής
 Ν.Α. ΑΝΙΣΑΣ

Φάκελος 133, Υποφάκελος 4/1

Κρυπτογραφικό τηλεγράφημα από Οττάβα προς ΥΠΕΞ, αρ. Πρωτ. 49790 20-9-51

Αναγγέλλω ευχαρίστως ότι το Συμβούλιον του Ατλαντικού Συμφώνου σήμερα Πέμπτην απεφάσισεν ομοφώνως όπως η Ελλάς και η Τουρκία κληθούν να συμμετάσχουν εις το Ατλαντικόν Σύμφωνον εν πλήρει μετά λοιπά μέρη ισοτιμία δικαιωμάτων, υποχρεώσεων και προνομίων. Εν συνεχεία έλαβε χώραν εν τη Βουλή των Κοινοτήτων, όπου συνεδρίαζε το Συμβούλιον, επίσημος τελετή, καθ' ην εκινηματογραφήθη η εμφάνισις του Προέδρου του Συμβουλίου VAN ZEELAND, έχοντος εκατέρωθεν τους Πρεσβευτάς της Ελλάδος και της Τουρκίας συγχρόνως δε ανηρτήθησαν αι σημαίαι των δύο χωρών παισιούμεναι υπό των σημαίων των ετέρων 12 κρατών. Η ως άνω απόφασις δέον, ως εικός, να τύχη της εγκρίσεως των οικείων κοινοβουλιών τας εν γένει δε λεπτομερείας της διαδικασίας εισδοχής θα γνωρίσω υμίν ευθύς ως περιέλθη το επίσημον ανακοινωθέν.

Υποβάλλω ευσεβάστως συγχαρητήρια εις την Αυτού Εξοχότητα τον Κύριον Πρωθυπουργόν και την Αυτού Εξοχότητα τον Υπουργόν των Εξωτερικών διά το ανωτέρω ευτυχές γεγονός μέλλον να ενισχύση διπλωματικώς και στρατιωτικώς την θέσιν της Ελλάδος.

ΑΝΙΣΑΣ

Φάκελος 103, Υποφάκελος 3/1

Από Royal Greek Embassy Washington D.C. προς ΥΠΕΞ Γ' Πολιτικήν Δ/σιν, αρ. Πρωτ. 31827 10/4/1951, «Ο Πρόεδρος Auriol εις Αμερικήν»

Μετά την εβδομαδιαίαν επίσημον επίσκεψιν εις Ηνωμένας Πολιτείας του Γάλλου Προέδρου της Δημοκρατίας μετά του Υπουργού των Εξωτερικών κ. Schuman συνεχίσθεισαν διά της τετραήμερου επισκέψεως των εις Καναδάν, οπόθεν ανεχώρησαν χθες διά Παρισίους δεν είναι ίσως περιττή η σύντομος ανασκόπησις του ταξιδίου τούτου, ην έχω την τιμήν να πέμψω υμίν κατωτέρω.

.....
Από τέλους του πολέμου οι Γάλλοι έβλεπον όχι χωρίς κάποιου φθόνου, την προτεραιότητα, εις πολιτικήν σημασίαν, των Αγγλο-Αμερικανικών σχέσεων εν σχέσει προς τας Γαλλο-Αμερικανικάς, εξέφραζον δε ενίοτε το παράπονον ότι πλέον ή άπαξ η Γαλλία εκλήθη να προσυπογράψη αποφάσεις ειλημμένας ήδη μεταξύ του κ. Τρούμαν και του κ. Άτλι και ότι οι Αμερικανοί υποτιμούν την θέσιν της Γαλλίας ως Μεγάλης Δυνάμεως. Εις τας Ηνωμένας Πολιτείας, εξ άλλου, δεν εξέλιπε το αίσθημα ότι η αξία της Γαλλίας ως συμμάχου μειούται ως εκ της ισχύος του εν αυτή κομμουνιστικού κόμματος, ως εκ της ασταθείας των Γαλλικών Κυβερνήσεων και ως εκ της ουδετεροφιλίας μερίδος της αστικής Γαλλικής κοινής γνώμης.

Το ταξίδιον του κ. Auriol απέβλεπεν εις την εξουδετέρωσιν των επιφυλάξεων τούτων, εις την ενίσχυσιν δηλαδή της κατακτώσης έδαφος αντιλήψεως, ότι η Γαλλία ξαναγίνεται αξιόμαχος δύναμις. Περισσότερον δε συγκεκριμένως απέβλεπεν εις τρία τινά:

- α) να αποδείξη ότι η Γαλλία είναι ικανή να προσφέρη την μεγαλύτεραν Ευρωπαϊκήν συμβολήν διά την άμυναν της Δύσεως.
- β) να εξάρη την οικονομικήν ανάρρωσιν της Γαλλίας, όπου η βιομηχανική παραγωγή έχει υπερβή κατά 40% την προπολεμικήν.
- γ) να συνηγορήση υπέρ της αναγνώρισεως εις την Γαλλίαν ηγετικού ρόλου εν τη δημιουργία ηνωμένης Ευρώπης, ρόλου όστις, κατά τους Γάλλους, ανήκει εις την χώραν των κατόπιν της μονογραφίσεως του σχεδίου Σούμαν και της καταρτίσεως γαλλικού σχεδίου ευρωπαϊκού στρατού, εις ον να περιληφθούν και γερμανικά τμήματα.

Οι σκοποί ούτοι δεν επεκράτησαν μεν εξ ολοκλήρου, επιτυγχάνονται όμως κατά μέγα μέρος.

.....
Επί του τρίτου σημείου, ο Πρόεδρος Τρούμαν και ο κ. Άτσεσον εφάνησαν μεν επικροτούντες ου μόνον το σχέδιον Σούμαν αλλά και τα σχέδια περί επεκτάσεως βραδύτερον της κοινοπραξίας εις την γεωργικήν παραγωγήν και τας συγκοινωνίας. Όσον αφορά όμως το προσφιλές εις τους Γάλλους σχέδιον δημιουργίας ευρωπαϊκού στρατού, δεν απέστησαν της μέχρι τούδε ουδετερότητος των, αβράς μεν αλλά ψυχράς.

.....
 Αι στρατιωτικά υποχρεώσεις της Γαλλίας έναντι της Οργανώσεως του Ατλαντικού Συμφώνου παραμένουν οίαι είχαν καθορισθή κατά την επίσκεψιν του κ. Πλεβέν, ήτοι 10 μεραρχία μέχρι τέλους του 1951, 15 μεραρχία μέχρι τέλους του 1952, 20 μεραρχία μέχρι τέλους του 1953, με δυνατότητα ταχύτερου ρυθμού συγκροτήσεως των μονάδων τούτων, ως είχε βεβαιώσει τον Ιανουάριον ο Στρατηγός JUIN εφ' όσον οι Αμερικανοί θα παρείχον επαρκή οπλισμόν.

.....
 Ο κ. Αυριόλ και ο κ. Σούμαν [...] εξέφρασαν επιμόνως την ευχήν όπως αι Ηνωμένοι Πολιτείαι εκδηλώνουν με περισσοτέραν σαφήνειαν ότι το υπέρ της Ευρώπης ενδιαφέρον των έχει προτεραιότητα επί του υπέρ της Ασίας.

.....
 Το θέμα της Μεσογειακής Ασφαλείας και δη της επεκτάσεως νοτιοανατολικώς της Ατλαντικής Συμμαχίας συνεζητήθη ιδίως κατά τας συνδιαλέξεις Σούμαν – Άτσεσον, ως ανέφερα διά των τηλεγραφημάτων μου 1439 της 30ης και 1449 της 31ης παρ. Μηνός. Ο κ. Σούμαν διατύπωσε τα γνωστά παράπονα διά την μη πρόσκλησιν της Γαλλίας εις τας συναντήσεις της Μάλτας και ενώ προέβαλε επιφυλάξεις διά την πρόσκλησιν της Ισπανίας εις τον Ατλαντικόν, δεν εξέτεινε ταύτας, ως επιμένουν οι περί αυτόν, εις την περίπτωσιν της Τουρκίας και ιδίως της Ελλάδος. Πάντως ως έχω λόγους να πιστεύω, εξηγήθη εις τους Γάλλους επισήμους, ούτως ώστε το «εχώνευσαν» ότι επιθυμία των Ηνωμένων Πολιτειών είναι όπως η Τουρκία – εις την αξιοποίησιν των αεροδρομίων της οποίας το Πεντάγωνον αποδίδει μεγάλην σημασίαν – και η Ελλάς καταστούν μέλη της Ατλαντικής Συμμαχίας. Η μελέτη του θέματος παραπέμφθη, εκ συμφώνου εις τα standing group του Ατλαντικού Συμφώνου – όπερ απαρτίζεται, ως γνωστόν, εκ του Στρατηγού Bradley, του Άγγλου Στρατάρχου Tedder και του Γάλλου Στρατηγού Ely – ίνα καταλήξη εις θετικά συμπεράσματα.

Καθ' όν χρόνον οι κ.κ. Αυριόλ και Σούμαν ευρίσκοντο ακόμη εν Νέα Υόρκη, η Αμερικανική Γερουσία υιοθέτησε τας δύο αποφάσεις, που ενέκριναν την αποστολήν στρατευμάτων εις Ευρώπην και εξέφραζαν την ευχήν προσκλήσεως της Ισπανίας και της Δυτικής Γερμανίας εις τον Ατλαντικόν. Η ρητή αυτή μνεία της Ισπανίας και εις μικρότερον βαθμόν, της Δυτικής Γερμανίας, ηνώχλησε κάπως τους Γάλλους επισκέπτας και υπήρξεν ίσως το μόνον νέφος που επεσκίασε την επίσημον επίσκεψιν. Ουχ' ήττον η γαλλική ικανοποίησις εξ αυτής είναι βαθεία και ως υποστηρίζουν οι Γάλλοι, εστερέωσε το αισιόδοξον συμπέρασμα της επισκέψεως Πλεβέν, καθ' ο η Γαλλία ήρχισεν πάλιν λογιζομένην εν Αμερική ως μέγας, ου νή και ο πρώτος εν Ευρώπη στρατιωτικός παράγων.

.....
 Ευπειθέστατος

Ο Πρέσβυς

ΑΘΑΝ. Ρ. ΠΟΛΙΤΗΣ

Φάκ. 83, Υποφ. 4/1

Από Royal Greek Embassy Washington D.C. προς ΥΠΕΞ Β' Πολιτικήν Δ/νσιν, αρ. Πρωτ. 17439 21 Δεκεμβρίου 1951, «Αμερικανικά απόψεις επί εκλογής Ελλάδος εις Συμβούλιον Ασφαλείας»

Έχω την τιμήν να φέρω εις γνώσιν υμών ότι μετά την χθεσινήν εκλογήν της Ελλάδος εις το Συμβούλιον Ασφαλείας, ην έσπευσε να μοι ανακοινώση τηλεφωνικώς, εκ μέρους του Στέητ Ντηπάρτμεντ, ο προϊστάμενος της αρμοδίας Υπηρεσίας κ. Harry Howard, μοι εδόθη σήμερον η ευκαιρία να επικοινωνήσω διεξοδικώτερον μετ' αυτού.

Ο κ. Howard ηθέλησεν εν αρχή να συνοψίση τους λόγους, δι' ους αι Ηνωμένοι Πολιτείαι υπεστήριξαν εμμόνως την υποψηφιότηταν μας εις το Συμβούλιον Ασφαλείας, εις αντικατάστασιν της απερχομένης Γιουγκοσλαυίας. Η δράσις και αι θυσίαί μας κατά τον πόλεμον, ο τρόπος καθ' ον μεταπολεμικώς εματαιώσαμεν την κομμουνιστικήν επιβουλήν και επωμίσθημεν τα δεινά του αγώνος, η εμφανής ήδη ανάρρωσις μας και η συμβολή των ενόπλων δυνάμεων μας εις Κορέα. Τέλος είπε και η γεωγραφική άποψις καίτοι υπεστηρίχθη το αντίθετον, εσυνηγόρει υπέρ της Ελλάδος, διότι άλλαι τυχόν υποψηφιότητες – ως αι προς στιγμήν αντιμετωπισθείσαι αντί της ημετέρας των Φιλιππινών, της Βιρμανίας και της Σουηδίας – εδικαιολογούντο ολιγώτερον.

Τους λόγους τούτους, αίτινες είχαν αποκρυσταλλωθή εις τον νουν του, κατόπιν φιλικών συνομιλιών μετά του κ. Κύρου κατά την πέμπτην Γενικήν Συνέλευσιν, εξέθεσε κατά τας αρχάς του τρέχοντος έτους εις το αρμόδιον Συμβούλιον του Στέητ Ντηπάρτμεντ, όπερ απεφάνθη ότι κατ' αρχήν, θα έδει να υποστηριχθή η ελλάς όπως διαδεχθή την Γιουγκοσλαυίαν. Εν όψει της παρούσης συνόδου της Γενικής Συνελεύσεως, το Στέητ Ντηπάρτμεντ επεθύμουν να εξακριβώση τας πρακτικάς δυνατότητας επιτυχίας της Ελλάδος προέβη, κατ' Οκτώβριον, εις διαφόρους βολιδοσκοπήσεις εν Νέα Υόρκη, οπότε αποδείχθη εκ στοιχείων ίδια και πληροφοριών που έδωσεν εις τον κ. Howard ο κ. Κύρου ότι ούτος είχε ήδη διαθέσει ευμενώς υπέρ της ελληνικής υποψηφιότητος σημαντικόν αριθμόν χωρών.

.....
 Τώρα, εσυνέχισε, που εξελέγητε, ως ήτο σωστόν δεν πρέπει να «παρακοσκινίζομεν» τα αποτελέσματα των διαφόρων ψηφοφοριών.

.....
 Το κύρος της Ελλάδος εις το Συμβούλιον δεν θα είναι βεβαίως μικρότερον λόγω των δεκαεννέα ψηφοφοριών αίτινες προηγήθησαν της εκλογής της. Πράγματι, παρετήρησα εις το σημείον τούτο, ο μέγας αριθμός ψηφοφοριών και αι κατ' αυτάς μεταπτώσεις έχουν τουλάχιστον τούτο το καλόν, ότι δεν εδημιούργησαν διά την Ελλάδα ιδιαιτέρας υποχρεώσεις, λόγω υποστηρίξεως, έναντι ουδεμίας χώρας πλην των Ηνωμένων Πολιτειών και είμεθα επομένως περισσότερον αδέσμευτοι εν τω Συμβουλίω Ασφαλείας.

Συνεφώνησεν απολύτως εις τούτο, προσθέσας ότι είναι, θα έλεγε φυσικόν, όπως, όταν η Β. Κυβέρνησις θα έχη την ευκαιρίαν να προβή εις δηλώσεις επί της εκλογής της Ελλάδος εις την Βουλήν, υπογραμμισθή ότι θα εργασθώμεν εις το Συμβούλιον εν πνεύματι απολύτου αντικειμενικότητος και αμεροληψίας και με πλήρη συνείδησιν των ευθυνών μας απέναντι ολοκλήρου της διεθνούς κοινωνίας ως χώρα που έχει κάτι να προσφέρει εις τα Ηνωμένα Έθνη και είναι αποφασισμένη να το προσφέρει.

.....
 Εθίξαμε κατά το τέλος της συνομιλίας τον τρόπον καθ' ον ο αμερικανικός τύπος εσχολίασε την εκλογήν της Ελλάδος (σημερινόν μου τηλ/μα υπ' αριθ. 6243). Επ' αφορμή ιδίως του σημερινού κυρίου άρθρου των Ν.Υ. Ταϊμς, [...] και της παρατηρήσεως μου ότι το λαμπρόν, κατά τα λοιπά, άρθρον τούτο, θα ηδύνατο να τονίζη τους λόγους δι' ους ενεδεικνύετο η συμμετοχή της Ελλάδος εις το Συμβούλιον

ο κ. Howard μου είπε ότι ελπίζει να του δοθή κατ' αυτάς η ευκαιρία να αναπτύξη εις ένα των εγκρίτων ενταύθα δημοσιογράφων τους λόγους, τους απαριθμouμένους εν αρχή του παρόντος δι' ους αι Ηνωμένα Πολιτεία ηργάσθησαν με τόσην θέρμην υπέρ της εισόδου της Ελλάδος εις το Συμβούλιον Ασφαλείας.

Ευπειθέστατος
Ο ΠΡΕΣΒΥΣ
ΑΘΑΝ. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ

Φάκελος 190, Υποφάκελος 7/1

Από Ambassade Royale de Grece en France προς ΥΠΕΞ Β' Πολιτικήν Δ/σιν αρ. Πρωτ. 19423 2/1/1952, «Διάσκεψις αρμοδίων Υπουργών ενδιαφερομένων Δυνάμεων εν Παρισίοις δια τον Ευρωπαϊκόν στρατόν»

Η προχθές περατώσασα ενταύθα τας εργασίας της διάσκεψις των 6 Υπουργών των Κρατών άτινα αντιπροσωπεύονται εις την Διάσκεψιν διά την οργάνωσιν της Ευρωπαϊκής Αμύνης επιτρέπει ωρισμένας διαπιστώσεις ως προς την εξέλιξιν των προπαρασκευαστικών εργασιών καταδεικνύει δε την μορφήν την οποία τείνουν να λάβουν τα διάφορα πολιτικά, στρατιωτικά και οικονομικά προβλήματα και την θέσιν ην λαμβάνουν έναντι αυτών αι ενδιαφερόμεναι Κυβερνήσεις. Η συνάντησις αύτη των Υπουργών, δευτέρα κατά σειράν μετά την πρώτην προκαταρκτικήν τοιαύτην εις Στρασβούργον έλυσε και τα σπουδαιότερα εξ αυτών.

.....
Γ. Αι σοβαρότεροι όμως αποφάσεις της περί ης ο λόγος διασκέψεως αφορούν κυρίως την Συνέλευσιν, της οποίας ο ρόλος απετέλεσεν ως γνωστόν, κατά το παρελθόν λόγω ασαφούς λειτουργικής τοποθετήσεως της εν τω αρχικώ σχεδίω αντικείμενον πολλών συζητήσεων μέχρις ότου η ιταλική πρότασις (βλ. έκθεσιν μου 1170 από 17-10-51) περί δημιουργίας αληθούς ευρωπαϊκής αντιπροσωπευτικής Συνελεύσεως μετέβαλε την πορείαν των εργασιών της Διασκέψεως έθεσε δε ταύτην ωμών προ του διλήμματος, είτε να αποδεχθή με πλήρεις συνεπειάς τας απαραίτητους πολιτικός και οικονομικές προϋποθέσεις του εγχειρήματος είτε να ομολογήση ότι εργάζεται διά την δημιουργίαν απλώς ενός νέου τύπου συμμαχικού στρατού χωρίς εσωτέρας συνοχήν και διοικουμένου κατά τρόπον πολύπλοκον ουδέν εμφανίζοντα επομένως πλεονέκτημα έναντι των λοιπών συμμαχιών ας εγνώρισεν το παρελθόν.

Ίνα ο στρατός αυτός αποκτήση ουσιαστικώς νέαν έννοιαν και ανταποκριθή εις τας επιτακτικάς ανάγκας της σημερινής Ευρωπαϊκής πραγματικότητας θα έπρεπε να γεννηθή μέσα εις το πλαίσιον μιας πολιτικής και οικονομικής ηνωμένης Ευρώπης, ης θα εξέφραζε την θέλησιν προς επιβίωσιν και την επιθυμίαν της διατηρήσεως του ρόλου της ως παράγοντος εις την πορείαν της συγχρόνου ιστορίας. Κατά την προκαταρκτικήν συνάντησιν του Νοεμβρίου εν Στρασβούργω ο Ιταλός Πρωθυπουργός ντε Γκασπέρι ανεκίνησεν εκ νέου το θεμελιώδες τούτο ζήτημα εύρον δε αι απόψεις του απήγησιν τόσον παρά τη Γαλλική όσον και παρά τη γερμανική αντιπροσωπεία. Το Βενελούξ αντιθέτως διατήρησεν ζοηράς επιφυλάξεις αρνηθέν να ακολουθήσασα τρεις αντιπροσωπείας εις την ρηζικέλευθον οδόν την οποίαν εχάρασσαν διά το μέλλον της Ευρώπης. Κατά την πρόσφατον διάσκεψιν των Παρισίων η ιδέα περί ομοσπονδιακής διαρθρώσεως της Ευρώπης εκέρδισε τυπικώς έδαφος εφ' όσον επήλθε κατ' αρχήν συμφωνία όπως ανατεθή εις την «Συνέλευσιν» η μελέτη και η επεξεργασία των σχεδίων διά την τοιαύτην πολιτικήν ένωσιν.

Συμφώνως προς τας ληφθείσας αποφάσεις θα διανυθούν τρία στάδια μέχρι της Ενοποίησης της Ευρώπης, η οποία κατά το εκδοθέν σχετικό ανακοινωθέν «αποτελεί ένα εκ των ουσιωδών σκοπών ους έχουν τάξει εις εαυτάς αι εξ Κυβερνήσεις».

Κατά το πρώτον προπαρασκευαστικόν στάδιον η Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότης θα διοικήται ως προβλέπεται εν τω σχεδίω της Συμβάσεως, η δε Συνέλευσις θα αποτελείται από ειδικώς προς τα οριζόμενα μέλη των εθνικών Κοινοβουλίων. Αι σχετικά πιστώσεις θα ψηφίζονται από τα καθ' ἑκαστον κοινοβούλια, θα περιορίζονται δε εις τας αναγκαίας διοικητικάς δαπάνας. Κατά το στάδιον τούτο ο ρόλος της Συνελεύσεως θα είναι συμβουλευτικός και υποτυπώδης. Κατά το δεύτερον ή προμοσπονδιακόν στάδιον η Συνέλευσις ομοίας συνθέσεως ως και εν τω πρώτω σταδίω θα κληθή να μελετήση την ομοσπονδίωσιν ή συνομοσπονδίωσιν της Ευρώπης εντός εξ μηνών από της ενάρξεως της εφαρμογής της συνθήκης (ενάρξεως του δευτέρου σταδίου) θα υποβάλη δε τα πορίσματα της εις τας εξ Κυβερνήσεις αι οποίαι θα οφείλουν να συγκαλέσουν μετά τρεις μήνας διεθνή διάσκεψιν προς μελέτην των σχετικών προτάσεων. Εις το τρίτον και τελευταίον στάδιον θα κλείση ο κύκλος της προεργασίας η δε Ευρώπη θα αποκτήση τον απαραίτητον πολιτικόν εξοπλισμόν δια να εισέλθη εις την νέαν ομοσπονδιακήν εποχήν της οποίας τα χαρακτηριστικά θα είναι τα ακόλουθα: 1) Κοινοβούλιον εκλεγόμενον δι' απ' ευθείας εκλογής από τους λαούς 2) Κοινός προϋπολογισμός εις τον αμυντικόν τομέαν 3) Συγκρότησις των πρώτων ομοσπονδιακών αρχών.

Δ. Απόλυτος σύμπτωσις γνωμών τέλος επήλθεν διά την ίδρυσιν του διευρωπαϊκού δικαστηρίου ως και εις τα καθαρώς στρατιωτικά ζητήματα.

.....
 Η βασική δυσχέρεια πηγάζει εκ του γεγονότος ότι και αι εξ Κυβερνήσεις δεν είναι διατεθειμέναι να εγκαταλείψουν κατά το αυτό αναγκαίον μέτρον την άσκησιν της εθνικής των κυριαρχίας υπέρ του Ευρωπαϊκού οικοδομήματος το οποίον ως εμφανίζεται σήμερον είναι ασταθές εφ' όσον η οικοδόμησις του ήρχισεν από την οροφήν διά να φθάσει βαθμηδόν εις τα θεμέλια. Οι δισταγμοί αυτοί αφορούν κυρίως το σύστημα της λήψεως αποφάσεων (παμνηφία – πλειοψηφία) εις τα διαβουλευόμενα όργανα της Ενώσεως και εις τον τρόπον της διαχειρίσεως των πιστώσεων αι οποίαι λόγω του όγκου των θα δύναται να επηρεάσουν όλην την οικονομικήν ζωήν των ενδιαφερομένων κρατών.

.....
 Η περί Ευρωπαϊκού στρατού σύμβασις, υφ' οίαν μορφήν εμφανίζεται την στιγμήν αυτήν, ουδόλως ανταποκρίνεται εις την αρχικήν πρόθεσιν της Γαλλικής πολιτικής περί ιδρύσεως Ευρωπαϊκής κοινότητος Εθνικής Αμύνης. Εις την εξέλιξιν της πολιτικής αυτής σημειούται τρία στάδια. Κατά το πρώτον στάδιον η Γαλλία απέβλεπεν ουσιαστικώς εις επιβράδυνσιν του επανεξοπλισμού της Γερμανίας ον εζήτην τότε εν σπουδή οι Αμερικάνοι. Κατά το δεύτερον στάδιον, κατόπιν της διαπιστώσεως εκ της προόδου των εργασιών της οικείας διασκέψεως ότι η περί Ευρωπαϊκού στρατού ιδέα ηδύνατο, ειλικρινώς εφαρμοζομένη, να σημάνη την λήξιν του γαλλογερμανικού ανταγωνισμού και την θεμελίωσιν μιας οργανικής διαρθρώσεως της Ευρώπης, η Γαλλική Κυβέρνησις απέβλεπεν σοβαρώς εις την πραγματοποίησιν της. Εις το στάδιο αυτό αι Ηνωμένοι Πολιτείαί παρέσχον την αμέριστον υποστήριξιν των δια την πραγματοποίησιν του σχεδίου. Το τίμημα όπερ θα εκαλείτο να καταβάλη η Γαλλία διά την εφαρμογήν της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ενώσεως ήτο η αναγνώρισις πλήρους ισότητος εις την Γερμανίαν και η κατάργησις του γαλλικού μητροπολιτικού στρατού, προς επίτευξιν της καταργήσεως και του

αντιστοίχου γερμανικού στρατού. Είναι λίαν χαρακτηριστικόν ότι το Γαλλικόν Επιτελείον απεφάνθη υπέρ της καταργήσεως του γαλλικού μητροπολιτικού έχον κυρίως υπ' όψιν του ότι η συγχώνευσις των γαλλογερμανικών δυνάμεων εις ενιαίον στρατιωτικόν συγκρότημα ήτο προτιμότερα από την αναβίωσιν του γαλλογερμανικού ανταγωνισμού, ανταγωνισμού μέλλοντος να αποβή δια μίαν ακόμην φορά εις βάρος της Γαλλίας. Προς την κατεύθυνσιν αυτήν είχαν αρκούντως προχωρήσει αι εργασίαι της Διασκέψεως ότε κατέστη περισσότερον συνειδητή η δυσχέρεια ήτις θα προέκυπτεν εν τη οργανική λειτουργία του Ευρωπαϊκού στρατού εκ του γεγονότος ότι, α) δεν υπήρχεν αντιστοίχως πολιτική αρχή η οποία να αποφασίζει κυριάρχως περί των περιπτώσεων χρησιμοποίησεως του Ευρωπαϊκού στρατού β) η διάθεσις των εθνικών πιστώσεων δια τα έξοδα του Ευρωπαϊκού στρατού δεν ήτο δυνατόν να γίνη άνευ ελέγχου των εθνικών κοινοβουλίων.

Τους ανωτέρω δύο σημαντικούς σκοπέλους επεσήμανεν η Ιταλία (έκθεσις μου υπ' αριθ. 1176 από 17-10-1951). Η Γαλλία και η Γερμανία ευρέθησαν τότε εις την ανάγκην να προχωρήσουν πέραν του αρχικού σχεδίου περί ευρωπαϊκού στρατού και έτειναν να φθάσουν εις την πολιτικήν, οικονομικήν και στρατιωτικήν ολοκλήρωσιν της επί του επιπέδου της εθνικής αμύνης Ευρωπαϊκής Ενώσεως δεχόμεναι σημαντικάς θυσίας εις βάρος της εθνικής αυτών κυριαρχίας. Εις το σημείον αυτό όμως παρεμβαίνει η Αγγλική πολιτική. Η νέα συντηρητική Κυβέρνησις δηλώσασα απεριφράστως ότι αδυνατεί να μετάσχη της ενιαίας στρατιωτικής οργανώσεως της Ευρώπης απεγοήτευσε πλείστους γαλλικούς παράγοντας τρέφοντας την κρυφήν ελπίδα ότι η Αγγλία ίδια μετά την επάνοδον του Τσώρτσιλ εις την αρχή θα απεφάσιζε να μετάσχη του Ευρωπαϊκού στρατού. Τούτο συνετέλεσεν εις την ενίσχυσιν των διασταγμών ωρισμένης μερίδος της κοινής γνώμης εν Γαλλία έναντι του υπό κρίσιν σχεδίου. Η απήχησις όμως ην η εκδήλωσις των αγγλικών προθέσεων έσχεν εν Βελγίω υπήρξε πολύ σοβαρωτέρα. Το Βενελούξ ήγειρεν αντιρρήσεις σοβαρώς έναντι του υπό κρίσιν σχεδίου Ευρωπαϊκού στρατού. Ειδικώτερον το Βέλγιον προέβαλεν αδυναμίαν όπως δεχθή οιαδήποτε θυσίαν εις βάρος της εθνικής αυτού κυριαρχίας, προφασιζόμενον λόγους συνταγματικούς.

.....
 Η όλη προσπάθεια προσανατολισμού ήλλαξεν από της στιγμής εκείνης ως δε ήδη διαμορφούται τείνει εις την δημιουργίαν ενός οργανισμού «αθροίσεως» και ουχί «ενχωνεύσεως» των ευρωπαϊκών στρατιωτικών δυνάμεων. Τα Κράτη παραμένουν κατ' ουσίαν κυρίαρχα εν τω πλαισίω του οργανισμού αυτού. Οι εν τω ενταύθα Υπουργείω των Εξωτερικών αρμόδιοι ερμηνεύουν την στάσιν του Βελγίου ως εκπορευόμενην εμμέσως από την στάσιν της Αγγλίας. Δεν νομίζουν ότι υπήρξεν από αγγλικής πλευράς προσπάθεια τορπιλλισμού του Ευρωπαϊκού στρατού διά του Βελγίου. Πιστεύουν όμως ότι το Βέλγιον του οποίου η πολιτική πατροπαραδότως στηρίζεται εις την Αγγλίαν διστάζει να εμπλακή μόνον του εις μίαν οργανικήν μετά της λοιπώς ηπειρωτικής Ευρώπης σύνδεσιν. Νομίζουν επίσης ότι οι Βέλγοι αρμόδιοι φοβούνται μήπως η σύνδεσις αυτή θα έφερε προς επικίνδυνον χαλάρωσιν των δεσμών μεταξύ Βαλόνων και Φλαμανδών, των μεν στρεφομένων προς την Γαλλίαν των δε προς τους Γερμανούς.

Οπωσδήποτε την στιγμήν ταύτην το περί Ευρωπαϊκού στρατού σχέδιον, ως τούτο διαμορφούται κατά τα εν τω πρώτω μέρει της παρούσης εκθέσεως αναφερόμενα, δεν ικανοποιεί ποσώς την Γαλλικήν πολιτικήν. Δι' αυτού θα εκαλύπτετο κατ' ουσίαν ο γερμανικός επανεξοπλισμός διά της συγκροτήσεως των γερμανικών μεραρχιών άνευ ουδεμίας θετικής υπέρ της Γαλλίας εγγυήσεως. Θα συμβή τουτέστιν ακριβώς αυτό το

οποίο εξήτησεν η Γαλλία να αποτρέψη διά της περί του Ευρωπαϊκού στρατού προτάσεως της. Κατόπιν τούτου τίθεται ευλόγως το ερώτημα διά ποίον λόγον συνεχίζεται η περί Ευρωπαϊκού στρατού προσπάθεια και διατί δεν λέγεται περιφράστως εις την κοινήν γνώμην η αλήθεια. Ως από της ενταύθα σκοπιάς αντιλαμβάνομαι οι υπεύθυνοι γαλλικοί κύκλοι, ελπίζουν ότι η αποδοχή έστω και της ελλειπούς μορφής στρατιωτικής οργανώσεως της Ευρώπης θα προλειάνη το έδαφος διά μιαν πληρεστέραν οργάνωσιν αυτής εν ευθετωτέρω χρόνω. Από άλλης απόψεως προτιμούν την πραγματοποίησιν του γερμανικού επανεξοπλισμού υπό τον ευρωπαϊκόν μανδύαν. Ο μανδύας αυτός θα καλύψη όχι μόνον τον εκ του ως άνω εξοπλισμού κίνδυνον, αλλά και τουθ' όπερ και σπουδαιότερον, την αποτυχίαν της Γαλλίας όπως τον αποτρέψη.

.....
 Το αμερικανικόν ενδιαφέρον παραμένει εν προκειμένω αμείωτον. Οι Αμερικανοί θέλουν να έχουν το ταχύτερον γερμανικάς μεραρχίας. Προτιμούν φυσικά το σχέδιον το οποίον θα επιτρέψη τη συγκρότησιν των μεραρχιών αυτών να είναι άρτιον και καλόν. Αλλά και ελλειπές και κακό εάν είναι δεν πρόκειται να εγερθούν αντιρρήσεις από αμερικανικής πλευράς. Διά τους Αμερικανούς οιονδήποτε σχέδιον το οποίον θα επέτρεπε την εν τω Ατλαντικό πλαισίω στρατιωτικήν αξιοποίησιν της Γερμανίας θα είναι καλόν. Όσον αφορά την Γερμανίαν δέον να ληφθή υπ' όψιν ότι η σημασία του γερμανικού παράγοντος εν τω διεθνεί πεδίω έχει αυξηθή επαισθήτως κατά τους τελευταίους μήνας. Η συντελουμένη εν τω εσωτερικώ της Δυτικής Γερμανίας εργασία ανασυγκροτήσεως, ανοικοδομήσεως και παραγωγής, η παρατηρουμένη κατακόρυφος άνοδος της οικονομικής αυτής δυναμικότητος, εν αντιθέσει προς την κλονίζουσαν τας λοιπάς Ευρωπαϊκάς χώρας κρίσιν, τέλος η κυβερνητικήν ευστάθεια και η σοβαρότης μεθ' ης το υπό τον Αντενάουερ πολιτικόν συγκρότημα χειρίζεται τα ενδιαφέροντα την Γερμανία ζητήματα αποτελούν στοιχεία προκαλούντα την έκπληξιν και την επιβολήν εν τω εξωτερικώ. Ιδίως από αμερικανικής πλευράς, ο γερμανικός παράγων εκτιμάται και υπολογίζεται οσήμεραι περισσότερον.

Σημειωτέον ότι τη στιγμή αυτήν οι Γερμανοί δεν ζητούν τίποτε από κανέναν. Και αυτό το θέμα του καθεστώτος της κατοχής το αντιμετωπίζουν ήρεμα μη επισπεύδοντες την λύσιν του. Αντιθέτως οι σύμμαχοι ζητούν από την Γερμανίαν την συνεργασίαν και την συμβολήν της. Τούτο θέτει τους Γερμανούς εις πλεονεκτικωτέραν θέσιν ή άλλοτε έναντι των Ατλαντικών δυνάμεων. Δέον επίσης να εξαρθή η μετριοπάθεια ην επιδεικνύει εν παντί η Κυβέρνησις Αντενάουερ και η ειλικρινής της πρόθεσις όπως συνεργασθή εν τω Ευρωπαϊκώ πλαισίω και εν τω Ευρωπαϊκώ στρατώ δεχομένη να κάμη παραχωρήσεις και θυσίας ας η Γαλλία, η Ιταλία και το Βέλγιον δυσκολεύονται να δεχθούν. Ωστε και αυτό το odium της τυχόν αποτυχίας του Ευρωπαϊκού στρατού θα βαρύνη ουχί την Γερμανία αλλά τας λοιπάς Ευρωπαϊκάς δυνάμεις. Εάν δε πράγματι η Γερμανία φθάση να επανεξοπλισθή θα δύναται να αιτιάται τις πάντα άλλον πλην της Γερμανίας.

Όλα αυτά δεν σημαίνουν ότι η Γερμανική Κυβέρνησις δεν επιδιώκει συγκεκριμένους αντικειμενικούς σκοπούς. Ο κυριώτερος εκ των σκοπών αυτών είναι η αποκατάστασις της πλήρους ισοτιμίας της Γερμανίας προς τας λοιπάς δυνάμεις. Εν τη επιδιώξει όμως των ως άνω σκοπών αυτών είναι η αποκατάστασις της πλήρους ισοτιμίας της Γερμανίας προς τας λοιπάς δυνάμεις. Εν τη επιδιώξει όμως των ως άνω σκοπών η Γερμανική Κυβέρνησις επιδεικνύει σύνεσιν και υπομονήν. Ένα χαρακτηριστικόν εν προκειμένω παράδειγμα παρέχουν αι τελευταίαι δηλώσεις του Γερμανού Υπουργού των Εξωτερικών κ. Χαλσταϊν ευθύς άμα τη αφίξει του εν Βόννη

εκ Παρισίων, όπου είχε συμμετάσχει της Διασκέψεως των 6 διά τον Ευρωπαϊκόν στρατόν. Εις τας δηλώσεις αυτάς ο κ. Χαλστάιν είπεν ότι η εφαρμογή του περί Ευρωπαϊκού σχεδίου θα έφερε και την Γερμανίαν εντός των κόλπων του Ατλαντικού Συμφώνου. Αι δηλώσεις αυταί εθορύβησαν ζωηρώς τους εν τω γαλλικώ Υπουργείω των Εξωτερικών αρμοδίους.

.....
Ομολογώ ότι και εμέ εξέπληξεν η έκπληξις των Γάλλων. Η είσοδος των Γερμανών εις το Ατλαντικόν Σύμφωνον, αδιάφορον το πότε και υπό ποίαν μορφήν θα πραγματοποιηθή αύτη, αποτελεί λογικήν συνέπειαν της ακολουθουμένης υπό της Κυβερνήσεως της Βόννης πολιτικής, πολιτικής ην και οι σύμμαχοι εδέχθησαν ως βάσιν των μετά της Γερμανίας σχέσεων των. Και η βάση αυτή είναι η αρχή της πλήρους ισοτιμίας. Κατ' εφαρμογήν της εν λόγω αρχής, είναι φυσικόν όπως η Γερμανία, ως μετέχουσαν τον Ευρωπαϊκόν στρατόν έχη τους αυτούς δεσμούς μετά της Ατλαντικής οργανώσεως όπως και οι λοιπαί χώραι ανήκουσαι εις τον Ευρωπαϊκόν στρατόν.

Όθεν λίαν ευλόγως η Γερμανική Κυβέρνησις δεν εξεδήλωσε προς τους Γάλλους αρμοδίους την πρόθεσιν της όπως εισέλθη εις το Ατλαντικόν. Κατά βάσιν δεν πρόκειται περί γερμανικού «αιτήματος» αλλά περί λογικής συνεπειάς της πολιτικής γραμμής ην οι σύμμαχοι ακολουθούν έναντι της Γερμανίας. Δυστυχώς από γαλλικής πλευράς δεν υπάρχει η γενναιότης προς παραδοχήν όχι μόνον των ευχαρίστων αλλά και των δυσαρέστων συνεπειών.

Ευπειθέστατος

Ο Πρέσβυς

P. ΡΑΦΑΗΛ

Φάκελος 39, Υποφάκελος 5/1

(υπηρεσιακό έγγραφο του ΥΠΕΞ χωρίς στοιχεία)

- 1) Η Ελλάς με πολλήν συμπάθειαν αποβλέπει εις την προσπάθεια συμπήξεως της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητος εις την οποίαν χάρις εις την συμμετοχήν και της Γερμανίας διαβλέπει μιαν επί πλέον σοβαροτάτην εγγύησιν διά την διατήρησιν της ειρήνης. Περιτετεύει συνεπώς να προστεθή ότι η Ελλάς η οποία διά του NATO πρόκειται να συνδεθή με την Ε.Α.Κ. θα συντελέση κατά δύναμιν εις την επιτυχίαν της κοινής προσπαθείας.
- 2) Εάν η Γερμανία και οι τρεις Μεγάλοι Δυτικοί Σύμμαχοι αποφασίσουν ποτέ να μεταρρυθμίσουν τας μεταξύ των σχέσεις διά της εισόδου της Γερμανίας εις το NATO δεν πρόκειται, βεβαίως, να προέλθουν αντιρρήσεις εξ ημών. Μας φαίνεται μόνον ότι αφού με τόσας διαπραγματεύσεις επετεύχθη συμφωνία διά την οργάνωσιν της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητος και του προσδιορισμού των σχέσεων της με το NATO είναι λογικόν να πραγματοποιηθή πρώτον πλήρως η προσπάθεια αυτή και κατόπιν μόνον εάν παρίσταται ανάγκη να μελετηθούν άλλοι συνδυασμοί.

Φάκ. 72, Υποφ. 3/1

Εν Αγκύρα τη 12η Ιανουαρίου 1952, προς ΥΠΕΞ Β' Πολιτικήν Δ/σιν, αρ. Πρωτ. 19212, Τουρκικόν απόρρητον υπόμνημα προς Κυβερνήσεις Κρατών – μελών Ατλαντικού Συμφώνου.

ΑΚΡΩΣ ΑΠΟΡΡΗΤΟ

Έχω την τιμήν να σας γνωρίσω ότι κατά την χθεσινή μου μετάβασιν παρ' αυτό, ο Γενικός Γραμματεύς του Υπουργείου Εξωτερικών μοι έδωκε προς αποκλειστικήν μου πληροφορίαν και κατατόπισιν το συνημμένον aide – memoire ου το πρωτότυπον είχεν επιδοθή υπό της Τουρκικής Κυβερνήσεως εις όλα τα κράτη – μέλη του Ατλαντικού Συμφώνου, με παρεκάλεσε δε να το καταστρέψω αφού το μελετήσω.

.....
 Σημειωτέον ότι διά να λάβω γνώσιν του aide – memoire εχρειάσθη να εκφράσω παράπονα εις τον ίδιον τον Υπουργό τον Εξωτερικών επικαλεσθείς το επιχείρημα ότι θα ήτο ωφέλιμον να εδίδετο τούτο και εις ημάς αν μη τι άλλο διά να τους βοηθήσωμεν εις την προσπάθειαν των όπως κατατοπισθούν οι φίλοι μας επί της ανάγκης, αφ' ενός, χωριστής αντιμετώπισης του θέματος εισδοχής της Τουρκίας εις το Ατλαντικόν Σύμφωνον από του θέματος οργανώσεως της αμύνης της Μέσης Ανατολής και αφ' ετέρου της υπαγωγής της Τουρκίας εις το Αρχηγείον του Αϊζενχάουερ.

.....
 Το αγγλιστί συντεταγμένο aide – memoire συνοψίζει λίαν επιτυχώς την τουρκικήν επιχειρηματολογίαν. Ιδιαίτερος ενδιαφέροντα είναι, νομίζω, τα ακόλουθα δύο σημεία του:

- 1) ότι ο στρατηγός Μπράντλεϋ φέρεται αφήσας να νοηθή κατά τας εν Αγκύρα συνομιλίας της 13ης Οκτωβρίου 1951 ότι αι Ηνωμένοι Πολιτείαι αδυνατούν, επί του παρόντος, να αναλάβουν συμβατικές δεσμεύσεις διά την άμυναν της Μέσης Ανατολής.
- 2) Οτι η Τουρκική Κυβέρνησις θέτει ως αξίωμα της συλλογικής ασφάλειας την άποψιν ότι τα μετέχοντα αυτής κράτη – και ίδια τα δυνάμενα να ευρεθούν εις άμεσον επαφήν μετά του ενδεχομένου επιτιθεμένου – οφείλουν, κατά πρώτον λόγον, να εξασφαλίσουν την ιδίαν των ασφάλειαν, μόνον δε μετά ταύτα, και τούτο εν τω μέτρω των δυνατοτήτων των, να επεκτείνουν πέραν των ιδίων των συνόρων τας υποχρεώσεις των.

.....
 Η τόσοσιν εγωιστική αυτή τουρκική άποψις μόλις κολάζεται διά του παρεπιθεμένου ισχυρισμού ότι η τοιαύτη αντιμετώπισις του ρόλου της Τουρκίας είναι προς το συμφέρον του όλου συλλογικού συστήματος.

.....
 ΚΟΝΤΟΥΜΑΣ

Φάκελος 40, Υποφάκελος 2/1

Συνομιλία μου μετά του Πρεσβευτού της Γερμανίας της 13ης Μαρτίου 1952

Εν αρχή ο κ. Πρέσβυς ηυχαρίστησε διά την στάσιν του Κυρίου Βενιζέλου εις Λισσαβόνα ως προς το ζήτημα του Ευρωπαϊκού Στρατού. Αλλ' ενώ καθώρισεν ούτος ότι ο κύριος σκοπός της επισκέψεως του ήτο η διατύπωσις των ευχαριστιών τούτων, κατεφάνη σαφώς ότι ο μοναδικός σκοπός αυτού ήτο η διατύπωσις παρακλήσεως όπως υποστηρίξωμεν την γερμανικήν άποψιν επί του ζητήματος της Σάαρ εις το επί θύραις Συμβούλιον των Υπουργών των Εξωτερικών της Ευρωπαϊκής Οργανώσεως. Ετόνισεν εν συνεχεία ότι η εκκαθάρισις του ζητήματος είναι απαραίτητος διότι άνευ αυτής είναι αδύνατος η πραγματική συνεργασία Γαλλίας και Γερμανίας η οποία είναι απαραίτητος διά την δημιουργίαν του Ευρωπαϊκού στρατού. Επέμεινεν ότι το δικαίωμα της αυτοδιαθέσεως των λαών, το οποίον διήνθισε διά πολλών

παρατηρήσεων επέβαλλεν όπως οι Γερμανοί της Σάαρ αφεθούν ελεύθεροι επί του ζητήματος τούτου παρατηρήσας ότι διά συνεχών και πιεστικών παρεμβάσεων των Γάλλων όλα γίνονται εκεί συμφώνως προς τας γαλλικάς επιθυμίας. Τα συμβαίνοντα εις Σάαρ είναι συνεχώς αιτία δυσαρεσκείας μεταξύ Γερμανίας και Γαλλίας, παρεμποδίζουν την συνεργασίαν των, απαραίτητον δια την καρποφόρησιν του Ατλαντικού Συμφώνου και προσβάλλουν βασικάς αρχάς του συγχρόνου πολιτισμού, όπως εκείνης της αυτοδιαθέσεως των λαών. Παρατήρησεν ότι έχει την βεβαιότητα ότι η Ελληνική Αντιπροσωπεία θα υποστηρίξη την γερμανικήν άποψιν διά τους ανωτέρω λόγους και διότι κατ' εντελώς ανάλογον τρόπον τίθεται και το Κυπριακόν ζήτημα το οποίο δικαίως μας είναι προσφιλές.

Αφού τω παρετήρησα και τω εξήγησα διατί δυσχερώς δύναται να χωρέση παραλληλισμός του Κυπριακού ζητήματος προς το ζήτημα της Σάαρ είτε της θέσεως των Κυβερνήσεων μας έναντι των ζητημάτων αυτών, τω προσέθηκα ότι θα μελετήσωμεν το επιδιδόμενον μεμοράντομ και θα πράξωμεν το καλλίτερον εις Παρισίους λαμβάνοντες υπ' όψιν και τα συμφέροντα της κοινής υποθέσεως εις την οποίαν συνασπίσθημεν και την αναγεννωμένην φιλίαν μας προς την Γερμανίαν αλλά και άλλους παράγοντας οι οποίοι θα αφεώρων άλλους παλαιούς μας φίλους.

Εις παρατήρησιν του ότι θα ήθελε κάτι θετικώτερον απήντησα ότι δεν ήμην ενήμερος των λεπτομερειών της Σάαρ και πριν συνεννοηθώ τόσον με τον Αντιπρόεδρον της Κυβερνήσεως όσον και με τας υπηρεσίας δεν ήτο δυνατόν να αναλάβω θετικότεραν δέσμευσιν. Εβεβαίωσα όμως ότι αι φιλικαί διαθέσεις τας οποίας επεδείξαμεν προσφάτως απέναντι της Γερμανίας, όπως η τόσον αντιδημοτική και δυσχερής χάρις εις τον στρατηγόν Αντρέ ή επί γενικωτέρου πεδίου η στάσις μας επί του ζητήματος του επανεξοπλισμού της Γερμανίας, διά να αναφέρω πολλά άλλα αποτελούν εγγύησιν ότι πράγματι θα πράξωμεν το καλλίτερον.

Φ. 194 (1953)

Από Délégation Permanente Hellénique auprès des organisations Internationales Genève προς Υ.Π.Ε.Ξ. Δ/σιν Ευρωπαϊκής Συνεργασίας, 12/11/1953, αρ. Πρωτ. 58877

«Συζήτησις εν τη Βουλή των Κοινοτήτων περί αγγλικής πολιτικής έναντι της ηπειρωτικής Ευρώπης. – Κοινοβουλευτική τάσις προς μελλοντικήν αξιοποίησιν του Συμβουλίου της Ευρώπης εν μέσω του αυξάνοντος φόβου ον προκαλεί η οικονομική ιδίως ανάπτυξις της Γερμανίας».

Ημέτεραι εκθέσεις υπ' αριθ. 400/15.5.53, 600/15.5.53, 600/7.7.53 και 54695 872/10.10.53

Η Γραμματεία του Συμβουλίου της Ευρώπης εκυκλοφόρησε κατά τας τελευταίας ταύτας ημέρας πολυσέλιδον ανατύπωσιν εκ των εστενογραφημένων πρακτικών της Βουλής των Κοινοτήτων της εν αυτή λαβούσης χώραν συζητήσεως, την 23^{ην} παρελθόντος Οκτωβρίου, εν σχέσει προς την σημερινήν θέσιν της Μεγάλης Βρετανίας (Council of Europe, Directorate of Information (IP/644): "Debate on the Council of Europe in the House of Commons on October 23rd 1953").

Η συζήτηση αυτή, η οποία από τους εν αγγλική πολιτική φίλους της ευρωπαϊκής ιδέας επεδιώκετο από μακρού και ανεμένετο ανυπομόνως, ασφαλώς προσδιωρίσθη εν μεγάλω μέτρω την στιγμήν ταύτην από το εξαιρετικόν όπερ παρουσίασεν ενδιαφέρον η τελευταία σύνοδος της Συμβουλευτικής Συνελεύσεως κατά τον παρελθόντα Σεπτέμβριον, διεξαχθείσα δε εις επίπεδον αληθώς υψηλόν υπήρξε χρησίμως ενδεικτική από τριπλής απόψεως: πρώτον ψυχικής και διανοητικής στάσεως των Άγγλων έναντι της ηπειρωτικής Ευρώπης, δεύτερον τρόπων ενεργείας της αγγλικής πολιτικής διά των εν Ευρώπη δρώντων διεθνών οργανισμών και τρίτον αντιμετώπισεως υπό του αγγλικού πολιτικού κόσμου των υπό υπεύθυνον μελέτην σχεδίων ολοκληρώσεως της Ευρώπης με επίκεντρον την Γερμανίαν. Δι' ο και κρίνω σκόπιμον να τη συνοψίσω κατωτέρω μετά τινών σχολίων, άτινα έχω την τιμήν να υποβάλω εις την προσεχήν σας εν συναφεία προς τα ανωτέρω αναφερομένας εκθέσεις μου.

A. – Ψυχική και διανοητική στάσις των Άγγλων έναντι της ηπειρωτικής Ευρώπης

I. «Όλοι ενθυμούμεθα πως προ του πολέμου, ότε κάποτε έπεσε πυκνή ομίχλη εις την Μάγχην μια εφημερίς ανήγγειλε με πομπώδην τίτλον “Continent Isolated”. Όλοι εγλάσαμεν τότε. Το εγωκεντρικόν φούσκωμα αυτού του τίτλου είναι τόσον ξεπερασμένον όσον η γηρασμένη αντίληψις του βικτωριανού ιμπεριαλισμού. Το πρόβλημα του καθεστώτος των σχέσεων μας με την Ευρώπην είναι κάτι με το οποίον η γενεά μας είναι η πρώτη έχουσα να ασχοληθή. Οι πατέρες μας δεν εστενοχωρούντο καθόλου με το θέμα αυτό. Δι' εκείνους ημπορούσαμεν να είμεθα Ευρωπαίοι πνευματικώς, αλλά δεν ήμεθα Ευρωπαίοι ούτε πολιτικώς, ούτε γεωγραφικώς. Η Μάγχη ήτο δεκάκις ευρύτερα του Ειρηνικού και δύο φορές βαθύτερα του. Αυτό είναι το πρόβλημα της γενεάς μας. Είναι δε ενδιαφέρον να διαπιστώση κανείς ότι από απόψεως ηλικίας εκ των λαβόντων τον λόγον κατά την παρούσαν συζήτησιν μόνο ή δύο ή τρεις έχουν υπερβή τα 45 [...] Είμεθα η πρώτη γενεά που αισθανόμεθα Ευρωπαίοι όχι μόνο πνευματικώς αλλά και γεωγραφικώς [...] Δεν είμεθα ακόμη Ευρωπαίοι πολιτικώς. Πάντοτε ητενίζομεν διά μέσω των ωκεανών προς το Commonwealth και εις τούτο εθεωρούμεν ότι κείται το πολιτικόν μας πεπρωμένον. Ομολογώ ότι με τη δημιουργίαν των νέων Dominions και την ανάπτυξιν των παλαιών η ιδέα του Commonwealth με συνείχε κατά τρόπον αύξοντα και ότι μόνον κατά τον τελευταίον έτος περίπου ήρχισα να διερωτώμαι περί (της ορθότητος) της υφ' ημών απορρίψεως των ευρωπαϊκών δεσμών. Καθ' όν χρόνον εις την Βουλήν των Κοινοτήτων συνεζητούμεν περί Μαλαισίας, Κορέας, Σουέζ και Κένυας και κατηναλίσκομεν ατελευτήτους ημέρας με τα αποικιακά μας προβλήματα, οι Γερμανοί, ο ισχυρότερος λαός της Ευρώπης, συγκεντρούντες την προσοχήν των επί πραγμάτων ευρωπαϊκών ηρέμωσιν ανελάμβανον την ηγεσίαν της Ευρώπης. Δεν ημπορούμεν να αγνοήσομεν παρόμοια γεγονότα».

Τα ανωτέρω, λεχθέντα υπό του βουλευτού κ. Geoffrey de Freitas ήσαν προφανώς η συνισταμένη της γενικής τάσεως της Βουλής των Κοινοτήτων, η οποία εφάνη επιτέλους αναγνωρίζουσα ότι, αντί να πλέη μόνον εις την αυτοϊκανοποίησιν «της πολιτικής μας μεγαλοφυΐας της δημιουργησάσης το νέον Commonwealth» οφείλει να συναγάγη τας πολιτικές συνεπείας του γεγονότος ότι η Μεγάλη Βρετανία αποτελεί από πάσης απόψεως μέρος της Ευρώπης, χωρίς όμως ουδόλως να αυταπατάται επί των δυσχερειών των ψυχικών και διανοητικών ας θα συναντήση η υιοθέτησις της νέας αυτής στάσεως. Πράγματι δε αποτελεί αύτη αληθή επανάστασιν κατόπιν μακρών αιώνων καθ' ους είχαν οι Άγγλοι αποφασιστικώς εστραμένην την ράχην των

προς την Ευρώπη, ιδίως από της Μεταρρυθμίσεως αφ' ης ομολογούν ότι απεκόπησαν παντελώς «από το κύριον ρεύμα της ευρωπαϊκής σκέψεως».

II. Ουχ ήττον, η όλη συζήτησις δίδει την εντύπωσιν ότι η αφύπνησις τούτη εν μέσω της παρούσης πραγματικότητος δεν οφείλεται τόσον εις γενικής φύσεως διαπιστώσεις, όσον εις ένα ολονέν επεκτεινόμενον φόβον: τον φόβον της Γερμανίας. «Εάν δεν φροντίσωμεν τώρα, όταν αποφασίσωμεν να το πράξωμεν ημπορούμεν να ευρεθούμεν προς ενός νέου προτύπου γερμανικής Ευρώπης. Δι' ευστόχου διπλωματίας και εντόνους και σκληράς εργασίας οι Γερμανοί εκέρδισαν μιαν πολιτικήν επικράτησιν εις την Ευρώπην, πολλώ πληρεστέραν και ασφαλεστέραν από ο,τιδήποτε ημπορούσαν να κατορθώσουν οι στρατιαί του Κάιζερ ή του Χίτλερ». Ο φόβος αυτός της Γερμανίας διέθετε την όλην συζήτησιν, εν συναφεία δε προς αυτόν ο καταστάς πλέον διά τους Άγγλους εφιαλτής του βρετανικού “Leadership” ότε εν τη παγκοσμίω καταπτώσει της Μεγάλης Βρετανίας θεώρουν οι Άγγλοι δυνατόν ακόμη εις την Ευρώπην. Εν μέσω ειρωνικής και δη σαρκαστικής ενίοτε κριτικής του εμπειρισμού, της αναβλητικότητος, της διστακτικότητος, της υπερβολικής επιφυλακτικότητος εν γένει και την ελαφρά τη καρδία σφαλμάτων παραλείψεως της αγγλικής διπλωματίας – τα οποία πάντα ήσαν μεν συγγνωστά και ίσως επανορθώσιμα ότε η υπεροχή της βρετανικής δυνάμεως ήτο αδιαμφισβήτητος, αλλά κινδυνεύουν να αποβούν σήμερον πλέον καταστρεπτικά – ηξιώθη απ' όλους επιμόνως όπως η Βρετανική Κυβέρνησις αρχίση επιτέλους αναλαμβάνουσα ευρωπαϊκάς πρωτοβουλίας ίνα επιτύχη την ηγεσίαν της Ευρώπης η οποία όλοι οι Άγγλοι φρονούν ότι τη ανήκει. Διότι ανεγνωρίσθη ότι πάσαι αι ως τώρα πράξεις της αγγλικής διπλωματίας έναντι της οργανώσεως της Ευρώπης εθεωρήθησαν και ήσαν «υποχωρήσεις» της μάλλον παρά «πρωτοβουλίας». Ως καταλληλότερος δε στίβος υποδεικνύεται το Συμβούλιον της Ευρώπης όπου η Μεγάλη Βρετανία «δεν επισκιάζεται από τας μεγάλας Δυνάμεις της Ανατολής και Δύσεως» (Mr. R. Brooman – White). Εν τω πνεύματι τούτω όλη η νεωτέρα πολιτική ηγεσία της Αγγλίας, ανεξαρτήτως κόμματος, φαίνεται σύμφωνως επί του ότι το Συμβούλιον της Ευρώπης αποτελεί μιαν μεγάλην ευκαιρίαν – αυξανούσης χρησιμότητος καθ' ο μέτρον πλησιάζει η Ευρώπη προς την ολοκλήρωσιν της – την οποίαν η Μεγάλη Βρετανία οφείλει και δύναται τόσω ευκολώτερον να εκμεταλλευθή όσον ουδεμία άλλη μετέχουσα κυβέρνησις το πράττει ή το έπραξεν ακόμη (άνω τελεία) αρχίζει δε πλέον εις την Αγγλίαν να πλανάται ο φόβος μήπως εν τη βρετανική απουσία γίνη τούτο αυτομάτως από την Γερμανία (Mr. Paul Williams).

B. – Τάσις προς μελλοντικήν αξιοποίησιν του Συμβουλίου της Ευρώπης

Εν σχέσει προς τον τρόπον εκδηλώσεως της βρετανικής πολιτικής εν Ευρώπη εξεφράσθησαν διάφοροι απόψεις με γενικήν προτίμησιν υπέρ του NATO δια την παρούσαν στιγμήν, αλλά σαφή τάσιν προς υποστήριξιν και αξιοποίησιν ως θεσμού του Συμβουλίου της Ευρώπης δι' αργότερον: «μη αφήσητε το Συμβούλιον της Ευρώπης να καταρρεύση, κρατήσατε το εν ζωή έστω και μόνον ως συζητούντα όμιλον. Θα το χρειασθώμεν μιαν ημέραν». (Sir Robert Boothby).

I. Απολογισμός και κριτική του μέχρι τούδε έργου του Συμβουλίου της Ευρώπης

Ανεγνωρίσθη πράγματι ότι το Συμβούλιον της Ευρώπης κατά τα τέσσερα έτη της υπάρξεως του επετέλεσε σημαντικόν διά το βραχύ τούτο διάστημα έργον, ως μόνος μεταξύ των πολλών διεθνής θεσμός, όπου όχι μόνον αι κυβερνήσεις αλλά επίσης και τα κοινοβούλια 15 ευρωπαϊκών κρατών ημπορούν να συνέρχωνται και να

ανταλλάσσουν τας σκέψεις των. Από τας συζητήσεις δε αυτάς εξεπήδησαν ιδέαι δημιουργικαί. Πράγματι εκεί εξεκολάφη η Ευρωπαϊκή Κοινοπραξία του Άνθρακος και Χάλυβος (C.E.C.A.) η οποία και κατέστη πραγματικότης, εκεί έχει την αφητηρίαν της η Ευρωπαϊκή Κοινοπραξία της Αμύνης (C.E.D.) και εκεί παρεσκευάσθη η υπό κύησιν πολιτική ευρωπαϊκή κοινοπραξία (C.P.E.).

.....

Γ. – Αγγλική στάσις έναντι διαφόρων σχεδίων ολοκληρώσεως της Ευρώπης

I. Εξαιρέση ενός ή δυο βουλευτών, αίτινες υπερημύνθησαν της συγκροτήσεως περιφερειακών ομάδων και εξειδικευμένων οργανώσεων, τας οποίας όλας θα επεκάλυπτεν ίνα συντονίζη το Συμβούλιον της Ευρώπης προς ο υποτίθεται ότι συγκλίνει κάθε ευρωπαϊκή νομιμοφροσύνη πάντες οι μετέσχοντες της συζητήσεως εκηρύχθησαν και δη σφοδρώς εναντίον της λεγομένης Μικράς Ευρώπης των Εξ. Την C.E.C.A. η οποία ήδη λειτουργεί, φαίνονται κατά το μάλλον ή ήττον να εχώνευσαν, δι' ο και η συζήτησις εστράφη περί τον προσφύτερον τρόπον συνεργασίας μετ' αυτής της Μεγάλης Βρετανίας καίτοι και πάλιν εξεφράσθησαν φόβοι, ιδίως εκ μέρους εργατικών βουλευτών, ότι εάν δεν υφίσταται τώρα ανταγωνισμός άνθρακος και χάλυβος εις τας αμοιβαίας αγοράς (ήτοι Μεγάλης Βρετανίας αφ' ενός και αφ' ετέρου Γαλλίας, Γερμανίας, Ιταλίας και Μπενελούξ) είναι δυνατόν να υπάρξη σύγκρουσις εν τη εξαγωγή των μεταλλευμάτων τούτων προς τας αγοράς τρίτων χωρών. Η εναντίωσις όμως κατά της C.E.D. εξεδηλώθη εντόνος έτι δε εντονωτέρα κατά της C.P.E..

II. Η επιχειρηματολογία εναντίον της πρώτης δύναται να συνοψισθή ως εξής: Η Γερμανία είναι πάντοτε η ίδια και αδιόρθωτη, δι' ο και ουδείς φαίνεται διατεθειμένος να αντιμετωπίση σήμερον τους κινδύνους μιας ηνοποιημένης Γερμανίας, εις τούτο δε συνίσταται το βασικώτερον πλέον σήμεραν πρόβλημα της Ευρώπης. Απόδειξις τούτον είναι ότι ενώ προ τινός χρόνου αι γαλλο-γερμανικαί σχέσεις εβελτιούντο σταθερώς ήδη από διετίας που συζητούνται τα θέματα της Κοινοπραξίας της Αμύνης αι γαλλο-γερμανικαί σχέσεις δεν παύουν να χειροτερεύουν και πάλιν. Εάν τα κύρια υπέρ της C.E.D. επιχειρήματα ήσαν η διά αυτής προώθησις της γαλλο-γερμανικής συνεργασίας, η δι' αυτής οργάνωσις της αμύνης της Δυτικής Ευρώπης κατά του εξ Ανατολών κινδύνου και η εξασφάλισις αποτελεσματικού ελέγχου επί του αναδημιουργηθησομένου γερμανικού στρατού, τότε η απάντησις είναι η εξής: 1) Εάν εις την δυστροπούσαν να επικυρώση τη συνθήκη της C.E.D. Γαλλίαν η τοιαύτη μετά των Γερμανών συνεργασίαν τη επιβληθή υπό του αγγλοσαξονικού κόσμου δι' απειλών και εκβιασμών, ούτε η ειλικρινής μετά της Γερμανίας συνεργασία της Γαλλίας επιτυγχάνεται, ούτε αι σχέσεις της τελευταίας προς τη Μεγάλην Βρετανίαν και τας Ηνωμένας Πολιτείας ενισχύονται. 2) Ούτως ή άλλως είναι απ' όλους παραδεδεγμένον ότι μόνος ο στρατός της C.E.D. δεν θα είναι εις θέσιν να εξασφαλίση την άμυναν της Δυτικής Ευρώπης. 3) Ο συλλογικός έλεγχος του αναστηθησομένου γερμανικού στρατού πρέπει αναμφιρρήστως να εξασφαλισθή εκ των προτέρων διά της ολοκληρώσεως του εις μίαν πολυμερή οργάνωσιν (άνω τελεία) αλλά τούτο είναι δυνατόν να γίνη δι' εισδοχής εις το NATO όπου επιπλέον υπάρχει και η εγγύησις της συμμετοχής των Ηνωμένων Πολιτειών.

II. Τα επιχειρήματα εναντίον της Πολιτικής Κοινοπραξίας των Εξ διευτώθησαν περίπου ως εξής: Δεν έχει αυτή ρίζας ούτε εις την ιστορίαν ούτε εις την γεωγραφίαν δι' ο και θα διαιρέση έτι μάλλον την Ευρώπην οδηγούσα εις έναν οικονομικόν

ανταγωνισμόν αγορών μεταξύ αυτής και της Μεγάλης Βρετανίας. Αποτελεί συνεπώς δυνάμει οικονομικήν απειλήν κατά της Αγγλίας. Εν τη πράξει θα κυριαρχηθή η Πολιτική Κοινοπραξία ευθύς εξ αρχής από τους Γερμανούς, οι οποίοι θα εξακολουθήσουν να είναι το ισχυρότερον έθνος της Ευρώπης και δημογραφικώς και οικονομικώς και πολιτικώς και στρατιωτικώς – χωρίς, σημειωτέον, να αποτελή η περιορισμένη αυτή εις τους Εξ κοινοπραξία συμφέρουσιν λύσιν δια την Γερμανίαν, ήτις δεν πρόκειται να εύρη εν αυτή επαρκείς ούτε πρώτας ύλας, ούτε αγοράς, ούτε διεξόδους διά τα δεόμενα επενδύσεως εν τω εξωτερικώ κεφάλαιά της. Ιδία όμως αποτελούσα η Πολιτική Κοινοπραξία οιωνεί αέτωμα επί του διπλού οικοδομήματος της C.E.C.A. και της C.E.D. θα εχώριζε την Ευρώπην εις μίαν ομοσπονδίαν των Εξ, αφ' ενός από την οποίαν θα απεκλείετο αφ' ετέρου η Μεγάλη Βρετανία, αι Σκανδιναυϊκαί χώραι, η Ελλάς και η Τουρκία (ίνα μη αναφερθούν τα ακόμη περιφερειακώτερα κράτη – μέλη), ούτε δε το Συμβούλιον της Ευρώπης θα περιέπιπτεν εις απραξίαν και αφάνειαν, αν μη και ανυπαρξίαν παντελή. Ωστε και πάλιν το συμπέρασμα είναι ότι προτιμότερα λύσεις δια τα ευρωπαϊκά προβλήματα ούτε της αμύνης, ούτε της οικονομίας (άνω τελεία) εις το NATO δε μετέχουν και οι Έλληνες και οι Τούρκοι και οι Νορβηγοί και οι Δανοί. Εάν τελικώς ιδρύοντο αι επί μέρους οργανώσεις αύται, ποίον συμφέρον θα είχαν οι ανωτέρω εις το Συμβούλιον της Ευρώπης; Συμπερασματικά εν προκειμένω είναι η εξής φράσις του Λόρδου John Hope: “A united Europe will certainly enhance the prospect of world peace. The confederacy of the Atlantic Powers alone can secure it”.

.....
 IV. Βεβαίως η προτίμησις της Βουλής των Κοινοτήτων προς την λύσιν του NATO είναι τρόπον τινά μια μέση οδός μεταξύ προσηλώσεως εις την αποκλειστικήν πολιτικήν του Commonwealth αφ' ενός και αφ' ετέρου ανεπιφυλάκτου προσχωρήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου εις την πολιτικήν της ευρωπαϊκής ολοκληρώσεως. Εν τω αυτώ δε πνεύματι εσημειώθη διαρκούσης της συζητήσεως, προσχώρησις βουλευτών και εκ των τριών κομμάτων εις το αποκαλούμενον «Σχέδιον του Στρασβούργου» ήτοι το οικονομικόν πρόγραμμα το καταρτισθέν υπό των οργάνων του Συμβουλίου της Ευρώπης επί τη βάση της Συστάσεως της Συμβουλευτικής Συνελεύσεως υπ' αριθ. 26 [...] Το υπέρ του Σχεδίου του Στρασβούργου επιχείρημα υπήρξεν σχεδόν αποκλειστικώς ότι τείνει να σφυρηλατήση οικονομικούς δεσμούς μεταξύ Δυτικής Ευρώπης και Dominions, μεταξύ ευρωπαϊκών κρατών και αποικιακών εδαφών των, ιδίως δε των της Βρετανικής Αυτοκρατορίας και της Γαλλικής Ενώσεως, μεταξύ Ευρωπαϊκής Ενώσεως Πληρωμών και περιοχής της στερλίνας.

.....
 Ως προς τας σχέσεις της Βρετανικής Κυβερνήσεως προς την C.E.D. εδήλωσεν (κ. Nutting) ότι όταν αύτη καταστή πραγματικότης θα υποστηριχθή με τας συγκεκριμένας υποχρεώσεις τας οποίας η πρώτη εδήλωσεν ήδη ότι αναλαμβάνει και των οποίων το κείμενον περιέχεται εις την Λευκήν Βίβλον της 27^{ης} Μαΐου. Επί πλέον η Αγγλική Κυβέρνησις έκαμε προτάσεις προς στενωτέραν στρατιωτικήν και πολιτικήν συνεργασίαν μετά της C.E.D. εφ' ων όμως, συζητουμένων υπό των εξ ενδιαφερομένων Κυβερνήσεων, δεν δύναται να προβή ακόμη εις ανακοινώσεις. Πάντως ετόνισεν ότι ο σύνδεσμος της Μεγάλης Βρετανίας προς την C.E.D. θα είναι ακόμη στενώτερος από τον σύνδεσμον της προς την C.E.C.A..

Τέλος απέκρουσε την αντίληψιν ότι η ίδρυσις της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Κοινοπραξίας των Εξ «θα σκοτώση» το Συμβούλιον της Ευρώπης των Δεκαπέντε

(άνω τελεία) πρώτον, διότι οι Εννέα θα εξακολουθούν να έχουν ανάγκη ενός ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και δεύτερον διότι, το Καταστατικόν της Πολιτικής Κοινοπραξίας επιφυλάσσει εις την Συμβουλευτικήν Συνέλευσιν του Στρασβούργου σημαντικόν ρόλο εις τας συζητήσεις της Άνω Βουλής.

.....
Δ. Συμπερασματικά διαπιστώσεις

I. Εκ της συζητήσεως ταύτης της Βουλής των Κοινοτήτων κατεφάνη ότι αρχίζει ίσως να μετριάζεται μεταξύ του πολιτικού κόσμου της Αγγλίας η αντίληψις ότι εις το πεδίο της εξωτερικής πολιτικής του Ηνωμένου Βασιλείου όλα εξαντλούνται εις τον προσανατολισμόν αυτού προς το Commonwealth. Αλλά είναι αυτή τάσις επικρατούσα μεταξύ της νεωτέρας μόνον γενεάς του αγγλικού κοινοβουλευτικού κόσμου. Η Κυβέρνησις δεν είναι ακόμη σαφές εάν συμμερίζεται τας αντιλήψεις ταύτας, αν και από απόψεως εμπειρικής συνεργασίας με τας εν ηπειρωτική Ευρώπη δημιουργουμένας καταστάσεις δηλοί την πρόθεσιν να συνεργασθῆ στενώτερον ἢ ὅσον θα επεθύμουν και αυτοί οι ευρύτερων αντιλήψεων νεώτεροι εκ των υποστηρικτῶν της. Εντύπωσις μου είναι ότι πλησιέστερα προς την πραγματικότητα είναι η αποθαρρυντική ερμηνεία ἣν ἔδωκε, κατά τον παρελθόντα Μάιον, ενώπιον της Συμβουλευτικής Συνέλευσης του Στρασβούργου ο Εργατικός βουλευτής κ. D. Healey, καθ' ἣν η Βρετανική Κυβέρνησις «είναι απρόθυμος να αναλάβῃ υποχρέωσιν στενώτερας συνεργασίας μαζί της και με την Ευρώπην δια μέσου της Ατλαντικής Κοινοτήτος» και ὅτι «διά να αποφύγῃ τον ψόγον ὅτι συνετέλεσεν εις αποτυχία των ηπειρωτικῶν χωρῶν ὅπως δημιουργήσουν πολιτικήν κοινοπραξίαν, η Βρετανική Κυβέρνησις ἔτεινε εσχάτως να συσκοτίσῃ το γεγονός τούτο προβαίνουσα εις παντός είδους αορίστους υποσχέσεις συμπράξεως (association) αίτινες, εν τη πράξει, συντελούν εις το να παρερμηνεύηται η πραγματική θέσις της Μεγάλης Βρετανίας κατά την παρούσαν στιγμήν. (βλ. έκθεσιν μου υπ' αριθ. 400 ε.ε., Κεφ. III).

Την ερμηνείαν ἄλλωστε ταύτην ενισχύει και το γεγονός ὅτι μεταξύ των δηλώσεων του κ. Nutting ἀφ' ενός ενώπιον της Συμβουλευτικής Συνελεύσεως κατά Σεπτέμβριον και ἀφ' ἑτέρου ενώπιον της Βουλής των Κοινοτήτων κατ' Οκτώβριον, ως προς την «association» της Αγγλίας με την C.E.C.A. και την C.E.D., υπάρχει σημαντική διαφορά τόνου, των μεν πρώτων εν Στρασβούργω διατυπωθεισῶν ενθουσιωδῶν, των τελευταίων δε εν Λονδίῳ ἐξενεχθεισῶν κατά τρόπον μεμετρημένον και δη σχεδόν επιφυλακτικόν.

II. Επί του τρόπου ενεργείας του Ηνωμένου Βασιλείου διά των εν Ηπειρωτική Ευρώπῃ διεθνῶν οργανισμῶν και ιδίως επί της λειτουργίας του Συμβουλίου της Ευρώπης, δήλον κατέστη ὅτι κρατοῦν παρά τη Βουλῇ των Κοινοτήτων υγιεῖς αντιλήψεις υπαγορευόμεναι ἀπό μόνην την σημερινήν πραγματικότητα. Αντιθέτως, ὅπως ἀπεδείχθη ἀπό την στάσιν του κ. Nutting – το βλέπομεν δε καθημερινῶς εις την συμπεριφορὰν του Ἄγγλου Μονίμου Αντιπροσώπου εν Στρασβούργω – παρά τη Βρετανική Κυβερνήσει και ειδικώτερον παρά τοις διοικητικαῖς υπηρεσίαις αὐτῆς επικρατεῖ ἀκόμη ἐφεκτικότης και δυσπιστία και εν γένει ἡ παλαιὰ νοοτροπία, ἡ νησιωτική. Μια δ' ἐπί πλέον αποθαρρυντική ἐνδειξις είναι ἡ ἀπροθυμία της Αγγλικῆς Κυβερνήσεως να αναγνωρίσῃ εις το Συμβούλιον της Ευρώπης τας ἀρμοδιότητας αίτινες φυσικῶς τῆν ἀνήκουν με το να προτιμᾷ να ενεργῆ δια μάλλον περιορισμένου χαρακτήρος ἀμυντικῶν οργανώσεων, ὅπως ἡ της Συνθήκης των Βρυξελλῶν κα το ΝΑΤΟ, ὅπου ὅλα γίνονται στενώτερα και ἐμπιστευτικώτερα, ἐπί του οικονομικοῦ δε πεδίου διά του Ο.Ε.Ο.Σ. ὅπου θεωρεῖ εαυτήν ἰσχυράν και ὅπου υπάρχει ἡ συμπαρουσία των Ηνωμένων Πολιτειῶν.

III. Διότι περί αυτού κυρίως πρόκειται, ήτοι περί της επικρατούσης εν Λονδίνω αντιλήψεως της ανάγκης και του σκοπίμου οικονομικής και δημοσιονομικής συνεργασίας με τον αγγλοσαξονικόν κόσμον και ιδιαίτατα με τας Ηνωμένας Πολιτείας, προς ην ωθεί και ο κυρίως επιβαλλόμενος εν τη Κυβερνήσει Υπουργός του Θησαυροφυλακίου και υποψήφιος αρχηγός των Συντηρητικών, μετά την έκλειψιν του κ. Τσώρτσιλ, κ. Buttler. Εις το πνεύμα δε τούτο δέον, κατ' αυθεντικήν ερμηνείαν Άγγλων βουλευτών εν Στρασβούργω να αποδοθή και η αποστροφή της σημερινής Κυβερνήσεως προς το Σχέδιον του Στρασβούργου το οποίον, εάν είναι αληθές, όπως εδήλωσεν ο κ. Nutting την 23^{ην} παρελθόντος Οκτωβρίου ότι δεν κατετάχθη οριστικώς εις το αρχεϊον ενδέχεται να προκαλέση ίσως βραδύτερον το κυβερνητικόν ενδιαφέρον μόνον εάν και όταν αποδειχθή ότι η εξωτερική οικονομική πολιτική Buttler δεν αποδίδει του εξ αυτής προσδικηθέντας καρπούς.

Προς το παρόν το κύριον των Άγγλων μέλημα φαίνεται να είναι το να προστατευθούν κατά της ανισταμένης γερμανικής δυνάμεως δι' ον σκοπόν ομοφώνως τείνουν να χρησιμοποιήσουν προς χαλιναγωγήσιν αυτής μάλλον το πλαίσιον των NATO και Ο.Ε.Ο.Σ. ήτοι οργανώσεων στρατιωτικού και οικονομικού χαρακτήρος την εν αις κυρίαρχον παρουσίαν των Ηνωμένων Πολιτειών θεωρούν προς το παρόν εγγύησιν υπέρ αυτών επαρκή.

(Μία δ' επί πλέον απόδειξις των συστηματικών προφυλάξεων ας λαμβάνουν κατά της αυξήσεως της γερμανικής επιρροής είναι και η υπό το πρόσχημα δήθεν οικονομικών εναντίωσις των προς την υπό της Γερμανίας υπέρ αυτής ζητουμένην ίδρυσιν μιας επί πλέον θέσεως Βοηθού Γενικού Γραμματέως παρά τω Συμβουλίω της Ευρώπης, περί ης το υμέτερον έγγραφον υπ' αριθ. 57669/10.11.53).

Ευπειθέστατος
Ο Μόνιμος Αντιπρόσωπος
N. ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Φάκ. 48 (1954)

Από Légation Royale de Grèce en Belgique προς Υ.Π.Ε.Ξ. Διεύθυνσιν Ευρωπαϊκής Συνεργασίας, 30/7/1954 αρ. Πρωτ. 54318

Έχω την τιμήν να μεταδώσω υμίν τας κάτωθι πληροφορίας περί του ζητήματος της υπό της Γαλλίας κυρώσεως της Συμφωνίας των Παρισίων της 27^{ης} Μαΐου 1952 περί της Κοινότητος της Ευρωπαϊκής Αμύνης (C.E.D.) ας κατέχω εκ πρώτης πηγής:

Μετά την ανάληψιν της πρωθυπουργίας εν Γαλλία υπό τον κ. Mendes France και τα επακολουθήσαντα γνωστά αυτού μέτρα περί εξευρέσεως τρόπου συμβιβασμού των αντιτιθέμενων εν Γαλλία απόψεων εξεδηλώθησαν ενταύθα μεγάλοι ανησυχία ως προς την δημιουργηθησαμένην διεθνή κατάστασιν εάν η Γαλλική Εθνική Συνέλευσις δεν εκύρου την Συμφωνίαν. Τον κ. Σπάακ εθορύβησεν η πληροφορία ην μοι μετέδωσε και ην έσπευσα να τηλεγραφήσω υμίν (τηλεγράφημα μου υπ' αριθ. 889) ότι ο κ. Churchill θα πρότεινε κατά την Διάσκεψιν της Ουασιγκτώνος την είσοδον της Γερμανίας εις το NATO. Ο εν Ουασιγκτόνι Βέλγος Πρέσβυς έλαβεν οδηγίας να ζητήση από την Αμερικανικήν Κυβέρνησιν όπως μη δεχθή την αγγλικήν πρότασιν τουλάχιστον επί του παρόντος αλλά να ασκήση, μετά διακρίσεως μεν, αλλά ισχυράν

πίεσιν επί της Γαλλίας, όπως η Συμφωνία της COMMUNAUTE EUROPEENE DE DEFENSE κυρωθή άνευ της ελαχίστης μεταβολής. Συγχρόνως κατά την εν Λουξεμβούργο Διάσκεψιν των Τριών Υπουργών των Εξωτερικών των κρατών του BENELUX ομοφώνως ανεγνωρίσθη ότι είναι απαράδεκτος η αξίωσις της μονομερούς από μέρους της Γαλλικής Εθνοσυνελεύσεως μεταβολής διεθνούς συμφωνίας την οποίαν τέσσαρα εκ των συνυπογραψάντων αυτήν κρατών είχαν ήδη κυρώσει η δε κύρωσις αυτής υπό του πέμπτου κράτους, της Ιταλίας δύναται να θεωρείται ως ασφαλής. Συνεπεία της αποφάσεως αυτής των κ.κ. SPAAK, BEYEN και BECK υπήρξεν η υπό της Βελγικής Κυβερνήσεως γενομένη πρόσκλησις εις Διάσκεψιν των «Εξ» εν Βρυξέλλαις ήτις μέχρι σήμερον δεν συνήλθεν λόγω της αντιδράσεως του Γάλλου Πρωθυπουργού. Κατά την μετάβασιν του εις Παρισίους ίνα μεταπέιση τον κ. Mendes France ο κ. Σπάακ υπήρξεν λίαν δριμύς τονίσας προς αυτόν ότι το ζήτημα της (C.E.D.) δεν είναι εσωτερικόν γαλλικόν ζήτημα αλλά ζήτημα διεθνές και ότι η Γαλλική Βουλή έχει μεν το δικαίωμα να μην κυρώσει την Συμφωνία ουχί όμως και να επιφέρη μεταβολάς εις το κείμενον αυτής άνευ της συγκαταθέσεως των λοιπών συνυπογραψάντων κρατών. Ο κ. Σπάακ κατώρθωσε να αποσπάση παρά του γάλλου Πρωθυπουργού την υπόσχεσιν ότι το ζήτημα δεν θα έλθη ενώπιον της Γαλλικής Βουλής εάν δεν προηγηθή διάσκεψις των υπογραψάντων των Συμφωνιών της C.E.D. κρατών.

Μέχρι σήμερον η ημερομηνία της Διασκέψεως δεν έχει καθωρισθή ούτε το αν αυτή θα συνέλθη εν Βρυξέλλαις.

.....
Ο Πρέσβυς των Ηνωμένων Πολιτειών εν συνομιλία του μετ' εμού επεδοκίμασε καθ' όλην την γραμμήν τας σχετικές ενεργείας του κ. Σπάακ προσθέσας ότι επί της Γαλλικής Κυβερνήσεως ασκείται ισχυρότατη αμερικανική και αγγλική πίεσις δια την άνευ μεταβολών κύρωσιν της Συμφωνίας. Ο Πρέσβυς της Γαλλίας μοι είπεν ότι ο κ. Robert Schuman όστις προ τινός ευρίσκετο ενταύθα των εξεφράσθη μετ' αισιοδοξίας δια την υπό της Γαλλικής Βουλής κύρωσιν της Συμφωνίας.

Εν πάση περιπτώσει τα πέντε κράτη συμπεριλαμβανομένης και της Ιταλίας δεν φαίνονται διατεθειμένα να αποδεχθώσιν ουσιαστικάς μεταβολάς εις το κείμενον της Συμφωνίας διά τας οποίας θα απαιτείτο η προσαγωγή του νέου κειμένου ενώπιον των Κοινοβουλίων αυτών προς κύρωσιν. Το μόνον, όπερ θα ηδύνατο να επιτύχη ο κ. Mendes France εν τη προσεχή Διάσκεψη θα ήτο να εξασφαλίση «ερμηνείαν» ωρισμένων στρατιωτικών διατάξεων της Συμφωνίας αίτινες θα παραμείνωσιν αμετάβλητοι. Πιστεύεται ενταύθα, ότι εις την απίθανον περίπτωσιν απορρίψεως της Συμφωνίας υπό της Γαλλικής Βουλής θα επακολουθήσει η άμεσως αποκατάστασις της γερμανικής κυριαρχίας και ο εξοπλισμός της Δυτικής Γερμανίας είτε δια της εισόδου της εις το NATO είτε υπό των Ηνωμένων Πολιτειών απ' ευθείας κατόπιν διμερούς συμφωνίας.

Ευπειθέστατος
Ο Πρεσβευτής
Γ.Α. ΣΟΥΡΛΑΣ

Φάκ. 48 (1954)

Από Ambassade Royale de Grèce en France προς Υ.Π.Ε.Ξ. Β' Πολιτικήν Δ/σιν, 31/8/1954, αρ. Πρωτ. 59657

Η Γαλλική Εθνοσυνέλευσις με ψήφους 319 εναντίον 264 απέρριψε χθες χωρίς συζήτησιν την Ευρωπαϊκήν Κοινότητα. Μετά από επτά δραματικά συνεδριάσεις [...] η Συνέλευσις χωρίς να εισέλθη ούτε μιαν στιγμὴν ες την συζήτησιν της ουσίας του ζητήματος, ἐφθάσεν εις μιαν ψηφοφορίαν καθαρὰς διαδικαστικῆς μορφῆς και με αυτήν ἐκλείσει αρνητικῶς μιαν ἐλπίδα την οποίαν ἀπό δύο ἔτη τώρα ἀνέμενεν η Εὐρώπη [...] Η Κυβέρνησις με την επαμφοτερίζουσα στάσιν της ἐφίμωσε τους «Ευρωπαίους» εις εν προδικαστικόν ζήτημα και δεν ἐπέτρεψε να ακουσθῶν τα υπέρ και τα κατά.

Ο κ. Mendes France με την ουδετερότητα του [...] παρέσυρε ακουσίως την Εθνοσυνέλευσιν και την ἄφηκε να πιστεύσῃ ὅτι υπήρχε πλήθος ἄλλων λύσεων, αι οποίαι θα ἠδύναντο να αντικαταστήσωσι την Ευρωπαϊκὴν Ἀμυντικὴν Κοινότητα αν αὐτή ἀπερρίπτετο.

.....
Τον Πρωθυπουργόν ἀπησχόλησε κυρίως η φροντίς να μην παρασυρθῆ μαζί με το νομοσχέδιον και η κυβέρνησις του, διὰ τούτο δε ὄχι μόνον δεν ἔθεσε ψήφον ἐμπιστοσύνης ἀλλὰ και δεν ἀπεκήρυξε τας 100 συμπαγεῖς κουμμουνιστικὰς ψήφους με τας οποίους κατὰ βᾶθος ἀπερρίφθη η Ε.Α.Κ.. Διότι οι εθνικόφρονες ψήφοι εἶναι εν πλειοψηφία υπέρ του θεσμοῦ.

Ευθύς μετὰ την ψηφοφορίαν ο κ. Mendes France ἐσπευσε να δηλώσῃ δημοσίᾳ ὅτι μένει πιστός εις την Ἀτλαντικὴν Συμμαχίαν.....

Η ἀπόρριψις της Ε.Α.Κ. ἀντὶ να ἐκκαθαρίσῃ την πολιτικὴν ατμόσφαιραν προκαλεῖ νέας νεφώσεις και δεν εἶναι εὐκόλον να προβλέψῃ τις πως θα δυνηθῇ ο κ. Mendes France να ἐπίσῃ την Εθνοσυνέλευσιν να δεχθῆ νέον τύπον γερμανικῆς συμβολῆς εις την Δυτικὴν Ἀμυναν.

Ευπειθέστατος
Ο Επιτετραμμένος
Π. Βερούκιος

Φάκ. 48 (1954)

Ἀπὸ Ἑλληνικὴ Βασιλικὴ Πρεσβεία εν Λονδίνω πρὸς Υ.Π.Ε.Ξ. Β' Πολιτικὴν Δ/σιν, 3/9/1954, αρ. πρωτ. 60421, Ευρωπαϊκὴ Ἀμυντικὴ Κοινότης

Η υπό της Γαλλικῆς Συνελεύσεως ἀρνήσις κυρώσεως της συνθήκης της Ευρωπαϊκῆς Ἀμυντικῆς Κοινότητος ἣτις εν πολλοῖς ἀνεμένετο, ἀνεζωπύρωσε την υφισταμένην ἀνησυχίαν. Το μεν πρόβλημα της ἐνσωματώσεως της Δυτικῆς Γερμανίας εις την ὀργάνωσιν της ἀμύνης του ἐλευθέρου τμήματος της ευρωπαϊκῆς ἡπείρου παρέμεινε πρὸς λύσιν, καθίσταται δε τώρα δυσχερέστερος ο καταρτισμὸς συστήματος ἐγγυωμένου την πρόληψιν της ἀναγεννήσεως του γερμανικοῦ μιλιταρισμοῦ. Πράγματι ἐνὼ ἀναγνωρίζεται εν Λονδίνω ὡς ἀναγκαῖα ἡ ἀνευ ἀναβολῆς θέσις εν ἰσχύι των συμφωνιῶν της Βόννης, ἤδη τούτο δεν θεωρεῖται ἐπαρκές υπό της Γερμανικῆς Κυβερνήσεως ἣτις διὰ του ἀνακοινωθέντος της 1^{ης} τρέχοντος ζητεῖ την ἀναγνώρισιν του γερμανικοῦ κράτους ὡς πλήρως κυριάρχου. Ο βρετανικὸς τύπος ἐκφράζει ὁμοθυμῶς και χαρακτηριστικῶς την πεποίθησιν ὅτι κατὰ την παρούσαν κρίσιμον περίστασιν ἀνήκει πλέον εις την Μεγάλην Βρετανίαν ἡ πρωτοβουλία της

προσπαθείας εξευρέσεως του τρόπου της διατηρήσεως της ευρωπαϊκής συνοχής. Το υπό την προεδρείαν του Βρετανού Πρωθυπουργού και τη συμμετοχή του εν Παρισίοις Πρέσβεως της Μεγάλης Βρετανίας και του εν Δυτική Γερμανία Βρετανού Υπάτου Αρμοστού συνελθόν Υπουργικόν Συμβούλιον προς εξέτασιν της δημιουργηθείσης καταστάσεως απεφάσισε την άμεσον έναρξιν συνεννοήσεων μετά των ενδιαφερομένων κυβερνήσεων προς τον σκοπόν της συγκλήσεως διασκέψεως εις ην θα ελάμβανον μέρος η Μεγάλη Βρετανία, αι Ηνωμένοι Πολιτείαί και τα κράτη της Ε.Α.Κ..

Καθ' ας ηρύσθην πληροφορίας, το Foreign Office εθεώρησε πρωτίστως επάναγκες την πλήρην διευκρίνισιν των γερμανικών απόψεων άνευ της οποίας είναι φανερόν ότι ουδεμία συνεννοήσις θα καθίστατο δυνατή είναι δε ικανοποιημένον εκ των μετά του Dr. Adenauer πρώτων επαφών του. Καθόσον αφορά εις τας υπό βρετανικής διπλωματίας αντιμετωπιζόμενας εν προκειμένω λύσεις, δύο επί του παρόντος απασχολούν αυτήν: Η εισδοχή της Γερμανίας εις το Ατλαντικόν Σύμφωνον και η οργάνωσις των εξ ευρωπαϊκών κρατών μετά της Μεγάλης Βρετανίας και των Ηνωμένων Πολιτειών εις συγκρότημα χαλαρωτέρας υφής από την Ε.Α.Κ. και με εγκατάλειψιν της ιδέας υπερκρατικής εξουσίας. Προς την τελευταίαν ταύτην λύσιν αποβλέπουσιν ευμενώς οι Γάλλοι. Η Βρετανική Κυβέρνησις όμως, παρά την υφισταμένην πίεσιν εκ μέρους της κοινής γνώμης και του τύπου αλλά και υπό πλείστων εκ των κατεχόντων υπευθύνους θέσεις, μετά δισταγμού αποβλέπει προς την κατεύθυνσιν αυτήν φρονούσα ότι δεν ήλθεν η ώρα διά την Μεγάλην Βρετανίαν να αναδεχθή αύτη περισσοτέρας των σημερινών δεσμεύσεων εις τα ευρωπαϊκά πράγματα. Επί πλέον η Βρετανική Κυβέρνησις φοβείται ότι η οδός αύτη θα ωδήγει εις επικίνδυνον απώλειαν χρόνου ως εκ των αναγκαίων παρατεταμένων συνεννοήσεων και επικυρώσεων. Ούτως αι βρετανικαί προτιμήσεις κλίνουσι προς την εισδοχήν της Γερμανίας εις ΝΑΤΟ, υπέρ της οποίας άλλωστε τάσσονται και αι Ηνωμένοι Πολιτείαί καίτοι η Αμερικανική Κυβέρνησις δεν ελησμόνησεν ως λέγουν εδώ παντελώς την ιδέαν της Ε.Α.Κ.. Εν τω Foreign Office φρονούσιν ότι η λύσις της ενσωματώσεως της Γερμανίας εις την Ατλαντικήν Οργάνωσιν έχει και το πρόσθετον προφανές άλλωστε πλεονέκτημα ότι εν περιπτώσει νέας δυστροπίας της Γαλλίας αύτη θα αντεκρούετο ουχί μόνο υπό πέντε αλλά υπό δεκατριών συμμάχων με περισσοτέρας ελπίδας συνετισμού αυτής.

ΜΕΛΑΣ

Foreign Office-Archives in Public Record Office in London

FO 371 / 96540

WU 11923 / 20

Telegram No 1448 11/4/51

To: Western Orgs. Dept.

Southern Dept.

Mr. Bowker

Sir P. Dixon

Our present view is that we should still abide by the decision of the North Atlantic Council for the following reasons:

Full membership would require the consent of all NATO Powers many of whom would probably be reluctant to extend their commitments.

Work of NATO agencies would be still further complicated.
It would probably provoke similar requests from other Middle East countries.
The NATO Alliance would tend to lose its "North Atlantic" character and might look like encirclement. (This is a point to which the French Gov. have drawn attention)

In our view, the Greeks and probably the Turks, will be satisfied with any sensible arrangements that are presented jointly to them. We therefore, think it necessary, as well as undesirable, to propose full membership. We are confident the French will take the same view.

FO 371 / 101809

WG 1075 / 2

From Mr. Cheetham (W.O. Dept. first) to Sir F. Hoyer Millar U.K. Representative to the North Atlantic Council

CONFIDENTIAL FOREIGN OFFICE S.W. 1 21st April 1952

We have been watching the Greek attempts to interest the NATO powers in a common plan for extradition for political offences. As you said in your letter of the 14th March to Bob Dixon, the Greeks are seeking to use the NATO machinery to secure the return to Greece of prominent Greek Communists who have been carrying on hostile activities against the Greek Government from the comparative safety of other countries.

However, much use sympathize with the Greeks' troubles with their own Communists, it would be unfortunate if the Greeks were allowed to pursue the point in the NATO.

FO 371 / 107500 (7/4/1953)

Brief for visit by Secretary of State to Greece

Confidential

GREECE AND M.E.D.O.⁴³⁹

SUMMARY

Since the intention of forming the Middle East Defense Organization was first made public and more especially since it became known that a Planning Group might be based in Cyprus, Greece has made persistent attempts to secure participation in M.E.D.O..

If the Greeks raise this question, the Secretary of State could stress once again that there is little chance that the Greek hopes will be fulfilled. To soften the blow he

⁴³⁹ Middle East Defense Organization.

could explain that it is impossible to forecast how the M.E.D.O. proposals will emerge from the Cairo talks and that it is therefore altogether premature to consider whether any special liaison arrangements between Greece and M.E.D.O. will be appropriate.

GREECE AND M.E.D.O.

In September 1952, following some press rumors that the Headquarters of M.E.D.O. would be set up in Cyprus, the Greek Government approached the seven sponsoring powers, asking to participate in the discussions about the establishment of M.E.D.O.

Neither Her Majesty's Government nor – France expected the other sponsors were in favor of Greek association with MEDO though there was general agreement that she had a right to be kept generally informed of developments. Her Majesty's Government's reasons for opposing her participation were:

The planning of MEDO is already difficult exercise, which would be further complicated by introducing the Greeks.

The seven sponsoring powers have a locus stand: in this question dating from the Paris declaration and the approach to Egypt in 1951.

Greece is not geographically part of the Middle East, she has no bases or strategic facilities in the area and she is unlikely to have troops available for its defense

If Greece were admitted, the Italian Government who some months ago showed a desire to participate but were gently discouraged would certainly renew their request. It would then be difficult to refuse them, as we could no longer invoke the criteria in (b) and (c) above.

It is probable that the Greek desire to enter MEDO is due to the discovery that the Planning Group may be established in Cyprus and that the object of any Greek representations in that planning group would be to further, not to say much the defense of the Middle East as the campaign for the union of Cyprus with Greece.

Partly because of our difference of view with France, we gave no formal reply to the Greek Government's request, we told the Greeks orally in October that we felt that they had no real cause to join MEDO, but undertook to keep them fully informed. The U.S. showed us the formal reply the proposed to send. We do not know, however, if they did in fact send it; and recent reports indicates that they may have given the Greeks slightly more encouragement than they led us to believe.

The Greeks have now come forward with a slightly different request. They propose, first, that Greece should be represented by observers at conversations relating to the defense of the Middle Eastern area, and, secondly, that Greece should be represented

by military liaison officers in the proposed Planning Group in Cyprus. We have considered this new proposal carefully in the light of considerations put forward by Her Majesty's Ambassador at Athens. Sir Charles Peake has suggested that if we were to agree to a measure of Greek participation this, would of course, strengthen the position of the new Greek Government and restore Greek prestige. By allowing a Greek liaison officer to be represented in Cyprus (if the Planning Group is set up there) we would help the Greek Government to defend their more cautious approach on Enosis; we might even be able to use such a concession to put a spoke in the wheel of the Enosis campaign.

Nevertheless, the arguments against Greek participation in MEDO are still valid in particular, we have been warned by Her Majesty's Ambassador in Rome that if we respond to the Greek request this is bound to lead to a similar approach from the Italian Government; if we let the Greeks in we shall have no real ground on which to refuse the Italians.

The Secretary of State have recently examined these considerations and has agreed with the Department's recommendations that we must not explain to the Greeks that the question of MEDO is bound up with the Anglo – Egyptian "package" proposals and that it is too early, therefore, to envisage what form it may take. There are no discussions at present in which Greece can participate; there is no assurance that the Planning Group will be in Cyprus; and it is therefore altogether premature to consider whether any special liaison arrangements between Greece and MEDO will be appropriate. A reply in this sense will be given to the Greek Ambassador in London. We recognize of course, Greece's interest in Middle East defense and will continue to keep her informed; we consider, however, that her defense effort should properly be made within NATO rather than in MEDO. The Secretary of State ruled that we should make "no commitment" to the Greeks, now or in the future, which can allow them to infiltrate into Cyprus"; he had no intention of making concessions to the Greek Government during his stay in Greece.

It is likely that the Greek Government will revert to the matter when the Secretary of State arrives in Athens. He will no doubt wish to stand firm and emphasize that as it is impossible to forecast yet how the MEDO proposals will emerge from the Cairo talks there is no basis for considering this question seriously at present.

GREECE AND NATO

The accession of Greece to NATO (in February 1952) has not thrown up any particular problems. In general the Greeks tend to take their lead from the Turks in matters of regional concern to them both. They appear to have been quite satisfied with the establishment last summer of a separate South East European Command, covering Greece and Turkey under General Wyman who is in turn subordinate to Commander – in – Chief South (Admiral Carney). They welcomed Lord Mountbatten's appointment in December as Commander in Chief Allied Forces, Mediterranean. Although Lord Mountbatten has no non – British naval forces allotted to him in peacetime, the Greek navy participated in training and exercises under his direction and are presented on his staff in Malta.

The Greek defense contribution is high in relation to some of the smaller NATO powers. Greece is now spending 9% of her gross national product on defense – too much in view of her backward economy and her low standard of living. In fact Greece recently had to reduce her period of national service but this is still equivalent to the highest in NATO (24 months) and the government have just announced that there will be no cut in the size of the armed forces in the coming budgetary year. There are nine divisions available at the outbreak of war. There is a relatively efficient Navy and a small Air Force, which however is not up to full NATO standards.

The only Greek “incident” affecting NATO in recent months was the trouble over Gamma island, in the Evros river, where the Greeks rather rashly started shooting on Bulgarian territory and serious consequences might have followed.

.....

4. In general, the Greeks have played a moderately active but not outstanding part in NATO since they joined the Council. They have shown a certain interest in promoting counter – propaganda studies in NATO with a view to concerting NATO action against Communist propagandists within the NATO area and thus silencing the many Greek Communists who are still carrying on their activities from the safety of “asylum” in Western Europe.

FO: CAB 21 / 1784

INWARD SAVING TELEGRAM

FOREIGN OFFICE AND WHITEHALL DISTRIBUTION

FROM WAHNERHEIDE TO FOREIGN OFFICE

Mr. Ward

6th July 1951 R. 8th July 1951

CONFIDENTIAL

Addressed to Foreign Office telegram No 665 Saving of 6th July

Repeated for Washington Saving to Paris Washington

My telegram No 663 Saving paragraph 4 and my telegram No 664 Saving paragraph 2: Relationship between German Defense Contribution and proposed European Army.

After the meeting of the Council Mr. McCloy said to me privately that he felt it was essential to find some way of reconciling French fears and hesitation about German rearmament and that the best hope of achieving this was through the conception of the “European Army”. As he had told us in the Council responsible opinion in America

was convinced that a German contribution was essential for a successful defense of Western Europe. French fear of national German force, even within the NATO command, was at present blocking a German contribution. This was making many Americans very disinclined to put their faith in Europe and pour out their dollars in military aid.

Mr. McCloy thought we could find a way out of this impasse if the French would satisfy German opinion by finally giving up their insistence on combat teams and allowing the formation of reasonable German units and if the Germans would then go half – way to meet French fears and amour proper by agreeing to put their units within some sort of framework which could be described as a “European Army”.

I report this conversation as it may confirm the way in which the United States Government and their High Commission here will seek to break the present deadlock.